

ઉપોદ્ધાત

૧

માપ-પુણ્ય-સંયમ ! આ ત્રણ સંખ્યામાં એક રીતે આપું જૈન કર્મ-વિજ્ઞાન સમાર્થ જાય છે. કોઈ પણ ધર્મમાર્ગ તત્ત્વોની ગણતરી અને સ્વરૂપ ગમે તેવાં બતાવતો હોય, પણ છેવટે જાણવા જેવું તો એ જ હોય છે કે, એ પોતાના અનુયાયીને ક્યાં કર્મ કરવાનો નિર્દેશ કરે છે, અને ક્યાં કર્મ કરવાને પ્રેરે છે. અલગત, કર્મ કરવાં-ના કરવાં એ જ માત્ર ધર્મનું સંપૂર્ણ રહસ્ય નથી; કારણ કે કર્મ એ અતિશય સ્થૂલ વસ્તુ છે; અને તેની પાછળની ચેતન બાવનાને પૂરેપૂરી વહન કરવા કે વ્યક્ત કરવાને અસમર્થ છે. તોય કોઈ પણ ધર્મનો સ્થૂલ પાયો તો અમુક પ્રકારનો કર્માકર્મનો વિધિ-નિર્દેશ-માર્ગ જ રહેવાનો એ માર્ગમાં ધર્મતત્ત્વનો પ્રાણ પૂરેપૂરો બસે ન સમાયો હોય, પણ તેનાં મૂળ તો તેમાં જ રહેલાં હોય છે. એટલે કોઈ પણ ધર્મમાર્ગની પરીક્ષા આપણે તેની કર્માકર્મની કલ્પના ઉપરથી કરીએ તો ખોટું તો ન જ કહેવાય.

જૈનોના પ્રાચીનમાં પ્રાચીન તથા મૂળજૂત ગણાતા^૧ જે ૧૨ અંગ ગ્રંથો છે, તેમાંથી જિલ્લે ક્રમે ૧૧મા, ૬મા અને ૮મા

૧. અંગગ્રંથોની પણ પહેલાં ‘પૂર્વ’ નામના ગ્રંથો હતા એવી પરંપરા ચાલી આવે છે; પણ તે ગ્રંથો ઘણા ન્દના સમયથી હુસ થયેલા ગણાય છે.

અ ગમ્યમા ઉપર જણાવેલા કર્માકર્મ-માર્ગને લગતી કથાઓ સંપ્રદાર્દ છે ૧૧મા અ ગમ્ય વિપાકસૂત્રમા બે ખડમા થઈને અનુક્રમે પાપ અને તેના ફળનું નેમ જ પુણ્ય અને તેનાં ફળનું વર્ણન છે, નવમા અ ગમ્ય 'અનુત્તરૈષપાતિકદશા'મા મયમતુ પાલન કરતા કરતાં જેઓ એવી ઉચ્ચ કક્ષાએ પહોંચ્યા છે કે, જેમને હવે ઉત્તમોત્તમ (અનુત્તર) સ્વર્ગલોકમા અમુક કાળ વ્યતીત કર્યા ગાદ એક જ વાર મનુષ્યજન્મ પ્રાપ્ત કરી મુક્ત થવાનું છે, તેમની કથાઓ છે, અને આમા અ ગમ્ય 'અતદૃશા'મા આ જન્મે જ સયમના ઉત્કૃષ્ટ પાપનથી જેમણે સર્વ કર્મોના અત આણી દીધા છે, અને જેથી મરતી વખતે જ જેમને મુક્તિ પ્રાપ્ત થઈ જવાની છે, તેમની કથાઓ છે એટલે આ ત્રણે અથો મળીને, લૈન્માર્ગ ને કર્મોના નિરોધ કરે છે અર્થાત્ જેમને 'પાપ' મળે છે, ને કર્મોને વિહિત માને છે અર્થાત્ 'પુણ્ય' રૂપ માને છે, અને ને કર્મોને આત્મતિક મુક્તિ પ્રાપ્ત કરાવનાર અર્થાત્ 'સયમ' રૂપ માને છે, જેમનું એક પ્રકારનું સળગ ચિત્ર આપણી આગળ રજૂ કરે છે અને એ કારણથી જ એ ત્રણે યથાને આ એક જ પુસ્તકમા જોડી દેવાનું યોગ્ય માન્યુ છે

૨

પ્રથમ આપણે પાપ અને તેના ફળની વસ્તુ લઈએ આ અથના પહેલા ખડમા આપેલી દશ કથાઓ દ્વારા સૂત્રકાર પોતાની માન્યતા મુજબના દશ મહાપાપો પસંદ કરે છે અથવા વધુ ચોક્કસ શબ્દો વાપરીએ તો સમાજના કુલ પાપીઓમાથી પોતાની માન્યતા મુજબના દશ મહાપાપીઓ

પસંદ કરે છે.* સૂત્રકાર એ દશ પાંખીઓનું વિગતવાર વર્ણન કરે છે, તથા તેમની યતી અવગતિ કાળા અક્ષરે ચીતરી બતાવે છે. એનો અર્થ એ થયો કે, જૈનધર્મીઓને ઓછામાં ઓછી એ દશ પ્રવૃત્તિઓ ન કરવાનું તે વિધાન કરે છે. એ દશ પ્રવૃત્તિઓ આ પ્રમાણે છે :

* અહીં એટલું નોંધવું જોઈએ કે, અત્યારે ઉપસૂત્ર વિપાકસૂત્ર મૂળ હતાં તેણે કે તેટલું જ છે એમ કહી શકાય તેમ નથી. ચોથા અંગ સમવાયંગમાં જ વિપાકસૂત્રના બે કુતરકંઠ જણાવ્યા નથી, તથા તેનાં ૪૩ અધ્યયનો જણાવ્યાં છે; ઉપરાંત કલ્પસૂત્રમાં તેા માત્ર પાપકલ્પ-વિપાકનાં જ ૫૫ અધ્યયનો હતાં એમ જણાવ્યું છે. ઉપરાંત ત્રીજા અંગ સ્થાનાંગમાં વિપાકસૂત્રનાં જ દશ અધ્યયનો જણાવ્યાં છે, તેમાંથી બેનાં નામ જ અત્યારના વિપાકસૂત્રમાં સીધેસીધાં જળવાયાં છે.

એ જ વસ્તુ આ પુસ્તકમાં આવતા આઠમા અંગ અંતઃકૃદશાંગ, અને ૬ મા અંગ અનુસરોવવાઈયદશાને પણ લાગુ પડે છે. ત્રીજા અંગ સ્થાનાંગમાં અંતઃકૃદશાંગનાં ૧૦ અધ્યયન જણાવ્યાં છે! અત્યારે આજના ઉપસૂત્ર અંગમાં તેા ૯૩ છે. ઉપરાંત આજના ઉપસૂત્ર અંગમાં આઠ વર્ગો છે, ત્યારે ચોથા અંગ સમવાયંગમાં તેા તેના સાત વર્ગ જણાવ્યા છે. સ્થાનાંગમાં આ અંગનાં દશ અધ્યયનોનાં નામ આપ્યાં છે, તે આજના ઉપસૂત્ર અંગમાં છે જ નહિ, અને તેમાંનાં કેટલાંક હમા અંગમાં મળે છે! આજના ઉપસૂત્ર અંગેનું 'દસાઓ' નામ, અને તેમાં અત્યારે મળતા 'આઠ' વર્ગો એ બે વચ્ચે દેખીતો વિરોધ છે.

૬ મા અંગમાં અત્યારે ૩ વર્ગો અને ૩૩ અધ્યયનો છે. છતાં તેનું નામ 'દસાઓ' છે! જો કે અંગ ૩ અને અંગ ચારમાં તેા તેને દશ અધ્યયન છે એમ જણાવ્યું છે. ત્રીજા અંગ સ્થાનાંગમાં

૧ સૂમાગીરી	૬ ફોજદારી
૨ જનવગ પકડવાનો ધંધો	૭ વૈદુ
૩ ઈડાનો વેપાર	૮ ગ્સોઈયાપણ
૪ માસનો વેપાર	૯ મામામકિત
૫ રાજપુરોદિતપણ	૧૦ વેશ્યાપણ

આ દશ જાગમાથી, કયામા જણાયા પ્રમાણે તો, આપણને ખગ ગુનેગાર લાગે નેવા મે જ જણ છે એક તો ન ૧ મા જણાવેલો સૂમાગીરી કરનારો સૂમો, અને ન. ૬ મા જણાવેલો પોતાની કામાસકિતમા આડે આવનાર માસુઓને જીવતી જાળી નાખનાર રાજ કારણ કે, કયાકારે સૂમાને સૂમો હોવાને કારણે દોષિત નથી ઠરાવ્યો, પણ તે સૂમો થઈ ખોટા કર ઉધરાવના, ખોટા લાભા નાખવા, લાભો ખાવી, ખોટા દડ કરના, ધાડો પડાવવી, આગ મુકાવવી, જૂઠું-પ્રપચ કરવા જેવે અન્યાયી-કૂર કમો કરતો હતો, માટે તેને દોષિત ઠરાવ્યો છે તેજ પ્રમાણે કામાસકિત ગળને માત્ર કામાસકિતને કારણે દોષિત નથી ઠરાવ્યો, પણ પોતાની માનીતી રાણીને મારી નાખવાનું તે રાણીની શોકચોની માતાઓએ કાવતરું ગચ્ચુ, તે કારણે તેમને ફસાવીને જીવતી જાળી નાખના મારુ દોષિત ઠરાવ્યો છે

આના દશ અધ્યયનોના ને નામ આપ્યા છે, તેમાથી માત્ર ત્રણ નામો આજે મગતા અમના ત્રીજા વર્ગમા છે

અર્થાત્ આ ત્રણની આજે મળતી વાચના મૂળ વાચનાથી જુદી જ છે દીમામર અભયદેવ આ ખીનાનો ખુલાસો રી શક્તા નથી, અને તેથી તે 'વાચનાતર' કે 'જન્માતર' ની દંપનાઓનો આશય લે છે

બાપીના આઠ જથ્થા તો પોત-પોતાને પરંપરા-પ્રાપ્ત
 ધંધાઓ કરી આજીવિકા ચલાવે છે; તેમ કરવામાં તેઓને
 અન્ય પ્રાણીઓની હિંસા કરવી પડે છે, એ જુદી વાત; પરંતુ
 એક ધંધેદારી તરીકે તેમનામાં બીજી કશી હુમ્મયાર્થ કે
 અપ્રમાણિકતા નથી. નંબર ૨ માં જથ્થાવેલો જનવરો
 ફાંદવાનો ધંધો કરનાર વાધરી, નં. ૩ માં જથ્થાવેલો ઈંડાનો
 વેપારી, અને નં. ૪ માં જથ્થાવેલો માંસનો વેપારી, એ
 ત્રણના તો ધંધા જ એવા છે કે જેમાં પ્રાણીઓની હિંસા
 કરવી પડે. નં. ૫ માં જથ્થાવેલા રાજપુરોહિતને રાજની
 સહીસલામતી કે અબ્યુઝ માટે માંસપ્રધાન યજ્ઞ-ચાગાદિ કર્યા
 કરવા પડે છે; નં. ૬ માં જથ્થાવેલા ફાજદારને રાજના
 ગુનેગારોને તેમણે કરેલા ગુનાઓ અનુસાર શિક્ષાઓ કરવી
 પડે છે; નં. ૭ માં જથ્થાવેલા વૈદ્યને દરદીઓના રોગો અનુસાર
 વિવિધ પ્રાણીઓના માંસપ્રધાન ઉપચારો દર્શાવવા પડે છે;
 નં. ૮ માં જથ્થાવેલા રસોધયાને રાજની રસોઈમાં જરૂરી
 માંસો તળવાં-સેકવાં પડે છે; અને નં. ૧૦ માં જથ્થાવેલી
 વેશ્યાને નગરના ધનિકોનું પોતાના શરીર વડે મનોરંજન કરવું
 પડે છે. બીજી રીતે એ બધાં અન્ય પ્રજાજન જેવાં જ
 પ્રમાણિક છે, મહેનતુ છે, તથા પોતાના ગ્રાહકોની
 જરૂરિયાતોની કાળજી રાખનારાં છે. પેલો વૈદ્ય તો “ગરીબ-
 તવંગર, રાજ-રંક, શ્રમણ-બ્રાહ્મણ — એમ સૌ કોઈની
 એકસરખી ચિકિત્સા કરનારો છે; તથા તેને હાથે બારે યશ
 છે.” પેલો ફાજદાર પણ “રાજ પ્રત્યે ગુના કરનારાઓને
 જ તેમના ગુના અનુસાર” શિક્ષા કરે છે. એટલે તે બધા,
 પેલા શરૂઆતમાં જથ્થાવેલા એની પેઠે ‘પાપી’ નથી; પેલા

જે તો ખરેખર પાપી હતા, કારણ કે તેમણે પોતાના ધધાની કે છાનની જે સ્વાભાવિક કે કાયદેસર પ્રવૃત્તિઓ કહેવાય, તેમની મર્યાદાની ઉપવટ યદ્દને ખાસ વિશેષ પાપકૃત્ય કયાં છે, જ્યારે આ બાકીના આ તો મમાજના વિવિધ ઉપયોગી ધધા કરનારા મહેનતુ નાગરિકો છે. જે તેઓ દોષિત છે, તો તેમની પાસેથી માત્ર ખરીદનારા કે તેમની પ્રવૃત્તિનો લાભ ઉઠાવનારા તમામ નગરજનો વિશેષ દોષિત છે, એટલું જ નહીં, માત્ર માટે જનવરને મારનાર ખાટકી કરતા તેની પાસેથી માત્ર ખરીદીને ખાનાર વિશેષ પાપી છે, કારણ કે તે જે બજારમા માત્ર ખરીદવા ન આવેલો હોત, તો ખાટકીને જનવર મારી માત્ર વેચવું ન પડત

આ મુદ્દા ઉપર જરા આડા ફંટાર્જને આટલો બાગ મૂકવો પડ્યો એનું ફકારણ એ છે કે, પછીનો જનધર્મ આ બધી વસ્તુઓ માટે પ્રાણીપદ કરનારને જ દોષિત ગણી, ત્યાર બાદ તે વધજનિત વસ્તુઓનો વેપાર કરનાર કુકાનદારો, કે તે વસ્તુઓ ખરીદીને વાપરનારા નગરજનોને એ હિંસાદોષમાથી કાષ્ઠિક બાતલ રામે છે હેમચદ્રાચાર્ય જેવા વિચક્ષણ પુરુષ પણ પદર કમોદાનો ગણાવતી વખતે છંદુ કમોદાન હત-વાણિજ્ય (એટલે કે હાથી વગેરેના દાત, ચમરી વગેરેના કેશ, ઘુવડ વગેરેના નખ, સખ વગેરેના અસ્થિ, વાધ વગેરેના ચામડા, તથા હસ વગેરેના રોમ છત્યાદિ અંગોના વેપાર કરવો,) તેની બાબતમા એટલું ઉમેરતા જામ છે કે, 'આ બધા પ્રાણીઅંગો તેમને ઉત્પત્તિસ્થાને જઈ, ગેંગા ઠરી-કરાની વેપાર કરવો, તે કમોદાન હોઈ ત્યાજ્ય છે, પરંતુ, ઉત્પત્તિ-સ્થાન સિવાયને બીજે ગ્યજે તે બધા ખરીદે કે વેચે તેમા

દોષ નથી. કારણ કે, ઉત્પત્તિસ્થાનમાં તો તે મેળવવા માટે પૈસા આપી, તે તે પ્રાણીઓ ખરાવવાં પડે છે.’

આવો બેદ પાડવાની જરૂર શી રીતે પડી હશે, એ અત્યારે કહ્યું મુશ્કેલ છે. યતિધર્મ તો કરવું-કરાવવું-અને અનુમતિ આપવી, એ ત્રણેને સરખાં જ માને છે; પરંતુ ગૃહસ્થધર્મની બાબતમાં આવા આવા બેદો સ્વીકારવાથી ધર્મતત્ત્વ સ્પષ્ટ થવાને બદલે હણાયું છે. તેમાંય નં. ૬ માં જણાવેલો ફોજદાર તો રાજ્યતંત્રનો એક વકાદાર સેવક છે. જો રાજ્ય દોષિત નથી, એના રાજ્યનો લાભ ઉઠાવનારા પ્રજાજનો દોષિત નથી, તો તે તંત્રનો એક સેવક શી રીતે દોષિત છે? કહેવું હોય તો આખા રાજ્યતંત્રને દોષિત કહો, તેમજ તે રાજ્યતંત્રનો લાભ ઉઠાવનારા સઘળા પ્રજાજનોને પણ દોષિત કહો; પરંતુ માત્ર ફોજદારને તેના ફોજદારીના કામ બદલ દોષિત કરાવવો એ તો દેખીતું અન્યાયી લાગે છે. ખેતી વડે જ પાકેલા ઢાણા ખાનાર દોષિત નહીં, પણ તે ખેતી કરનારો ખેડૂત પાખી; રાજ્યતંત્રનો લાભ ઉઠાવનાર પ્રજાજન દોષિત નહીં, પણ તે રાજ્યતંત્રની વ્યવસ્થા જાળવનાર સેવક દોષિત : એ જાતનો પાપની જવાબદારીનો ખ્યાલ ગૃહસ્થની બાબતમાં પણ બદલવો જોઈએ; નહીં નો બ્રહ્મદેશાદિ દેશોના આજના બૌદ્ધો જેમ કસાર્થએ કાપેલું માંસ ખરીદવાથી પોતાને માંસ માટે જનનવર કાપવાની હિંસામાંથી મુક્ત થયેલા માને છે, તેવી જ શૂદ્ર સામાન્ય જૈનવર્ગમાં પણ પેદા થવાનો સંભવ છે. અને આજે દેખાય છે પણ તેમજ. ખેતી અને રાજ્યતંત્ર એ બંને સામાજિક દૃષ્ટિએ અત્યાવશ્યક પ્રવૃત્તિઓને અધાર્મિક ગણવાથી જ ખેતીની પેદાશો, તે જ રાજ્યતંત્રની સુખ્યવસ્થા હેઠળ

વેચી ખાનાગ વેપારી વણિયો ૪ માન ધાર્મિક બાકી રહે છે ।
ધર્મવૃત્તિએ સામાન્ય જીવનનિર્વાહની આ બધી પ્રવૃત્તિઓની
સામાન્ય જવાબદારીભાષી ભાગી જવાની વૃત્તિ ન સેવરા
લેઈએ

હવે આપણે એ મુદ્દો ઊઠી આગળ ચાલીએ પહેલા
ખડની કુલ દમ કથાઓમાથી સાત જીવહિસાને લગતી છે,
બાકીની ૧૧ણુમાથી પણ કામામક્તિની કથાનુ કેન્દ્ર મામુઓની
હિમા જ છે એટલે ખરી રીતે જીવહિસાના વસ્તુ ત્રિનાની
એ જ કથાઓ રહી (૧) સુનાગીરીની કથાનુ કેન્દ્ર ચોરી છે, જે
વસ્તુ ન્યાયી રીતે તેની નથી તે વસ્તુ તે જીવમ-પ્રપચ ઇત્યાદિથી
પ્રજ્ઞ પાસે પડાવે છે, તે જ નેનો ખાસ દોષ છે (૨) વેશ્યા
પણાની કથાનુ કેન્દ્ર અબ્રહ્મચર્ય છે ને કે, એ વેશ્યા પોતાની
ત્રીન કામવાસનાને તૃપ્ત કરવા ખાતર કે ચાથી મણિમા બની
હતી એવું માર્ઘ કથામા ગ્રપ્ત કહ્યું નથી તો પણ એ મુદ્દાને
જતો કરીએ એટલે દસે કથાઓમા મળીને કુલ ત્રણ મહાપાપ
કથાકારે સ્પર્શ્યા છે હિસા ચોરી, અને અબ્રહ્મચર્ય પાચ
મહાપાપમાથી બાકી રહેલા એ મહાપાપ અસત્ય, અને પઞ્ચમહ
એ બેને કાતો ચોરની કથામા કે હિસાની કથાઓમા બેગી
ચકાય તેમ છે એટલે વસ્તુનાએ પાચ મહાપાપને જ કથાકારે
આ કથાઓમા સ્પર્શ્યા છે એ હિનાકુ છે

પાપના ફળ વર્ણવવામા કથાકારે જન્માતર આ નગ્ન-
માતના એ મે કંપનાઓનો ઉપયોગ કર્યો છે અલગત
વર્તમાન જન્મમા પણ તે પાપીઓને પ્રાપ્ત થતુ પોતાના પાપ-
કર્મનું યથેષ્ટ ફલ જતાવવામા આ યુ છે પરંતુ બધી કથા
ઓમા વાર્તાનું મધ્યગિંદુ વર્તમાન જન્મનું પાપકર્મ નથી, પરંતુ,

માનવાનું તેમનું વલણ મવિશેષ છે કાયદાની પરિભાષામાં કહીએ તો, દરેક પાપ એ વસ્તુતાએ રાજ્ય પ્રત્યે (અર્થાત્ નમાજ પ્રત્યે) કે ઈશ્વર પ્રત્યે ગુનો નથી, પરંતુ પોતાના જ આત્મા પ્રત્યે ગુનો છે

એ ગદા પાપીઓને શાસ્ત્રકારે ‘માગરોપમ’ નો સુધી નરકયાતના વેદતા તેમ જ લખ્યોગમીમાં વાગ્વાર બ્રમણ કગતા બતાવ્યા છે, અને એ પ્રમાણે સગભગ મજ્યાતીન વર્ષા સુધી તેમને પોતાના પાપની શિક્ષા બતાવતા જાણે તે થાકતા જ નથી સામાન્ય રીતે તો એમ જ માનવું પડે કે, એક જન્મમાં કરેના મહાપાપનું ફળ જો આટલા બધા દીર્ઘકાળ સુધી વેદતા જ કગવાનું હોય તો પાપીને તો કદી તરવાનો આરો જ નથી કારણ કે જન્મોજન્મ જો અધમયોનિમાં ને જન્મ લેવો પડવાનો, તે યોનિમાં વધુ પાપકર્મો કરવાની જ તેને તક કે પ્રેરણા મળ્યા કરવાની પરંતુ શાસ્ત્રકારને એ વસ્તુ ધષ્ટ નથી તેથી દરેક પાપી ગમે તેટલે લામે કાગે પણ — આપોઆપ — સુમાગે આવી પહોંચે છે, અને છેવટે મુક્તિમાર્ગે પોતાની મુમાફરી શરૂ કરી શકે છે છેવટે તેમ સાથી બને છે, એ કહેવાનો પ્રયત્ન શાસ્ત્રકાર નથી કરતા તેમની કથારસ્તુ ઉપરથી તો એમ જ માનવું પડે કે, જાણે આત્માની પોતાની જ એવી કોઈક સ્વભાવગત ચોગ્યતા છે કે, ગમે તેટલી અધોગતિ થના છતાં, છેવટે તે ઉત્તતિને માર્ગે અવશ્ય આપવાનો જ જૈન શાસ્ત્રકાર આ બામતમાં ગોશાલક આગ્રવિકના મત સુધી જાણે પહોંચી જાય છે ગોશાલક પણ એવું જ માનતા કે અમુક બ્રમણ મ્યાં પછી, જ્યાં આપોઆપ મુક્તિને માર્ગે આવી જ પહોંચવાનો પરંતુ

ધર્મતત્ત્વને એ રીતે જ રજૂ થવા દેવું એ ઇષ્ટ નથી. કથાકારે અંતે પાપીમાં સદ્ભાવ પ્રાપ્ત થવાનું કાંઈક ઉચિત કારણ રૂપે બતાવવું જોઈએ. એ કારણનું કાંઈક આંખું સૂચન કથાકારે કર્યું છે એમ કહી શકાય. જે મનુષ્યજન્મથી એ પાપી સન્માર્ગે વળે છે, તે જન્મમાં સાધુના સદુપદેશથી અર્થાત્ સત્સંગથી એનામાં કાંઈક અપૂર્વ સદ્ભાવ પ્રાપ્ત થતો હોય, એવું સૂચન કથાકાર કરે છે. અને એ સૂચન બસ ગણી શકાય તેવું છે. અંતે અંધારું દૂર થવાનો ઉપાય બહારથી અજવાળું આવે એ જ હોય છે. અંધારાને પોતાને જ વશોબ્ધા કરીએ, તો માત્ર તેમાંથી તો અજવાળું પ્રગટવાની કાંઈ સૂરત જ દેખાતી નથી.

૩

હવે આપણે પુણ્ય અને તેનાં ફળની વસ્તુ ઉપર આવીએ. આ અંશના બીજા ખંડમાં પુણ્ય અને તેનું ફળ વર્ણવતી કથાઓ મૂકી છે. તે બધી કથાઓ ઉપરથી વાચક જોઈ શકશે કે, કથાકારે એક જ વસ્તુને પુણ્ય તરીકે રજૂ કરી છે : અને તે—કોઈ સાધુપુરુષને યથેષ્ટ અન્ન-પાન જમાવવાની. ઉપલક્ષ નજરે એ વસ્તુ જૈન સાધુઓએ પોતાનું પેટ ભરવા માટે ઉપજાવી કાઢેલી બ્રમણા જેવી જ લાગે. પરંતુ, આવા પ્રાચીન અંધોની બાબતોમાં માત્ર ઉપલક્ષ નજરને જ વળગી રહેવું બસ નથી. ગયા ફકરાને અંતે આપણે જોઈ આવ્યા તેમ, અજ્ઞાનાધિકારમાં પ્રકાશ ઉત્પન્ન કરવાનો એક જ માર્ગ છે—ગમે તે ઉપાયે દીવો પ્રદીપ્ત કરવો. પરંતુ એ દીવો કાંઈ અંધકારને મસખ્યા કરવાથી નહીં પ્રગટે, કે રૂની દીવડને ગમે તેટલા ધીમાં લાંબો વખત બોળી રાખવાથી પણ નહીં

પ્રગટે તેને માટે તો સળગતી જ્યોત જ મેળવતી પડે એટલે
 સવ પુણ્યોના મૂળ કારણ તરીકે એકવા સત્મગને જ રજૂ
 કરવામા શાસ્ત્રકારે ભારે ગ્રીણવટ વાપરી છે એ આપણે
 કબૂલ કરવું જોઈએ બાકી, માત્ર ધાકથી, કે માત્ર લાલચથી
 માણસને કદી પુણ્યશાળી કરી શકાયો નથી અને કરી શકાશે
 પણ નહીં ને કે, કથાકારે એ સુક્ષ્મ વસ્તુને જે રીતે રજૂ
 કરી છે, તે રીતે તો તેમાથી એવું સમજાઈ જવાનો સભવ
 છે કે, માત્ર સાધુને જમાડીએ, એટલે બધું આપોઆપ મળી
 જાય. અને આજે જૈન શુ, બધા ધર્મોમા એવી ભ્રમણા
 દૃઢમૂળ થઈ ગઈ દેખાય છે સાધુમતોને સમાજ માથે
 નેડી ગખનારો એકમાત્ર ગસ્તો બિલ્લા છે તેને કાગળે જ
 સાધુસતો પોતાનું નિર્જન એકાંત છોડી સમાજમા આવે, અને
 ગૃહસ્થો પણ તે કાગ જ તેમનો સપર્ક સાધી શકે—એ
 બધું ખરું, પણ ગૃહસ્થ બિલ્લા આપીને જ કૃતાર્થતા માને,
 તો તો ભારે હાનિ જ થાય સાધુના સપર્કથી તેણે કાંઈક
 લાભ ઉઠાવેલો જોઈએ, તો જ તે સપર્કનું કાયમી કે કાંઈક
 નક્કર ફળ તેને મળ્યું કહેવાય અલગત, સાચો સાધુપુરુષ,
 આપણામા જ્યોત જગાવે છે ત્યારે, તે તેણે ધર્મોપદેશથી કે
 શાનાથી જગાવી એ કહેવું મુશ્કેલ છે, તેથી જ કથાકારે માત્ર
 સાધુબિલ્લાને જ પુણ્યરૂપ જણાવીને થોભી જવું કદાચ યોગ્ય
 માન્યું હોય ધર્મતત્ત્વનો હૃદયમા ઉદય થવો એ વસ્તુ એવી
 ગૂઢ છે, તેના કારણોની તપાસમા પડવું એ વ્યર્થ મહેનત
 છે તેને માટે ઢી શકાય તેવું કોઈ કારણ હોય તો તે
 એ જ છે કે, સાચા સત્પુરુષનો સપર્ક અને કથાકારે તેને જ
 આગળ ધરીને સતોષ માન્યો છે, એ યોગ્ય જ કયું છે

હવે આપણે સંયમ અને તેના ફળની વસ્તુ ઉપર આવીએ. આ ગ્રંથના ત્રીજા અને ચોથા ખંડમાં સંયમ અને તેના ફળનું વર્ણન કરતી દેખાઓ સંઘરેલી છે. ત્રીજા ખંડમાં સંયમની જ કથાઓ છે; પરંતુ તેના ફળરૂપે સીધી મુક્તિ પ્રાપ્ત થતી નથી બતાવવાઈ; પરંતુ અનુત્તર — અર્થાત્ સર્વોત્તમ કે સર્વથી ઉપરના — એવા દેવલોકોમાંથી એકાદમાં લાંબો વખત રહ્યા બાદ, ફરી મનુષ્યજન્મ પ્રાપ્ત કરી, ફરી સંયમાચરણ કરીને મુક્તિ પ્રાપ્ત થતી બતાવવામાં આવી છે. પરંતુ ચોથા ખંડમાં તો આ જન્મના સંયમાચરણને અંતે જ સીધી મોક્ષપ્રાપ્તિ બતાવવામાં આવી છે. એ બે પ્રકારના સંયમોની વિગતો તપાસીએ તો તેમાં એવો કશો ફેર આપણને નથી દેખાતો, કે જેથી એકને અંતે મોક્ષ ન પ્રાપ્ત થતાં, વધુ એક મનુષ્યજન્મ પ્રાપ્ત થવાની આવશ્યકતા સ્વીકારવી પડે. બંને પ્રકારના સંયમોની શરૂઆત અને અંત સરખાં જ છે; એટલે આપણે તો એ સાધકોના પૂર્વ કર્મસંચયમાં જ એવી કોઈ વિશેષતા શોધવી રહી કે જેથી, એક જ પ્રકારનો માર્ગ અખત્યાર કરવા છતાં એકને મુક્તિ પ્રાપ્ત થઈ, બીજાને બીજાને થોડુંક અંતર બાકી રહી ગયું. પરંતુ તેનેય એક જ મનુષ્ય જન્મબાદ મુક્તિની પ્રાપ્તિ તો નિશ્ચિત જ છે; તેને ફરી લખ-ચોરાસીમાં પાછા પડવાપણું નથી જ. એટલે સંયમના એ બંને પ્રકારોને વસ્તુતાએ એક જ માની લઈએ તો પણ ખોટું તો નથી જ. ગમે તેમ હો, પણ, જૈનમાર્ગ પાપ તેમજ પુણ્ય બંનેને અંતે તો હેય કોટીનાં ગણી, આ સંયમ-માર્ગને જ એકમાત્ર વિહિત — અર્થાત્ કરવા યોગ્ય કર્મરૂપ

માને છે. એટલે આપણે તેની વિગતો જરા વિસ્તારથી તપાસીએ.

ત્રીજા અને ચોથા ખંડમાં આપેલી સંયમી સાધકોની બધી કથાઓમાં એક વસ્તુ આપણે સળંગ જોઈ શકીએ છીએ કે, ને બધા દાખલાઓમાં સાધક કોઈ ઉત્તમ કુળમાં જ જન્મેલો હોય છે; તેની કેળવણી અને ઉછેર ઉત્તમ પ્રકારનાં હોય છે; તથા તે પોતાના જીવનમાં કમપ્રાપ્ત સુખાદિ ભોગવતો ત્યાં સુધી વિહર્યા કરે છે, જ્યાં સુધી તેને જીવનમાં પહેલી વાર કોઈ ધર્મોત્તમ પુરુષનો ધર્મોપદેશ સાંભળવા મળે છે. પરંતુ એક વાર તે ધર્મોપદેશ સાંભળવા પામતાં જ તેના હૃદયમાં એવી કોઈ અપૂર્વ લગની જાગે છે — એવો કોઈ અપૂર્વ પ્રકાશ પ્રગટે છે કે બધાં સુખાદિ તજી તે એકદમ કઠોર સંયમમાર્ગે આચરવાને કટિબદ્ધ થઈ જાય છે, અને તેને એકધારી તીવ્રતાથી પાર પશુ પાડે છે. આ વસ્તુ જ એવા મુક્ત થવા સરળમેલો મહાપુરુષોની વિશેષતા છે. જે વસ્તુ સામાન્ય જનસમુદાયના માથા ઉપર થઈને પસાર થઈ જાય છે, તે વસ્તુ તેમના હૃદયને આરપાર વીધી નાખે છે : ખીજા બધા નગરજનો તીર્થંકરાદિનો ઉપદેશ સાંભળી, તેમને વદનાદિ કરી, કૃતાર્થતા માનતા ઘેર પાછા ફરે છે; જ્યારે આ મહાપુરુષો ત્યાં ને ત્યાં યોગી જાય છે, અને એક પ્રકારનો ઉત્કટ નિશ્ચય કરી દે છે, તથા ત્યાં ને ત્યાં પ્રગટ પશુ કરી દે છે. પછી તે ઘેર પાછા જાય છે, તો તે માતૃપિતા વગેરેની રજા લેવા જ. અને તે રજા પશુ તે ગમે તેમ કરીને — મમે તેવી પટામણી મનામણી કે સતામણીઓ છતાં — અચૂક મેળવીને પાછા આવે છે જ.

ત્યાર બાદ તેમની સાચી સાધના શરૂ થાય છે. પ્રથમ તો તે પ્રવ્રજ્યાની દીક્ષા લે છે, અને ઘણું ખર્ચું પાંચમહાયતો ધારણ કરે છે; ત્યાર બાદ તેર કર્મસ્થાનો તજવાં, પોતાના માર્ગમાં જનમૃત રહેવું, વગેરે બાબતો તેઓ આપોઆપ આવરી લે છે. કથાકાર તે બધી વસ્તુઓની વિગતમાં ઊતરવાનો ખાસ પ્રયત્ન નથી કરતા; પરંતુ બીજા જૈન ગ્રંથોમાંથી તે બધી સામાન્ય વસ્તુઓ સમજી લેવાનું જણાવીને સંતોષ માને છે. જે સાચો મુમુક્ષુ છે, તે એવી બધી વસ્તુઓનો સહેજે સાધી લે — એવું માની જ લેવું જોઈએ. જેને પૂર્વ કર્મોનો પણ ક્ષય સાધી મુક્તિ મેળવવી છે, તે નવાં પાપકર્મો કરીને નવું કર્મબંધન ઊભું ન જ કરે. એટલે એ નિષેધાત્મક ભાગ પડતો મૂકીને કથાકાર તરન તે આખી સાધનાના વિધાનાત્મક ભાગ ઉપર આવે છે. અને એ ભાગ જ તે બધા જ સાધકોની સાધનાનો ખાસ ભાગ છે. અને તે બીજા કોઈ નહીં પણ કર્મક્ષય પ્રાપ્ત કરાવનાર તપનો. બીજી બધી સાધના તો મુખ્યત્વે ‘સંવર’ — એટલે કે ઢાંકણરૂપ છે — અર્થાત્ નવાં કર્મ આત્મામાં પેસવા ન દેવા માટે કિલ્સારૂપ છે. પરંતુ આ તપ-ધ્યાન જ ખાસ ‘નિર્જરા’ રૂપ છે — અર્થાત્ સંચિત કર્મોને ખંખેરી નાંખાવનાર છે.

તે તપ પણ બારે બારે — વિકટ — લાંબા લાંબા — ઉપવાસોરૂપ જ છે. બધા સાધકોની સાધનાનું તે કેન્દ્રબિન્દુ છે. આ વસ્તુ ઘણી રીતે વિચારવાને યોગ્ય છે. હિંદુ-બૌદ્ધ વગેરે ઘણા ઘણા મુખ્ય ધર્મોમાં ઉપવાસને શરીરશુદ્ધિ અને તે દ્વારા ચિત્તશુદ્ધિનું કારણ માની, ઠીક ઠીક સ્થાન મળ્યું છે. પરંતુ જૈનધર્મમાં આ વસ્તુ સૌથી જીદી છે. અહીં

ઉપવાસ માત્ર શારીરિક શુદ્ધિનું સાધન નથી, પરંતુ આત્મ-
 શુદ્ધિનું જ સીધું — મુખ્ય સાધન છે બીજા શબ્દોમાં
 કહીએ તો, યોગમાર્ગ, બક્તિમાર્ગ, કર્મમાર્ગ, જ્ઞાનમાર્ગ —
 એ બધા માર્ગોની પેઠે આ એક જુદો અત્રત્ર ‘ઉપવાસમાર્ગ’
 છે જૈનધર્મમાં તપના વિવિધ અંગો ગણાવતા, માત્ર શરીર-
 ક્ષેત્ર ઉપરાંત પ્રાયશ્ચિત્ત, વિનય, (વહીવસાધુની) સેવા-શુશ્રૂષા,
 આધ્યાય અને ધ્યાનનો સમાવેશ પણ તપની વ્યાખ્યામાં
 કરનામાં આવ્યો છે (તત્ત્વાર્થ ૦ ૯-૨૦), તેમજ તે ધ્યાનનું
 અર્થ વર્ણવતા તેમાં પાતજન્ય યોગમાર્ગની પેઠે ચિત્તવૃત્તિનો
 નિરોધ જ વર્ણવવામાં આવ્યો છે, પરંતુ આ કથાઓમાં તો
 તપના ઉપવાસ અંગ ઉપર જ ભાર મૂકવામાં આવ્યો છે
 શરીર દ્વારા તપ કરતી વખતે ચિત્તને પણ કાર્તિક મયમનમાં
 રાખવાનું તો હશે જ, પરંતુ આ શરીરક્ષેત્ર ધ્યાનની
 સિદ્ધિ માટે નથી, એ યાદ રાખવાનું છે આ શરીરક્ષેત્ર
 તો ધ્યાનની પેઠે — કદાચ ધ્યાન કરતા પણ વધારે એવું
 આવશ્યક — અત્રત્ર સાધન છે. એમ પણ કહી શકાય કે,
 એવા બંધકર — મારણાતિક — ઉપવાસો હજી ધ્યાનને
 યોગ્ય પગિસ્થિતિ તો બાંધે જ સધાતી હોય હેમચંદ્રાચાર્ય
 જેના યોગી પ્રાણાયામની આવશ્યકતા અનાવશ્યકતા નિચારતી
 વખતે સ્પષ્ટ શબ્દોમાં કહે છે “પ્રાણાયામાદિથી કાર્તિક
 મોક્ષમાર્ગ સધાતો નથી જ પ્રાણાયામથી મનસ્વાસ્થ્ય
 પ્રાપ્ત થવાને બદલે બિયટો ક્ષેત્ર થાય છે કારણ કે, પૂરણ,
 કુબન અને રેચન વગેરે કરવામાં શરીરને ઘણું કષ્ટ પડે છે;
 અને તેનાથી ચિત્તવિખલ થાય છે આમ પ્રાણાયામ બિલગે
 મુક્તિમાં વિઘ્નકારક છે” [૬/૧-૫]

ન્યાં પ્રાણાયામ જેવી વસ્તુ પણ ચિત્તસ્વાસ્થ્યને વિદ્વંસકારક મનાઈ છે, ત્યાં આવા લાંબા લાંબા તીવ્ર ઉપવાસો તો ચિત્ત-સ્વાસ્થ્યને છેક જ બગાડી મૂકનારા ગણીએ, તો તેમાં કશું ખોટું નથી. બહુ તો, ચિત્ત ઉપર કાબૂ રાખી, મરણની આંકાંક્ષા કર્યા કરવાનું રોકવામાં આવે; પરંતુ સઘળા સમય દરમ્યાન ચિત્તને એકધારું ધ્યાનસ્થ રાખવામાં આવે એમ બનવું અશક્ય છે.

ખીજ એક નવાઈની વાત તો એ છે કે, નાના-મોટા સૌ મરતી વખતે મારણાંતિક સંલેખનાપ્રતને જ સ્વીકારે છે; અને જેઓ મુક્ત થાય છે, તેઓ પણ તે પ્રતને અંતે છેલ્લે શ્વાસે જ મુક્ત થાય છે. અર્થાત્ ન ખાવું, અને હમેશને માટે ન ખાવું — એ વસ્તુને એક સ્વતંત્ર સાધન તરીકે જ જાણે સ્વીકારવામાં આવી છે. તે દરમ્યાન ધ્યાન કર્યા કરવું, કે ધ્યાન સતત કરી શકાય માટે જ ઉપવાસ — એવો જરા સરખો ઉલ્લેખ કયાકારે કર્યો નથી. સઘળો ભાર જાણે ઉપવાસ ઉપર જ છે. જે ધ્યાન ઉપર જ ભાર હોત, તો તો અંતે ચિત્તવૃત્તિ સદંતર લીન થરાનો — કે એવો કાંઈક ઉલ્લેખ જરૂર સાથે કરાયો જ હોત. અહીં તો બધા સાધકો જે દિવસે દીક્ષા લે છે, તે જ દિવસથી ચાર ટંકના, છ ટંકના, આઠ ટંકના, એમ પંખવાડિયાના, અને મહિનાના ઉપવાસો કરવાનું જ શરૂ કરે છે. જાણે એ જ એમનું ધર્મમાર્ગમાં પ્રયાણ ન હોય! જે કોઈ મુખ્ય મુખ્ય તપો તે બધા સ્વીકારે છે, જેવાં કે ગુણરત્ન, બિશુપ્રતિમા, રત્નાવલી, કનકાવલી, વગેરે, એ બધાં પણ માત્ર ઉપવાસનાં જ તપો છે. એવાં મોટાં તપ ન પણ સ્વીકારે, પણ દીક્ષાના દિવસથી નિરંતર ચાર

ટક કે ૭ ટકના ઉપવાસ જ ભરતા લગી ક્યાં કરે, તે તેણે તપકર્મથી પણ મુક્તિ પામ્યાના દાખના કથાકારે સધ્યા છે

અર્થાત્, આ ઉપવાસનું સાધન એક સ્વતંત્ર 'સાધન-માર્ગ' છે તેનું નામ આપણે 'ઉપવાસમાર્ગ' રાખી શકીએ જૈનધર્મમાં અન્યત્ર ઘણાંય સાધકાની સાધનાના વર્ણન છે પરંતુ શુદ્ધધ્યાન કે ધ્યાન એના શબ્દ માત્રના ઉલ્લેખ વિના, માત્ર ઉપવાસને જ મુખ્ય સાધન તરીકે રજૂ કરનારું તે આ કથાઓમાં જ બન્યું છે આ સાધનાની સર્વોત્તમ કક્ષાએ પહોંચેલાનું વર્ણન પણ તે સાધનાને અનુરૂપ જ છે તે સાધના સુકાયેલા શરીરને તથા વિવિધ અવધવોને સૂકામાં સૂકી ચીજો સાથે સગ્રામીને વર્ણન કરતા કથાકાર જાણે થાકતા જ નથી એ વર્ણન આ યાઓમાં ઠેઠે મળશે, પરંતુ ત્રીજા ખંડમાં ધન્યની કથામાં એ વર્ણનને છેતરી દોટિએ યદ્ધ જરામાં આ યુ છે વિવિધ અવધવોની કૃતતાનું કમકમાત્રી જિપજો એવું કારમું વર્ણન કરી કરીને કથાકારે તે સાધના તપન ૩૫-લા-૫૫ વર્ણવે છે (જયમેવાહ્યે તવહરલાગ્ય દાસ્થા)

'મહાસીદ્ધનાદસુત'માં ભગવાન બુદ્ધ પણ પોતાની તપશ્ચર્યા વર્ણવતાં જરાગર આવું જ વર્ણન કરે છે તે કહે છે 'હં આગ્નિપુત્ર' એક જ જણના ધરમાથી બિક્ષા લઈ, એક કોળિયા ઉપર જ રહેનો અથવા બે ધરમાથી બિક્ષા લઈ બે કોળિયા ઉપર—એ પ્રમાણે સાત ધરમાથી બિક્ષા લઈ સાત કોળિયા ઉપર જ રહેનો હોનો એક વાર દત્તિમાં આવે તેવું હોનો એમ સાત દત્તિ અન્ન લઈને તે ઉપર જ

નિર્વાહ કરતો હતો. એક દિવસને આંતરે જન્મતો હતો, બે દિવસને આંતરે જન્મતો હતો. . . . એમ સાત દિવસને આંતરે જન્મતો હતો, અથવા પખવાડિયામાં એક જ દિવસ જન્મતો હતો.

“કેટલાએક શ્રમણબ્રાહ્મણોની એવી દષ્ટિ છે કે, આહાર વડે આત્મશુદ્ધિ થાય છે. તે કેવળ ખોર ખાઈને રહે / છે; ખોરનું ચૂર્ણ ખાય છે, ખોરનો ઉકાળો પીએ છે; અથવા ખોરનો જ બીજો કોઈ પદાર્થ ખનાવીને ખાય છે. હું એક જ ખોર ખાઈને રહેતો એવું મને યાદ છે. હે સારિપુત્ર! હું એમ સમજીશ નહીં કે તે સમયે ખોર ગણુ મોટાં હતાં. હાલ જેવાં ખોર છે, તેવાં જ તે સમયે પણ હતાં. આ પ્રમાણે એક જ ખોર ખાઈને રહેવાથી મારું શરીર અત્યંત કુશલ તું ચાલ્યું. જેવા આસીતક વેલના અથવા કાલવેલના ગાંઠા સ્પષ્ટ દેખાય છે, તેવા મારા અવયવના સાંધા સ્પષ્ટ દેખાતા હતા. મારી ફેડ ઊંટના પગ જેવી દેખાતી હતી. ધટમાંળ જેવી દેખાય છે, તેથી મારી કરોડ દેખાતી હતી. બાગી ગયેલા ઘરના વાંસ જેમ આડાઅવળા થઈ ગયેલા હોય છે, તેવા મારા ઘરડા દેખાતો હતો. મોટા દૂધમાં પડેલા નક્ષત્રના પડછાયાની જેમ મારી આંખો ઊડી ગયેલી દેખાતી હતી. કડવા તુંગડાને કાચુ કાપી તડકામાં નાખતાં જેવી રીતે તે કરમાઈ જાય, તેમ મારા માથાની ચામડી ચીમળાઈ ગઈ હતી. હું બ્યારે પેટ ઉપર હાથ ફેરવવા જતો, ત્યારે પૂંઠની કરોડ મારે હાથે અડકતી; અને પૂંઠની કરોડ ઉપર હાથ ફેરવવા જતાં પેટની ચામડી હાથને અડકતી. આવી રીતે મારી પૂંઠની કરોડ ને પેટની ચામડી એક થઈ ગઈ હતી. શૌચ

માટે કે સપુશકા માટે બેઠવાનો પ્રયત્ન કરતા હું ત્યાં જ ગમડી પડતો. અંગ ઉપર હાથ ફેંવતા ફુર્જત થયેલા વાળ આપોઆપ ખરી પડતા હતા. આવા ઉપોપણ્યને વીધે મારી આંતરિક ગિથિતિ યર્ષા હતી.”

આ અથમા ત્રીજા અને ચોથા ખંડની ગંધા કથાઓમાં તાંધકની સાંગા ઉપવાસને અને બગબગ આવી જ ગિથિતિ થયાનાં વર્ણન મળેલું મળી આવેલું. પરંતુ નવાઈની વાત એ છે કે, ગૌતમ બુદ્ધ આ ગિથિતિ પ્રાપ્ત કરીને પણ ‘મુક્તિનો માર્ગ ન મળ્યાથી’ આઢાગ ખાવાનું શરૂ કરવા તરફ વળે છે, જ્યારે આ કથાઓના જૈન માધકો તો હવે શરીર બહુ નમળું પડી ગયું છે, તથા તેનાથી હવે હરવાધરવાની બરાબર ક્રિયા થઈ શકે તેમ નથી એવું જાણી, મરણાત ઉપવાસનું નત સર્જ, તેને છેક જ નષ્ટ કરી દે છે, અને પછી કથાકારના જણાવ્યા મુજબ છેલ્લે આસોચ્છેદને, “જે વસ્તુ માટે તેમણે મુડન કંગળું હતું, બ્રહ્મચર્ય સ્વીકાર્યું હતું, સ્નાન-છત્ર-જોડાનો ત્યાગ કર્યો હતો, શૂભિ ઉપર સૂવું — પાટિયા ઉપર સૂવું — બીજા મારગી વગેરે બાબતો સ્વીકારી હતી, તથા પારકાનો તિર-કાગ-માનાપમાન વગેરે મંકરો અને વિદ્યો સહન કરવાનું મંજૂર ગણ્યું હતું, તે વસ્તુ પ્રાપ્ત કરી”-ને તેઓ સિદ્ધ-બુદ્ધ તથા મુક્ત થાય છે.

૫

આ વસ્તુ જ જૈન માર્ગની નિશ્ચિષ્ટતા છે. બુદ્ધ બગવાનને તો તપશ્ચર્યાના માર્ગમાથી મુક્તિનો માર્ગ ન મળ્યો, કાન્થુ કે, તે માર્ગમાં તેમને મતે ‘આર્ય પ્રજા’ ન હતી (ત નિસ્સ

હેતુ । હમિસ્તા ચેવ ઋચિયાય પજ્જાય અનધિગમા^૧). આ જગાએ આવીને તો તે ધ્યાનસુખ તરફ વળ્યા. તે કહે છે : “મારા પિતા શાકચના ખેતરમાં કામ ચાલતું હતું તે સમયે જાંબુડાના ઝાડ નીચે શીતલ છાયામાં ખેસી પ્રથમ ધ્યાન પ્રાપ્ત કરી લીધાની મને સ્મૃતિ હતી. હે અગ્નિવેસ્સન ! તે સ્મૃતિને અનુસરી મને વિચાર થયો કે, એ જ બોધનો માર્ગ હોવો જોઈએ મને એમ લાગ્યું કે, મોજમજના પદાર્થોના ભોગ વિના, અને અકુશલ વિચારો વિના જે સુખ મળે છે, તે સુખથી હું શા માટે ખીછું ? પછી મેં એવો વિચાર કર્યો કે, તે સુખથી હું ખીનાર નથી. પરંતુ તે સુખ અત્યંત દુર્બલ થયેલા દેહને મળવાનું નથી, માટે થોડો થોડો આહાર ખાવાનો મેં વિચાર કર્યો, અને તે પ્રમાણે વર્તવા લાગ્યો.”

આમ એક જ બાબતમાં એ જુદા ધર્મપુરુષો જુદો અભિપ્રાય આપીને છૂટા પડે છે. પરંતુ તેથી તે બંનેમાંથી કોઈને ખોટા માનવાની જરૂર નથી. એટલું કહેવું જ બસ થાય કે, બંનેની પ્રકૃતિ અથવા શ્રદ્ધા જ મુખ્ય વસ્તુ છે. એ શ્રદ્ધા ઉત્કટ હોય, તો તમે પ્રાણાયામથી પણ તમારું અબીષ્ટ પ્રાપ્ત કરી શકો. અમુક દોઢ શેર ધાત્રની મૂર્તિને આખો વખત નવડાવવા-ધોવરાવવા વડે પણ પ્રાપ્ત કરી શકો, ધ્યાનથી પણ પ્રાપ્ત કરી શકો, મનન-નિદિધ્યાસનથી પણ પ્રાપ્ત કરી શકો, કે છેવટે નર્ચા દેહદમનથી પણ કરી શકો. તત્ત્વની દૃષ્ટિએ બધા માર્ગો અતત્ત્વરૂપ છે, તેમ જ તે બધા જ

તત્ત્વ પ્રાપ્ત કરાવનારા પણ હોઈ શકે છે. કારણ કે પરમતત્ત્વ બધાથી પર છે.

તો પણ આ ઉપાસમાર્ગ અથવા દેહદમનનો માર્ગ, એક સાધનામાર્ગ તરીકે ધ્યાનમાં લેવા જેવો તો છે નહીં. કોઈ પ્રકારની શંકા-કુશંકા કે મંદ-પ-વિક-પ કયા વિના પોતાના શરીરને નતત તાવ્યાં ન કરવું, અને અતે તે તાનદ્વીમા તેને સદતર હોમી દેવું—એ વસ્તુ સાચે ન વીર-માર્ગ છે. જે મહાપુરુષ સેકડો નર-નારીમાં આવી કઠોર રીતે પ્રાણાર્પણ કરવાની હિંમત, મદનશીલતા અને શ્રદ્ધા પ્રગટારી શકે, તેને માથે ન મહા-વીર ગણવેા જોઈએ મોટા મોટા રાજાઓના મુખ-નિવાસમાં મગ્ન કુમારો, મોટા મોટા નગર-શેઠો અને સંઘવીઓના મુખશાળી પુત્રો જોના એક ન વાર સ્પર્ગ થતા ઘર-માઝ બધું ન તથા, કઠોરમાં કઠોર તથા કષ્ટે કષ્ટે વેદનાનો અનુભવ કરાવતું શારીરિક તપ હમને મોઢે સ્વીકારવા તૈયાર થઈ જાય, તે પુરુષની મહત્તા વિશે શું કહેવું ? અને એ બધા યુવાનો અને યુવતીઓની વીરતાનાં પણ શાં વખાણ કરવા ? બલે તેમણે અતે મત્ત્ય પ્રાપ્ત કર્યું કે ન કર્યું, પણ જોને પોતે સત્ય માન્યુ તેને મોઢે આવેા બીપણ ત્યાગ, આવું બીપણ તપ સ્વીકારવા તેઓ તૈયાર થયા, એ વસ્તુ તેમનામા વ્યાપેલા અદ્ભુત પુરુષાર્થ અને દઢ એકનિબાના સાક્ષી છે.

આજે બલે આપણે એમણે અખત્યાર કરેલા માર્ગ વિશે શંકા ઉઠાવીએ, તથા દેહદમનથી શું એમ કહી, નાક મરોડીએ. પરંતુ, હેવટે એક નક્કર વસ્તુ આપણે સ્વીકારી લીધા વિના નથી ન ચાલવાનું કે, માધકની ઉપામના પૂર્ણતાની બલે હોય,

પણ તે ઉપાસના પોતે તો એકાંગી જ હોવાની. વધુ સ્પષ્ટ શબ્દોમાં કહીએ તો, અપૂર્ણ સાધનો દ્વારા પૂર્ણતા પ્રાપ્ત કરવી હોય, તો એકાંગી થયા વિના જાણે ચાલતું જ નથી. શરીર-મન-આત્મા એ ત્રણેનો એક સરખો - એક સાથે વિકાસ એ સામાન્ય કેળવણીનું લક્ષ્ય લાભે રહે; પરંતુ કોઈ પણ જાગૃતમાં પૂર્ણતા પ્રાપ્ત કરવા ઇચ્છનારને અમુક વસ્તુઓ જતી કર્યા વિના ચાલે તેમ જ નથી. શરીર અને મન જાને સરખાં વિકસ્યાં હોય એવા દાખલા ઇતિહાસમાં મળી શકે છે; પરંતુ, ત્યારે 'એક જ સામાન્ય' - પણાની છાપ મોટે અક્ષરે તેમના ઉપર ચોટલી સાદ દેખાય છે.

બાકી, આધ્યાત્મિક પ્રગતિની જાગૃતમાં અખત્યાર કરાયેલાં સાધનોની જાગૃતમાં વસ્તુસ્થિતિ એવી છે કે, અમુક જ સાધન કાર્યકર છે અને અમુક નથી, એવો ભેદ પાડી શકાતો નથી. કારણ કે, ઉપર જણાવી આવ્યા તેમ, છેવટે તો મુખ્ય સાધન બાવના છે - શ્રદ્ધા છે. બાકીનાં સાધનો તો તે બાવના અથવા શ્રદ્ધાને ઉત્તેજિત કરવા કે ગતિમાન કરવા પૂરતાં જ કામનાં છે. એટલે જેમ વૈદકીય જગતમાં, તેમ આધ્યાત્મિક જગતમાં પણ, જુદી જુદી ઉપચારપદ્ધતિઓ તરવની દૃષ્ટિએ જોતાં એકસરખી મિથ્યા છે, અથવા એકસરખી સાચી છે. છેવટે તો કોઈ પણ ઉપચારપદ્ધતિ જેટલે અંશે દરદીની જિજ્ઞાસાને જાગૃત કરી શકે છે, તેટલે અંશે જ કાર્યકર નીવડે છે. ઘણી વાર સાચી દવા માનીને આપેલી ખોટી શીશીની દવાએ પણ ધાયુ પરિણામ જ નિપજાવ્યાના દાખલા મળી આવે છે. તેવી જ રીતે કલ્પનામાં જ વાગેલી ટાંકણીને કૃત્રિમ શસ્ત્રક્રિયા દ્વારા કાઢી બતાવ્યા બાદ જ જખમ રુઝાવા

લાગ્યાના કિસ્સા વૈદકમા મુખ્યસિદ્ધ છે. તેમ જ આધ્યાત્મિક વૈદાની માન્યતા પણ છેવટે તો જીવનના મૂળ ચેતનપ્રવાહને સ્પર્શ કરવાની વસ્તુ જ મુખ્ય છે એ વસ્તુ કોઈ પણ વાદ્ય સાધન દ્વારા સિદ્ધ થાયો એટલે શુદ્ધ જે તપશ્ચર્યાદિથી મૂળ પ્રવાહને ન પહોંચી શક્યા, તે જ તપશ્ચર્યાદિથી અનેક જૈન સાધક વીરો તે પ્રવાહને પહોંચી ગયા હોય તો તેમા શકા લાવવા જેવું કશું નથી.

સવાય એક જ રહે છે કે, કોઈ પણ માધનામાર્ગ કાર્યકર થઈ શકે એ વસ્તુ તરનની દૃષ્ટિએ સાચી બને હો, પણ તેથી જ કદાચ એ જાણવાની જરૂર બની થાય છે કે કયો સાધનમાર્ગ સમાજમા આદર્શ તરીકે ગહે તો સામાન્ય મમાજજીવનમા કાર્ષિક આરોગ્ય — પુરુષાર્થ — અને વીગતા હજીનાને બદલે પ્રગટે અને પ્રચાર પામે ગમકુંધણપરમહમ બ્રહ્મ તત્ત્વમાર્ગ માટે કહેના કે, બલે તેનાથી મત્યને પામી શકાતું હોય, તો પણ ધરમા જેમ બાળક દ્વારા પેસી ગકાય છે, તેમ ધરમાથી ગદુ પાણી બહાર નીકળવા રાખેલા બાળ દ્વારા પણ પેસી શકાય છે, તો પત્રી ખાળ દ્વારા પેસવા પ્રતા મુખ્ય બાળક દ્વારા પેસવું વધુ ઇચ્છનાભેગ નથી ?

એ રીતે જોવા જતા, દેહદમન અને કોઈ પણ ભાવનાના સ્પૂળ બાલ છેડા ઉપર પણ સરખો જ ભાર મૂકનાર જૈન માર્ગ સામાજિક દૃષ્ટિએ પણ અનિચ્છનીય નથી જ દેહદમન, વાસનાનિરોધ જીવદયા, અથવા દશવૈકાનિકના શબ્દોમા કહીએ તો, મહિસા-સંયમ-તપ એ ત્રણ વસ્તુઓને જ ‘પરમ મગય’ ૩૫ — ધર્મરૂપ — માનનાર ધર્મમાર્ગ સમાજજીવનને માટે જ ઉપકારક થઈ શકે તેમ કે આજે પણ યુરોપીય ગાંડોમા

જે યાદવાચલી વારંવાર વ્યાપતી જણાય છે, તેના મૂળમાં જોઈએ તો અસંયમ, અને હિંસાની વસ્તુ જ માલૂમ પડશે. ઇદ્રિયોને છૂટીદોર મૂકવાનો આદર્શ રાખો (અબ્રહ્મચર્ય), તો પછી તેમની તૃપ્તિ માટે જોઈતા પદાર્થો મેળવવા માટે (પરિબ્રહ્મ), ચોરી, જૂઠું અને અતે હિંસા આવકારવાં જ રહ્યાં. પરંતુ જે સમાજમાં ધરખાર-મોજશોખ-ધનઐશ્વર્ય આદિ ત્યાગીને ઇદ્રિયનિગ્રહી તપસ્વી થવું એને જ શ્રેયસ્પ માનવામાં આવતું હોય, અને એ બધાના મૂળમાં અહિંસાની વ્યાપક ભાવના હોય, તો સમાજવિગ્રહનાં ધણાં કારણો ઓછાં થઈ જાય એ દેખીતું છે.

અક્ષયત, એ અહિંસાની ભાવના ધણી સૂક્ષ્મ વસ્તુ છે; અને તેનું અનુશીલન પ્રજ્ઞાપૂર્વક થવું જોઈએ. નહિ તો અત્યારની જેન અહિંસાની માફક એ અહિંસા પોતે જ હિંસાની પોષક એવી ભારે અસામાજિક વસ્તુ બની જાય. હું અહિંસક રહું તેટલા માટે ખેતી કરવાનો ભાર અને પાપ હું બીજા ઉપર નાખવા છઠ્ઠું, અથવા રાજ્યતંત્રના બધા લાભ તો લેવા છઠ્ઠું, પણ તેની આવશ્યક સેવાઓને નરકપ્રાપ્તિ કરાવનાર માની નિંદું, તો તે હિંસા કરતાં પણ વધારે ખરાબ હિંસા થઈ; કારણ કે, તેમાં તો હું જાતે બચું માટે બીજાને પાપમાં નાખવા છઠ્ઠું છું. એમાં તો ધર્મવૃત્તિનો જ નયો અભાવ છે; અને એ ભાવનાને અસામાજિક ગણી વખોડી કાઢવી જ જોઈએ. અહિંસા એ વીરવૃત્તિ છે, હિંસાબી કે ગણતરી-બાજ — કાયરવૃત્તિ નથી. એ ધર્મે તો યતિધર્મને જ વિહિત ગણીને શાંતિ પકડવી જોઈએ; તેની ભાવના હેઠળ ગૃહસ્થપણું શક્ય નથી.

*

*

*

*

આ મંથમા અનુવાદિત કરેલા પણ અગમ થોના વિષયને લગતી કઈક લાગી ચર્ચા ઉપર કરી લીધી હવે આ અનુવાદ પૂગતી એક-મે વસ્તુઓ અતે જણાવી લઈએ આ માગાના અન્ય પુનકોની જેમ આ પુસ્તકને અતે (નિશેષનાગોની) સૂચિ આપી છે, પરંતુ સુભાષિતસમૂહ આપી શકાયો નથી તેનું કારણ એ છે કે, આ ત્રણે મંથમા એક શ્લોક ને ગાથા જ આવતા નથી જે થોડીધણી ગાથાઓ આવે પણ છે, તે કથાઓના નામની મત્રલગાથાઓ કે તોપણ એટલું નોંધવું જોઈએ કે, કેટલીક કથાઓમા ઠેરઠેર સાધુ થવા ઇચ્છનારને સમજાવીને પાછો વાળવાના પ્રયત્ન વખતે જે મવાનજવાન થાય છે, તે સુભાષિત જેવા જ છે, તથા કોઈ પણ ‘અમણકાવ્યનું’ અનુરૂપ વસ્તુ બની શકે તેના છે અર્જુનક માગી (સુદગમ્પાણિ) અને ગુજસુક્રમાગની કથાઓ તો પોને જ એક મહાસુભાષિત જેવી છે

અનુવાદમા કોઈકોઈ જગ્યાએ અમુક વિગતો કે નર્ણનોની પુનરુક્તિ થતી દેખાશે પરંતુ તે બાબતમા થોડીધણી લાચારી જ કબૂલ કરવી પડે તેમ છે જુદી જુદી વાર્તાઓના સાધકોના જન્મ યુવાનગ્થાન્દીક્ષા અને તપની વિગતો બંધી જ કથાઓમા લગભગ એકસરખી જ છે મૂળમંથમા જ સખ્યામધ કથાઓને માત્ર વિશેષનામોની વિગતોમા જ ફેર હોવાને કારણે એકાદ મુખ્ય કથાને અતે યાદીરૂપે જોડી દેવામા આવી છે બીજી કેટલીક વાતો એકાદ વિગતમા જ વિશેષતા યોગને કારણે જુદી આપવી પડી છે તેવે રીતે ઉપર જણાવેલી વિગતો દૂકમા પણ ઉલ્લેખી જની જ પડે, નહીં તો કથાના જુદા જુદા અંગો વચ્ચે પ્રમાણ જ ન જળવાય

કથાઓમાં જ્યાં ત્યાં સમાન અર્થવાળા જ સંખ્યાબંધ શબ્દો કે વિશેષણો સાથે જ વપરાયેલાં માલૂમ પડશે. જૈન કથાપદ્ધતિની એ એક વિશેષતા છે. ટીકાકારો એ બધા શબ્દોની બાબતમાં પુનરાવૃત્તિનો દોષ ન લાગે માટે થોડો થોડો અર્થભેદ બતાવવા પ્રયત્ન કરે છે; પરંતુ ઘણીવાર તો ‘એ બધા શબ્દો સમાન અર્થના જ છે’ એમ પણ સ્પષ્ટ કહી દે છે. વાર્તાના અદ્ભુત રસની જમાવટમાં એ પ્રકારની શૈલી ઉપયોગી જણાવાથી, એ બાબતમાં સંક્ષેપ સાધવાની દાનત રાખી નથી. વાર્તાના રસમાં એ વસ્તુ ખટકતી નથી, પરંતુ પોષક નીવડે છે.

અનુક્રમણિકા

ઉપોદ્યાત ૩

ખંડ ૧લો

પાંચનાં ફળો

૧. મૃગાપુત્રની કથા	૩
૨. ઉજ્જિષ્ઠકની કથા	૧૯
૩. અભયસેનની કથા	૩૧
૪. રાકઠની કથા	૪૧
૫. બૃહસ્પતિદત્તની કથા	૪૫
૬. નંદિવર્ધનની કથા	૪૮
૭. હમ્બરદત્તની કથા	૫૨
૮. શૌરિકદત્તની કથા	૬૦
૯. દેવદત્તની કથા	૬૪
૧૦. અન્દૂની કથા	૭૩

ખંડ ૨લો

પુણ્યનાં ફળો

૧. સુખાહુની કથા	૭૬
---------------------------	----

ખંડ ૩લો

સંયમનાં ફળ

૧. નક્ષીકુમારની કથા	૯૭
૨. ધન્યની કથા	૧૦૪

ખંડ ઇથો

સુકતોની કથાઓ

૧. ગૌતમકુમારની કથા	૧૨૩
૨. ગજસુકુમારની કથા	૧૩૧
૩. પદ્માવતીની કથા	૧૪૭
૪. મુદ્ગરપાણ્ડુની કથા	૧૫૫
૫. અતિમુક્તકની કથા	૧૬૩
૬. કાલીની કથા	૧૬૭
સુચિ	૧૭૭

પાપ, પુણ્ય અને સંયમ

ખંડ ૧ લો

પાપનાં ફળો

જે કેદ ચાલ્યા રૂઢ જીવિયદી પાવાઈ કમ્માઈ કરતિ રૂઢા ।
 તે ઘોરરૂઢે તમિસધયારે તિલ્લામિતાવે નરણ પડતિ ॥
 તિલ્લે તસે પાણિણો યાવરે ય જે હિંસની આયસુહં પડુચા ॥
 જે છસણ હોઈ અદત્તહારી, જ સિન્નલતી સેયવિયસ્સ કિંચિ ।
 પાળમ્મિ પાળે ઘટુણતિવાતિ, અતિવ્યતે ઘાત્તમુવેતિ ચાલે ॥

[સૂત્ર ૦ ૧-૫, ૩-૫]

સુધમસ્તિવામી કહે છે : હે જાણુ ! પૂર્વે મેં મહર્ષિ મહાવીરને
 પૂછ્યું હતું કે નરક સાથી પમાય છે. તેના જવાબમાં તેમણે મને
 કહ્યું :

‘ સંસારમાં જે કોઈ અજ્ઞાની કૂર મનુષ્યો પોતાના જીવિતને
 અર્થે પાપકર્મો કરે છે, તથા પોતાના સુખ માટે સ્થાવર-જંગમ
 પ્રાણીઓની કૂરતાથી હિંસા કરે છે, ચોરી કરે છે, તથા સંયમ-
 માર્ગનું જરા પણ પાલન કરતા નથી, તેઓ ઘોર અધિકારવાળા,
 તથા તીવ્ર વેદનાઓવાળાં નરકોમાં પડે છે ’

મૃગાપુત્રની કથા

જૂના સમયમાં મૃગાગ્રામ નામે નગર હતું. તેમાં ત્રિજય નામે ક્ષત્રિય રાજા રાજ્ય કરતો હતો. તેની રાણીનું નામ મૃગાદેવી હતું. તે બંનેને મૃગાપુત્ર નામે પુત્ર હતો. તે જન્મથી જ આંધળો-મૂંઝો-અહેરો-કૂબડો તથા પક્ષાઘાતી^૧ હતો. તેને હાથ-પગ-કાન-આંખ-નાક વગેરે ઇન્દ્રિયો ન હતી; પરંતુ તેમનો આકાર માત્ર હતો. મૃગાદેવી તે બાળકને એક શુભ ભોંયરામાં ઢાઈ જાણે નહિ તે રીતે કાળજીપૂર્વક ઉછેરતી હતી.

તે જ નગરમાં બીજો પણ એક જન્માંધ મનુષ્ય રહેતો હતો. તે ઢાઈ દેખતા માણસની સાથે, તેણે પકડેલી લાકડીને આધારે ઘેર ઘેર બીખ માગતો હતો અને લોકોના દિલમાં દયા ઊપજાવી, જેમ તેમ પેટ ભરતો હતો. તેનું માથું જથરપથર રહેતું, અને તેની પાછળ માખેનાં ટોળાં બહુબધા કરતાં.

એક વખત ભગવાન મહાવીર દરતા દરતા તે નગરમાં આવી પહોંચ્યા. તેમને આવ્યા જાણી લોકોનાં ટોળેટોળાં તેમનાં દર્શને જવા માટે ઊલટ્યાં. નગરના રાજમાર્ગોમાં, તેમ જ શેરીએ શેરીએ જ્યાં જુઓ ત્યાં ઝમણ ભગવાન

૧. મૂળમાં 'વાયવ' (-વતરોગી) શબ્દ છે. અર્થાત્ લક્ષવાવાળો.

મહાવીર પધાર્યાની વાત ચાલતા લાગી, અને સર્વત્ર લોકોની મેદની જામી ગઈ

આ નધી ધમાલનો અવાજ સાંભળી, પેલા આધનાએ પોતાને દોરનારને પૂછ્યું ‘ભાઈ’ આજે મૃગાગ્રામમાં એવું તે શું થયું છે, જેથી લોકોના ટોંગેટોળા આમ દોડાદોડી કરી રહ્યા કે? આજે નગરમાં ઇંદ્રનો, રકનો, રુદ્રનો, શિવનો, કુમેરનો, નાગનો, યમનો, જૂતનો, નદીનો, તળાવનો, વૃક્ષનો, ચૈત્યનો કે પર્વતનો કોઈ ઉત્સવ છે, કે કોઈ ઉજવણીના કે અથવા ગિરિયાના કે?’

ત્યારે પેલાએ તે આધનાને કહ્યું “આજે એવો કોઈ ઉત્સવ કે ઉજવણી તો નથી, પરંતુ ભગવાન મહાવીર આજે આ તમ્બ પધાર્યા છે, અને ગામમકાર ઈશાનખૂણામાં આવેના ‘અદનપાદ્ય’ ઉજાનમાં ઉતર્યા છે તેથી એમના દર્શન કરવા ઉત્સુક થયેલા લોકોની આમ મેદની જામી કે’

આ નાભળી આધનાએ કહ્યું ‘હે ભાઈ’ આપણે પણ ચાલ ત્યાં જઈએ અને ભગવાનના દર્શન કરીએ એવા સતમાધુઓનું નામ કે જોત પણ આપણે કાને પડી જાય તો પણ મોટું ફળ મળે છે, તો તેમની પાસે જઈ તેમને નમસ્કારાદિ કરી, તેમનો સદુપદેશ સાંભળવાથી તો કેટલો બધો લાભ થાય’ માટે ચાલ, આપણે ત્યાં જઈએ અને ખીજા જન્મનું કાર્મિક ભાથું જાધીએ’

પછી તે આધજો પેલા માણસે પકડેલી લાકડીને આધારે જ્યાં મહાવીર ભગવાન હતા ત્યાં આવ્યો, અને તેમને વદન

૧ ત્યાં સુધર્મ વક્ષતુ મહિર હંદ્ર એવું મૂળમાં વધારે છે

પ્રદક્ષિણાદિ કરી, એક તરફ બિભો રહ્યો. ભગવાન મહાવીરે પણ ત્યાં આવેલા સૌને ધર્મોપદેશ કર્યો.

કથા પૂરી થયા બાદ બધા વીખરાઈ ગયા, અને પોત-પોતાને ઘેર ચાલ્યા ગયા. તે અરસામાં ભગવાનના મોટા શિષ્ય ઇન્દ્રભૂતિ નામના સાધુ^૧ સંયમ અને તપ આચરતા તેમની સાથે જ ફરતા હતા. તે સાડાસાત હાથ બિંચા હતા; તેમનો વર્ણ કસોટીના પથરા ઉપર પડેલી સોનાની રેખા સમાન ગૌર હનો; તે ઉમ્મ તપસ્વી હતા; ઘેર બ્રહ્મચારી હતા. ધ્યાનરત હતા; તથા શાસ્ત્રજ્ઞ હતા. તેમણે આજના ટોળામાં પેલા અંધ માણસને જોયો હતો. ત્યારથી તેમને ભગવાન મહાવીરને પ્રશ્ન પૂછવાનું મન થયું હતું. લોકો વીખરાઈ ગયા બાદ, તે ભગવાન મહાવીર પાસે આવ્યા અને શ્રદ્ધા-પૂર્વક તેમને પૂછવા લાગ્યા.

ગૌતમ — ભગવન! કોઈ માણસ જન્મથી જ આંધળો જન્મેલો હોય ?

મહાં — હા, હોય

ગૌં — ભગવન! તેવો માણસ ક્યાં છે ?

મહાં — હે ગૌતમ! આ નગરમાં જ વિજયરાજ તથા મૃગાદેવી રાણીનો પુત્ર જન્મથી જ આંધળો જન્મેલો છે. તેને હાથ-પગ-કાન-આંખ-નાક વગેરે ઇન્દ્રિયો જ નથી, માત્ર તેમનો આકાર છે. તેને મૃગાદેવી એક ગુપ્ત ભોંયરામાં કોઈ જાણે નહિ તે રીતે કાળજીપૂર્વક ઉછેરે છે.

૧. તેમની વિશેષ માહિતી માટે જુઓ આ માળાનું ‘અંતિમ હપ્દેશ’ પુસ્તક, પા. ૩, ૨૪૦, ૨૬૨.

ગૌ. — ભગવન્! આપ રજા આપો તો હું તે બાળકને જોઈ આવવા છાછું છું.

મહા. — ભલે!

સા.બાદ, ભગવાનની અનુરૂપ મળવાથી ગાંધી થયેલા ગૌતમ ત્યાંથી નીકળ્યા અને કદી ઉતાવળ કર્યા વિના, અસંભાત ચિત્તે તથા ધૂસગ જેટલે દુઃખી આગળની જમીન જોતા જોતા મૃગાદેવી નગરમાં દાખલ થયા, અને ત્યાં મૃગાદેવીનો મહેલ હતો, ત્યાં આવી પહોંચ્યા.

મૃગાદેવીએ ભગવાન ગૌતમને આવતા જોયા. આથી અત્યંત ખુશ થઈ, તેણે તેમનો વદનાદિ સત્કાર કર્યો તથા પૂછ્યું 'હે દેવાનુપ્રિય! આપના પદાગ્રાન્ત પ્રયોજન શું છે, તે મને કહો.'

ગૌતમે કહ્યું 'હે દેવાનુપ્રિયે! હું તમારો પુત્ર જોવા આવ્યો છું.'

તે સાંભળી, મૃગાદેવીએ પછી જન્મેના પોતાના ચાર પુત્રાને સર્વ શબ્દગારોથી વિશૂષિત કર્યા અને તેમને ગૌતમ મુનિને પગે લાગવાનું કહ્યું. પછી તેણે ગૌતમ મુનિને કહ્યું, 'હે ભગવન્! આ મારા પુત્રો છે તેમને જુઓ.'

ગૌતમે કહ્યું, 'હે દેવાનુપ્રિયે! હું તમારા આ પુત્રાને જોવા માટે અહીં નથી આવ્યો. મારે તો તમારો પ્રથમ જન્મેનો પેલો આધજો પુત્ર જોવા છે.'

મૃગાદેવીએ કહ્યું 'હે ગૌતમ! તમને કયા રાત્રીએ કે તપસ્વીએ મારું રહસ્ય બાહ્યે લઈને કહ્યું છે, જેથી તમને એ વાતની ખબર પડી છે.'

ગૌતમે કહ્યું : ‘હે દેવાનુગ્રિયે ! મારા ધર્મોચાર્ય શ્રમણ બગવાન મહાવીરે મને એ વાત કહી છે, તેથી હું તે જાણું છું. મારા એ ગુરુ ધર્મના આદિકર્તા છે, તીર્થંકર છે, બીજા કોઈના ઉપદેશ વિના સ્વયં તત્ત્વબોધ પામેલા છે, સર્વ પુરુષોમાં તથા સૌકોમાં શ્રેષ્ઠ છે; સમગ્ર જગતના નાથ, પ્રકાશક, અભયદાન દેનારા, જ્ઞાનરૂપ, ધર્મદેશક, ધર્મસારથિ, ધર્મચક્રવર્તી, કેવલજ્ઞાની, જિન, સકલ તત્ત્વના વેત્તા, સર્વજ્ઞ, અને સર્વદર્શી છે.’

આ પ્રમાણે મૃગાદેવી ગૌતમ સાથે વાતચીત કરી રહી હતી, તેવામાં જ પેલા મૃગાપુત્રને ખવરાવવાનો સમય થયો. એટલે મૃગાદેવીએ ગૌતમને કહ્યું, ‘હે બગવન ! તમે અહીં થોડીવાર થાભો, હું તમને દમણાં જ મારો તે પુત્ર બતાવું છું.’

આમ કહી, મૃગાદેવી પોતાના ખાનગી રસોડામાં ગઈ. ત્યાં જઈ તેણે પોતાનાં કપડાં બદલી નાખ્યાં. ત્યારબાદ એક ઠેલણુગાડીમાં પુષ્કળ ખાન, પાન, મુખવાસ, મેવો વગેરે પદાર્થો ભરીને, તેને ધકેલતી ધકેલતી તે ગૌતમ જિભા હતા ત્યાં આવી અને કહેવા લાગી, ‘બગવન ! તમે મારી પાછળ પાછળ આવો, હું તમને મૃગાપુત્ર પાસે લઈ જઈ છું.’

ગૌતમ મૃગાદેવીની પાછળ પાછળ આસ્થા. મૃગાદેવીએ પેલા ભોંયરા પાસે આવીને ગાડી થાભાવી, તથા પોતાનું મોં ચાર-બેવડું કરેલા વસ્ત્રથી બાંધતાં બાંધતાં ગૌતમને કહ્યું, ‘બગવન ! તમે પણ તમારું મોં મૂમતીથી^૧ બાંધી લો.’

૧. ‘મુહપોત્તિયા’ : જેન સાધુઓ આસોવંદાસથી છવનંદ ન હણાય માટે મોંએ પટ્ટી બાંધે તે.

ગૌતમે તે પ્રમાણે મો બાધી લીધું. પછી મૃગાદેવીએ મો આફે રાખી, બોયરાનું ગારણુ ઉવાડયું ઉધાડતાં વેત જ અદરથી મરેલો સાપ ગધાનો હોય કે તેવું બીજું પ્રાણી સડીને ગધાનું હોય તેવી તથા તેથી પણ વધારે ખરાબ એવી દુર્ગંધ નીકળી બોયરાની અદર પેલો મૃગાપુત્ર હતો. તેને ખાનપાનની વાસ આવતા જ તે અત્યંત આતુરતાથી તે બધું ખાવા લાગી ગયો. થોડીવારમાં તો ખાધેલું બધું તેને હજમ પણ થઈ ગયું, અને તેના શરીરમાંથી પરુ અને લોહી બનીને નીકળવા લાગ્યું. પછી પેલો છોકરો તે પરુ અને લોહી ચાટવા લાગ્યો.

ગૌતમને આ બધું જોઈ એવો વિચાર આવ્યો. 'અહો! આ છોકરો પોતાના પૂર્વે કરેલા,^૧ જૂના કોઈ અતિશય પાપી તથા અશુભ કૃત્યોનું માફુ ફળ ભોગવી રહ્યો છે. મેં કોઈ નરકો કે ત્યાના જીવો જોયા નથી. પરંતુ આ જીવ તો સાક્ષાત્ નરકની જ વેદના ભોગવી રહ્યો છે, એવું ચોખ્ખું દેખાય છે.'

ત્યારબાદ મૃગાદેવીની રજા લઈ, ગૌતમ ત્યાંથી નીકળી, ન્યા ભગવાન મહાવીર હતા ત્યાં પાગલ આવ્યા. તથા તેમને ત્રણ વાર જમણી બાજુથી પ્રદક્ષિણા કરીને નમસ્કાર કર્યા ત્યારબાદ તેમણે તેમને કહ્યું 'હે ભગવન! આપની રજા લઈ મૃગાદેવીને ઘેર ગયો, અને ત્યાં મેં તેનો પુત્ર જોયો. તેને જોઈ મને વિચાર આવ્યો કે, આ છોકરો પોતાના પૂર્વે

૧ 'પ્રાયશ્ચિત્તાદિથી ધોઈ ન નાખેલા' એવું વિરોધજ્ઞ મુનિમા વધારે છે.

કરેલાં, જૂનાં કોઈ અતિશય પાપી તથા અશુભ કૃત્યોનું માફું
કળ ભોગવી રહ્યો છે. તો હે ભગવન! એ જીવ પૂર્વજન્મમાં
કેણુ હતો, તેનું નામ શું હતું, તેનું ગોત્ર શું હતું, તે કયા
ગામ કે નગરમાં રહેતો હતો, તથા તેણે તે જન્મમાં શું
દીધું-ભોગવ્યું-આવ્યું હતું, કે જેને કારણે તે આ જન્મમાં
સાક્ષાત્ નરકની જ વેદના ભોગવે છે ?”

ભગવાને કહ્યું : હે ગૌતમ ! પૂર્વે આ જંબુદ્વીપમાં
‘ભારતક્ષેત્ર’માં ‘શતદ્વાર’ નામે નગર હતું. તેમાં ધનપતિ નામે
રાજા રાજ્ય કરતો હતો. તે નગરની નજીક અમિષ્મૂલા તરફ
વિજયવર્ધમાન નામે શહેર હતું. તે શહેરના તાલુકામાં
ખીખાં પાંચસો ગામ હતાં. વિજયવર્ધમાન શહેર ‘એકાદિ’
નામના સૂત્રાની^૧ હકૂમત હેઠળ હતું. તે સૂત્રો મહાઅધાર્મિક
હતા, તથા દુરાચારી તરીકે તેણે લોકોમાં નામના મેળવી
હતી. શીલ, વ્રત વગેરેના લેશ વિનાનો તે એકાદિ અધર્મી-
ચરણમાં જ પ્રીતિવાળો હતો, તથા વિજયવર્ધમાન શહેર તથા
તેનાં પાંચસો ગામ ઉપર અધિકાર ચલાવતો હતો. લોકો
ઉપર ભારે કર નાખીને, ખેડૂતોને ધીરેલા ધાન્યથી બમણું-તમણું
પડાવીને, લાંચો લઈને, તેમનું અપમાન કરીને, ગમે તેવા

૧. મૂળમાં તેને માટિ ‘લેટ’ શબ્દ છે. તેનો અર્થ, ‘આસપાસ’
‘માટીની દીવાલવાળું શહેર’ થાય છે.

૨. મૂળમાં ‘સપ્તદ્વર’ શબ્દ છે. દીક્ષાકાર તેનો ‘મંડલોપજીવી
રાજનિયોગિક’ એવો અર્થ આપે છે. પરંતુ એ નામનો ઐતિહાસિક
રાજવંશ પણ મહારાષ્ટ્ર-ગાળામાં ઈ. સ. ત્રીજા સદાયથી છઠ્ઠા
સદાય સુધી રાજ્ય કરતો હતો. તે રાજાઓ પોતાને સાત્યકિના
વંશજ માંદેવો ગણતા હતા.

લાગા બિભા કરીને, એકના વાક માટે આખા ગામ ઉપર દડ નાખીને, મરજી આપે તેની પાસે પૈસા પડાવીને, ધાડો પડાવીને, આગ મુકાવીને, અને વધુનરો કે સધેા લટાવીને તે વિજયનર્ધાન શહેર તેમજ તેનાં પાસેના ગામડાના લોકોને ગળડતો હતો, બાટ કગતો હતો, ધમકાવતો હતો, માગતો હતો, અને લૂટતો હતો. શહેરના માડલિકો યુવનાને, ગળના માનીતાઓ, મુખીઓ,^૧ કોટુમિકો, નગરગડો,^૨ કે બીજા પશુ ગામના આગેવાનોને દોષ કાર્ય-વ્યવહારની બાબતમાં, કોઈ વિચારણાની બાબતમાં, કોઈ ખાનગી વાતની બાબતમાં, કોઈ ફેસલાની બાબતમાં, કે દોષ વાદનિવાદની બાબતમાં તે સાબળવા છતાં કહેતો કે 'મેં નથી સાબળ્યું', ન સાબળવા છતાં કહેતો કે 'મેં સાબળ્યું જ', જોવા છતાં કહેતો કે, 'મેં નથી જોયું', કહેવા છતાં કહેતો કે, 'મેં નથી કહ્યું', જોવા છતાં કહેતો કે, 'મેં નથી લીધું', અને જાણવા છતાં કહેતો કે, 'નથી જાણ્યું'.

આ પ્રમાણે કરનારો, આ પ્રમાણે કરવાની નિષાધાઓ, તથા આ પ્રમાણે કરવાની (જ) આરડતારાઓ તે એકાદિ આ રીતે ગણ પાપકર્મ તથા વેરબધન એકઠું કર્યા કરતો હતો. વખત જતા તે એકાદિને અત્યંત ખીડકારી એવા સોળ રોગો એક સાથે લાગુ થયા જેમકે શ્વામ, ખાસી, વગર, દાહ, ચલ, ભગદર, હરસ, અશ્વર્ય, આખતુ રાગ,

૧ મૂળમાં 'માડલિકો' છે જેની આસપાસ જે ચોળન મુખી બીજા ગામ નથી તેવું ગામ મડળ' કહેવાય તેનો અધિપતિ તે માડલિકો.

૨ મૂળમાં 'સાર્થવાહ' છે.

માયાનું શળ, અરુચિ, આંખ અને કાનની વેદના, ખરજ, જલોદર અને કોદ.^૧ તેણે પોતાના કુટુંબીઓને બોલાવીને કહ્યું : 'હે દેવાનુપ્રિયો ! તમે બધા વિજયવર્ધમાન શહેરના તરબેટાઓમાં, ત્રણ રસ્તાઓમાં, ચાચરોમાં, ચોકીમાં તથા શેરીએ શેરીએ એવી ઘોષણા કરાવો કે, જે કાઈ વૈદ્ય, જાણકાર કે નૂસખાખાજ^૨ મારા આ સોળ રોગમાંથી એક રોગને પણ મટાડશે, તેને મોં માગ્યું ધન આપવામાં આવશે. આવી ઘોષણા તમે બે વાર, ત્રણ વાર કરાવો.'

એકાદિના કુટુંબીઓએ એ પ્રમાણે વિજયવર્ધમાન શહેરમાં બેત્રણવાર ઘોષણા કરાવી. તે સાંભળી, કેટલાય વૈદ્યો, વૈદ્યપુત્રો, જાણકારો અને નૂસખાખાજો ચિકિત્સાને લગતાં શસ્ત્રો, પાત્રો, શસ્ત્ર તીક્ષ્ણ કરવાની સલ્સીઓ, (કરિયાતા વગેરેની) સળીઓ, ગોળીઓ અને અનેક પ્રકારનાં ઓસડવેસડ લઈને આવ્યા.

તેઓએ આવીને એકાદિનું શરીર તપાસ્યું, તથા નિદાન વિષે અંદર પડખૂંચ કરીને, કેટલાય લેપો, ખરડો, ચીકણાં પીણાં, વમન અને વિરેચનના ઉપચારો, નાસોં, ડામેા, રનાનો, જઠરની

૧. આચારાગના છઠ્ઠા અધ્યયનમાં, કંઠમાળ, કોદ, ક્ષય, અપરમાર, અક્ષીરોગ, જડતા, હીનાંગપણું, કૂબડાપણું, કદરોગ, મૂકપણું, શરીરનું સૂળી જણું, ભસ્મકરોગ, કંપવા, પીઠ વાંકી વળી જવી, સ્લીપદ અનેગધુમેહ-એવા સોળ ગણાવ્યા છે.

૨. મૂળમાં વૈદ્ય, જ્ઞાયક અને ચિકિત્સક એવા ત્રણ શબ્દો છે, પીઠાકાર તેમજે અર્થબોદ આમ કરે છે : શાસ્ત્ર તેમજ ક્રિયા બંને જાણનાર તે વૈદ્ય; નયું શાસ્ત્ર જાણનાર તે જ્ઞાયક; અને નરી ક્રિયા જાણનાર તે ચિકિત્સક.

બસ્તીઓ, આતરડાની બસ્તીઓ,^૧ ફૂમ ખોલવી, ચામડી ચીરવી, માથે કંઈક બાધવું, શરીરે કંઈક ચોગવું, શરીરે કંઈક ચોપડી તેને બાધવું કે પાક ખવરાવવા વગેરે ઉપાયોની સૂચના કરી, તથા ઔષધ તરીકે કેટલાય પ્રકારની છ લો, વેલો, મૂંગો, કદો, પત્રો, પુખ્તો, ફલો, બીજો, મળાઓ, ગોળાઓ વગેરે એમડ-વેસડ ગતાવ્યા પરંતુ તઓના એક પણ ઉપચારથી એકાદિનો એકાદ રોગ પણ શાત ન થયો ત્યારે તેઓ યાજીને, મૂઝારીને તથા અકળારીને ગ્યાથી આવ્યા હતા ત્યા પાઠા ગયા.

વૈદ્યોએ આશા મૂક્યા બાદ એકાદિના પંચિચારકોએ પણ તેને તથા દીધો એ દશામા સોગે રોગની પીડાઓથી પીડાતો તે એકાદિ ઊનદ સુધી રાગ્યમા, રાદ્રમા તથા અતપુગ્ની સ્ત્રીઓમા આસક્ત ગઈને, તેમની જ કામના કરતો કરતો, પોતાનું અડીસો વર્ષન આયુષ્ય દેહ-મન-ઇન્દ્રિયની પીડામા જ પૂરું કરીને મરણ પામ્યો અને રત્નપ્રભા નામની નરકભૂમિમા વધારેમા વધારે આયુષ્યનાગાર નાગકી જીવેમા ઉત્પન્ન થયો.

૧ તેની પછી 'નિદુહ' શબ્દ છે તે પણ એ પ્રકારની અતુ વાસના (બમ્બી) છે એમ દી. ૧૨ મ્હે છે.

૨ નરકભૂમિઓ કન સાત છે, તેમા રત્નપ્રભા પ્રથમ છે તેમા ૧૩ માળ ■ રત્નપ્રભામા વધારેમા વધારે આયુષ્ય એ સાગરોપમ વર્ષ છે, અને બોહમા બોહ ૧૦ હજાર વર્ષનું આયુષ્ય છે 'સા ૧૨' વર્ષની સખ્યા ઉપમાથી જ અપાય છે અમુક મોટા કનો ખાડો વાગના ઝીણા ટુકડાથી બરવામાં આવે, અને તેમાથી સો વર્ષે એ ટુકડો કાઢવામા આવે એ રીતે આખો ખાડો ખાતી થતા નેટવા વર્ષ વાગે તેમને પણ કરાડો મલા કરે ત્યારે સાગર વર્ષ થાય જુઓ આ માળાનું 'સમીસાજનો ઉપદેશ' પુસ્તક પા ૧૩૨

ત્યાંથી અવીને તે આ મૃગાગ્રામ નગરમાં વિજય રાજની મૃગાદેવી રાણીની દુષ્ણે પુત્ર તરીકે ઉત્પન્ન થયો. તે ગર્ભમાં આવતાં જ મૃગાદેવીના શરીરે તીવ્ર વેદના ઊપડી, તેમજ તે ગર્ભમાં રહ્યો તેટલા દિવસ મૃગાદેવી વિજય રાજને અગ્રિય તથા અકારી થઈ પડી. એક વખત રાત્રીના પૂર્વ ભાગના અંતમાં અને અપર ભાગની શરૂઆતમાં મૃગાદેવી આ બધી કૌટુંબિક ચિંતાઓથી જાગતી જ પડી હતી, તેવામાં તેને આ પ્રમાણે વિચાર આવ્યો : ‘ પહેલાં હું વિજય રાજને ઇષ્ટ, કાંત, પ્રિય, તથા મનગમતી હતી, તથા મને તે મનોહર, મનમાં ચિંતવવા યોગ્ય, વિશ્વાસ કરવા યોગ્ય, તથા માનીતી ગણતા હતા. પરંતુ ત્યારથી આ ગર્ભ મારી દુષ્ણમાં આવ્યો છે, ત્યારથી હું તેમને અનિષ્ટ, અગ્રિય તથા અકારી થઈ પડી છું. વિજયરાજ મારું નામ કે ગોત્ર સાંભળવા પણ ઇચ્છતા નથી, તો પછી મને જોવાની કે ભોગવવાની ઇચ્છા તો શાની જ કરે ? માટે હું મારા આ ગર્ભને વિવિધ ઉપાયો વડે દુકડે-દુકડા કરી કાઢી નાખું, પાડી નાખું, ઓગાળી નાખું, કે મારી નાખું.’

આમ વિચારી, તેણે ગર્ભસ્રાવ કરાવનારા અતિ ખારા, અતિ કડવા, અતિ તૂરો વગેરે પદાર્થો ખાવા-પીવા માડ્યા, પરંતુ એ બધા ઉપાયો કરવા છતાં તે ગર્ભ પડ્યો નહિ. સારે મૃગાદેવી યાદીને, નિરાશ થઈ, પરવશપણે તે ગર્ભને મહા દુઃખે ધારણ કરવા લાગી,

પેસો છોકરો ગર્ભમાં હતો હવે ને જ, તેના શરીરમાં આઠ અંદર ઝરનારી અને આઠ બહાર ઝરનારી એમ સોળ નાડીઓ ઉત્પન્ન થઈ. તે સોળમાંથી આઠ નયું પડુ ઝરતી

હતી, અને આડ લોહી. જે લોહીની અને જે પરુની નાડીઓ તેના કાનનાં છિદ્રોમાં હતી, તેવી જ બુદ્ધિ આંખનાં છિદ્રોમાં, બુદ્ધિ નાકનાં છિદ્રોમાં, અને બુદ્ધિ લિંગ તથા ગુદાનાં છિદ્રોમાં.^૧ તે નાડીઓ સતત પરુ અને લોહી ઝડપી કરતી હતી વળી તે છોકરો ગર્ભમાં હતો ત્યાંથી જ તેને ‘ભગ્મક’ નામનો રોગ થયો. તથા તે જે કાર્ષ્ણિયા તે તેને તરત હજમ થઈ જતુ, અને તેનું લોહી તથા પરુ બનીને બહાર નીકળતુ. પછી તે લોહી અને પરુને પાછો તે છોકરો ચાટી જતો.

મૃગાદેવીને નવ મહિના પૂરા થઈ ગયા બાદ તેને આધળો-મૂળો-મહેરો-ફૂલડો તથા પક્ષાવાતી છોકરો જન્મ્યો. છોકરાને હાથ-પગ-કાન-આખ-નાક વગેરે ઉદ્વિગ્ધ ન હતી, પરંતુ તેમનો આકાગ્માત્ર હતો. મૃગાદેવી તે ફૂલડા તથા આધળા છોકરાને જોઈને મહુ બચ પામી પછી તેણે પોતાની ધાત્રી અને બોલાવીને કહ્યું ‘હે દેવાનુપ્રિયે ! તું આ છોકરાને લઈ જઈને ઉકરડે નાખી આવ.’

પેલી ધાત્રી મૃગાદેવીને ‘મારુ’ એમ કહીને પેલા છોકરાને હાથમાં ઉપાડી વિન્ધરાજા પાસે પહોંચી. તેને બધી વાત કહી સંભળાવીને તેણે પૂછ્યું, ‘હે સ્વામી ! હું આ છોકરાને ઉકરડે નાખી આવું કે નહિ, તે આપ કહો.’

૧ મૂળમાં તે ‘ધમનીના છિદ્રોમાં’ એમ છે. ધમની એટલે નાડી-નસ. પરંતુ અહીં કાર્ષ્ણિક સ્વરૂપે અર્થ લેવા જોઈએ એમ અમયદેવે આપેલા ‘કોષ્ઠકહ્નુન્તરાણિ’ અર્થ ઉપરથી સૂચિત થતું લાગે છે.

આ સાંભળી વિજયરાજ સફળો બિડ્યો અને મૃગાદેવી પાસે જઈ કહેવા લાગ્યો : 'હે દેવાનુપ્રિયે ! આ તારો પહેલ-વહેલો ગર્ભ છે. તેને જો તું ઉકરડે નંખાવી દઈશ, તો તારી પછીની પ્રજા પણ જીવશે નહિ. માટે તું એ છોકરાને કાષ્ઠ ભોંયરામાં ગુપ્ત રીતે રાખ, અને તેને ગુપ્ત રીતે ખવરાવી-પીવરાવીને ઉછેર; જેથી તારી ભવિષ્યની પ્રજા દીર્ઘજીવી થાય.'

મૃગાદેવીએ વિજયરાજનું કહેવું વિનયપૂર્વક કબૂલ રાખ્યું. ત્યારથી તે પેલા છોકરાને ગુપ્ત રીતે ભોંયરામાં ઉછેરે છે. હે ગૌતમ ! એ પ્રમાણે મૃગાપુત્ર પોતાનાં પૂર્વે કરેલાં જૂનાં અતિશય પાપી તથા અશુભ કૃત્યોનું માફું ફળ ભોગવી રહ્યો છે.

તે સાંભળી ગૌતમે પૂછ્યું : 'હે ભગવન્ ! એ છોકરો મરણકાળે મૃત્યુ પામી અહીંથી ક્યાં જશે ? અને ક્યાં ઉત્પન્ન થશે ?'

ભગવાને કહ્યું : 'હે ગૌતમ ! મૃગાપુત્ર ૨૬ વર્ષનું પૂરેપૂરું આયુષ્ય ભોગવીને મરણ પામી, આ ભારતવર્ષમાં જ આવેલા વૈતાલપર્વતની તળેટીમાં સિંહના કુળમાં સિંહ તરીકે જન્મશે. તે સિંહ પણ અધર્મી, દુરાચારી, સાહસિક તથા ક્રૂર હશે, અને ઘણું પાપકર્મ ભેગું કરશે. ત્યાંથી મરીને તે ફરી રત્નપ્રભા નરકમાં વધારેમાં વધારે એક સાગરોપમ વર્ષ આયુષ્ય વાળા નારકમાં ઉત્પન્ન થશે. ત્યાંથી ચ્વવી તે પેટે ચાલનાર સાપ થશે. ત્યાંથી મરીને તે, નરકની બીજી ભૂમિમાં ઉત્પન્ન થશે. ત્યાં વધારેમાં વધારે આયુષ્ય ત્રણ સાગરોપમ વર્ષનું હોય છે. ત્યાંથી ચ્વવી તે પક્ષી થશે. ત્યાંથી મરીને તે નરકની ત્રીજી ભૂમિમાં ઉત્પન્ન થશે. ત્યાં વધારેમાં

વધારે આયુષ્ય સાત સાગરોપમ વર્ષનું હોય છે ત્યાંથી વ્યવીને તે ફરી પાછો મિલે થશે. ત્યાંથી નરકની ચોથી ભૂમિમા-૫મી સાપ ચોનિમા-૫મી નરકની પાંચમી ભૂમિમા-૫મી ચોચોનિમા-૫મી નરકની છઠી ભૂમિમા-૫મી મનુષ્ય-ચોનિમા-૫મી નરકની સાતમી ભૂમિમા-એમ તે ભટકશે ૫મી પાંચ ઇન્દ્રિયવાળા પશુપખીઓમા માઝલા-કાચમા-માહ-મગર-સુસુમાર વગેરે જગત્તર જીવોના કુળોની જે સાડામાઝ સાપ ચોનિઓ છે, તેમા દરેકમાં તે સાપોવાર ઊપજશે તથા ૫મી પશુ વારવાર જન્મ્યા કરશે ત્યાંથી નીકળી તે ગ્રહસત્તર પશુપખીઓમા ચોપગા, પેટે ચાલનારા, તમા હાથ ઉપર ચાલનારા^૧ પ્રાણીઓમા સાપોવાર ઊપજશે તથા ૫મી પશુ વારવાર જન્મ્યા કરશે ત્યાર ૫મી ને જ પ્રમાણે ખેતર પશુ પખીઓમા, ઉત્પન્ન થશે. ત્યારમાદ તે ચાર ઇન્દ્રિયોવાળા^૨ જીવોમા તે પ્રમાણે ઉત્પન્ન થશે, ત્યારમાદ ત્રણ ઇન્દ્રિયોવાળા^૩ જીવોમા, અને ત્યારમાદ બે ઇન્દ્રિયવાળા^૪ જીવોમા ત્યાર ૫મી એકેન્દ્રિય જીવોમા જેવા કે, ક-વી વનસ્પતિઓમા કડવા દૂધનાગી વનસ્પતિઓમા, વાયુજીવોમા, અગ્નિજીવોમા, જળ જીવોમા, અને પૃથ્વીજીવોમા સાપોવાર ઊપજશે તથા ૫મી પશુ વારવાર જન્મ્યા કરશે

૧ યો વગેરે

૨ ૨૫ર્શ-૨૬-બ્રાહ્મ-આખ એ ચાર ઇન્દ્રિયોવાળા, જેવા કે બગરા, વીંછી, મચ્છ હત્યાદિ

૩ ૨૫ર્શ-૨૭-બ્રાહ્મ એ ત્રણ કીડી, બિધઈ, એન્થ્રાસ હત્યાદિ.

૪ ૨૫ર્શ અને ૨૮ એ બે અગ્નિસિંધા, કોડા, જળો, ગ ખ હત્યાદિ

ત્યારબાદ તે સુપ્રતિષ્ઠ નામના પુરમાં ફરી^૧ આખસો થશે. જીવાનીમાં આવતાં, એકવાર તે પ્રથમ વરસાદ વેળા મહાનદી ગંગાની ભેખડ ઉપર માટી ખજુતાં ભેખડ સાથે તૂટી પડી દયાર્ધ મરશે, અને એ જ સુપ્રતિષ્ઠપુરમાં એક રોકને ઘેર પુત્ર તરીકે જન્મશે. જીવાનીમાં આવ્યા બાદ કોઈ સાધક સ્થવિરો^૨ પાસેથી ધર્મોપદેશ સાંભળી, તે ધરબાર છોડી સાધુ થશે. સાધુ અવસ્થામાં તે કાળજીપૂર્વક વર્તનારો, મન-વાણી-કામાનો સંયમ કરનારો, તથા ઇન્દ્રિયનિમ્મલો બ્રહ્મચારી થશે. બહુ વર્ષો સુધી એ પ્રભાણે સાધુપણું પાળીને તથા પોતાનાં સર્વ કર્મોનું આતોચન^૩ તથા પ્રાયશ્ચિત્ત કરીને, અંતે સમાધિ અવસ્થામાં મરણ પામી, તે સૌધર્મ કલ્પમાં^૪ દેવ તરીકે ઉત્પન્ન થશે. ત્યાંથી અવીને તે મહાવિદેહ ક્ષેત્રમાં જે કોઈ કુળો ધનાદિથી પૂર્ણ, પ્રતાપયુક્ત, વિખ્યાત, ધર-પલંગ-આસન-વાહન વગેરે સામગ્રીથી ભરપુર, સોનું-રૂપું-સેણદેણુ-જમણુવાર-દાસી-દાસ-ગાય-ભેંસ વગેરે સાધનોથી યુક્ત તથા કોઈનાથી ગાંભ્યાં ન જાય તેવાં હશે, ત્યાં પુત્ર તરીકે જન્મશે. જન્મતાંવેંત તેને સર્વ સંસ્કારો હાકમાકથી કરવામાં આવશે, તથા પછી પછુ તે અનેક આચાર્યો, ધાવો વગેરે દ્વારા ઉછેરાશે.

૧. 'ફરી' એટલા માટે કે પહેલાં પણ તે ધણીવાર થઈ ચૂક્યો હતો.

૨. વૃદ્ધ સાધુઓ.

૩. ગુરુ આગળ દોષોની કબજાત કરી જવી તે.

૪ સૌધર્મ વગેરે કલ્પો એટલે કે સ્વર્ગોની માહિતી માટે જુઓ આ માળાનું 'અંતિમ ઉપદેશ' પુસ્તક, પા. ૨૬૨.

ત્યારબાદ યોગ્ય આચાર્ય પાસે તેને ૭૨ કળાઓ^૧ શીખવા મૂકવામાં આવશે. ભણ્યાગણ્યા બાદ તેનાં માતાપિતા તેને અન્ન-પાન-વસ્ત્ર-મકાન-શય્યા વગેરે સર્વ કામભોગો પૂરા પાડશે. પણ તે બધા ભોગોમાં તે જરાય આસક્ત નહિ થાય; પરંતુ કમળ જેમ કાદવમાં ઉત્પન્ન થવા છતાં, તથા પાણીમાં ઊછરવા છતાં કાદવ કે પાણીથી ખરડાતું નથી, તેમ તે પણુકોભોથી ઉત્પન્ન થયો હોવા છતાં તથા ભોગોમાં ઊછર્યો હોવા છતાં કામભોગોથી ખરડાશે નહિ, કે સગાં-વહાલાંમાં બધાશે નહિ; પરંતુ જ્ઞાનવાન તથા આચારવાન સાધુ ભગવંતે પાસેથી કેવળી ભગવાનોએ ઉપદેશોનો બોધ સાંભળી, ધરખાર છોડીને સાધુ થઈ જશે, અને કેવળજ્ઞાન-દર્શન પ્રાપ્ત કરી, તથા સિદ્ધ-શુદ્ધ-અને મુક્ત થઈ, સર્વ દુઃખોનો અંત લાવશે.

૧. તેમના વિરતવાર બહુનં મઠે જુઓ આ માળાનું 'ધર્મ-કથાઓ' પુસ્તક, પા. ૧૬૩.

ઉજ્જિતકની કથા

જૂના કાળમાં વાલ્મીક્યગ્રામ^૧ નામે નગર હતું. તે નગરમાં કામધ્વજ નામની ગણિકા રહેતી હતી. તે સર્વ ઇન્દ્રિયો, લક્ષણો, ચિહ્નો તથા સૌભાગ્યાદિ ગુણોથી મુક્ત હતી. તેનું શરીર પ્રમાણ્યુક્ત^૨ હતું. તથા તેનાં સર્વ અંગો સારી રીતે ખિલેલાં હોઈ, તે સર્વાંગસુંદર હતી. તે બોતેરેય કળામાં કુશળ હતી, પરંતુ ગીત-નૃત્યાદિ ગણિકાને ઉચિત ૬૪ કળા-ઓમાં તો તે પારંગત હતી. પુરુષ સાથે વિવિધ વિહારો કરવાની સર્વ પ્રક્રિયા^૩ તે જાણતી હતી. તેનાં કાન-આંખ-નાક-જીભ-ત્વચા-મન એ નવે અંગો યૌવનથી જાગૃત થયેલાં

૧. વૈશાલી નગરીના એક ભાગને જ વાલ્મીક્ય ગ્રામ કહેવામાં આવતો.

૨. મૂળમાં તો માન, ઉન્માન અને પ્રમાણ એ ત્રણ છે. પાણીથી ભરેલી કુંડીમાં દાખલ થતાં જેના પ્રવેશથી કુંડીનું ડર રોર પાણી (દ્રોણ) જહાર નીકળે, તે 'માન'યુક્ત કહેવાય. જેનું વજન ૪૦૦૦ તોલા (અર્ધો બાર) થાય, તે ઉન્માનયુક્ત કહેવાય. અને પોતાના આંગળથી માપતાં જેની ઉંચાઈ ૧૦૮ આંગળ થાય, તે પ્રમાણ્યુક્ત કહેવાય.

૩. મૂળમાં સુરતક્રીડાના ૨૬ વિશેષો, ૨૧ રતિગુણો, અને ૩૨ પુરુષોપચારો છે.

હતાં. તે બહારે દેશી^૧ ભાષાઓમાં વિચારદ હતી. તેનો વેષ શૃંગારરસના ધામ જેવો મોહક હતો. તે સંમીતમાં પ્રીતિ-વાળી તથા નૃત્ય અને નાટ્યમાં^૨ કુશળ હતી. ગમન-હાસ્ય-ભાષણ-જેષ્ટા-વિલાસ-સહિત વાર્તાલાપ-તથા બીજા પક્ષ પોતાને ઉચિત વ્યવહારોમાં તે નિપુણ હતી. તેના હાથ-પગ-નેત્ર-વદન-ચેતન-જઘન વગેરે અવયવો લાવણ્ય અને વિલાસપુક્ત હતા. તેની કીર્તિપતાકા સૌથી જિંએ જીડતી હતી. રાજાએ તેને છત્ર અને ચામર આપી સંમાનિત કરી હતી, તથા તે હંમેશાં રથમાં બેસીને જ બહાર નીકળતી હતી. તેની શ્રી એક હજાર મહોરની હતી. તથા હજારો ગણિકાઓની તે અગ્રેસર, પોપક તથા સ્વામિની હતી.

તે જ નગરમાં વિજયમિત્ર નામે સાર્થવાહ રહેતો હતો. તે ધનધાન્યથી સંપૂર્ણ તથા સૌ સાર્થવાહોનો નામક હતો. તેને સુભદ્રા નામની રૂપશુણ્ડપત્નિ સ્ત્રી હતી. તે બંનેને ઉન્નિઝતક નામનો સર્વોગ્રમુંદર પુત્ર હતો.

તે અરસામાં બમવાન મહાવીર ફરતા ફરતા તે નગરમાં આવી પહોંચ્યા. તેમની સાથે તેમના પદ્મશિષ્ય ગૌતમ પણ હતા. તેમણે તે વખતે સાત દંકનો ઉપવાસ કરેલો હતો. તેના પારણાનો વખત થતાં પ્રથમ તે સ્વાધ્યાય-ધ્યાન વગેરેથી પરવાર્યા. પછી શારીરિક તથા માનસિક અપગતા રહિત થઈને તેમણે પોતાની, મૂમતી, વાસણો અને વસ્ત્રો તપાસી લીધાં,

૧ તેમની વિગતો માટે જુઓ આ માળાનું ‘ધર્મકથાઓ’ પુસ્તક, પા. ૨૦૧.

૨ મૂળમાં ‘ગંધર્વ’ અને નાટ્ય છે. કીલ્લાગરના જણાવ્યા મુજબ ‘ગંધર્વ’ એટલે નૃત્યપુક્ત ગીત, અને નાટ્ય એટલે માત્ર નૃત્ય.

તથા સાદ કયાં. ત્યારબાદ વાસણો લઈને તે બગવાન મહાવીર પાસે આવ્યા અને તેમને નમન કરીને, તેમની પાસેથી ઉચ્ચ-નીચ-મધ્યમ કુળોમાં વિધિપૂર્વક ભિક્ષા માટે જવાની પરવાનગી માંગી. પરવાનગી મળતાં, તે શારીરિક કે માનસિક ક્ષિતાવળ છોડી દઈને અસંખ્યાંત ચિત્તે, તથા ધૂંસરા જેટલે દૂરથી આગળની જમીન જોતા જોતા ભિક્ષા લેવા વાણિજ્ય-ગ્રામ નગરમાં દાખલ થયા.

રાજમાર્ગમાં ફરતાં ફરતાં તેમણે એક જગાએ અનેક હાથી-ઘોડા-મનુષ્યો વગેરેનો સમુદાય જોયો. હાથીઓને બખ્તરો બાંધવામાં આવ્યા હતાં, તેમના તંગ કસવામાં આવ્યા હતા, તેમની બંને બાજુ ઘંટાઓ બાંધવામાં આવી હતી, તેમના કંઠમાં વિવિધ મણિઓ અને રત્નોની માળાઓ પહેરાવેલી હતી, ખીજી રીતે પણ તેમને રંગ-રોગાનથી સારી પેઠે શયુગારવામાં આવેલા હતા. તેમના ઉપર ધ્વજાઓ અને પતાકાઓ ફરકી રહી હતી, તેમને પાંચ પાંચ મુગટ પહેરાવવામાં આવ્યા હતા, તેમના ઉપર તેમના માવતો બેઠેલા હતા, તથા વિવિધ શસ્ત્રો ગોઠવેલાં હતાં. ઘોડાઓ પણ એ પ્રમાણે બખ્તર, શસ્ત્રો વગેરેથી સુસજ્જિત હતા. તેમનાં મુખોમાં લગામે લગાવેલી હતી, તેમની કટી આમર તથા દર્પણોથી સુશોભિત હતી, અને તેમના ઉપર તેમના સવારો આરૂઢ થયા હતા. પુરુષો પણ કવચધારી, આપ ચઢાવેલા ધનુષ્યયુક્ત, તથા કંઠમાળાઓયુક્ત હતા. તેમણે તખતીઓ-વાળા પટાઓ પહેરેલા હતા.

તે પુરુષોની વચ્ચે તેમણે એક કુભાંગી પુરુષને જોયો. તેને મુશ્કેટાટ બાંધવામાં આવ્યો હતો; તેનાં નાક, કાન કાપી

નાખવામાં આ-આ હતા, તેને શરીરે તેલ ચોપડવામાં આવું હતું વધ્ય માણસને પહેરાવવામાં આવતા બે વસ્ત્ર તેને પહેરાવવામાં આવ્યા હતા, તેને ગળે કદમૂત્ર, જેવી લાવ (કરેણના) ફક્તની માળા હતી, તથા તેને શરીરે ગેરુનો ગંગ ખરડવામાં આવ્યો હતો તે સારી પેટે ગભનઈ ગયો હતો, તથા પાસે આવેલા મૃત્યુથી ખીતો હતો તેના માસના તલ તલ જેવા ઢુકડા ધરી, તેને પોતાને ખનિવવામાં આવતા હતા તેને ચાણકોના સેકડો પ્રહાર કરવામાં આવતા હતા તેની આસ પામ હજારો જીપુરુ ટોળે મળ્યા હતા તથા દરેક ચક્રામાં ફૂટેલું નગારુ નગાડી તેને વિરે આ પ્રમાણે ઘોષણા કરવામાં આવતી હતી ‘હં દેનાત્રિયો’ આ ઉન્નિવ્રતકને કોઈ રાજા કે રાજપુત મારતા નથી, પણ તેના પોતાના પાપ તેને મારે છે.’

તેને જોઈ, ભગવાન ગૌતમને વિચાર આવ્યો કે, જરૂર આ હાકરો પોતાના પૂર્વે કરેના જૂના કોઈ અતિશય પાપી તથા અશુભ કૃત્યોનું માફ ફળ ભોગવી રહ્યો છે ત્યારનાદ પાણિન્યમ્રામમાં જિઆ-નીઆ કુળોમાં ફરી, પોતાને જોઈતી બિક્ષા એકવી કરી, તે ભગવાન મહાવીર પાસે પાછા આ-આ લાં આવ્યાબાદ, તેમણે જવાઆવવામાં થયેલા દોરોનું તથા બિક્ષા લેતા લાગેલા દોષોનું ચિંતન તથા કળ્પલાત ભગવાન આગળ કરી લીધા, અને લાવેલા અનપાન ભગવાનને ખતાવ્યા ત્યારબાદ તેમણે પોતાને જિભો થયેલો પ્રશ્ન તેમને કહી ખતાવ્યો ‘હે ભગવન’ એ જીવ પૂર્વજન્મમાં કેણુ હતો, તેનું નામ શું હતું, તનું જોત્ર શું હતું તથા તે જન્મમાં એણુ તો તેણે શું આચર્યું હતું કે જેને કારણે આ જન્મમાં તે સાક્ષાત્ નરન્ની જ વેદના ભોગવે છે ?

ભગવાને કહ્યું : ‘હે ગૌતમ ! જૂનાઠાળમાં આ જ ભારતવર્ષમાં હસ્તિનાપુર નામે નગર હતું. તે નગરમાં સુનંદ નામે રાજા રાજ્ય કરતો હતો. હસ્તિનાપુરની વચ્ચેવચ્ચ સેંકડો થાંભલાઓ ઉપર ઊભો કરેલો એક ગોમંડપ હતો. તેમાં શહેરનાં સનાય કે અનાય એવાં સેંકડો ગાય-સાંઘ-બળદ-પાડીઓ વગેરે ગ્રાણીઓ નિર્ભયપણે તથા કશી ફિકરચિંતા વિના સુખે પડી રહેતાં હતાં. ત્યાં તેમને ધાસ-પાણી પણ પુષ્કળ મળતાં હતાં.

તે નગરમાં ભીમ નામનો વાઘરી (ફૂટઆહ) રહેતો હતો. તે કાંદા નાખી જાનવરો પકડવાનો ધંધો કરતો હતો. તે બહુ કુદૃષ્ટ, ક્રૂર તથા અધાર્મિક હતો. તેને ઉત્પલા નામની સ્ત્રી હતી. એક વાર તે ગર્ભિણી થઈ. ત્રણ માસ પૂરા થતાં તેને એવો દાહદ થયો કે, “તે સ્ત્રીઓને ધન્ય છે, જેઓ ગાય, બળદ, પાડી, આખલા વગેરેનાં ખાવલાં, આંચળ, વૃષભ, પૂંછડાં, ખૂંધ, ખભા, કાન, આંખો, નસકોરાં, જીભ, હોઠ, ગોદડી^૧ વગેરે અવયવો રાંધીને, તળીને, જૂંજીને, સૂકવીને તથા મીઠું^૨ ચડાવીને, સુરા, મધ, તાડી,^૩ જાતિમદ્ય,^૪ સિધુ^૫, પ્રસન્ના^૫ વગેરે સાથે ખાઈ-ખવરાવીને પોતાનો દોહદ પૂરો કરે છે. હું પણ તેમ કરું તો કેવું !”

૧. ગજે લટકતી જડી આમઝી.

૨. મૂળ મેરક છે દીકાકાર તેનો “તાલફલનિષ્પન્નમધુ” અર્થ કરે છે.

૩. જાતિ (જાઈ) નાં ફૂલ જેવા રંગનું.

૪. જાળની રાજમાંથી બનાવેલ દારૂ.

૫. દ્રાક્ષાદિનો દારૂ.

પરંતુ પોતાનો દોહદ પૂરો ન થવાથી તે સુકાવા લાગી તથા શીકી પડવા લાગી. તેનું મોં ઉદાસ-દીન બની ગયું, તેનું મુખક્રમળ નીચું નમી ગયું, તેણે પોતાને ઉચિત પુષ્પ-વસ્ત્ર-ગંધ-માલ્ય-અલંકાર તથા દાર વગેરેનો ઉપયોગ કરવો છોડી દીધો, તેની કાંતિ હાથમાં મસળા નાખેલી ક્રમળમાળાની જેમ ચીમળાઈ ગઈ, તેની સારાસાર બુદ્ધિ ચાલી ગઈ, તથા તે હાથ ઉપર માથું ટેકવી ચિંતાતુર બેસી રહેવા લાગી.

પેલા બીમે પોતાની સ્ત્રીની આ દરા બેઠીને તેને તેમ થવાનું કારણ પૂછ્યું. સારે તેણે પોતાનો દોહદ તેને કહી સંભળાવ્યો.

તે સાંભળી બીમે તેને કહ્યું, ‘હે દેવાનુગ્રિયે ! તું આટલા માટે ચિંતા ચાને કરે છે ? હું હમણાં જ તારો દોહદ પૂરો કરું છું.’ આ પ્રમાણે મનગમતાં વચનોથી બીમે તેને આશ્વાસન આપ્યું.

ત્યારબાદ બીમ મધરાતે ઊઠ્યો તથા બીજા કોઠાને સાથે સીધા વિના, પોતાનાં આયુધાદિ સજ્જ, ઘર બહાર નીકળ્યો, અને નગરની મધ્યમાં આવેલા પેલા ગોમંડપમાં જઈ, ત્યાં બેઠેલાં ગાય વગેરે પશુઓના સંખ્યાગંધ અવધવો કાપી લાવ્યો. પછી તેની સ્ત્રીએ તે અવધવો રાંધી-સેકીને, દાર, મધ વગેરે સાથે પોતાનો દોહદ પૂરો કર્યો. ત્યારબાદ તે પોતાનો ગર્ભ સુખથી ધારણ કરવા લાગી.

નવ માસ પૂરા થતાં ઉત્પલાએ એક પુત્રને જન્મ આપ્યો. તેણે જન્મતાવેંત એવી તો મોટી બળંકર ચીમ પાડી, કે નગરમાં કેટલાંય ગાય-બળદ વગેરે જનવરો ત્રાસ

પામી આમથી તેમ દોડાદોડ કરવા લાગ્યાં. તેનાં માતપિતાએ તે ઉપરથી તેનું નામ 'ગોત્રાસ' પાડ્યું.

ધીમે ધીમે તે ગોત્રાસ મોટો થયો. વખત જતાં તેનો બાપ બીમો ગુજરી ગયો. તેની પાછળ ગોત્રાસે રડતાં રડતાં સર્વ પ્રકારની ઉત્તરક્રિયા કરી.

એક વખત સુનંદ રાજાએ ગોત્રાસને જોઈ, તેને પોતાનો 'દુટ્ટાહ'¹ બનાવ્યો. તે પછી બાપ જેવો કૂર તથા અધર્મી થયો. વારેવારે તે મધરાતે ઘેરથી નીકળી, પેલા ગોમંડપમાં જઈ, ત્યાં ખેડેલાં જનનવરોના અવયવો કાપી લાવતો અને દારૂ વગેરે સાથે ખાઈને મજા કરતો.

આમ પાંચસો વર્ષનું પોતાનું દીર્ઘ આયુષ્ય પૂરું થતા સુધી આવાં આવાં દુષ્ટ કૃત્યો વડે બહુ જ પાપકર્મ બેગું કરી, તે અંતે દુઃખે તરફડતો મરણ પામ્યો, અને બીજા નરકમાં નારકી તરીકે ઉત્પન્ન થયો. ત્યાં વધારેમાં વધારે ત્રણ સામરોપમ વર્ષનું આયુષ્ય હોય છે.

પેલા વિજયમિત્ર શેઠની સ્ત્રી સુભદ્રાને મરેલાં છોકરાં જ જન્મતાં હતાં.² (તેનાં બાળકો જન્મતાંવેંત મરી જતાં હતાં.) હવે પેલો ગોત્રાસનો જીવ બીજા નરકમાંથી અવીને વાણિજ્ય-ગ્રામ નગરમાં વિજયમિત્ર શેઠની સુભદ્રા શેઠાણીના ગર્ભમાં આવ્યો. નવ માસ પૂરા થતાં શેઠાણીએ પુત્રને જન્મ આવ્યો. જન્મતાંવેંત તેને અપવિત્ર ઉકરડા ઉપર મૂકી દેવામાં આવ્યો; અને પછી પાછો આણવામાં આવ્યો. ત્યારબાદ શેઠાણી તેને કાળજીથી ઉછેરવા લાગ્યાં.

૧. ફાંદા નાખી જનનવરો પકડનાર.

૨. મૂળના શબ્દોમાં તે 'જાતનિર્દુત' હતી.

શેઠશેઠાણીએ કુળના રિવાજ મુજબ પોતાના પુત્રના જન્મ વખતના સર્વ સંસ્કાર હાથમાથી કર્યા. ત્રીજો દિવસે તેને ચંદ્ર-સૂર્ય દર્શન કરાવ્યું, છઠી રાત્રે જાગરણવિધિ કર્યો, તથા અગિયાર દિવસ પૂરા થતાં બારમે દિવસે તેનું ગુણ્ય પ્રમાણે ઉગ્નિજતક નામ પાડ્યું; કારણ કે જન્મતાંવેંત તેને ઉકરડે તજી દેવામાં (ઉગ્નિજત) આવ્યો હતો. ત્યારબાદ વિવિધ ધાવો^૧ અને આપાઓ દ્વારા કાળજીથી ઉછેરાતો તે ઉગ્નિજતક મુખે મોટો થવા લાગ્યો.

એક વખત વિજયમિત્ર શેઠ નાવમાં સર્વ પ્રકારનો^૨ માલ ભરી, લવણ્યસમુદ્ર વીધતા વેપારે નીકળ્યા. રસ્તામાં નાવ ડૂબતાં શેઠ તેમ જ નેમનો બધો માલ દરિયાને તળિયે જઈને બેઠાં. વિજયશેઠને દરિયામાં ડૂબી ગયેલો જાણી, જે જે નાના-મોટા શેઠો, અમલદારો કે દરબારીઓ^૩ પાસે વિજય-શેઠનું લેણું હતું, તે બધું તેઓ દબાવી બેઠા. મુબદ્રા શેઠાણી તો શેઠના મરણના સમાચાર સાંભળી કુહાડાથી કપાયેલી ચંપકલતાની જેમ શેઠનાં માર્યાં જમીન ઉપર ધમ દઈને

૧. ધવટાવનારી, નવસાવનારી, ગણ્ડાવનારી, રમાડનારી અને ખોળે રાખનારી.

૨. નંગ ગણીને વેચી શકાય તેવો, તોળીને વેચી શકાય તેવો, માપીને વેચી શકાય તેવો, અને પારખીને વેચી શકાય તેવો (જેવો કે હીરા, રત્ન હ'ં).

૩. મૂળમાં માંડલિક (રાજ), મુવરાજ (ઈશ્વર), તલવરો (રાજના માનીતાઓ), મડંબ (આમો) ના માલિકો, કૌડુંખિકો, ઇલ્લો (તલવરો), એછી (નગરશેઠો), સાથેવાહો (સધપતિઓ) એટલા છે.

ગજડી પડ્યાં. ત્યારબાદ થોડે વખતે કળ વળતાં, તેમણે પોતાનાં સગાંવહાલાં સાથે મળીને રડતાં-કૂટતાં વિનયમિત્ર શેઠનું લૌકિક (શ્રાદ્ધાદિ) કૃત્ય કર્યું. ત્યારબાદ પોતાના પતિને યાદ કરી-કરીને ઝૂરતાં ઝૂરતાં તે પણ થોડા દિવસ બાદ મરણ પામ્યાં.

મુબદ્રા શેઠાણીને મરણ પામેલાં જાણી, તે શહેરના પોલીસ અમલદારોએ^૧ તેને ઘેર જઈ, તેમાંથી નાના ઉનિઝતકને હાંકી કાઢ્યો, અને તે ઘર બીજા કોઈને આપી દીધું. રઝળતો બનેલો તે ઉનિઝતક પછી શહેરની ગલીઓ-ચોટાંઓમાં રખડતો-આખડતો ગુળરો કરવા લાગ્યો, અને ધીરે ધીરે જુગાર-ખાનાંઓ, વેશ્યાવાડો, દારૂનાં પીઠાંઓ વગેરે સ્થળોએ કમાણી કરતો મુખે મોટા થવા લાગ્યો. તેને કોઈ દોરનાર તો હતું નહિ, કે કોઈ વારનાર પણ હતું નહિ; એટલે તે સ્વચ્છંદી બન્યો, ગમે ત્યાં જતો આવતો બન્યો, દારૂડિયો બન્યો, ચોર બન્યો, જુગારી બન્યો, વેશ્યાગામી બન્યો, અને પરસ્ત્રીગામી બન્યો. ધીમે ધીમે તે કામધ્વજ ગણિકાના પ્રસંગમાં આવ્યો અને તેની સાથે ઉત્તમ માનુષી ભોગો ભોગવતો વિહરવા લાગ્યો.

એ વાણિજ્યગ્રામ નગરમાં મિત્ર નામે રાજા રાજ્ય કરતો હતો. તેની રાણીનું નામ શ્રીદેવી હતું. એક વખત શ્રીદેવીની યોનિમાં શ્વેતરોગ ઉત્પન્ન થયો. તેથી મિત્રરાજા તેની સાથે કામભોગ ભોગવવાને અસમર્થ બન્યો. પછી તે રાજાએ કામધ્વજ ગણિકાને પોતાની ઉપપત્ની બનાવી, અને પેલા ઉનિઝતકને તેના ઘરમાંથી કઢાવી મૂક્યો. પરંતુ પેલો ઉનિઝતક

૧. મૂળમાં 'નગરગૌત્તિકાઃ' છે. આ પોલીસ અમલદારોની નેહુદમી પણ નવાઈ પમાડે તેવી દેખાય છે !

તો તે ગણિકાના જ મોહિત તથા આસક્ત થઈ ગયો હતો, તેથી તેને બીજે ક્યાય રમ્મતિ, રતિ, કે ધૃતિ પ્રાપ્ત થઈ શક્યા ન હ. તેનું ચિત્ત, તેની વૃત્તિ,^૧ તેની પ્રવૃત્તિ, તેના પ્રયત્ને, તેની ઇદ્રિયો અને તેની ભાવના કામધ્વજના જ મૂર્ચાર્ ગયેલા હતા તેથી તે ચોરીછપીથી કામધ્વજના ધગ્મા પેમવાની તક શોધતો વિચરવા લાગ્યો.

એક વખત તેવી તક મળતા તે છાનોમાનો કામધ્વજના ધગ્મા પેસી ગયો અને તેની સાથે કામભોગ ભોગવવા લાગ્યો. એટલામા મિત્રરાજ નાહી ધોઈ, પરવારી,^૨ મર્વ અલકારોથી નિભૂષિત થઈ, નોકર-ચાકરથી વીંટળાઈ, કામધ્વજને લા આવી પહોંચ્યો. પરંતુ પેલા ઉન્નિઝતકને કામધ્વજ સાથે વિહાર કરતો જોઈ, તે એકદમ ગુસ્સે થઈ ગયો, અને કપાળે ભવા ચડાવી^૩ તેણે પોતાના નોકરોને ઉન્નિઝતકને પકડવાનો હુકમ આપ્યો. ત્યારમા ધગ્મા, મુક્કા, તથા ઢીંચણ, કોણી વગેરેના માર મરાવી તેના હાડકા-પાસળા તેણે ત્યાં ને ત્યાં ભગાવી નાખ્યા. પછી તેને મુસ્કેટાટ બધાવી, ગામમા ફેરવી તેનો વધ કરવાનો તેણે હુકમ આપ્યો.

આ સામળી ગોતમે પૂછ્યું ‘હે ભગવન’ આ ઉન્નિઝતક અહીંથી મરીને ક્યા જશે તથા ક્યા ઉત્પન્ન થશે ?

૧ ‘લેશ્યા’,

૨ ‘દેવતાઓને જલિ અર્પી, કૌતુ—મ ગવ કરી, ખરાબ સ્વપ્ન વગેરેના દોષનિવારણ અર્થે’ પ્રાયશ્ચિતાદિ કરી, — એટલી વિગતો સમજવી

૩ મૂળમા, ‘કપાળે ત્રણ પ્લોચળીઓ પાડી’ એમ છે

મહા૦—હે ગૌતમ! આજે જ પોતાનું ૨૫ વર્ષનું આયુષ્ય પૂરું કરી, દિવસનો ત્રીજો ભાગ બાકી રહેશે ત્યારે શળાએ ચડી, તે મરણ પામશે અને રત્નપ્રભા પૃથ્વીમાં નારકી તરીકે ઉત્પન્ન થશે. ત્યાંથી ચ્યવી તે જંબુદ્વીપના ભારતવર્ષમાં આવેલા વૈતાલ્ય પર્વતની તળેટીમાં વાનર તરીકે ઉત્પન્ન થશે. જુવાનીમાં આવતાં તે પોતાના પશુભોગોમાં અત્યંત આસક્ત થશે, અને પોતાના ટોળામાં જેટલાં જેટલાં નર બચ્ચાં ઉત્પન્ન થશે તે બધાંને [હરીફબુદ્ધિથી] મારી નાખશે. એમ કરતાં કરતાં આયુષ્ય પૂરું થતાં તે જંબુદ્વીપના ભારતવર્ષમાં આવેલા ઇંદ્રપુર નગરની ગણિકાઓના કુળમાં પુત્ર તરીકે જન્મશે. તેનાં માતપિતા જન્મતાંવેંત તેની પુરુષઈદ્રિય કાપી નાખશે, અને પછી તેને નપુંસક તરીકે ઉછેરશે. જારમે દિવસે તેનું નામ 'ત્રિયસેન નપુંસક' પાડવામાં આવશે. ઉમરે આવતાં તથા બધી નપુંસક-કળાઓ શીખી રહેતાં તે યુવાની અને રૂપની બાબતમાં ઉત્તમ બનશે. પછી તે ત્રિયસેન તે નગરના માંડલિકો, યુવરાજો, જગીરદારો, કુટુંબીઓ, શેઠો, વેપારીઓ વગેરેને બહુ વિદ્યાઓના પ્રયોગોથી, મંત્રો, ચૂણોથી કે વશીકરણ પ્રયોગોથી^૧ વશ કરીને ખૂબ પૈસા પડાવશે અને મોજ-શોખ કરશે. એ રીતે ઘણું પાપકર્મ બાંધીને ૨૧૦૦ વર્ષનું લાંબું આયુષ્ય પૂરું કરી, તે ત્રિયસેન રત્નપ્રભા પૃથ્વીમાં

૧. મૂળમાં વિગતો આ પ્રમાણે છે : હૃદયોદાયન એટલે કે હિપનોટિઝમ કરવું, નિર્લંબન એટલે કે કઝાયા લંચયા છતાં સામે માણસ વાત બહાર ન પાડી શકે તેવા તેને આંછ નાખવો, પ્રસ્નવના એટલે કે સામે માણસ પલળી નર્ઈને વશ થાય તેવી વિદ્યા તથા તેવા બીજા પણ અભિયોગિક ઉપાયો.

નારખી જીવ તરીકે ઉત્પન્ન થશે. ત્યાંથી અયવી તે પેટે ચાલનાર સાપ થશે. એમ બધું (પાન ૧૬) ઉપર જણાવ્યા પ્રમાણે (પાન ૧૭ મુધી) અનુભવીને અતે તે જંજુદીપના ભારતવર્ષમાં આવેલી અંપા નગરીમાં ફરી પાડો થશે. ત્યાં ગુસ્સે થયેલા એવાળો તેને ખારી નાખશે. પછી તે અંપા નગરીમાં નગર-શેઠના ઘરમાં પુત્ર તરીકે ઉત્પન્ન થશે. યુવાનીમાં આવતાં તે સાધુસનો પાસેથી ઉપદેશ સાંભળી સાધુ થશે, અને સાધુપણું બરાબર પાળી, સૌધર્મઠક્ષમાં દેવ તરીકે જન્મશે. ત્યાંથી અયવી મહાવિદેહ ક્ષેત્રમાં ઉત્તમ કુળમાં જન્મી, ફરી સાધુપણું પાળી, સિદ્ધ-શ્રુદ્ધ અને મુક્ત થશે, તથા સર્વ દુઃખોનો અંત ન્હાવશે.

અભગ્રસેનની કથા

જૂના કાળમાં પુરિમતાલ નામે નગરમાં મહાખલ નામે રાજા રાજ્ય કરતો હતો. તે નગરના ઇશાન ખૂણામાં સરહદ ઉપર એક ઝાડી હતી. તે ઝાડીમાં 'શાલાટવી' નામનો ચોરોનો એક અફી હતો. તે અફી પર્વતના વિષમ ભાગમાં આવેલો હતો; તેની આસપાસ વાંસની ગીચ ઝાડી હતી; તૂટી પડેલી મોટી મોટી ભેખડો વડે જ તેની આસપાસ વિષમ ખાઈ બની ગઈ હતી; તેની અંદર પાણીની પૂરતી સગવડ હતી, પણ તેની આબુબાબુ ક્યાંય પાણીનું નામ-નિશાન પણ નહોતું; તેમાં નાદાખારીઓ અનેક હતી; તેની અંદર અમુક પરિચિત લોકો જ જા-આવ કરી શકતા હતા; તથા આ બધાં કારણોથી ગમે તેટલું મોટું લશ્કર તેની આસપાસ ધમપછાડા કર્યા કરે તો પણ તેનું કંઈ વળે તેમ નહોતું.

તે શાલાટવીમાં વિજય નામે ચોરોનો સેનાપતિ રહેતો હતો. તે બહુ અધર્મી, કુશીલ તથા અનાચારી હતો, અને અધર્મી કૃત્યો વડે જ આજીવિકા ચલાવતો હતો. અનેક લોકો તથા પ્રાણીઓને હણવા-છેદવા-ભેદવા-કાપવા વડે તેના હાથ લોહીથી ખરડાયેલા જ રહેતા હતા; તથા ચારે તરફનાં નગરોમાં તેની હાક વાગી ગઈ હતી. તે બહુ ચરવીર, દંડ પ્રહારી, સાહસિક, સખ્દવેધી, તથા તલવાર ચલાવવામાં એકો

હતો. તેના હાથ નીચે બીજા પાંચસો ચોરો તે શાલાટવીમાં રહેતા હતા. તે ઉપરાંત પણ તે બીજા અનેક ચોર, પરત્તી-ગામી, ખીસાકાતરુ, ખાતરપાકુ, જુગારી-વ્યસની^૧ તેમ જ હાથ-કાન-નાક કાપી દેશપાર કરેલા અનેક લોકોના આશ્રય-સ્થાનરૂપ હતો. તે વિજય ગામ-નગર ભાગીને, ઢોર હાંકી જઈને, લોકોને કેદ પકડી જઈને, પોઠ-વણુજરો લૂંટીને, મુસાફરોને હેરાન કરીને, કે ખાતર પાડીને પુરિમતાલ નગરના ઈશાન ખૂણા તરફના ભાગોને રંજાડતો હતો, ગમરાવતો હતો તથા ઉજાડતો હતો. અનેકોને તેણે ધરખાર વિનાના કે ધન-ધાન્ય વિનાના કરી મૂક્યા હતા. મહાબલ રાજની મહેસૂલ પણ તે ધણીવાર લૂંટી લેતો હતો. તે વિજયને રકન્દ્રા નામની પત્ની, તથા અભયસેન નામનો પુત્ર હતાં.

એક વખત મહાવીર ભગવાન ફરતા ફરતા પુરિમતાલમાં આવી પહોંચ્યા. તેમને આવેલા જાણી, રાજ તેમ જ નગર-જનો ટોળાખંધ તેમને દર્શાવે આવ્યા. મહાવીરે પણ તેમને સદુપદેશ આપ્યો. સારખાદ સૌ વીખરાઈ ગયા. પછી ભિક્ષાનો વખત થતાં ભગવાનના પદ્મશિષ્ય ગૌતમ પુરિમતાલ નગરમાં આવ્યા. રાજમાર્ગમાં તેમણે ઘોડેસ્વારો વગેરેની વચમાં એક પુરુષને જોયો. તેને ચાલુક વગેરેથી સખત મારવામાં આવતો હતો, તથા કૂટલા નગરા વડે તેની જાહેરાત કરવામાં આવતી હતી. પહેલું ચકલું આવતાં રાજપુરુષોએ

૧. મૂળમાં 'જંડપદ' શબ્દ છે- તેનો શબ્દાર્થ 'ઓપરેદાલ' થાય. જુનાર વગેરેનાં વ્યસનોથી જમને પહેરવાનાં પણ કપડાં પૂરતાં નથી તેવા.

તે પુરુષના આઠ નાના કાકાઓને તેના દેખતાં કાપી નાખ્યા, પછી તે પુરુષને સારી પેઠે માર્યા પાદ તે કાકાઓના રાઈ રાઈ જોટલા દુકડા તેને ખવરાવ્યા, અને તેમનું લોહી તેને પિવરાવ્યું. પછી બીજું ચકલું આવતાં તેની આઠ નાની કાકીઓને કાપી નાખી; પછી તેને ખૂબ મારીને, તે કાકીઓના દુકડા ખવરાવ્યા અને તેમનું લોહી તેને પિવરાવ્યું. એ પ્રમાણે ત્રીજા ચકલામાં તેના મોટા આઠ કાકાઓને, ચોથા ચકલામાં તેની મોટી આઠ કાકીઓને, પાંચમા ચકલામાં પુત્રોને, છઠ્ઠામાં તેમની વધુઓને, સાતમામાં જન્માઈઓને, આઠમામાં દીકરીઓને, નવમામાં પૌત્રોને, દશમામાં પૌત્રીઓને અગિયારમામાં પૌત્રીઓના પતિઓને, બારમામાં પૌત્રોની વધુઓને, તેરમામાં પ્રવાઓને, ચૌદમામાં ફાઈઓને, પંદરમામાં માસાઓને, સોળમામાં માસીઓને, સત્તરમામાં મામીઓને, અને અઠારમામાં બાકીના મિત્રો, નાતીલાઓ, સ્વજનો (મામાના પુત્રો ૬૦), સંબંધીઓ (સસરા, સાળા ૬૦) અને પરિજનો (દાસ-દાસીઓ વગેરે)ને કાપીકાપીને તેમનું માંસ તથા લોહી તેને મારી-મારીને ખવરાવવા-પિવરાવવામાં આવ્યાં.

આ બધું જોઈને ગૌતમે વિચાર્યું કે, આ માણસે ખરેખર પૂર્વે ઘણાં ભારે પાપકર્મો કર્યા હોવાં જોઈએ. ઉતારે પાછા આવી, તેમણે ભગવનને પોતાની શંકા સંભળાવીને પૂછ્યું : ‘હે ભગવાન ! આ પુરુષ પૂર્વ જન્મમાં કેણુ હતો, તથા તેણે કેવાં કર્મો કર્યા હતાં, કે જેમનું તેને આવું કારમું ફળ ભોગવવું પડે છે ?

સારે જગતને કહ્યું : રે ઝોતમ ! પહેલાં આ પુરિમનાથ નગરમાં ઉદિત નામે રાજ્ય રાજ્ય કરતો હતો. તે વખતે તે નગરમાં નિર્ણય નામે ઈંડાનો વેપારી વસતો હતો. તે મદા અધર્મી તથા કૂર હતો. તેના કેટલાય નોકરચાકરો રોજ વાંચી, કાદાળા, કરંડિયા વગેરે સાધનો લઈને ગામ બહાર જતા, અને કાગડી, ઘૂવડી, કળ્પતરી, ટિટોડી, બગલી, ઢેલ, ફૂકડી વગેરેનાં તેમજ ખીખાં પણ અનેક જલચર, રથસચર, ખેચર વગેરે પ્રાણીઓનાં ઈંડાં ભેગાં કરી લાવતા. પછી પેલા નિર્ણયના રસોધવાઓ તે ઈંડાંને તવાઓ, કદાઈઓ, તાવડાઓ, કસાડાં, અને અંગારા ઉપર તળતા, જૂંજતા કે સેકતા; અને પછી તેમને રાજમાર્ગ ઉપર આવેલા બજારમાં વેચના, અને કમાણી કરતા. નિર્ણય પોતે પણ તે બધાં તળેલાં-સેકેલાં-બાફેલાં ઈંડાં ખૂબ ખાતો, અને દારૂ પી મજા કરતો. એ પ્રમાણે તે નિર્ણય હજાર વર્ષનું પોતાનું આયુષ્ય પૂરું કરી, બહુ જ પાપકર્મ બાંધીને મરણ પામ્યો, અને ત્રીજી નરકભૂમિમાં નારકી જીવ તરીકે ઉત્પન્ન થયો. ત્યાં વધારેમાં વધારે આયુષ્ય સાત સાગરોપમ વર્ષનું હોય છે.

ત્યાંથી અધી, તે શાસાટવીમાં વિજય નામના ચોરોના સેનાપતિને ત્યાં, તેની રકંદશ્રી પત્નીના ગર્ભમાં પુત્ર તરીકે ઉત્પન્ન થયો. ત્રણ માસ પૂરા થતાં તે રકંદશ્રીને એવો ઠોહડ ઉત્પન્ન થયો કે, ‘તે માતાઓને ધન્ય છે, જેઓ પોતાના મિત્ર-નાતીલા-સ્વજન-સંબંધી-પરિજન વગેરેની સ્ત્રીઓ તેમ જ ખીજ પણ સ્ત્રીઓથી વીંટળાઈને, નાહી-ધોઈ, વસ્ત્રાલંકારથી વિશૂષિત થઈ, ખૂબ ખાન-પાનથી ઉગળથી કરે છે; અને ત્યારબાદ મુખવાસાદિ પરવારી, પુરુષનાં વસ્ત્રો પહેરી, કવચ

વૃક્ષની જેમ મોટો થના લાગ્યો. યોગ્ય સમય થતા તેને સરખી ઉમરની, તથા સરખા રૂપ-લાવણ્ય-યૌવનવાળા આઠ કન્યાઓ સાથે પરણાવનામ્ આપ્યો. તે સમયે તેના માતપિતાએ તેને પુષ્કળ હિરણ્ય-સુવર્ણ, વાહન, દાસદાસી વગેરે પ્રીતિદાનમાં આપ્યા. તે પ્રીતિદાન પેઢીઓ સુધી ખુબ તેમ નહોતું ત્યાર બાદ અભગ્નસેન તે સ્ત્રીઓ સાથે ગાનનાન અને વિશ્વામમાં રહે છે તથા મનુષ્યભોગ્ય સર્વ પ્રકારના સુખો આનંદથી ભોગવે છે.

કાળક્રમે વિજયચોરનું મૃત્યુ થતા, બધા ચોરોએ અભગ્ન સેનો જ પોતાનો સેનાપતિ ચૂંટ્યો ત્યાર બાદ અભગ્નસેન પણ પોતાના પિતાની માફક ગામ નગર ભાગનો, તથા સોકોને રજાડતો, ખૂનામરખી અને છૂટફાટથી પુષ્કળ દ્રવ્ય ભેગું કરીને વિહરવા લાગ્યો.

એક વખત તેના ત્રાસથી ત્રાસેલા સોકો ભેગા થઈ, તથા મોટું નજગણું લઈ, મહાનલ રાજા પાસે ગયા, અને તેની આગળ અભગ્નસેનના ઉપદ્રવોની રાવ ખાતા અરજ કરવા લાગ્યા કે, 'હે સ્વામી! આપના બાહુઓની છાયામાં અમે નિર્ભયપણે ઉદ્દેગરહિત થઈને સુખે વસીએ તેમ કરો.'

અભગ્નસેનના અત્યાચારોની વાત સાંભળી, મહાનલ રાજા ખૂબ ગુસ્સે થયો. અને તેણે તરત પોતાના સેનાપતિને બોલાવ્યો. અને તેને હુકમ કર્યો કે તમે તરત જ જઈ ચોરોની શાબાળવી ઘેરી લો, અને અભગ્નસેનને જીવનો પચ્છી મારી સામે રજૂ કરો.

સેનાપતિ આ સાંભળી, પોતાનું લશ્કર તૈયાર કરી, રાત્રાઓથી સુસજ્જિત થઈ, ડકા બજાવતા શાનાટવી તરફ

જવા નીકળ્યો. આ જાણુ બસસોએ રાજસેનાપાત શાલાટપી તરફ આવવા નીકળ્યાના સમાચાર અભગ્નસેનને પહોંચ્યાડી દીધા.

એ સમાચાર સાંભળી, અભગ્નસેને પોતાના પાંચસો ચોરોને બોલાવી મંગાવ્યા, અને તેમને બધી વાત કહી સંભળાવીને સૂચવ્યું કે, સેનાપતિ આપણી શાલાટપીની નજીક આવી પહોંચે ત્યાર પહેલાં જ અધવચ તેને રોકવો એ ફીક પડશે. પેલા ચોરોએ પણ એ યોજનાને અનુમોદન આપ્યું. પછી બધા સારી પેટે ખાઈ-પી તથા દારૂ પીને, બીનાં ચામડાં શરીરે પહેરી, બાયાં સજ્જ, તલવાર વગેરે સાથે નમતે પહોરે નીકળ્યા અને એક વિષમ જાડીમાં પડાવ નાખીને સેનાપતિના આવવાની રાહ જોના સંતાર્ધને ઊભા રહ્યા. સેનાપતિ આવતાં જ બધાએ અણુધાર્યો છાપો માર્યો, અને તેના લશ્કરને વેરણ-ઠેરણ કરી નાખી સેનાપતિને ભગાડી મૂક્યો.

પેલો સેનાપતિ વીસે મોઢે તથા ધવાયેસે શરીરે મહાબલ રાજ પાસે આવ્યો, અને કહેવા લાગ્યો કે, “હે સ્વામી! ચોરસેનાપતિ અભગ્નસેન એવી વિષમ જગ્યાએ ખાનપાનની સંપૂર્ણ તમારી સાથે પડાવ નાખીને પડેલો છે કે, તેને ગમે તેવા મોટા લશ્કરથી પણ હરાવીને પકડવો સહેલો નથી.”

પછી રાજાએ સામ-દામ અને બેદયી અભગ્નસેનને નમાવવાની યોજનાઓ વિચારવા માંડી. તેણે પ્રથમ તો અભગ્નસેનના જે મંત્રી વગેરે ખાસ પરિચયના માણસો હતા, કે તેના ચેલાઓ જેવા કે અંગરક્ષક જેવા હતા, તેમજ તેનાં જે મિત્ર તતીલાં-સગાં-સંબંધી વગેરે હતાં તે બધાને પુષ્કળ ધન-મુવર્ણ-રત્ન વગેરે અમૂલ્ય વસ્તુઓ આપી-આપીને ફોડવા માંડ્યાં. તેમજ અભગ્નસેનને પણ વારંવાર કીમતી કે અમૂલ્ય, તથા

રાજાને યોગ્ય નજરાણાં મોકલી-મોકલીને વિશ્વાસ ઉપજાવવા માંડ્યો.

ત્યાર પછી રાજાએ પુરિમતાણ નગરમાં છૂપાં બારી-બારણાં તથા ઓરડાઓ-બોંધરાંઓવાળું એક મોટું, મેંકડા થાંભલાઓવાળું સુંદર મકાન તૈયાર કરાવ્યું. તે મકાન તૈયાર થઈ ગયા બાદ તેણે પોતાના નગરમાં દશ રાતનો એક મોટો ઉત્સવ જાહેર કર્યો. તે દરમિયાન રાજાના મહેસૂલવેરા તેમ જ કરવેરા, ઝડપી-જપ્તીઓ, કે દંડ-વસૂલાતોની બાંધી કરવામાં આવી હતી; આખી પ્રજાનાં સર્વ પ્રકારનાં દેવાં રાજ્ય તરફથી ભરપાઈ કરી દેવામાં આવ્યાં હતાં; તે ઉત્સવમાં મૃદંગો સતત વાગ્યા જ કરવાનાં હતાં; દૂસોની માળાઓ ફરમાવાની જ નહોતી;^૧ ગણિકાઓ અને નટો ખેલ કર્યાં જ કરવાનાં હતાં; પ્રેક્ષકો ખાસી થવાના જ નહોતા, તથા આનંદમાં પેલા થયેલા લોકો વડે તેની શોભા અનેરી થવાની હતી.

પછી મહાબલરાજાએ પોતાના કૌટુંબિક પુરુષોને^૨ બોલાવીને કહ્યું કે, “હે દેવાનુપ્રિયો! તમે શાસાટવીમાં અભગ્નસેન પાસે જાઓ; અને તેને હાથ બેડી, આ પ્રમાણે નિવેદન કરો કે, ‘હે દેવાનુપ્રિય! મહાબલરાજાએ પોતાના નગરમાં આ પ્રકારનો દશ રાતનો મહાન ઉત્સવ જાહેર કર્યો છે. તો તમારા ભાગની પુષ્પ-વસ્ત્ર-ગંધ-માતૃ-અન્નકાર વગેરે

૧. અર્થાત્ સતત નવી માળાઓ આપ્યા કરવાની હતી.

૨. ‘કુટુંબના’ એવા અર્થ લેવાને બદલે ‘તહેનાતના’ એવા અર્થ લેવા જોઈએ.

સામગ્રી તેમ જ ખાનપાન એમે અહીં પહોંચતું કરીએ કે, તમે પોતે જ નગરમાં પધારશો ?”

પેલા કૌટુંબિક પુરુષો રાગ્નનો સંદેશો લઈને લાંબીલાંબી મગ્ગો કર્યા વિના સુખેથી પડાવ નાખતા તથા બાધું ખાતા શાલાટવીમાં આવી પહોંચ્યા. ત્યાં જઈ તેમણે અભગ્નસેનને રાગ્નનો સંદેશો કહી સંભળાવ્યો. તે સાંભળી અભગ્નસેને જવાબમાં કહ્યું કે, ‘હે દેવાનુપ્રિયો ! હું જાતે જ નગરમાં ખુશીથી આવીશ.’ ત્યાર બાદ તેણે પેલા કૌટુંબિક પુરુષોને સત્કારપૂર્વક વિદાય કર્યો.

પછી અભગ્નસેન રનાનાદિ પરવારી, યોગ્ય વસ્ત્રાલંકારોથી વિભૂષિત થઈ, રાગ્નના નગરમાં આવ્યો. રાગ્ન પાસે જઈ, તેણે ‘તમારો જય થાઓ !’ ‘તમારો જય થાઓ !’ એમ કહી તેનું અભિનંદન કર્યું, તથા બારે કીમતી નજરાણું ભેટ કર્યું. રાગ્નએ પણ હર્ષપૂર્વક તે નજરાણાનો સ્વીકાર કર્યો; તથા અભગ્નસેનનો સત્કાર કરી, તેને પેલા નવા બંધાવેલા મહેલમાં ઉતારો આપ્યો.

ત્યાર બાદ રાગ્નએ પોતાના કૌટુંબિક પુરુષોને કહ્યું કે, હે દેવાનુપ્રિયો ! તમે તે મહેલમાં ખૂબ ખાન-પાન, દારૂ મદિરા, તથા પુષ્પ-વસ્ત્ર-ગંધ-માદ્ય-અલંકાર વગેરે સામગ્રી લઈ જાઓ, અને અભગ્નસેનને આપો. અભગ્નસેન પણ પોતાના મિત્ર-નાતીલા-સગાંસંજાધી વગેરે સાથે એ બધું ખાનપાન ભોગવતો આનંદ કરવા લાગ્યો.

પછી લાગ જોઈ, મહાબલ રાગ્નએ પુરિમતાલ નગરના દરવાજા એકદમ બંધ કરાવી દીધા તથા અચાનક છાપો મરાવી અભગ્નસેનને જીવતો કેદ પકડી લીધો. ત્યાર બાદ તેને

આ પ્રમાણે મારી મારીને તથા રિખાવી-રિખાવીને મારી નાખવાનો તેણે હુકમ કર્યો છે.

આ સાંભળી ગૌતમે પૂછ્યું : ‘હે ભગવન ! આ અભગ્નસેન અહીંથી મરીને ક્યાં જશે ?’

ભગવાન : હે ગૌતમ ! એ અભગ્નસેન પોતાનું સાકત્રીસ વર્ષનું આયુષ્ય પૂરું કરી, આજે શળા પર ચઢી, દિવસ ત્રીજા ભાગનો ગાડી હશે ત્યારે મૃત્યુ પામશે, અને રત્નપ્રભા-પૃથ્વીમાં ઉત્પન્ન થશે. . . . [ત્યાર બાદ બધું મૃગાપુત્રની કથામાં વર્ણવ્યા મુજબ ઉમેરી લેવું.] અંતે તે વારાણસી નગરીમાં કુક્કર તરીકે ઉત્પન્ન થશે. ત્યાં કસાર્ધઓને હાથે મરણ પામી તે તે જ નગરીમાં નગરશેડને ઘેર પુત્ર તરીકે ઉત્પન્ન થશે. તે જન્મમાં તે સાધુમતા પાસેથી ઉપદેશ સાંભળી સાધુ થશે અને માધુપણું બરાબર પાળી સૌધર્મકલ્પમાં દેવ થશે. ત્યાંથી આવી તે મહાવિદેહક્ષેત્રમાં ફરી સાધુ બની, અંતે સિદ્ધ-શુદ્ધ અને મુક્ત થશે, તથા સર્વ દુઃખોનો અંત લાવશે.

શકટની કથા

જૂના કાળમાં સાભાંજની નામે નગરી હતી. તેમાં મહાચંદ્ર નામે રાજા રાજ્ય કરતો હતો. તેને મુરેશુ નામે અમાત્ય હતો. તે સામ-ભેદ-દંડ-નિગ્રહમાં કુશળ હતો. તે નગરીમાં સુદર્શના નામની ગણિકા રહેતી હતી. તે રૂપ-ગુણ-ધૌવનમાં અનુપમ હતી. તે જ નગરીમાં મુભદ્ર નામે મંધવી શેઠ રહેતો હતો. તેને બદા નામની પત્ની હતી તથા શકટ નામે પુત્ર હતો.

એક વખત મહાવીરસ્વામી ફરતા ફરતા તે નગરમાં આવી પહોંચ્યા. બિક્ષાકાળે તેમના પદશિષ્ય ગૌતમમુનિ બિક્ષા માટે રાજમાર્ગમાં ફરતા હતા. તેવામાં તેમણે એક સ્ત્રી તથા એક પુરુષને મુસ્કેટાટ બાંધીને માર મારતાં-મારતાં વધસ્થાને લઈ જવાતાં જોયાં. તે પુરુષનું નાક કાપી નાખેલું હતું. ઉતારે પાછા ફર્યા બાદ ગૌતમે મહાવીર ભગવાનને પૂછ્યું કે, ‘હે ભગવન! તે પુરુષ કોણ છે? તથા પૂર્વજન્મમાં તેણે શાં પાપ કર્યાં હતાં, જેથી તેની આ વલે યઈ છે?’

જવાબમાં મહાવીર ભગવાને ગૌતમને નીચેની કથા કહી સંભળાવી.

‘હે ગૌતમ! જંબુદ્વીપના ભારતવર્ષમાં પૂર્વે છગલપુર નામે નગર હતું. તેમાં સિંહગિરિ નામે રાજા રાજ્ય કરતો

હતો. તે નગરમાં પશ્ચિમ નામનો બરવાડ રહેતો હતો. તે બહુ પૈસાદાર હતો. તેના વાડામાં મંખ્યાબંધ બકરાં, ઘેટાં, રોઝ, આખલા, સસલાં, મૂગલાં, સિંહ, હરણાં, મોર, પાડા વગેરે જનવરોનાં સો-સોનાં તેમજ હજાર-હજારનાં એમ અનેક ટોળાં હતાં. તેના હજારો નોકર-ચાકરો તે બધાં પ્રાણીઓની રક્ષા કરતા હતા, તથા તેમને દાણો-પાણી કરતા હતા. શ્રીમદ્ દેવલાલ નોકરો તે પ્રાણીઓને મારી-કાપી તેમનું માંસ તૈયાર કરતા હતા; અને બાકીના જીવ તેમને ત્રણ-કદાઈ-અંગારા વગેરે દ્વારા સેકતા-તળતા-કે જૂંજતા હતા. એ રીતે સિદ્ધ થયેલું માંસ પછીથી રાજમાર્ગે વેચવામાં આવતું હતું. પેલો બરવાડ પણ તેમાંથી જોઈતું માંસ વથેટ ખાતો હતો તથા દારૂ પીને આનંદ કરતો હતો.

એ પ્રમાણે સાતસો વર્ષનું લાંબું આયુષ્ય ભોગવી તથા ભારે પાપકર્મ બાંધી તે બરવાડ અતિ મરણ પામ્યો અને એથી નરકભૂમિમાં નારકી તરીકે ઉત્પન્ન થયો. ત્યાં વધારેમાં વધારે આયુષ્ય દસ માગરોપમ વર્ષોનું હોય છે.

હવે, પેલા સુભદ્ર સંઘવીની બદા શેઠાણીને મરેલાં છોકરાં જ જન્મતાં હતાં. ચોગ્ગકાળે પેલો પશ્ચિમ બરવાડનો જીવ એવા નરકમાંથી અવીને સુભદ્રા શેઠાણીના ગર્ભમાં આવ્યો. નવ માસ પૂરા થયા બાદ શેઠાણીએ એક પુત્રને જન્મ આપ્યો. તે પુત્રને જન્મતાંવેંત તેનાં માતૃપિતાએ એક ગાડા નીચે છૂટો મૂકી દીધો; અને સારબાદ ત્યાંથી ઉપાડી આવ્યો. પછી તેઓ તેને કાળજીથી ઉછેરવા લાગ્યાં. તેનું નામ પણ ગાડા ઉપરથી 'ચકટ' પાડવામાં આવ્યું.

વખત જતાં સુભદ્ર શેઠ નાવડાં ભરી વેપાર અર્થે લવણ-સમુદ્રની પારના દેશોમાં જવા નીકળ્યા. પરંતુ રસ્તામાં જ તેમનાં વહાણ ડૂબી ગયાં, અને શેઠ પણ ડૂબી જઈને મરણ પામ્યા. તેમના મૃત્યુના સમાચાર સાંભળતાં ભદ્રા શેઠાણી પણ મરણ પામ્યાં. આ બધું થવાથી સુભદ્ર શેઠના દેવાદારોએ પણ પોતપોતાની રકમો દબાવી દીધી. અને અંતે પોલીસોએ નાના શકટને ધરમાંથી હાંકી કાઢી તેનું ધર પણ પડાવી લીધું.

તે છાકરો ઉગ્રિજતકની પેઠે જુગારખાનાં, દારૂનાં પીકાં અને વેશ્યાવાડમાં બિછરવા લાગ્યો. અને પરિણામે અડંગ દારૂડિયો, અડંગ ચોર, અડંગ જુમારી તથા અડંગ વ્યભિચારી બન્યો. વખત જતાં તે સુદર્શના ગણિકાના સંબંધમાં આવ્યો, અને તેની સાથે માનુષી કામભોગો ભોગવતો વિહરવા લાગ્યો.

એક વખત સુષેણ અમાત્યે શકટને સુદર્શનાના ધરમાંથી હાંકી કઢાવી, સુદર્શનાને પોતાની રખાત બનાવી. પરંતુ શકટ તો સુદર્શનામાં જ મોહિત થઈ ગયો હોવાથી, આજીવ-આજીવ જ લાગ જોતો ફરવા લાગ્યો. એક વખત લાગ મળતાં તે સુદર્શનાના ધરમાં ઘૂસી ગયો અને તેની સાથે યથેષ્ટ આનંદ કરવા લાગ્યો. તેવામાં સુષેણ અમાત્ય ત્યાં આવી પહોંચ્યો. શકટ અને સુદર્શનાને પોતાની ગેરહાજરીમાં આ પ્રમાણે આનંદ કરતાં જોઈ, તે ખૂબ ગુસ્સે થયો. તેણે તરત જ પોતાના માણસો પાસે શકટને કેદ કરાવ્યો, અને મહાયંત્ર રાજ પાસે જઈને ફરિયાદ કરી કે શકટ નામના જીવાનિયાએ મારા ધરમાં છીનાણું કચું છે. રાજાએ અમાત્યને કહ્યું કે, તમે પોતે જ -તેને યોગ્ય લાગે તે શિક્ષા કરો.

એટલે અમાલ્યે ગકટ તથા સુદર્શનાન આ રીતે ગિયાવીને મારી નખાવવાનો હુકમ કર્યો છે

આ આભળી ગૌતમે પૂછ્યું, 'હે ભગવન' શકું અહીંથી મરીને ક્યા જશે ?

ભગવાન હે ગૌતમ ! એ ગકટ પોતાનું ૫૭ વર્ષનું આયુષ્ય પૂરું કરી આજે જ પાછલે પહોરે એક તપાવેની મોળી સ્ત્રીની લોહાની મૂર્તિને અલિંગન કરી મરણ પામશે, અને રત્નપ્રભા પૃથ્વીમા નાગકી તરીકે ઉત્પન્ન થશે ત્યાંથી ચાલી તે ગજગૃહ નગરમા એક ચડાળને^૧ ઘેર ડોકરા ડોમ્બરીના બેડકામા છોકરા તરીકે ઉત્પન્ન થશે તેના માતપિતા તેનું નામ શકટ પાડશે અને ડોમ્બરીનું નામ સુદર્શના પાડશે સુદર્શના ૩૫ લાવણમા અનુપમ થશે જુવાનીમા આવેલો શકટ પોતાની બહેનના જ ૩૫-લાવણથી મોહિત થઈ તેની સાથે કામભોગ ભોગવવા લાગશે

એ શકું પત્ની જનવરો શાદવાનો ધધો કરવા લાગશે, અને એ રીતે ધણુ પાપ કર્મ એકઠું કરી, અતે આયુષ્ય પૂરું થતા રત્નપ્રભા પૃથ્વીમા ઉત્પન્ન થશે ત્યાંથી બદકતો બદકતો અતે તે વારાણસી નગરીમા માઠલું થઈને જન્મશે ત્યાં માછીમારોને હાથ મરણ પામી, તે તે જ નગરીમા નગરશેઠને ઘેર પુત્ર તરીકે જન્મશે ત્યાં મોટો થયા બાદ સાધુસતો પાસેથી દીક્ષા લઈ, તે ઉત્તર તપ સયમાદિ આચરશે, તથા સૌધર્મકલ્પમા દેવ થશે ત્યાંથી ચાલી, તે મહાવિદેહ ક્ષેત્રમા સાધુ મની, અતે ગિદ્ધ-પુદ્ધ-અને મુક્ત થશે, તથા સર્વ કુ ખોનો અત લાવશે

પૃહસ્પતિદત્તની કથા

જૂના કાળમાં કૌશાંબી નગરીમાં સત્તાનીક નામે રાજ્ય રાજ્ય કરતો હતો. તેને મૃગાવતી નામે રાણી હતી, અને ઉદયન નામે કુમાર હતો. તે ઉદયનકુમારને પદ્માવતી નામે રાજકન્યા સાથે પરણાવવામાં આવ્યો હતો.

સત્તાનીક રાજ્યને સોમદત્ત નામે પુરોહિત હતો. તે ઋગ્વેદ-યજુર્વેદ-સામવેદ અને અથર્વવેદમાં કુશલ હતો. તેને વસુદત્તા નામે સ્ત્રી હતી, અને પૃહસ્પતિદત્ત નામે પુત્ર હતો.

એક વખત ભગવાન મહાવીર દરતા દરતા કૌશાંબીમાં પધાર્યા. ભિક્ષાકાળે તેમના પદસિધ્ધ ગૌતમ કૌશાંબીમાં દરતા હતા, ત્યારે તેમણે એક પુરુષને મુસ્કેટ્રાટ બાંધી માર મારતાં— મારતાં વધરવાને લઈ જવાનો જોયો. તે પુરુષને જોઈ તેમને વિચાર આવ્યો કે, આ પુરુષે એવાં તે કયાં મહાપાપ કર્યાં હશે, જેથી તેને આવું કરુણાજનક ફળ ભોગવવું પડે છે. ઉતારે પાછા આવી, તેમણે એ પ્રશ્ન ભગવાન મહાવીરને પૂછ્યો. ત્યારે તેમણે તે પુરુષની નીચેની કથા ગૌતમને કહી સંભળાવી.

હે ગૌતમ ! જૂના કાળમાં ભારતવર્ષમાં સર્વતોભદ્ર નામે નગર હતું. તેમાં જિતશત્રુ નામે રાજ્ય રાજ્ય કરતો હતો. તેને મહેશ્વરદત્ત નામનો પુરોહિત હતો. તે ત્યારે

વેદોની વિધામાં કુશળ હતો. તે મહેશ્વરદત્ત જિતરાત્રુ રાજના રાજ્યનું બળ વધે તે માટે રોજ સવારે એક પાઠશ્લોકો કરાને, એક ક્ષત્રિય છોકરાને, એક વૈશ્ય છોકરાને અને એક શૂદ્ર છોકરાને પકડાવી મંગાવતો, અને જીવતો-જીવત તેઓની છાતી કાપીને તેમાંથી માંસપિંડ બહાર કઢાવતો, તથા તે વડે જિતરાત્રુ રાજને માટે સાંતિહોમ કરતો. વળી, આઠમ અને ચૌદશને દિવસે તો તેવા બે બે છોકરાઓનાં હૃદય તે હોમતો. ચતુર્માસ પૂગ થાય ત્યારે તેવા ચાર-ચાર છોકરાઓનાં હૃદય હોમતો; છ માસ પૂરા થાય ત્યારે આઠ-આઠ છોકરાઓનાં હૃદય હોમતો, અને આખું વર્ષ પૂરું થાય ત્યારે સોળ-સોળ છોકરાઓનાં હૃદય હોમતો. બ્યારે જિતરાત્રુ રાજને બીજા કોઈ રાજ સાથે લડાઈ આવતી હોય, ત્યારે તો તે આઠસો-આઠસો છોકરા પકડાવીને આઠસો-આઠસો હૃદય હોમતો, જેથી રાજ જલદી શત્રુસૈન્યનો નાશ કરી શકે કે, તેને પાછું બગાડી મૂકે. આ પ્રમાણે કરતાં કરતાં ધણું મોટું પાપ ભેગું કરીને તે પુરોહિત પોતાનું ત્રણ હજાર વર્ષનું આયુષ્ય પૂરું થતાં પાંચમી નરકભૂમિમાં નારકી તરીકે ઉત્પન્ન થયો. ત્યાં વધારેમાં વધારે આયુષ્ય ૧૭ સાગરોપમ વર્ષોનું હોય છે.

ત્યાંથી વ્યવીને તે કોશાંબી નગરીમાં સોમદત્ત પુરોહિતની સ્ત્રીની કૃપે પુત્ર તરીકે ઉત્પન્ન થયો. તેનાં માતૃપિતાએ તેનું નામ જૃહરપતિદત્ત પાડ્યું.

જૃહરપતિદત્ત ઉદયન રાજકુમાર સાથે જ રમતો-જીજરતો મોટે યવા લાખ્યો. તે બંને જુવાનીમાં આવ્યા તે અરસામાં શતાતીક રાજ મૃત્યુ પામ્યો, એટલે પ્રજાજનોએ અને દરબારીઓએ ઉદયન કુમારનો રાજ તરીકે અભિષેક કર્યો.

ઉદયને જૂહસ્પતિદત્તને પોતાનો પુરોહિત બનાવ્યો. તેને રાજની પાસે અંતઃપુર સુધી સર્વત્ર જવા-આવવાની છૂટ હતી. એ પ્રમાણે રાજના અંતઃપુરમાં સમયે-અસમયે જતાં આવતાં તે જૂહસ્પતિદત્ત રાજની રાણી પદ્માવતી સાથે સંબંધમાં આવ્યો, અને તેનામાં આસક્ત બની તેની સાથે યથેષ્ટ કામભોગો ભોગવવા લાગ્યો. એક વખત રાજ અંતઃપુરમાં આવ્યો, ત્યારે તેણે તે બંનેને કામભોગ ભોગવતાં જોયાં. આથી અત્યંત ગુસ્સે થઈ, તેણે જૂહસ્પતિદત્તને પોતાના નોકરો દ્વારા કેદ પકડાવ્યો, અને આમ ક્રમે તે મારી નાખવાનો હુકમ આપ્યો.

ગૌતમ—હે ભગવાન! તે પુરોહિત અહીંથી મરીને ક્યાં જશે?

ભગવાન—હે ગૌતમ! તે પુરોહિત પોતાનું ૬૪ વર્ષનું આયુષ્ય પૂરું કરી, આજે પાછલે પહોરે ચળીએ ચડી મરણ પામશે, અને રત્નપ્રભાપૃથ્વીમાં નારકી તરીકે ઉત્પન્ન થશે. ત્યાંથી અનેક યોનિઓમાં ફરતાં ફરતાં અંતે તે હસ્તિનાપુરમાં મૃગ તરીકે જન્મશે. ત્યાં પારધીઓ વડે હણાઈ, તે નગરશેઠને ઘેર પુત્ર તરીકે જન્મશે. તે જન્મમાં સાધુસંતોના ઉપદેશથી સાધુ બની, તે તપસંધમાદિ આચરશે અને અંતે સૌધર્મકલ્પમાં ઉત્પન્ન થશે. ત્યાંથી મહાવિદેહક્ષેત્રમાં ઉચ્ચ કુળમાં જન્મ પામી, પરિપૂર્ણ સાધુપણું આચરી, અંતે સિદ્ધ-બુદ્ધ અને મુક્ત થશે, તથા સર્વ દુઃખોનો અંત લાવશે.

નંદિવર્ધનની કથા

જૂના કાળમાં મયુરા નગરીમાં શ્રીદામ નામે રાજા રાજ્ય કરતો હતો. તેની રાણીનું નામ બધુશ્રી હતું, અને પુત્રનું નામ નંદિવર્ધન હતું. શ્રીદામને સુખંધુ નામે પ્રધાન હતો. તે પ્રધાનને બહુમિત્રાપુત્ર નામે પુત્ર હતો. તે નગરીમાં ચિત્ર નામે હજમ^૧ રહેતો હતો. રાજાની હજમત, સ્નાન, ટાપટીપ વગેરે અલંકારિકનું કામ તે કરતો; અને તેથી તેને રાજાની પાસે અંતઃપુર સુધી સર્વત્ર જવા-આવવાની છૂટ હતી.

એક વખત મહાવીરસ્વામી ત્યાં ફરતા ફરતા આવી પહોંચ્યા. બિક્ષાકાલે તેમના પદ્મચિહ્ન ગૌતમ નગરીમાં ફરતા હતા. તેવામાં તેમણે એક પુરુષને નીચે પ્રમાણે કમોતે મારી નંખાનો જોયો. પ્રથમ તેને લાલચોળ તપાવેલા લોઢાના એક સિંહાસન ઉપર બેસાડવામાં આવ્યો. પછી લાલચોળ તપાવેલા લોઢાના કળશો વડે બિકળતુ તાંબુ^૨, બિકળતી કસાઈ, બિકળતું સીસું, બિકળતું ચૂનાનું પાણી, તેમજ બિકળતા તેજબો^૨ તેના માથા ઉપર રેડીને તેનો રાજ્યાભિષેક કરવામાં આવ્યો. ત્યાર બાદ સાંડસાઓ વડે લાલચોળ તપાવેલા લોઢાને

૧ તેને મટિ 'અલંકારિક' શબ્દ મૂળમાં છે

૨ મૂળમાં 'સારતેલ' શબ્દ છે.

હાર પકડીને તેના ગળામાં પહેરાવવામાં આવ્યો. એ પ્રમાણે લાલચોળ તપાવેલા અર્ધહાર, પદ, મુકુટ વગેરે પણ તેને પહેરાવવામાં આવ્યાં.

આ બધું જોઈ ગૌતમને વિચાર આવ્યો કે, આ પુરુષે પૂર્વે એવાં તો ક્યાં કમોં ક્યાં હશે, જેથી તેને આવે કમેતે મરવું પડે છે. હિતારે પાછા આવી, તેમણે આ પ્રશ્ન ભગવાન મહાવીરને પૂછ્યો. ત્યારે તેમણે નીચેની કથા તેમને કહી સંભળાવી :

હે ગૌતમ ! જૂનાઘણમાં ભારતવર્ષમાં સિંહપુર નામે નગર હતું. તેમાં સિંહરથ નામે રાજા રાજ્ય કરતો હતો. તેને કુર્યોધન નામે દેવદાર^૧ હતો. તે બહુ મૂર તથા નિષ્કુર હતો. રાજા પ્રત્યે ચોરી, છીનાણું, ખીસાં કાતરવાં, રાજપ્રોહ કરવો, દેવાં ઓળવવાં, બાલવધ, વિશ્વાસપાત, જુગાર, ઠગાઈ, વગેરે ગુનાઓ કરનાર ગુનેગારોને શિક્ષા કરવાનાં બપોરે સાધનો તેની પાસે ઢગલાખંધ તૈયાર રહેતાં, અને યથેલી શિક્ષા પ્રમાણે તે એ બધાં વડે ગુનેગારોને રિખાવતો : જેમકે, કેટલાકને છતા પાડી, લોઢાના દંડ વડે તેમનું મોં ઢાડી, તેમાં ઊકળતું તાંબુ, ઊકળતી ક્ષાર્ષ, ઊકળતું સીસું, ઊકળતું ચૂનાનું પાણી, કે ઊકળતા તેજખ રેડતો; અથવા તે બધા વડે તેમને નવરાવતો. વળી કેટલાકને તે છતા સુવાડી, ઘોડા, હાથી, જાંટ, ગાય, પાડા, બકરા, ઘેટા વગેરેનાં મૂતર પાતો; કેટલાકને તે જાંઘા કરી ઓઢાવતો, અને પછી એ ઓઢેલું પાઈને કે તેના વડે તેમને નવરાવીને રિખાવતો. કેટલાકને તે હાથે બેઠીઓ નાખતો,

૧. મૂળમાં 'ચારમપાલ' : ગુપ્તિપાલક-ટીકા.

કેટલાકને હેડમા જકડતો, કેટલાકને સાકળોથી જકડતો, કેટલાકના અવયવોને તે આમળાને કે વાળાને ભાગી નાખતો, કેટલાકના શસ્ત્રાદિ વગેરેથી હાથપગ કાપી નાખતો, કે કે જે નાકને શસ્ત્રાદિથી ઊભા ચીરી નાખતો કેટલાકને તે વાસની સોગીઓથી નેતરની સોગીઓથી, આમનીની સોગીઓથી, વાધરીઓથી, ચામડાની સોગીઓથી, કે વડ વગેરેની મૂળીઓથી ફટકાગતો, કેટલાકને ચતા સુવાડી તેમની છાતી ઉપર મોગી શિલા મુકાવતો, તથા ઉપર સાકડાના થડિયા ગોઠવાવીને ઉપર માથુસોને કુદાનરાવતો, જેથી પેલાના હાડકાનો ચૂરો થઈ જાય કેટલાકને તે દોરડા, વરત, રેસાના દોગડા, વાળના મૂથેલા દોરડા, સૂતરના દોરડા વગેરે હાથે પગે મધાવીને જિંધે માથે દૂવામા લટકાવીને પાણી પાનો, કેટલાકને તરવાર, કરવત, અસ્ત્રા, અને કદ મચીર^૧ વડે છેદાવતો, અને પછી ઉપરથી તેજમ રેડતો, કેટલાકને કપાળ, ખોચી, દૂણી, લીચણ અને એડીઓમા લોઢાના કે વાસના ખીસા તથા વીછડાઓ^૨ ખોમાવતો, કેટલાકની હાથપગની આમળાઓમા (નખોમા) હથોડાઓ વડે સોયો ખોસાવતો અને ડામ દેવરાવતો તથા પછી જમીન ઉપર ધસાવતો, વળી કેટલાકને શરીરે દાબ, કુશ, અને બીનું ચામડું ચોટાડતો, અને પછી તાપે સૂકવીને તે બધું ચડ-ચડ ઉખાડતો^૩

૧ દીઠાઠાર 'એક પ્રકારનું શસ્ત્ર' એટલે જ અર્થ આપે છે

૨ મૂળ 'અલમ' 'શ્વેતિક-ટક'—દીઠા

૩ આ ઉપરાંત 'વિપ્પલણ' એટલે કે નરેણી જેવી નાની છરીઓ, અને 'કળગરાળ' એટલે કે લોઢાના તથા પથરાના લ મરો-એ બનેા પશુ મૂળમા લલ્લેખ છે, પણ તેમને ઉપરોક્ત જતાઓ નથી

આ પ્રમાણે કરતાં કરતાં ૩૧૦૦ વર્ષનું પોતાનું આયુષ્ય પૂરું કરી, બહુ પાપકર્મ એકઠું કરી, તે દુર્યોધન ફોજદાર મરણ પામ્યો અને છટ્ટી નરકભૂમિમાં નારકી તરીકે ઉત્પન્ન થયો. ત્યાં વધારેમાં વધારે આયુષ્ય ૨૨ સાગરોપમ વર્ષનું હોય છે.

ત્યાંથી અવી તે મથુરાનગરીમાં શ્રીદામ રાજની બંધુશ્રી રાણીની કૃપે પુત્ર તરીકે ઉત્પન્ન થયો. જારમે દિવસે તેનું નામ નંદિવર્ધન પાડવામાં આવ્યું. ધીમે ધીમે તે સાઠ વર્ષનો થયો, તો પણ તેનો પિતા જીવતો હોવાથી તેને રાજગાદી મળી નહીં. પછી તેને રાજ્ય તથા અંતઃપુર પ્રાપ્ત કરવાની ઉતાવળ આવી. તેથી તેણે પોતાના પિતા શ્રીદામ રાજને મારી નાખવાના ઘાટ ધડવા માંડ્યા.

એક વખત વિચાર કરી, તેણે શ્રીદામ રાજના ચિત્ર નામના હજમને બોલાવ્યો અને તેને જણાવ્યું: 'હે દેવાનુપ્રિય ! તું શ્રીદામ રાજ પાસે ગમે ત્યારે જઈ શકે છે, તથા તેની હજમત વગેરે નજીકનાં કામો કરે છે. તો તેવે વખતે તું તારો અસ્ત્રો રાજના ગળામાં ખોપી દે, તો તને હું અર્ધ રાજ્ય આપીશ, અને પછી આપણે બંને લહેર-પાણી કરીશું.' હજમને કુમારનું કહેલું કબૂલ રાખ્યું.

પણ ઘેર ગયા બાદ તેને વિચાર આવ્યો કે, ન બનવાનું બને, અને રાજ જો આ કાવતરું જાણી જાય, તો તે મારા ભૂંડા હાલ કરાવશે અને કમોતે મારી નાંખાવશે. આથી તે ગભરાઈને તરત શ્રીદામ રાજ પાસે ગયો, અને કુમારના કાવતરાની બધી વાત તેને કહી દીધી. એ ઉપરથી રાજએ તે કુમારને પકડાવીને, તેને આ પ્રમાણે કમોતે મારી નાખવાની આજ્ઞા કરી છે.

ગૌં — હે ભગવન! એ નંદિવર્ધન કુમાર અહીંથી મરીને ક્યાં જશે ?

મહાધીર — હે ગૌતમ ! તે કુમાર અહીં પોતાનું સાઠ વર્ષનું આયુષ્ય પૂરું કરી, આજે મરણ પામી, રત્નપ્રભા પૃથ્વીમાં નારકી તરીકે ઉત્પન્ન થશે. પછી સાંભો કાળ જીદી જીદી ચેનિઓમાં બટકી, અતિ તે હસ્તિનાપુર નગરમાં માછલું થશે, ત્યાં માછીઓ વડે મરાઈને, તે તે જ નગરમાં નગરશેઠને ત્યાં પુત્ર તરીકે ઉત્પન્ન થશે. યુવાનીમાં આવતાં સાધુઓ દ્વારા સદુપદેશ સાંભળી, તે પણ સાધુ થશે અને તપ-સંયમાદિ બરાબર આચરશે. પછી તે સૌધર્મકલ્પમાં દેવ થશે. ત્યાંથી અથવીને તે મહાવિદેહ ક્ષેત્રમાં ઉચ્ચ કુળમાં જન્મશે. ત્યાં પણ જીવાનીમાં આવતાં તે સાધુ થઈ સંયમાદિ બરાબર પાળશે, અને અંતે સિદ્ધ-શુદ્ધ-અને મુક્ત થઈ, સર્વ દુઃખોનો અંત લાવશે,

ઉમ્પરદત્તની કથા

જૂના કાળમાં પાટલિપટ નામે નગરમાં સિદ્ધાર્થ નામે રાજ રાજ્ય કરતો હતો. તે નગરમાં સામરદત્ત નામનો સંઘવી તેની ઓ ગંગદત્તા સાથે રહેતો હતો. તેને ઉમ્પરદત્ત નામે પુત્ર હતો.

એક વખત ભગવાન મહાવીર ફરતા ફરતા તે નગરમાં આવી પહોંચ્યા. બિક્ષાકાળે તેમના પટ્ટશિષ્ય ગૌતમ તે નગરની પૂર્વ બાજુના ભાગમાં ફરતા હતા, તેવામાં તેમણે એક ખસિયેલ કાઢિયા માણસને જોયો. તેને જલોદર, ભગંદર, હરસ, ખાંસી, તેમજ દમના રોગ પથ્થુ થયેલા હતા; તેનું શરીર સૂણી ગયું હતું; તેનું મોં, હાથ, પગ તેમજ હાથ-પગની આંગળીઓ પથ્થુ સૂણી ગઈ હતી; તેનાં કાન અને નાક સડી ગયાં હતાં; તેના શરીરમાંથી રસી અને પડુ નીકળ્યા કરતાં હતાં; તેના સેંકડો છેદોમાં કીડા ખદબદતા હતા; તેના કાન અને નાકમાંથી સેરડા નીકળ્યા કરતા હતા; તે વારંવાર પડુ, લોહી અને કીડાઓનાં જૂમખાં ઓકચા કરતો હતો; તે વારંવાર વેદનાથી ભરેલી કડુણ તેમજ કર્કશ ચીસો નાખ્યા કરતો હતો; તેની પાછળ માંખો વગેરેનાં ટોળાં બબડ્યા કરતા હતાં; તેના માથામાં અનેક ધારાં પડી ગયાં હતાં; તેનાં કપડાં ચીથરેલાં હતાં; તેના હાથમાં એક દૂધું

ફક્તું અને એક ફટકુ શરાવકું હવું, તથા તેના નડે તે ઘેર ઘેર ખાનાનું માગી ગુજરેા ચલાવતો હતો'

જોષ્ઠી બિલા મેળવીને ગૌતમ મહાવીરવામી પામે પાઠા આપ્યા. ત્યાં આવીને તેમણે બિલા માગવા જતા આવતા થયેલા દોષોનું તથા બિલા સેતા લાગેલા દોષોનું ચિંતન તથા કબૂલાત કરી લીધા, અને લાવેલા અન્નપાન મહાવીર ભગવાનને જતાવ્યા ત્યાર બાદ તેમની પગવાનગીથી તે આહાર તેમણે, સ્વાદ માટે મોખા મગાવ્યા વિના જ — સાપ જેમ દરમા પેસે તેમ — ખાઈ લીધો, અને પછી સયમ અને તપથી આત્માને શાવિત કરતા તે વિહંગવા લાગ્યા.

બીજી વખત પણ ગૌતમ એ ઉપવાસને^૧ અ તે પારણુ કરવા માટે બિલા માગવા સારુ પાટલિપટ નગરના દક્ષિણ તરફના ભાગમાં પ્રથમ પૌરુષી વેળાએ^૨ ફરતા હતા, ત્યારે તેમણે તે પુરુષને એ પ્રમાણે ગિાનો જોયો.

ત્રીજી વાર પણ ગૌતમ પશ્ચિમ તરફના ભાગમાં બિલા માગતા ફરતા હતા, ત્યારે તેમણે તે જ માણસને તે રીતે રિખાતો જોયો.

ચોથી વાર તે પાટલિપટના ઉત્તર તરફના ભાગમાં ફરતા હતા, ત્યારે પણ તેમણે તે જ માણસને જોયો એ

૧. મૂળમાં તેા 'જ ટક'નો ઉલ્લેખ છે, કારણ કે દરેક ઉપવાસની પહેલા અને પછી એક એક ટક વધારાની ઊડવામાં આવે ■

૨. પૌરુષી એટલે દિવસ કે રાતનો ચોથો ભાગ વિગત માટે જુઓ આ માળાનું 'અતિમ ઉપદેશ' પુસ્તક, અં ૨૬, ટિપ્પણ

ઉપરથી તેમને વિચાર આવ્યો કે, આ માણસ લાંબા કાળથી આ પ્રમાણે રિખાયા કરે છે, તો તેણે પૂર્વે કોઈ ભારે અશુભ પાપકૃત્યો કર્યાં હોવાં જોઈએ. તેમણે પોતાની ચંકા મહાવીર-સ્વામીને કહી સંભળાવી. જવાબમાં તેમણે તેને વિગે નીચેની કથા કહી સંભળાવી :

હે ગૌતમ ! જૂના કાળમાં ભારતવર્ષમાં વિજયપુર નામે નગર હતું, તેમાં કનકરથ નામે રાજા રાજ્ય કરતો હતો. તેને ધન્વંતરિ નામે વૈદ હતો. તે અષ્ટાંગ-આયુર્વેદ બણેલો હતો. જેમકે બાળઉછેર, કાન-નાક-માં વગેરેનું વૈદ્ય,^૧ બાથુ-કાંટા વગેરે ખોતરી કાઢવાનું વૈદ્ય, શરીરનું વૈદ્ય, વિપવૈદ્ય, ભૂતવિદ્યા, રસાયન, અને વાજકરથ (અર્થાત્ ધાતુપ્રુષ્ટિ). તેને હાથે યશ હતો; તેથી તેને હાથે બધાને આરોગ્ય પ્રાપ્ત થતું. શસ્ત્રક્રિયા વગેરેમાં પણ તેનો હાથ હજવો તથા સુખદાર્ઢ હતો. તે વૈદ્ય રાજા-રાણી, ઉપરાંત ખીજા પણ દરબારીઓ, અમલદારો, વેપારીઓ, શેઠા વગેરેનું વૈદ્ય કરતો. તે ઉપરાંત જે કોઈ દુર્બલ, પીડિત, બ્યાધિત, અને રોગી એવા સનાથ કે અનાથ લોકો હોય, તેમજ શ્રમણ-બ્રાહ્મણ-ભિક્ષુક-કાપાલિક-કાવડિયા-કે આશા મૂકેલાઓ હોય, તે બધાનું

૧. મૂળમાં તો 'શાલાક્ય' શબ્દ છે. દીક્ષાકર જણાવે છે કે, કાન, માં વગેરેમાં જિંદે જતું પડ્યાં હોય, તે વખતે સળીનો (શાલાકા) પ્રયોગ કરવામાં આવે છે તેનું વૈદક તે 'શાલાક્ય.' આદેનાં મૂળ નામ આ પ્રમાણે છે : કૌમારમૃત્ય, શાલાક્યમ્, શાલ્યહત્યમ્, કાયચિકિત્સા, જાંગુલમ્, મૂતવિદ્યા, રસાયનમ્, વાજીકરણમ્ ॥

પણ તે વૈદુ ઠગ્ગો કોઈને તે માઠવાના માસના ઉપચારો બતાવતો, કોઈને કાચમાના, કોઈને મગરના, કોઈને સુસુમારના, કોઈને બકરાના, કોઈને ઘેડાના, કોઈને રોજના, કોઈને કુક્કરના, કોઈને મૂગના, કોઈને મસવાના, કોઈને માંદના, કોઈને પાડાના, કોઈને તેતગ્ગી, કોઈને બટેરાના, કોઈને લાવરીના, કોઈને કળૂતગ્ગા, કોઈને દૂકડાના, કોઈને મોરના, તથા એમ બીજા પણ અનેક જલચર-સ્થલચર-કે એચર પ્રાણીઓના માસના ઉપાયો તે બતાવતો તે પોને પણ તેવા અનેક પ્રકારના માંમ, તેમજ તેમના રમ પકાવીને, તળીને કે બૂજીને દારૂ વગેરે માથે ખાતો પીતો હતો એ પ્રમાણે ૩૨૦૦ વર્ષનું પોતાનું આયુષ્ય પૂરું કરીને તે ધન્વતરિ વૈદ્ય મગ્ધ પામી, છઠ્ઠી નરકશૂંભિમા ઉત્પન્ન થયો, ત્યાં વધારેમા વધારે આયુષ્ય ૨૨ સામરોપમ વર્ષનું હોય છે

હવે પેલા સાગરદત્ત શેઠની સ્ત્રી ગમદત્તાને મરેલા છેકરા જ જન્મતા હતા. એક રાત્રે તેને દિહર ચિંતામા જગતા જગતા વિચાર આવ્યો કે, મહુ વર્ષો થવા છતાં મારે પુત્ર કે પુત્રી જન્મતા નથી તે માતાઓને ધન્ય છે, તેઓ ખરેખર પુણ્યદાતા છે, કૃતાર્થ છે, સુવક્ષણી છે, તથા તેમને મા તરીકેનો મનુષ્ય જન્મ સફળ થયો છે, કે જેમને પોતાને પેટે જન્મેલા, ધાવવા માટે આવુર, કાલુકાલુ મધુર બોધના, મુગ્ધ બાળકો સ્તન આગળથી નીચે ખોળામા સરી પડે છે, તથા તેમના કમળ જેવા કોમળ હાથ પકડીને તેમને ફરી ખોળે સેવા જતા તેઓ પાછા ફરી ફરી કાલુકાલુ બોલી મધુર અવાજો કરે છે. પરંતુ હું એવી અભાગણી, પાપણી છું કે, મને એવું એક પણ બાળક ઉછેરવાનું ન મળ્યું તો કાલે

સવાર થતાં જ હું સાગરદત્ત સંઘવીને પૂછીને ખૂબ પુષ્પ-
વસ્ત્ર-ગંધ-માલ્ય-અલંકાર લઈને, મિત્ર-નાતીલા-પોતીકા-
સ્વર્ગન-સંબંધી-પરિજન વગેરેની સ્ત્રીઓને બોલાવીને નગર
બહાર જ્યાં ઉત્તરદત્ત યક્ષનું મંદિર છે, ત્યાં જઈશ; તથા ત્યાં
હીમતી વસ્તુઓ વડે તે યક્ષની પૂજા-અર્ચા કરીને તેમને પગે
પડીને માનતા રાખીશ, કે જો મને છોડરો કે છોડરી થશે,
તો હું તમારી રોજની પૂજાની રકમ વધારી આપીશ, તમારે
મંદિરે થતા દાનની રકમમાં વધારો કરીશ, અમારી કુલ
આવકમાંથી તમને અપાતો ભાગ વધારી આપીશ, તથા
તમારા દેવબંડારમાં વધારો કરી આપીશ.

બીજે દિવસે સાગરદત્તને પોતાનો નિશ્ચય જણાવતાં
સાગરદત્તે ગંગદત્તાને ખુશીથી તેમ કરવાની રજા આપી.
પછી, ગંગદત્તા પોતાનાં સગાંસંબંધી વગેરેની અનેક સ્ત્રીઓ
સાથે ઘેરથી નીકળી, અને સરોવરમાં નાહી ધોઈ, તિલક-
અક્ષત^૧ આદિ કરી, બીને કપડે જ પૂજાની સામગ્રી લઈને
યક્ષના મંદિરમાં ગઈ, અને ત્યાં મૂર્તિનાં દર્શન થતાં જ તેને
પગે પડી. પછી પૂંજણી હાથમાં લઈને મૂર્તિને પૂજીને
પાણીની ધારથી તેનો અભિષેક કર્યો; પછી સુગંધી ખારીક
વસ્ત્ર વડે તેને લૂછીને પોતે આણેલાં નવાં વસ્ત્ર પહેરાવ્યાં,
તથા હીમતી પુષ્પ-વસ્ત્ર-માલ્ય-ગંધ-ચૂર્ણ વગેરે વસ્તુઓ

૧. મૂળમાં તેા કૌતુક-મંગલ શબ્દ છે. કૌતુકકર્મ એટલે ઉતાર
ઉતારવો, નજર ન લાગે માટે મેસનું ટપકું કરવું, તિલક કરવું
હત્યાદિ; અને મંગલ એટલે, દહીં અક્ષત વગેરે માંત્રિક વસ્તુઓનું
દર્શન કરવું હત્યાદિ.

ચડાવી સાર બાદ ધૂપાદિ કરીને તે પગે લાગી અને ઉપર પ્રભાણે માનતા રાખીને ઘર તરફ પાછી ફરી

ત્યાર બાદ પેલો ધન્વતરિ વૈદ્યનો જીવ નરકમાંથી ચ્ચવી, ગગદત્તાના ગર્ભમાં પુનઃ તરીકે આવ્યો ત્રણ માસ પૂરા થતાં ગગદત્તાને બધી ખાન પાનાદિ સામગ્રી સાથે નગર બહાર સરોવર-કિનારે ઉગ્મણી કરવાનો હોહદ થયો, તથા શેઠની અનુમતિથી તે હોહદ તેણે બારે ધામધૂમથી પૂરો કર્યો તે રખતે ઉબરદત્ત યક્ષના મહિરમા જઈ તેની પછુ તેણે ખૂન પૂજન અર્ચા કરી ત્યારબાદ નન મ્મસ પૂરા થતા તેણે પુત્રને જન્મ આપ્યો. ઉબરદત્ત યક્ષની બાધા રાખવાથી તે પુત્ર જન્મ્યો હોનાથી, માતૃપિતાએ તેનું નામ ઉબરદત્ત પાડ્યું

પછી તે ઉબરદત્ત પાત્ર પાત્ર ધાવે તથા મેકડો દાસ-દામીઓ વચ્ચે કાળજીથી હિછેરાતો મોટો થવા લાગ્યો. એક વખત સાગરદત્ત શેઠ વહાણુ બરી વેપાર કરવા દગિયામાર્ગે નીકળ્યા રસ્તામાં વહાણુ ફૂનતા તે મરણુ પામ્યા તેમના મરવાના સમાચાર સાંભળી ગગદત્તા શેઠાણી પછુ મરણુ પામ્યા સાગરદત્ત શેઠની જે કાઈ ઉધરાણી હતી, તે પછુ ઉબરદત્તને નાનો તથા નબાપો જાણી દેણુદારો દબાવી પડ્યા, તથા અતે ફોજદાર વગેરેએ તેને ઘર બહાર લાકી કાઢ્યા ત્યારબાદ તે છોકરાને બૂખ દુખથી ધીમે ધીમે એક સાથે સોગ રોગો થયા એ બધા રોગોનું દુખ સહન કરતો તે ઉબરદત્ત હવે હાથમાં ફૂટલુ ફૂલકુ-ચરાવલુ લઈ બીખ માગતો ફરે છે

ગૌતમ હે ભગવન! ઉબરદત્ત મરણુ પામી ક્યા જશે ?

મહાવીર હે ગૌતમ! ઉબરદત્ત પોતાનું ૭૨ વર્ષનું આયુષ્ય પૂરું કરી, અહીંથી મરણુ પામી રત્નપ્રભા નરકમાં

ઉત્પન્ન થશે. ત્યાંથી ભટકતો ભટકતો અંતે તે હસ્તિનાપુરમાં
 દૂકડો થશે. જન્મતાં વેંત જ તેને ઉગ્રણી કરનારાઓ મારી
 ખાશે. ત્યાંથી મરીને તે તે જ નગરમાં નગરશેઠને ત્યાં પુત્ર
 તરીકે ઉત્પન્ન થશે. યુવાનીમાં આવતાં સાધુઓ દ્વારા સદુપદેશ
 સાંભળી, તે પણ સાધુ થશે, અને તપ-સંયમાદિ બરાબર
 આચરશે. પછી તે સૌધર્મ કલ્પમાં દેવ થશે. ત્યાંથી અવધીને
 તે મહાવિદેહ ક્ષેત્રમાં ઉચ્ચ કુળમાં જન્મશે. ત્યાં પણ જુવાનીમાં
 આવતાં તે સાધુ ધર્મ, સંયમાદિ બરાબર પાળશે, અને અંતે
 સિદ્ધ-બુદ્ધ અને મુક્ત ધર્મ, સર્વ દુઃખોનો અંત લાવશે.

શૌરિકદત્તની કથા

જૂના કાળમાં શૌરિકપુર નામે નગર હતું. તેમાં શૌરિકદત્ત નામે રાજા રાજ્ય કરતો હતો. તે નગરના ઈશાન ખૂણામાં માછી બોકાનો મહોલ્લો હતો. તેમાં સમુદ્રદત્ત નામે માછી રહેતો હતો. તેની સ્ત્રીનું નામ સમુદ્રદત્તા હતું, તથા પુત્રનું નામ શૌરિકદત્ત હતું.

એક વખત મહાવીરસ્વામી ફરતા ફરતા તે નગરમાં આવી પહોંચ્યા. ભિક્ષાકાળે તેમના પદ્મશિષ્ય ગૌતમ તે નગરમાંથી જોઈતી ભિક્ષા લઈને પાછા ફરતા હતા, તેવામાં તેમણે માછીઓના મહોલ્લા પાસે માણસોના એક મોટા ટોળાની વચ્ચે એક સુકલકડી, ભૂખ્યો તથા હાડપિંજર જેવો ખખળા ગયેલો માણસ જોયો. તેણે ભૂગં કપડાં પહેર્યાં હતાં. તેના ગળામાં માછલીનો કાટો ચોંટી ગયો હોવાથી, તે, વેદનાથી ભરેલી દયાજનક કર્કશ ચીસો નાખતો હતો, તથા વારંવાર પડ, લોહી તથા કીડાઓનાં જૂમખાં ઓકતો હતો.

તેને જોઈને ગૌતમને વિચાર આવ્યો કે, આ માણસે પૂર્વે એવાં તે શાં પાપકર્મ કર્યાં હશે, જેથી તેને અત્યારે નરકયાતના જેવું દુઃસહ દુઃખ ભોગવવું પડે છે. પાછા ફરીને મહાવીર જગવાનને એ વિશે પૂછતાં, તેમણે તે પુરુષ વિશે નીચેની કથા ગૌતમને કહી સંભળાવી:

પ્રકારે તૈયાર કરતો તે ઉપરાંત બીજાં પણ વધુ મામગસો તે બનાવતો, તેમજ અનેક પ્રકારનું લીલું શાક પણ રાંધતો ત્યારમાદ મિત્ર રાજા ભોજનશાળામાં જમવા બેસે ત્યારે તેને તે બધું પીરમતો પોતે પણ તે બધા માસ, માસરસો અને શકિા ખૂંમ ખાતો અને દારૂ પીતો આ પ્રમાણે કરતા કરતા ૩૩૦૦ વર્ષનું પોતાનું આયુષ્ય પુરું કરી તે શ્રીદ રસોધ્યે મરણ પામીને જી નરકશૂભિમા ઉત્પન્ન થયો.

હવે પેના સમુદ્રદત્ત માછીની ત્વી સમુદ્રદત્તને છોકરા જીવતા નહોતા તેથી તેણે તે નગની મહાગ આવેલા શૌરિકચક્ષુના મદિરમાં જઈને તે ચક્ષુની માનતા ગમ્પી પરિણામે તેને પુત્ર થયો તેનું નામ શૌરિકદત્ત પાડવામાં આવ્યું તથા તે ખૂબ લાડ પાડથી ઊછરવા લાગ્યો પત્રી ઉમરે આવતા, તથા સમુદ્રદત્ત મરણ પામતા, તે માછીમારોને મુખિયો બન્યો તેના કેટલાય નોકરો સવારના પહોરમાં જ ચમુના નદીમાં મઝવા લાઈને જતા અને ધરાઓને ઉલ્લેખીને, ગાળીને, કે તેમાં ધૂમીને, તેમને ડહોળીને, કે તેમને વહાવી દઈને જુદા જુદા સાધનો વડે^૧ નાનામોટા એમ જુદા જુદા અનેક પ્રકારના માછલા પકડી પકડી મઝવા ભગતા, અને ઘેર

૧ તે સાધનોના નામ મૂળમાં આ પ્રમાણે આપ્યા છે તેમના અર્થ વ્યવહારમાંથી બ્વલી લેવાનું ડીમકાર જણાવે છે

પ્રપત્તુલ, પ્રપમ્પુલ, જૂમ્મા ત્રિસરા, મિસરા, ઘિસરા, વિસરા
હિલ્લીરી, શિલ્લીરી, લલ્લીરી, જાલ (જાળ), મલ (ગળ) કૂટપાશ,
વલ્લવર (રેસાઓની જાળ), સૂત્રવંધ (સૂતરની જાળ),
વાલવંધ (વાળની ગૂથેલી જાળ)

આવી તેમને સૂકવીને તેમનાં મોટાં મોટાં ખળાં કરતા. પછી ખીજ નોકરો તેમને સૂકવીને સંધીને કે ભૂંજને રાંજમાર્ગે વેચતા અને કમાણી કરતા. શૌરિકદત્ત પોતે પણ તે માછલાંની અનેક વાનીઓ બનાવરાવી ખાતો, તથા દારૂ પીને લહેર કરતો હતો.

એ પ્રમાણે જુદાં જુદાં માછલાંની અનેક વાનીઓ ખાતા તે શૌરિકદત્તના ગળામાં એક વખત માછલાનો કાંટો ખૂંચી ગયો. કેમેય ક્યો તે ન નીકળ્યો, ત્યારે શૌરિકે આખા નગરમાં ઢઢેરો પિટાવ્યો કે, જે કોઈ વૈદ્ય કે જાણકાર શૌરિકના ગળામાંથી કાંટો કાઢી આપશે, તેને તે ખૂબ ધન આપશે. એ સાંભળી ધણાંય વૈદ્યો, જાણકારો વગેરે આવ્યા અને તેમણે પોતાની ચારે પ્રકારની બુદ્ધિઓનો ઉપયોગ કરીને જુદી જુદી રીતે તેને ઊલટીઓ કરાવી, તેના ગળા ઉપર જુદી જુદી રીતે દબાણ કર્યું, તેને મોટા મોટા કોળિયા ગળાવ્યા, તેમ જ ચીપિયા-સાંડસા વગેરે વડે પણ કાંટાને ખેંચી કાઢવાનો ધણો પ્રયત્ન કર્યો. પણ કશાથી કાંઈ વળ્યું નહીં. સાર બાદ તેની વેદનાથી રિબાઈ રિબાઈને તે શૌરિકની હાલમાં આ દશા થઈ છે.

ગૌતમ : હે ભગવન! અહીંથી મરીને શૌરિક ક્યાં જશે?

ભગવાન : હે ગૌતમ! પોતાનું ૭૦ વર્ષનું આયુષ્ય પૂરું કરીને તે રત્નપ્રભા નરકભૂમિમાં ઉત્પન્ન થશે. પછી ત્યાંથી બટકતો બટકતો અંતે તે હસ્તિનાપુરમાં માછલું થશે. ત્યાં

૧. ઔત્પત્તિકી (સ્વાભાવિક, જન્મસિદ્ધ), વૈનયિકી (કેળવણીથી પ્રાપ્ત કરેલી), કર્મજ્ઞ (પ્રયોગથી પ્રાપ્ત થયેલી), અને પારિણામિકી (અનુભવથી પરિપક્વ થયેલી).

માછીઓના હાથે મરાઈ, તે તે જ નગરમાં નગરશેઠને ઘેર પુત્ર તરીકે ઉત્પન્ન થશે. યુવાનીમાં આવતાં સાધુઓ દ્વારા સદુ-પદેશ માંભળી, તે પશ્ચ સાધુ થશે, અને તપ-સંયમાદિ બરાબર આચરશે. પછી તે સૌધર્મકલ્પમાં દેવ થશે. ત્યાંથી ગયવીને તે મહાવિદેહ ક્ષેત્રમાં કિચ્ચકુળમાં જન્મશે. ત્યાં પશ્ચ યુવાનીમાં આવતાં, તે સાધુ થઈ, સર્વમાદિ બરાબર પાળશે અને અંતે સિદ્ધ-શુદ્ધ-અને મુક્ત થઈ, સર્વ દુઃખોનો અંત લાવશે.

દેવદત્તાની કથા

જૂના કાળમાં રાહીતક નામે નગર હતું. તેમાં વૈશ્રમણ્યદત્ત નામે રાજા રાજ્ય કરતો હતો. તેને શ્રી નામની રાણી હતી તથા પુષ્પનંદિ નામે સુવરાજ હતો. તે જ નગરમાં દત્ત નામે ગૃહસ્થ રહેતો હતો. તે ધણે જ ધનવાન હતો. તેને કૃષ્ણશ્રી નામે પત્ની તથા દેવદત્તા નામે પુત્રી હતાં.

એક વખત મહાવીરસ્વામી ફરતા ફરતા તે નગરમાં આવી પહોંચ્યા. ભિક્ષાકાળે તેમના પદ્મશિષ્ય ગૌતમ તે નગરમાં ભિક્ષા માટે ફરતા હતા, તેવામાં તેમણે લોકોનું એક મોટું ટાળું જોયું. તે ટાળામાં તેમણે મુસ્કેટાટ બાંધેલી એક સ્ત્રી જોઈ. તેનાં કાન-નાક કાપી નાખેલાં હતાં, તથા તેને શળાએ ચડાવવામાં આવતી હતી. તે જોઈ ગૌતમ સ્વામીને વિચાર આવ્યો કે, આ સ્ત્રીએ એવાં તે શાં પાપકર્મ કર્યાં હશે, જેથી તેની આ દશા થઈ છે. હિતારે પાછા આવી, મહાવીરસ્વામીને તે વિષે પૂછતાં તેમણે તે સ્ત્રીની નીચે મુજબ કથા કહી સંભળાવી.

હે ગૌતમ! પૂર્વે અહીં ભારતવર્ષમાં જ સુપ્રતિષ્ઠ નામે નગર હતું. તેમાં મહાસેન નામે રાજા રાજ્ય કરતો હતો. તે રાજાને હજાર રાણીઓ હતી. તેમાં ધારિણી પદરાણી હતી. તે ધારિણીને સિંહસેન નામે કુમાર હતો.

તે જ યુવરાજ પણ હતો. તેને પાંચસો રાજકન્યાઓ સાથે પરણાવવામાં આવ્યો હતો. વખત જતાં મહાસેન મરણ પામ્યો, એટલે સિંહસેન રાજ બન્યો. તે બહુ પ્રતાપી તથા પ્રભાવશાળી હતો.

વખત જતાં સિંહસેન રાજ સ્થામા રાણીમાં જ એટલો બધો આસક્ત થઈ ગયો કે, તેના સિવાયની બીજી રાણીઓનો તેણે આદર કરવાનું કે દરકાર રાખવાનું જ છોડી દીધું. આ વાત પેલી ચારસો નવ્વાણુ રાણીઓની માતાઓના જણવામાં આવતાં, તેમણે ભેગી મળી એવો ઘાટ ઘડ્યો કે, લાગ ભેઈ, કોઈ પણ રસ્તે સ્થામાને મારી નાખવી. આ વાત સંજોગ-વશાત્ સ્થામાના જણવામાં આવી. એટલે તે ખૂબ ગમરાઈ ગઈ. તેને થયું કે, કોણ જાણે એ બધીઓ તેને કેવે ક્રમે મારી નાખશે. આથી તે તરત કોપશૂદમાં^૧ ચાલી ગઈ, તેની મુખકાંતિ વીલી પડી ગઈ, તથા તે લમણે હાથ ઢઈ ઉદ્વિગ્ન ચિત્તે આંસુ પાડતી બેઠી.

સિંહસેનને આ વાતની જાણ થતાં તે તરત કોપશૂદમાં સ્થામા પાસે આવ્યો, અને આમ કરવાનું કારણ પૂછવા લાગ્યો. ત્યારે સ્થામાએ તેને પેલી રાણીઓની માતાઓએ કરેલા કાવતરાની વાત કરી. સિંહસેને તેને સમજાવીને આશ્વાસન આપ્યું કે, હું એવું કરીશ કે જેથી તને કોઈના તરફથી કશો બચ જ નહીં રહે.

ત્યારબાદ તેણે પોતાના કૌટુંબિક પુરુષોને બોલાવીને તેમને નગર બહાર એક મોટો સો ચાંબલાઓવાળો

૧. શાન્તી વિસાધ ત્યારે જઈને બરાવાનો ઓરડો.

મહેલ^૧ બનાવવાનો હુકમ આપ્યો. તેમાં ઘણી છૂપી કરામતો તેણે કરાવી. ત્યારબાદ ચોખ્ખ સમયે તે રાજ્યએ પોતાની પેલી ચારસો નવ્વાણુ સાસુઓને પોતાના નગરમાં આમંત્રણ આપીને તેડાવી. તે બધી રાજના આમંત્રણથી ખુશ થઈ, ખૂબ વસ્ત્રાલંકાર પહેરી નગરમાં આવી પહોંચી. રાજ્યએ તેમને પેલા કરામતી મહેલમાં ઉતારેા આપ્યો; અને તેમને સર્વ પ્રકારની ખાન-પાન-નાટ્ય-ગીત-મોજ-શોખ વગેરેની ખૂબ વસ્તુઓ મોકલી આપી. તેઓ તે બધી વસ્તુઓનો ઉપભોગ કરતી આનંદ કરવા લાગી.

પછી મધરાતે રાજ પોતે થોડાંક માણસો લઈને તે મહેલ તરફ ગયો, અને તેનાં બારી-બારણાં બંધ કરાવી દઈ તેને સળગાવી મૂક્યો. પેલી ચારસો નવ્વાણુ સાસુઓ બળતી-ઝળતી તથા ચીસો પાડતી, અસહાયપણે તે આગમાં નાશ પામી.

આવાં બધાં કર્મો કરતાં કરતાં સિંહસેન રાજ પોતાનું ૭૪૦૦ વર્ષનું આયુષ્ય પૂરું કરી મરણ પામ્યો અને છઠ્ઠી નરક-ભૂમિમાં નારકી જીવ તરીકે ઉત્પન્ન થયો. ત્યાં વધારેમાં વધારે આયુષ્ય ૨૨ સાગર વર્ષોનું હોય છે.

ત્યાંથી મુક્ત થઈ, તે રોહીતક નગરમાં દત્તસંઘવીની કૃષ્ણશ્રી શેઠાણીને પેટ પુત્રી તરીકે ઉત્પન્ન થયો. તેનાં માત-પિતા તેને ખૂબ ઠાઠ-માઠમાં કાળજીપૂર્વક ઉછેરવા લાગ્યાં.

૧. મૂળમાં 'કૂટાગાર' શબ્દ છે. અર્થાત્ છૂપાં ભોંયરા-બારી-બારણાં વગેરે વાળો મહેલ, જેથી મરણ મુજબ તેમાં સંતાઈ શકાય કે તેને બંધ કરી શકાય કે બાળી નાખી શકાય.

ઉમરમા આવતાં તેનું રૂપ અને લાવણ્ય અપૂર્વ રીતે રૂઢી-કાળી ઉઠ્યા.

એક વખત તે દેવદત્તા નાહી-ધોઈ, અવકાર પહેરી, દાસીઓ સાથે અગાસીમા સોનાને દડે રમતી હતી, તેવામા નીચે થઈને વૈશ્રમણ્યદત્ત રાજ્ય નાહી-ધોઈ, અવકાર પહેરી, ઘોડેસવાર થઈ પોતાના ગસાલા સાથે જતો હતો. તેણે દેવદત્તા ને અગાસીમા રમતી જોઈ તેનું અદ્ભુત રૂપ-લાવણ્ય દેખી તે નવાઈ પામ્યો, અને તે ફાની પુત્રી છે, તથા તેનું નામ શુ છે, એમ પોતાના હજૂરિયાઓને પૂછવા લાગ્યો. તેઓએ કહ્યું કે, તે છોકરી દત્ત મધવીની પુત્રી છે. ઘેર પાછા ફર્યા બાદ વૈશ્રમણ્ય-દત્તે પોતાના ખાનગી કારભારીઓને બોલાવ્યા અને તેમને જણાવ્યું કે, આખું રાજ્ય પહેરામણીમા આપણે પડે તોપણ એ દેવદત્તાને મારા પુખ્તનદિ કુમારની રાણી તરીકે લાવે.

રાજાએ આ રીતે પોતાનું અગત કામ સોંપ્યું હોવાથી ખુશી થયેતા તે કારભારીઓ નાહી-ધોઈ, ચોગ્ધ વસ્ત્રાભૂષણ પહેરી દત્તને ઘેર ગયા. દત્ત તેમને આવતા જોઈ બહુ ખુશી થયો, તથા સાત-આઠ પગલા સામે જઈ તેણે તેમનો સત્કાર

૬ મૂળમા શુદ્ધા શબ્દ છે તેનો કુખ્ત સ્ત્રી એવો અર્થ પણ થાય, તેમ જ શૂદ્ધાની ધરનારી દાસી, એવો અર્થ પણ થાય. તે દાસીઓના વિરોધોની વિગત આ પ્રમાણે છે. ‘અનેક દેશ તથા વિદેશની ભેમી થયેલી, ઇગિત-ચિતિત-પ્રાર્થિતને જાણનારી, પોતપોતાના દેશના વેપને પહેરનારી’ આ ઉપરાંત અત પુરમા રહેનારા વર્ષધર, કચુકી અને મહત્તરકના સમૂહોથી પણ તે ન્યાવી ટળાયેલી હતી, એમ મૂળમા જણાવેલું છે.

ક્યો. ત્યારબાદ તેમને ઉત્તમ સુખાસનો ઉપર બેસારીને, તેઓ જરા ઠંડા પડ્યા એટલે તેણે પૂછ્યું કે, આપ સૌના આવવાનું પ્રયોજન શું છે તે કહો.

તેઓએ જવાબ આપ્યો, ‘ હે દેવાનુપ્રિય ! અમે પુષ્પનંદિ યુવરાજ માટે તમારી કન્યા દેવદત્તાનું માગું કરવા આવ્યા છીએ. તમને જો એ સંબંધ યોગ્ય લાગતો હોય, સુપાત્રે લાગતો હોય, વખાણવા જેવો લાગતો હોય, તેમ જ એક-ખીજને અનુરૂપ લાગતો હોય, તો તમે દેવદત્તાને પુષ્પનંદિ યુવરાજ સાથે પરણાવો અને જે પહેરામણી જોઈતી હોય તે માગી લો.’

ત્યારે દત્તે જવાબ આપ્યો : “ હે દેવાનુપ્રિયો ! મારી પુત્રીને પુત્રવધૂ તરીકે સ્વીકારવા વૈશ્રમણ્યદત્ત રાજા તૈયાર થાય એ જ મારી મોટી પહેરામણી છે.”

આટલું કહી, તેણે તે વિશ્વાસુ રાજસેવકોનો પુષ્પ-વસ્ત્ર-ગંધ-માલ્ય-અલંકારાદિ વડે સત્કાર કર્યો તથા તેમને વિદાય આપી. ત્યારબાદ યોગ્ય સમયે શુભ તિથિ, નિમિત્ત, દિવસ, નક્ષત્ર, મુહૂર્ત વગેરે વિચારીને દત્તે ખૂબ અન્નપાન તૈયાર કરાવ્યું, અને સગાંવહાલાં-ઓળખીતાં સૌને તેડાવ્યાં. તે સૌને યથેષ્ટ જમાડીને તથા પુષ્પ-ગંધાદિ વડે સત્કાર્યા બાદ, તેણે દેવદત્તાને નવરાવી-ઘોવરાવીને વસ્ત્રાલંકારથી સુશોભિત કરી. ત્યારબાદ હજાર પુરુષો વડે ઊંચકાતી પાલખીમાં તેને બેસાડી, સૌ સગાંવહાલાં સાથે મોટા સમારોહપૂર્વક, તથા વાજતેગાજતે તે વૈશ્રમણ્યરાજના ઘર તરફ જવા નીકળ્યો. ત્યાં જઈ, હાય જોડી પોતાની કન્યા તેણે રાજને સોંપી. રાજાએ પણ ખૂબ ખુશી થઈ, પુષ્કળ ખાન-પાન વગેરે તૈયાર કરાવ્યું, અને

સર્ગાવહાલાં-ઝોળખીતાં સૌને તેડાવી, તેમનો ઉચ્ચિન સત્કાર કર્યો. ત્યારબાદ પુષ્પનંદિ કુમારને તથા દેવદત્તાને પાટ ઉપર બેસાડ્યાં, અને શ્વેત તથા પીળા કલશોથી તેમને સ્નાન કરાવ્યું. ત્યારબાદ તેમને પરણેતર પહેરાવ્યાં, અને પછી વિધિપૂર્વક હોમ વગેરે કરીને પુષ્પનંદિ પાસે દેવદત્તાનો હાથ પકડાવ્યો. ત્યારબાદ વાજતેગજને તથા ખૂન ઝડિ-સત્કારાદિથી દેવદત્તા પાસે પુષ્પનંદિનો હાથ પકડાવ્યો. પછી દેવદત્તાનાં માતેપિતા તથા સર્ગાવહાલાંને ખૂન ખાન-પાન તથા વસ્ત્ર-ગંધ-માન્ય-અલંકારાદિથી સત્કારીને વિદાય આપી.

ત્યારબાદ પુષ્પનંદિકુમાર દેવદત્તા સાથે મહેલને ઉપરે માળ નાચ-ગાન-મોજ-મજા વગેરેથી આનંદ કરતો રહે છે. વખત જતાં વૈશ્રમણ્યદત્ત રાજાને દેહાંત થયો એટલે પુષ્પનંદિએ તેનો વિધિપૂર્વક અંતિમ સંસ્કાર કર્યો. ત્યારબાદ પુષ્પનંદિ રાજા થયો.

પુષ્પનંદિરાજા ભારે માતૃભક્ત હતો. રોજ સવારમાં તે શ્રીદેવી પાસે જઈ તેમને નમસ્કાર કરતો. ત્યારબાદ શતપાક-સહસ્રપાક^૧ તેણે તેમને શરીરે ચોળતો. ત્યારબાદ હાડકાં, માંસ, ચામડી અને રુવાંટાં એ ચારેને સુખ થાય તેવી રીતે તેમને મર્દન કરતો. પછી તેમને શરીરે સુગંધી ભેપ કરતો. ત્યારબાદ ઊના-ટાઢા, અને સુગંધી એમ ત્રણ પ્રકારના પાણી વડે તેમને સ્નાન કરાવતો; પછી તે જમી-પરવારીને પોતાને ઠેકાણે પાછાં પહોંચી જાય, ત્યારબાદ જ પોતે નાહતો તથા ખાતો-પીતો.

૧. સૌ તેમજ હજાર વાર 'જાણેલાં' તેલ.

એક વખત દેવદત્તાને રાત્રે જાગતાં જાગતાં વિચાર આવ્યો કે, પુષ્પનંદિ રાજા બારે માતૃભક્ત છે; તેથી તે મારી સાથે સુખ-વિલાસમાં પૂરતો સમય આપના નથી, અને માતાની સેવામાં જ દિવસનો મોટો ભાગ ગાળે છે. માટે કાઠ પશુ પ્રકારે અગ્નિ-શસ્ત્ર-વિષ વગેરેમાંથી કાઠનો પશુ પ્રયોગ કરી તે શ્રીદેવીનું હું કાસળ કાઢું, તો પછી પુષ્પનંદિ રાજા સાથે નિરાંતે યથેષ્ટ ભોગ ભોગવી શકું. ત્યારથી માંડીને તે શ્રીદેવીને મારી નાંખવાનો લાગ જોતી સાવધાન રહેવા લાગી.

એક વખત શ્રીદેવી મઘપાન કરી, એકલાં પધારીમાં ઘસઘસાટ જિંઘતાં હતાં, તે લાગ જોઈ દેવદત્તા ચારે તરફ નજર કરતી રસોડામાં ગંઈ. ત્યાંથી એક લોઢાનો સળિયો ખિલેલાં કેસડાંના ફૂલ જેવો લાલચોળ તપાવી, સાંડસાથી પકડી તે શ્રીદેવી પાસે આવી, અને તેમની ગુદામાં તેને જોરથી ખોસી દીધો. શ્રીદેવી પણ એક વિકટ ચીસ પાડી તરત જ મરણ પામ્યાં. શ્રીદેવીની ચીસ સાંભળી તેમની દાસીઓ આગુઆગુથી તરત ત્યાં દોડી આવી; તો તેમણે દેવદત્તાને ત્યાંથી બાગી નીકળતી જોઈ. તેઓએ શ્રીદેવીની પાસે જઈને જોયું તો શ્રીદેવીને કમોતે મરેલાં જોયાં. તે જોઈ તેઓ ‘હાય, હાય, ગોઝારી હત્યા’ એમ જૂઓ પાડતી જ્યાં પુષ્પનંદિ રાજા હતો ત્યાં આવી, અને તેને બંધી વાત કહી સંભળાવી.

તે સાંભળી રાજા માતૃશોકથી આઘાત પામી કુદાડાથી કાપેલા ચંપાના વૃક્ષની પેડે પેડે ધસ દઈને જમીન ઉપર પૂટી પડ્યો. થોડા સમયબાદ સ્વસ્થ થઈ તેણે પોતાના દરબારીઓ, પ્રજાજનો વગેરે સાથે મળીને શ્રીદેવીની અંતિમ-

ક્રિયા કરી. ત્યારબાદ ક્રોધે બરાઈ, તેણે દેવદત્તાને પકડાવીને આવે કબોતે મારી નાખવાનો હુકમ કર્યો છે.

ગૌતમ : હે ભગવન ! એ દેવદત્તા અહીંથી મરીને ક્યાં જશે, તથા ક્યાં ઉત્પન્ન થશે ?

ભગવાન : હે ગૌતમ ! એંસી વર્ષનું^૧ પોતાનું આયુષ્ય પૂરું કરી, દેવદત્તા અહીંથી મરણ પામી રત્નપ્રભા નરકમાં ઉત્પન્ન થશે. સાંધી બટકતી બટકતી તે અંતે ગંગાપુર નગરમાં હંસ થશે. ત્યાં પાર્શ્વીઓ વડે મરાઈ, તે જ નગરમાં નગરશેઠને ત્યાં પુત્ર તરીકે ઉત્પન્ન થશે. યુવાનીમાં આવતાં સાધુઓ દ્વારા સદુપદેશ સાંભળી, તે સાધુ થશે, અને તપ-સંયમાદિ બરાબર આચરશે. પછી તે સૌધર્મ દ્વપમાં દેવ થશે. સાંધી અવીને તે મહાવિદેહ ક્ષેત્રમાં ઉચ્ચ કુળમાં જન્મશે. ત્યાં પણ યુવાનીમાં આવતાં, તે સાધુ થઈ, સંયમાદિ બરાબર પાળશે, અને અંતે સિદ્ધ-યુદ્ધ-અને મુક્ત થઈ, સર્વ કુખોનો અંત લાવશે.

૧. મંખ્યા વિચિત્ર લાગે છે. એટલી મોટી ઉંમરે તેણે સામુદ્ર ખૂત હતું ?

અંજૂની કથા

જૂના કાળમાં વર્ધમાનપુર નામે નગર હતું. ત્યાં વિજય-
મિત્ર નામે રાજા રાજ્ય કરતો હતો. તે જ નગરમાં ધનદેવ
નામે તાલેવંત સંઘવી રહેતો હતો. તેની પત્નીનું નામ પ્રિયંગૂ
હતું, તથા તેની પુત્રીનું નામ અંજૂ હતું. તે રૂપ-લાવણ્યમાં
અનુપમ હતી, તથા તેનું શરીર સુકુમાર તથા પ્રમાણુસર હતું.

એક વખત મહાવીર સ્વામી ફરતા ફરતા તે નગરમાં
આવી પહોંચ્યા. બિક્ષાકાળે તેમના પદ્મશિષ્ય ગૌતમ નગરમાં
ફરતા હતા, તેવામાં વિજયમિત્ર રાજાના મહેસની અશોક-
વાટિકાની પાસે થઈને જતાં તેમણે એક હાડપિંજર જેવી થઈ
ગયેલી સ્ત્રીને વેદનાથી ભરેલી કરુણાજનક મોટી સીસો પાડતી
જોઈ. ભૂખથી તેનું શરીર સુકાઈ ગયું હતું, તથા તેના
શરીરમાં માત્ર હાડકાં જ ખખડતાં હતાં. તેને જોઈ તેમને
ત્રિચાર આવ્યો કે, આ સ્ત્રીએ પૂર્વે એવાં તે શાં પાપકર્મ
કર્તાં હશે, જેથી તેને આવું ભયંકર કષ્ટ વેઠવું પડે છે.

ઉતારે પાછા જઈને મહાવીરસ્વામીને તે બાબત પૂછતાં,
તેમણે તે સ્ત્રીની કથા નીચે મુજબ કહી સંભળાવી.

હે ગૌતમ! પૂર્વે અહીં ભારતવર્ષમાં જ ઇન્દ્રપુર નામે
નગર હતું. ત્યાં ઇન્દ્રદત્ત નામે રાજા રાજ્ય કરતો હતો. તે જ
નગરમાં પૃથિવીશ્રી નામે ગણિકા રહેતી હતી. તે ગણિકા

વશીકરણાદિ પ્રયોગોથી રાજ-રજવાડાં-શેઠ-વેપારી સૌને વશ કરી, ઉત્તમ માનુષી ભોગો ભોગવતી રહેતી હતી. એ પ્રમાણે કરતાં કરતાં ઘણું પાપ ભેગું કરી, તે ગણિકા ૩૫૦૦ વર્ષની ઉંમરે મરણ પામી, છદ્દી નરકશૂનિમાં ઉત્પન્ન થઈ. ત્યાં વધારેમાં વધારે આયુષ્ય ૨૨ સાગર વર્ષોનું હોય છે. ત્યાંથી મ્યુત થઈને, તે વર્ધમાન નગરમાં ધનદેવને ઘેર તેની પ્રિયંગૂ શેઠાણીને પેટે પુત્રી તરીકે ઉત્પન્ન થઈ. તેનું નામ તેનાં માતૃપિતાએ અંજૂ પાડ્યું.

ધીમે ધીમે તે અંજૂ મોટી થઈ, અને તેનું રૂપ-લાવણ્ય અદ્ભુત રીતે ખીલી બિડ્યું. એક વખત વિજય રાજ ધોડે-સવાર થઈને ધનદેવના ઘર પાસે થઈને જતો હતો, તેવામાં તેણે અંજૂને પોતાના ધરની અગાશીમાં રમતી જોઈ. તેનું અદ્ભુત રૂપ દેખી રાજાએ પોતા માટે તેનું માગુ કર્યું, અને તેની સાથે લગ્ન કરી, તે પોતાના મહેલમાં તેની સાથે ઉત્તમ કામભોગો ભોગવવા લાગ્યો. ..

થોડા વખત બાદ અંજૂ રાણીને યોનિમાં શ્વ ઉત્પન્ન થયું. તેની બથંકર વેદનાથી તે ખૂબ રિખાવા લાગી. રાજાએ દંદેરો પિટાવીને સૌ વૈદ્યો વગેરે જાણકારોને એકઠા કર્યા, તથા ધણાધણા ઉપાયો અજમાવી જોયા, પણ દસાથી જૂઝા રાણીને રોગ મટ્યો નહીં. તેથી અતિ આ રીતે રિખાતી, રિખાતી તે પોતાના દિવસો પૂરા કરે છે.

ગૌતમઃ હે ભગવન્ ! તે અંજૂરાણી અહીંથી મરીને ક્યાં જશે તથા ક્યાં ઉત્પન્ન થશે ?

મહાવીરઃ હે ગૌતમ ! તે અંજૂરાણી અહીં પોતાનું ૯૦ વર્ષનું આયુષ્ય પૂરું કરી, મરણ પામી, ગ્લપ્તના પૃથ્વીમાં,

નારકી તરીકે ઉત્પન્ન થશે. ત્યાંથી ભટકતી ભટકતી તે અંતે સર્વતોભદ્ર નગરમાં મોર થશે. ત્યાં પારધીઓ વડે હથુધને તે તે જ નગરમાં નગરશેઠને ત્યાં પુત્ર તરીકે ઉત્પન્ન થશે. યુવાનીમાં આવતાં સાધુઓ દ્વારા સદુપદેશ સાંભળી, તે પણ સાધુ થશે, અને તપ-સંયમાદિ જરાજર આવરશે. પછી તે સૌધર્મકંપમાં દેવ થશે. ત્યાંથી ચ્યવી, તે મહાવિદેહ ક્ષેત્રમાં ઉચ્ચકુળમાં જન્મશે. ત્યાં પણ જુવાનીમાં આવતાં, તે સાધુ થઈ, સંયમાદિ જરાજર પાળશે અને અંતે સિદ્ધ-બુદ્ધ-અને મુક્ત થઈ, સર્વ દુઃખોનો અંત લાવશે.

પાપ, પુણ્ય અને સંયમ

અંક ૨ જો

પુણ્યનાં ફળો

ઇષેદ કાલો તૂરન્તિ રાદઓ ન યાવિ ભોગા પુરિણ નિચ્છા ।
 ઉવિચ્છ ભોગા પુરિસં ચયન્તિ દુમં જહા લીણફલં વ પમ્પ્લી ॥ '
 જદ સંસિ મોગે ચદ્દં અસત્તો અચ્ચાદ કમ્માદ ફરેહિ રાયં ।
 ધમ્મે ટિઓ સર્વ્વપયાણુમ્પી તો હોહિસિ દેવો દ્મો વિહવ્વી ॥
 [ઉત્ત૦ ૧૩/૩૧-૨]

ચિત્રમુનિ કહે છે : હે રાજન્ ! કળ ચાલ્યો નય છે; કામ-
 ભોગોમાં તારી એક પછી એક રાત્રી પૂરી થાય છે; પરંતુ માણસના
 ભોગો નિલ્ય નથી. કળ વિનાના જાડને પક્ષીઓ છાડી દે છે, તેમ
 વખત આવતાં ભોગો પુરુષને છાડી દે છે. આમ છતાં, અત્યારે
 હું ભોગોને છાડવાને અશક્ત હોય, તો હું ગૃહસ્થાશ્રમમાં રહીને જ
 આર્થ કર્મ કરું; ધર્મમાં રિયત રહે, અને સમગ્ર પ્રલયો તરફ
 અતુલ'પા રાખ. એટલાથી પણ હું મરીને કામરૂપી દેવની ઉચ્ચ
 ગતિ પામીશ.

સુખાહુની કથા

પૂર્વે હસ્તિશીર્ષ નામે નગર હતું. તેમાં અદીનશત્રુ નામે રાજા રાજ્ય કરતો હતો. તેને એક હજાર રાણીઓ હતી. તેમાં ધારિણીદેવી પદરાણી હતી.

એક વાર ધારિણી રાણી રાત્રે મચ્છરદાનીથી ઢંકાયેલા પક્ષંગ ઉપર નરમ, મુંવાળા અને સુવાસિત ઓછાડથી આચ્છાદિત પિછાનામાં અર્ધજાગૃત અવસ્થામાં સૂતી હતી. તેવામાં તેણે સર્વલક્ષણસંપન્ન, રૂપાના ઢગાલા જેવો સફેદ, તથા સાત હાથ ઊંચો એવો એક ગજરાજ પોતાના મુખમાં પેસતો હોય તેવું સ્વપ્ન જોયું.

સ્વપ્નથી હર્ષિત થઈને રાણીએ રાજા પાસે જઈને તેની વિગતો તેને કહી સંભળાવી. રાજાએ બીજે દિવસે સ્વપ્નપાઠકોને બોલાવીને તે સ્વપ્નનો અર્થ કરાવ્યો. તેઓએ જણાવ્યું કે, “આ સ્વપ્નથી તમને અર્ચલાભ, પુત્રલાભ, રાજ્યલાભ અને ભોગસૌખ્યલાભ થશે એવું સૂચિત થાય છે. પૂરા નવ માસ અને સાડાસાત દિવસ વીસા આઠ રાણીની કૃપે કુળદીપક મુત્રનો જન્મ થશે. તે ધરવીર થઈ, કાં તો રાજ્યનો સ્વામી થશે, અથવા આત્મોદ્ધારક સાધુ થશે.”

રાજરાણીએ આ સાબળી, અત્યંત દુર્લભ યજ્ઞ, તે બધા મ્ત્રપાઠકોને ખૂબ ધન ધાન્યાદિ આપી ખુશ કર્યા ત્યારબાદ ચોગ્ધકાળે ગણીએ મધગતે એક સર્વાંગમુંદર પુત્રને જન્મ આપ્યો.

ગામએ તે પ્રસંગે આખા નગરમાં દશ દિવસનો મહોત્સવ જાહેર કર્યો, કેદીઓ છોડી મૂક્યા, તથા તોળવાના સાધનોના વજન અને માપવાના સાધનોના માપ વધારી દેવાવા તમામ પ્રજા એ દિવસો આનંદથી પસાર કરે તે માટે બધા પ્રકારના દાણ મહેમૂલ કર જપ્તીઓ દડ દેના વગેરેની માફી જાહેર કરનામાં આવી આખા શહેરમાં તે બધા દિવસો સુધી સંગીત, નૃત્ય, વાદ્ય ખેલ, નાટ્ય, ખાનપાન વગેરે દ્વારા આનંદની હેલી મચી રહી.

બારમે દિવસે કુમારનું સુબાહુ એણે નામ વિધિપૂર્વક પાડવામાં આવે પછી પાચ પાચ ધાત્રીઓ વડે તથા અનેક દાસ દાસીઓ વડે કાળજીપૂર્વક ઊછેરાતો તે કુમાર કાંઠમાંમાં મોટા થના લાગ્યો.

આઠ વર્ષ તેને કલાચાર્યો પાસે છર કલાઓ^૧ શીખવા મોકલવામાં આવ્યો તથા બણી-ગણી રણા બાળ, જીવાનીમાં આવતા તેને સમાન હિમર રૂપ-સાવણ્ય યૌવન-ગુણ અને કુળની પાસસો રાજકુમારીઓ સાથે પરણાવવામાં આવ્યો. રાજ રાણીએ સુમાહુ રાજકુમારની દરેક સ્ત્રી દીઠ જીદાજીદા મુંદર મહેલો બનાવરાવ્યા તથા તેમને પુષ્કળ સુવર્ણ વાહનો તથા દાસદાસી પ્રીતિદાનમાં આપ્યા.

૧ તેમના નામ તથા વિગતો માટે જુઓ આ માળાનું

‘ધર્મકથાઓ પુસ્તક, પાન ૧૯૩

ત્યારબાદ મુખાલુકુમાર પોતાની સ્ત્રીઓ સાથે ગાન-તાન-વિલાસાદિથી ઉત્તમ માનુષી ભોગો ભોગવતો રહેવા લાગ્યો.

એક વખત ભગવાન મહાવીર ફરતા ફરતા તે નગરમાં આવી પહોંચ્યા. તેમને આવેલા જાણી સોડોનાં ટાળેટાળાં તેમનાં દર્શને જવા બિલટ્યાં.

મુખાલુકુમારે પોતાના વિલાસગૃહમાંથી સોડોની એ હિલચાલ જોઈ પોતાના કંચુકીને પૂછ્યું કે, આજે સોડોની આ ભારે હિલચાલ શાની મચી છે?

કંચુકીએ કહ્યું કે, ‘આજે હસ્તિશાપ’ નગરની બહાર ઇશાનખૂણામાં આવેલા પુષ્પકરંડક નામના ઉદ્યાનમાં શ્રમશુભગવાન મહાવીર પધાર્યા છે. તેમનાં દર્શન કરવા ઉત્સુક થયેલા સોડોની આમ મેદની જામી છે.

આ સમાચાર સાંભળી મુખાલુકુમાર પણ તેમનાં દર્શને જવા માટે ઉત્સુક થયો, અને પોતાનો ચાર ધંટાવાળો અશ્વરથ તૈયાર કરાવી ભગવાન મહાવીર જ્યાં જિતયાં હતા તે તરફ ત્વરાથી જવા લાગ્યો.

શ્રમશુભગવાન મહાવીરે ત્યાં આવેલા સૌને વિવિધ પ્રકારે ધર્મોપદેશ કર્યો. ભગવાનનો આ પ્રકારનો ઉપદેશ સાંભળીને મુખાલુકુમાર ધણો પ્રસન્ન થયો, સંતોષ પામ્યો, અને જાણે પોતાનું અંતર બિઘડી ગયું હોય તેવી પ્રસન્નતા અનુભવવા લાગ્યો. તે ફરી ફરી ભગવાન મહાવીરને નમસ્કાર કરીને તેમની ઉપાસના કરતો તેમને કહેવા લાગ્યો : ‘હે ભગવન! તમારું કચન મને ગમ્યું છે, તમારા સિદ્ધાંતમાં મને શ્રદ્ધા-પ્રીતિ-તથા રુચિ ઉત્પન્ન થયાં છે; પરંતુ હે ભગવન! જેમ બીજા અનેક લોકો ધરખાર છોડી, આપની પાસેથી

સાધુપણની દીક્ષા લે છે તેમ માગથી બની શકે તેમ નથી તેથી હું તો આપની પાસેથી પાપ અછૂતો અને માત્ર શિક્ષાવ્રતોવાળા ગૃહસ્થધર્મની દીક્ષા લેવા ઇચ્છુ છું

બગવાને જવામ આપ્યો, ‘હે દેવાનુગ્રિય’ તને જેમ સુખ થાય તેમ કરે’

ત્યાર બાદ સુમારુએ બગવાન પાસે જીવન સુધી મનન્વયન કાયાથી, [૧] સ્થૂલ હિંમા ન કરવાની તેમજ ન કરાવવાની, [૨] ગ્ધૂન અમત્ય ન બોલવાની તેમજ ન બોલાવવાની, [૩] સ્થૂલ ઔર્ધ્વ ન કરવાની તેમજ ન કરાવવાની, [૪] સ્વદાગ મતોષનત પાળવાની [૫] અને પોતાની ઇચ્છાઓને મર્યાદિત કરવાની પ્રતિજ્ઞા લીધી^૧

ઉપગત તેણે [૧] પૂર્વ પશ્ચિમ આદિ બધી દિશાઓનું પરિણામ નક્કી કરી, તેની મહાર દરેક પ્રકારના અધર્મકાર્યથી નિવૃત્તિ લેવાનું ‘દિગ્વિરતિનત’ લીધું [૨] બહુ અધર્મના સંભવનાળી ખાનપાન-કપડા વાસણફસણ વગેરે વસ્તુઓનો ત્યાગ કરી, ઓછા અધર્મવાળી વસ્તુઓનું પણ ભોગ માટે પરિમાણ બાધવા રૂપી ‘ઉપભોગપરિભોગપરિમાણ્ય વ્રત’ લીધું, [૩] પોતાના ભોગ રૂપ પ્રયોજન માટે ચતા અધર્મવ્યાપાર સિવાય બાકીના બધા અધર્મ યાવારથી નિવૃત્તિ સેવારૂપ અર્થાત્

૧ એ પાપ ‘અજુવ્રતો’ છે કોઈપણ સંજોગેમા કોઈ પણ પ્રકારે હિંસા ન કરવી — ન કરાવવી — કે મરનારને અનુમતિ ન આપવી, એ અહિંસાનું ‘મહાવ્રત’ યથુ પરંતુ ગૃહસ્થ તેણે મહાવ્રત પાળી ગઈ નહિ એટલે હિંસા વિષયક અમુક મર્યાદાઓ તે સ્વીકારી લે છે તે ‘અજુવ્રત’ યથુ સ્હેવાય

કોઈ નિર્ધારક પ્રવૃત્તિ ન કરવારૂપી 'અનર્થદંડવિરતિવ્રત' લીધું; [૪] રોજ અમુક વખત સુધી અધર્મપ્રવૃત્તિનો ત્યાગ કરી, ધર્મપ્રવૃત્તિમાં સ્થિર થવાનો અભ્યાસ કરવારૂપ 'સામાયિક-વ્રત' લીધું, [૫] ઠરાવી મૂકેલી દિશાના પરિભ્રાણની મર્યાદામાં પણ વખતે વખતે પ્રયોજનન પ્રમાણે ક્ષેત્રનું પરિભ્રાણ નક્કી કરી, તેની બહાર દરેક પ્રકારના અધર્મકાર્યથી નિવૃત્તિ સેવારૂપ 'દેશવિરતિવ્રત' લીધું; [૬] આહમ, ઔદય, પૂનમ કે ખીજ હરકોઈ તિથિએ ઉપવાસ કરી, ગંધી ચારીરિક ટાપટીપનો ત્યાગ કરી, ધર્મજગરણમાં તબ્દર રહેવારૂપ 'પૌષ્ઠોપવાસ' વ્રત લીધું; [૭] તથા ન્યાયથી પેદા કરેલ તેમજ ખપે તેવી જ ખાનપાનાદિ ચોખ્ખ વસ્તુઓનું, ઉભયપક્ષને લાભ થાય તેવી રીતે, શુદ્ધ ભક્તિભાવપૂર્વક સુપાત્ર સાધુને દાન કરવારૂપ 'અતિથિસંવિભાગવ્રત' લીધું.^૧

આ પ્રમાણે બાર વ્રતો ધારણ કરી, સુખાહુ પોતાના રથમાં બેસી ઘેર પાછો ફર્યો.

તેના ગયા બાદ ભગવાનના પદશિષ્ય ગૌતમે ભગવાનને પૂછ્યું: 'હે ભગવાન! આ સુખાહુકુમાર મને ઈષ્ટ, કાંત, પ્રિય, મનને ગમે તેવો, મન ચિંતવ્યા કરે તેવો, સૌમ્ય, વલ્લભ, પ્રિયદર્શન, તથા સુરૂપ લાગે છે; બીજા અનેક લોકો પણ તેને તેવો જ માને છે. તો હે ભગવાન! આ સુખાહુ-કુમારે આ પ્રકારની માનુષી મંપત્તિ કેવી રીતે પ્રાપ્ત કરી છે ?

૧. આ સાત 'શિક્ષાવ્રત' જ સામાન્ય રીતે આ સાતમાંથી ૧-૫-૩ એ ત્રણ વ્રતોને 'ગુણવ્રત' કહે છે; અને બાકીનાં ચારને જ શિક્ષાવ્રત કહે છે. તત્વાર્થસૂત્રમાં આ સાતનો ક્રમ નીચે મુજબ આપેલો છે : ૧-૫-૩-૪-૬-૨-૭.

ત્યારે, ભગવાને તેમને સુગાહની કથા આ પ્રમાણે કહી મબળાવી

હે ગૌતમ ! પૂર્વે અહીં જ ભારતવર્ષમાં હસ્તિનાપુર નામે નગર હતું તેમાં સુમુખ નામે ગૃહસ્થ રહેતો હતો એક નખત ધર્મધોર ધ્યવિર^૧ પામસો સાધુઓ સાથે વિચરતા વિચરતા તે નગરમાં આવી પહોંચ્યા તે જાતિ, કુળ, ધન, રૂપ, વિનય, જ્ઞાન, દર્શન અને ચારિત્રયુક્ત હતા, લક્ષ્મણ, નમ્ર, ઓઝળી, તેજસ્વી, પ્રતાપી અને કર્તૃત્તમાન હતા, ક્રોધ માન, માયા, લોભ, નિદ્રા, ઇદ્રિયો, સકટો તથા વિદ્ધોને પાર કરનાર હતા, જીવવાની દરકાર વિનાના તથા મગ્ધુની ખીક વિનાના હતા, તથા જ્ઞાનાદિની નાગતમા મહાભડારૂપ હતા વળી તે તપસ્વી હતા, ગુણુત્ત હતા, નિદોર બિશ્વાચર્યોથી જીવનાગ હતા, તથા સુનતી નિમ્નપ્રધાન, નિશ્ચયપ્રધાન, ક્ષમા-મુક્તિ વિદ્યા બ્રહ્મચર્ય નિયમ સત્ય પવિત્રતા તેમજ સુબુદ્ધિથી યુક્ત હતા તે શુદ્ધિમાં હેતુરૂપ, સર્વ જીવોના મિત્ર, તપના ફળની આકાંક્ષા વિનાના, અચચળ, સચમરત, સાધુપણમાં લીન, તથા દોષરહિત પ્રત્યોત્તરવાળા હતા

તે દાળે ધર્મધોય ધ્યવિરના શિષ્ય સુદત નામના સાધુ મન્યમ અને તપ આચરતા તથા એકએક મહિનાના ઉપવાસ કરતા તેમની માથે જ ફૂટા હતા તે સાડાસાત હાથ જોયા હતા, તેમનો ચારીગ્રિક બાધો ઉત્ર તેમજ અતિમકોનીનુ ધ્યાન સાવી શકાય તેવો હતો, તેમનો વર્ણ કસોળીના પથરા ઉપર પડેલી સોનાની રેખામમાન ગૌર હતો, તે ઉત્ર તપસ્વી હતા,

ઘેર જાલચારી હતા, ધ્યાનરત હતા; તથા શરીરની પરવા તેમજ દાપટીય વિનાના હતા. પોતાના ઉપવાસનું પારણું કરવા માટે શુરુની અનુગ્રાથી તે નગરમાં બિહ્વા માગવા નીકળ્યા. ફરતાં ફરતાં તે સુમુખને ઘેર આવી પહોંચ્યા. તેમને આવતા જોઈ, સુમુખે અત્યંત પ્રસન્ન તથા સંતુષ્ટ થઈ, આસનેથી ઝટ ઊભો થયો અને પાદપીઠ ઉપરથી નીચે ઊતર્યો. પછી તેણે પગમાંથી પાદુકાઓ કાઢી નાખી, જેમને જનોઈની^૧ પેડે વાંટાળ્યો, અને સાત પગલાં સામા જઈ, ત્રણ વાર પ્રદક્ષિણા કરી તેમને નમસ્કાર કર્યા. ત્યારબાદ તેમને પુષ્કળ અન્નપાનથી તૃપ્ત કરવાનો પ્રસંગ મળવાથી હર્ષિત થતો થતો તે ઘરની અંદર ગયો, અને ત્રણ પ્રકારે નિદોષ^૨ એવું અન્નપાન મન-વાણી-કાયાની શુદ્ધતાપૂર્વક તેમને અર્પીને તેમનો સત્કાર કર્યો. તેના એ પુણ્યકર્મથી જ તરત તેના સંસારજમણનો કાળ મર્યાદિત બની ગયો, અને તેને બીજા જન્મમાં પણ મનુષ્યરૂઢ મળે તેમ થયું. વળી તે જ વખતે તેના ઘરમાં આ પાંચ દિવ્ય વસ્તુઓ પ્રગટ થઈ: ધનની વૃષ્ટિ, પાંચવર્ણનાં પુષ્પોની વૃષ્ટિ, ધ્વજાશ્વ વસ્ત્રની વૃષ્ટિ, દેવકુંડુભિનું ગડગડવું, અને આકાશ વિશે ‘અહો દાન!, અહો દાન!’ એવી ઘોષણા.

થોડી વારમાં નગરના લોકોમાં પણ એ વાત ફેલાઈ ગઈ; અને લોકો સુમુખને અને તેના મનુષ્યજન્મને ધન્યવાદ દેવા લાગ્યા, તથા તેના પુણ્યશાળીપણાને અભિનંદવા લાગ્યા.

૧. તેને ‘એકશાદિક-ઉત્તરાસન’ કહે છે.

૨. આપનારની, લેનારની, અને આપેલી વસ્તુની દૃષ્ટિએ શુદ્ધ

યોગ્યકાળે સુમુખ પોતાનું આયુષ્ય પૂરું કરી, હસ્તીશીર્ષક નગરમાં અદીનશત્રુ ગમ્મને ત્યાં ધાર્મિકદેવીની કૃપે પુત્ર તરીકે ઉત્પન્ન થયો.^૧ તે જ આ સુખાદુ તેણે પોતાની આ માનુષી સંપત્તિ એ રીતે પ્રાપ્ત કરી છે.

તે સાંભળી ગૌતમે પૂછ્યું: હે ભગવન! આ સુખાદુ-કુમાર આપની પાસે સાધુ થશે કે નહીં ?

ભગવાને કહ્યું, ‘હા, થશે’

ત્યારબાદ ભગવાન મહાવીર વગેરે તે નગરમાંથી નીકળી બીજે આશ્વા ગયા

પેલો સુખાદુકુમાર ભગવાનના ગયા બાદ જૈન ગૃહસ્થ (શ્રમણોપાસક) ના આચાર-વિચાર વિધિપૂર્વક પાળવા લાગ્યો. તેણે જીવ શું, અજીવ શું વગેરે ધર્મસિદ્ધિતાનું જ્ઞાન પ્રાપ્ત કર્યું; તથા પાપ-પુણ્ય એટલે શું, પાપકર્મ શાથી બધાય છે, તેને કેવી રીતે રોકી શકાય, કેવી રીતે તેને ખંખેરી નાખી શકાય, શારીરિક વગેરે ક્રિયાઓમાંથી કઈ શુભ છે, કઈ અશુભ છે, તેમજ જીવનમ્યવહારનાં વિવિધ સાધનોમાંથી કયાં સ્વીકાર્ય કે અસ્વીકાર્ય છે, એ બધાની સમજ તેણે પ્રાપ્ત કરી. કોઈ પણ કાર્યમાં તે બીજની આશા ઉપર નિર્ભર રહેતો નહોતો, તેમજ કોઈથી તે ગાંઠ્યો જાય તેવો નહોતો. જૈન સિદ્ધાંતમાં તે એવો સુસ્ત બન્યો કે, દેવ વગેરે આવીને તેને ગમે તેટલો ભભાવે, તો પણ તે ભમે નહીં. તેને જૈન સિદ્ધાંતમાં વર્ણવેલ તત્ત્વો બાબત શંકા નહોતી, કે તેમાં જણાવેલા આચાર બાબત વિચિકિત્સા નહોતી. તેણે સાસ્ત્રાધ્યયન કરી તેના અર્થને

૧. નૂળમા રાણીને ગર્ભાવસ્થામાં પોતાના સુખમાં સિંદ દાખલ થયાનું સ્વપ્ન આવ્યાનો ઉલ્લેખ છે.

નિશ્ચિત કયો હો. જૈન સિદ્ધાંત ઉપર હાડેલાઃ પ્રેમ વ્યાપ્તિ હોવાથી તે એમ કહેતો કે, ‘એ સિદ્ધાંત જ અર્થરૂપ કે પરમાર્થ-રૂપ છે; બાકી બધું અનર્થરૂપ છે!’

તેની ઉદારતાને કારણે તેના દરવાજાના આગળા દંમેશાં ઊંચા જ રહેતા, અને તેનું આંગણું ન્યારે-ન્યારે જમી ઊડેલા-ઓના એંદવાડવાણું જ હોતું. તે એવો પવિત્ર ચારિત્રવાળો હતો કે કોઈના અંતઃપુરમાં તે જતો તો કોઈને કશી જ શંકા આવતી નહોતી. પોતે ક્ષીધેલાં બધાં ત્રતો તે બરાબર આચરતો હતો, તથા વિવિધ તપકર્મ વડે આત્માને વાસિત કરતો વિહરતો હતો.

આ મુખ્યાદુકુમાર ચૌદશ, આઠમ, અમાવાસ્યા અને પૂર્ણિમાને દિવસે પૌષધવ્રત પાળતો. તે આ પ્રમાણે :^૧ પૌષધ-વ્રત કરવાનો જે ખાસ ઓરડો હતો ત્યાં તે જતો; તેને વાળી-ખૂળી સાફ કરતો; પોતાને માટે ઝાડો-પેસાજ કરવાની જગા નિયત કરી રાખતો; દાબનો સાથરો પાથરી, તેના ઉપર બેસતો; અને ત્રણ દિવસનો ઉપવાસ સ્વીકારી, તથા મણિ-સુવર્ણ-માક્ષા-લેપ-વિલેપન-શસ્ત્ર-મુસલ આદિનો ત્યાગ કરી બ્રહ્મચર્યપૂર્વક ધર્મચિંતન કરતો, અને તેટલો વખત સર્વ નિંદ્રા પ્રવૃત્તિઓનો ત્યાગ કરતો.

એક વખત એ પ્રમાણે પૌષધવ્રત દરમ્યાન ધર્મજગરણ કરતો તે મધ્યરાત્રીને સમયે બેઠો હતો, તેવામાં તેને આ પ્રકારનો સંકલ્પ થયો : ‘તે ગામ-નગર-વગેરે સ્થાનોને ધન્ય છે, કે

૧ તેની વિગતો માટે જુઓ આ માળાનું ‘દશ ઉપાસકો’ પુસ્તક. પા. ૬૯-૭૦.

ત્યાં શ્રમણ ભગવાન મહાવીર મિચરે છે, તે રાત્ર - શેઠ - સઘવી આદિને ધન્ય છે, જેઓ શ્રમણ ભગવાન મહાવીર પાસે ધરમાર છોડી સાધુ યવાની દીક્ષા લે છે, તે રાત્ર - શેઠ - સઘવી આદિને ધન્ય છે, જેઓ તેમની પાસે અણનતાદિવાળા ગૃહસ્થધર્મની દીક્ષા લે છે, તે રાત્ર - શેઠ - સઘવી આદિને ધન્ય છે, જેઓ તેમની પાસે ધર્મોપદેશ માબળે છે હવે જે ભગવાન મહાવીર કૃતા કૃતા આ નગરમા આવે, તો તેમની પાસે ધરમાર છોડી સાધુ યવાની દીક્ષા જરૂર લઉં

ભગવાન મહાવીર સુખાદુકુમારનો આ પ્રસારનો સકંપ જાણી એક ગામથી બીજો ગામ એમ ક્રમે ક્રમે કૃતા કૃતા હસ્તિશીર્ષ નગરમા આવી પહોંચ્યા તેમને આવેના જાણી નગરજનો વગેરે સૌ તેમને દર્શને ગયા સુખાદુકુમાર પણ અત્યંત હર્ષિત થઈ તેમના દર્શને ગયો પછી તેમનો ઉપદેશ સાંભળી, અત્યંત પ્રસન્નતા અનુભવતો તથા તેમને ફરી ફરી નમસ્કાર કરી તેમની વારંવાર ઉપાસના કરતો તે કહેવા લાગ્યો 'હે ભગવન' તમારું કથન મને ગમ્યું છે, અને તે પ્રમાણે પુરુષાર્થપૂર્વક પ્રયત્ન કરીને હું બધનમુક્ત થાઉં એમ હમ્મણુ હું હે દેવાનુમિત્ત ! હું મારા માતૃપિતાની સમતિ લઈ આવું અને પછી તમારા સહવાસમા રહી તમારી આજ્ઞા પ્રમાણે વર્તું

ભગવાનને આ પ્રમાણે કહી સુખાદુકુમાર રથમા બેસી ઉતાવળો ઉતાવળો પોતાને ઘેર આવ્યો, તથા પોતાના માન પિતાને નમસ્કાર કરી કહેવા લાગ્યો "હે માતૃપિતા" આજે હું ભગવાન મહાવીરનો ઉપદેશ સાંભળી આ યોગ્ય તે મને ખૂબ ગમ્યો છે તેથી તેમના ઉપદેશ પ્રમાણે વર્તવાની અને

તેમના સહવાસમાં રહેવાની મને પ્રયત્ન હજી છે, માટે તમે મને સાધુ થવાની રજા આપો.”

કોઈ વાર નહીં સાંભળેલું એવું આ વચન સાંભળતાં જ સુબાહુકુમારની માતા મૂર્છિત થઈને જમીન ઉપર ઢળી પડી. પછી અનેક ઉપચારો વડે જ્ઞાનમાં આવતાં તે રડતી રડતી તથા શોક કરતી અને વિલાપ કરતી પોતાના પુત્રને તેના નિશ્ચયમાંથી પાછો ફેરવવા માટે સમજાવવા લાગી. પરંતુ સુબાહુકુમાર કેમે કયો ચળ્યો નહીં. ત્યારે છેવટે તેને લઈ તેનાં માતાપિતા ધામધૂમથી ભગવાન મહાવીર પાસે આવ્યાં અને તેમને પ્રદક્ષિણાદિ કરી બોધ્યાં, “ હે દેવાનુપ્રિય ! આ અમારો એકનો એક પુત્ર અમારા પ્રાણ સમેા છે, તથા અમારે માટે ઉત્તરના ફૂલ જેવો ફૂલંભ છે. આપનો ઉપદેશ સાંભળ્યા બાદ હવે તે કામભોગોમાં બંધાવા છુટ્છતો નથી; તથા સંસારના ભયથી તેને હિંદ્રેગ થયો છે, માટે આપ તેને આપના શિષ્ય તરીકે સ્વીકારો.”

મહાવીરે ત્યારબાદ સુબાહુને દીક્ષા આપી. પછી તેનાં માતાપિતા તેને આશીર્વાદ આપી પાછાં ફર્યાં.

સુબાહુ, પછુ ભગવાનનો ઉપદેશ સારી રીતે સ્વીકારી, તેમની આજ્ઞા મુજબ ચાલવા લાગ્યો. તે ચાલવામાં, બેસવામાં, જ્ઞાનપાન લાવવામાં, પોતાનો સરસામાન લેવા-મૂકવામાં, મળમૂત્ર તથા મુખ, કંઠ અને નાકનો મેલ વગેરે નિરુપયોગી વસ્તુઓ નાખી આવવામાં સાવધાન રહેતો; મન-વાણી-કાયાની ક્રિયાઓમાં સાવધાન રહેતો; તેમને વશ રાખતો, ઇન્દ્રિય-નિગ્રહ આચરતો તથા સુસંચતપણે બ્રહ્મચર્ય ધારણ કરતો વિચરતો હતો. તેણે ભગવાનના ૧૬ શિષ્યો (સ્થવિરો) પાસે

અગિયાર અંગોનું ૧ જ્ઞાન પ્રાપ્ત કર્યું ત્યાર બાદ ચાર ટક ન ખાનુ, આઠ ટક ન ખાવુ વગેરે વિવિધ તપકર્મ પણ તેણે વિધિપૂર્વક આચર્યું અને રીકરીક આત્મશુદ્ધિ સાધી એ પ્રમાણે ધણા વર્ષ સુધી અમણપણ પામતા પામતા જ્યારે તેણે જોયું કે, હવે તેનું સરીર અતિ ફેશ થઈ જવાથી વધુ કામ આપે તેવું રહ્યું નથી, ત્યારે તેણે મગ્તા લગી ન ખાવાનું મારણાતિક મલેખના મતરે સ્વીકાર્યું તથા પવિત્ર સ્થાનમાં જઈને જગુરહિત ગ્યગે દાઝનું બિઝાનું બિઝાવ્યું, અને આદારાદિનો ત્યાગ કર્યો પછી જીવિત કે મરણની કામના ત્યાગીને, પોતાના તપના બદલામાં અમુક ફળ મળે એવું કાઈ નિંદાન (સંકલ્પ) કર્યા વિના તેણે ગ્રહેવા માડ્યું એ પ્રમાણે ૬૦ ટક ખાધા વિના વિતાવી, તથા અતે જીવિત દરમ્યાન પોતે કરેલા દોષોની કબૂલાત તથા પ્રાયશ્ચિતાદિ કરી લઈ તે અમાધિપૂર્વક મરણ પામ્યો, અને સૌધર્મકલ્પમાં દેવ તરીકે ઉત્પન્ન થયો ત્યાંનું આયુષ્ય પૂરું થયે, ત્યાંથી અપીને ફરી તે મનુષ્યજન્મમાં આવશે તે જન્મમાં પણ તે શુદ્ધ જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરશે અને યોગ્ય સ્થવિરો પાસે દીક્ષા લઈ સાધુ થશે ત્યાંથી મરણ પામી તે સનતકુમાર કલ્પમાં ૩ દેવ તરીકે ઉત્પન્ન થશે ત્યાંથી ફરી મનુષ્યજન્મમાં

૧ તેમના વર્ણન માટે જુઓ આ માળાનું ‘સંયમધર્મ’ પુસ્તક—ઉપોદ્ધાત

૨ તેના વિશેષ વર્ણન માટે જુઓ આ માળાનું ‘દસ ઉપાસકો’ પુસ્તક પા. ૭૫

૩ જુઓ પ્રકરણને અંતે ટિપ્પણ નં ૧

આવશે. તેમાં પણ સાધુ યઈ, અંતે મરણ પામી તે બ્રહ્મ-
લોકમાં ઉત્પન્ન થશે. ત્યાંથી ફરી મનુષ્યજન્મ-પાછું મહાશુંક-
કલ્પમાં દેવપણું-પાછો મનુષ્યજન્મ-પાછું આનન્દ-કલ્પમાં
દેવપણું-પાછો મનુષ્યજન્મ-પાછું આરણ્યકલ્પમાં દેવપણું-
પાછો મનુષ્યજન્મ-પાછું સર્વાર્થસિદ્ધ નામના અનુત્તર દેવ-
લોકમાં દેવપણું અને ત્યાંથી મહાવિદેહક્ષેત્રમાં મનુષ્યજન્મ.
તે જન્મમાં તે સર્વ કર્મોનો હાથ કરી, સિદ્ધ-બુદ્ધ-અને મુક્ત
થશે, તથા સર્વ દુઃખોનો અંત લાવશે.^૧

૧. જુઓ પ્રકરણને અંતે ટિપ્પણ નં. ૨

ટિપ્પણ

ટિપ્પણ નં. ૧ :

જેન માન્યતા પ્રમાણે કલ્પ અથવા સ્વર્ગ ૧૨ છે : સૌધર્મ, ઐશાન, સાનતકુમાર, માહેન્દ્ર, જહાલોક, જાન્તક, મહાશુક, સહમાર, આનત, પ્રાણુત, આરણ અને અધ્યુત. એ બારે સ્વર્ગોની ઉત્તરોત્તર વધતી જતી શક્તિ, રિયતિ, સુખ વગેરેની વિગતો માટે જુઓ આ માળાનું 'તત્ત્વાર્થસૂત્ર' પુસ્તક અ ૪, સૂત્ર ૭-૧૦.

એ બાર સ્વર્ગો ઉપર નવ ઐત્યેયક વિમાનો (દેવલોક) છે.

તેમની ઉપર વિજય, વૈજયંત, જયંત, અપરાજિત અને સર્વાર્થસિદ્ધ એ પાંચ વિમાન છે. એ વિમાનો સૌથી ઉત્તર — પ્રધાન હોવાથી એનુત્તર કહેવાય છે.

ટિપ્પણ નં. ૨ :

આ પછીનાં બીજાં ૬ અધ્યયનો વિશેષનામે તથા સૌમાન્ય નજીવી વિગતોના થોડાપણા ફેરફાર સિવાય બીજી બધી રીતે એક સરખાં જ છે. તેથી મૂળસૂત્રમા પણ તે અધ્યયનો આખાં છાપ્યા નથી. ફરેક અધ્યયનની વિગતોનો ફેરફાર નીચે દ્રંકમાં આપ્યો છે :

અધ્યયન ૨ : વૃષભપુર નગર — ધનાવહ રાજા — સરસ્વતી દેવી — ભદ્રનંદિ કુમાર — તેની શ્રીદેવી પટરાણી સહિત પાંચસો રાણીઓ — તેના પૂર્વભવની કથા : મહાવિદેહમાં પુલ્કરીકિંત્વી નગરી — વિજયકુમાર — યુગબાહુ તીર્થ કરને જમાડયા — બાકી બધું સમાન.

અધ્યયન ૩ : વીરપુર નગર — વીરકુમ્ભમિત્ર રાજા — શ્રીદેવી — સુભતકુમાર — તેની બલશ્રી પટરાણી સહિત પાંચસો રાણીઓ — તેના પૂર્વભવની કથા : ઈશુકાર નગર — ઋષભદત્ત શુદ્ધતથ — પુષ્પદંત સાધુને જમાડયા — બાકી બધું સમાન.

અધ્યાય ૪ : વિજયપુર નગર — વાસવદત્ત રાજા — કૃષ્ણાદેવી — સુવાસવ કુમાર — તેની ભદ્રા પટરાણી સહિત પાંચસો રાણીઓ — તેના પૂર્વભવની કથા : કૌશાંબી નગરી — ધનપાત રાજા — વૈશ્રમણ્ણ્ય સાધુને જમાડયા — બાકી બધું સમાન.

અધ્યાય ૫ : સોગંધકા નગરી — અપ્રતિહત રાજા — સુકૃષ્ણાદેવી — મહાચંદ્ર કુમાર — તેની અર્દ્ધતા સ્ત્રી — જિતદાસપુત્ર — તેના પૂર્વભવની કથા : અધ્યમિકા નગરી — મેધરથ રાજા — સુધર્મા સાધુને જમાડયા — બાકી બધું સમાન.

અધ્યાય ૬ : પ્રિયચંદ્ર રાજા — સુભદ્રા દેવી — વૈશ્રમણ્ણ્ય કુમાર યુવરાજા — તેની શ્રીદેવી પટરાણી સહિત પાંચસો સ્ત્રીઓ — તેના ધનપતિ પુત્ર — તેના પૂર્વભવની કથા : મણિચંદિકા નગરી — મિત્ર રાજા — સંબૂતવિજય સાધુને જમાડયા — બાકી બધું સમાન.

અધ્યાય ૭ : મહાપુર નગર — બલ રાજા — સુભદ્રા દેવી — મહાબલ કુમાર — તેની રક્તવતી પટરાણી સહિત પાંચસો સ્ત્રીઓ — તેના પૂર્વભવની કથા : મણિપુર નગર — નામદત્ત શુદરથ — ઉદ્દત્ત સાધુને જમાડયા — બાકી બધું સમાન.

અધ્યાય ૮ : સુધોષ નગર — અન્તુન રાજા — તત્ત્વવતી દેવી — ભદ્રનાંદિ કુમાર — તેની શ્રીદેવી પટરાણી સહિત પાંચસો સ્ત્રીઓ — તેના પૂર્વભવની કથા : મહાધોષ નગર — ધર્મધોષ શુદરથ — ધર્મસિંહ સાધુને જમાડયા — બાકી બધું સમાન.

અધ્યાય ૯ : ચંપાનગરી — દત્ત રાજા — રક્તવતી દેવી — મહાચંદ્ર કુમાર યુવરાજા — તેની શ્રીકાન્તા પટરાણી સહિત પાંચસો સ્ત્રીઓ — તેના પૂર્વભવની કથા : તિગિચ્છા નગરી — જિતરાત્રુ રાજા — ધર્મવીર સાધુને જમાડયા — બાકી બધું સમાન.

અધ્યાય ૧૦ : સાકેત નગર — મિત્રનાંદિ રાજા — શ્રીકાન્તા દેવી — વરદત્ત કુમાર — તેની વરસેના પટરાણી સહિત પાંચસો સ્ત્રીઓ — તેના પૂર્વભવની કથા : રાતદારનગર, — વિમલવાહન રાજા — ધર્મરુચિ સાધુને જમાડયા — બાકી બધું સમાન.

પાપ, પુણ્ય અને સંયમ

ખંડ ૩ બો

સંયમનાં ફળ

“કર્મના વિવિધ હેતુઓ જાણી, તેમનો ત્યાગ કરે તથા
 વિવિધ પ્રકારનાં શીસો વડે જીવંતિ સાધે, પ્રયત્ન કરવા છતાં,
 આ જન્મમાં જ સંપૂર્ણ સિદ્ધિ પ્રાપ્ત ન થઈ, તો તેથી કાંઈ નિરાશ
 થવાનું કારણ નથી તેવા મનુષ્યો ઉત્તમ વિભૂતિવાળી દેવયોનિઓમાં
 જન્મ પામી, આયુધ્ય પૂરું થયે, ફરી મનુષ્યયોનિમાં સારાંસારાં કુળોમાં
 અવતરે છે તથા તેમને નીચેનાં ઇરા ઉત્તમ અંગે પ્રથમથી પ્રાપ્ત
 થાય છે : ધર-વાદી-સોનું-રૂપ-પશુ-નોકરચાકર; સુશીલગિત્રો; સહૃદય
 નાનીસાઓ; ઉત્તમ ગ્રામ; ઉત્તમ વર્ણ; આરોગ્ય; તીક્ષ્ણબુદ્ધિ; આનંદાન-
 પદ્મ; ધરા; અને પરાક્રમ પૂર્વજન્મના સંસ્કારો વડે પ્રથમથી જ
 વિશુદ્ધ આચરણવાળા તેઓ અસામાન્ય માનુષિક વિભૂતિઓ ભોગવતા
 છતાં, તેમાં અનાસક્ત રહી, શુદ્ધ બોધ પ્રાપ્ત કરે છે; તથા જ્ઞાની-
 ઓએ વર્ણવેલા સંયમપ્રધાન મોક્ષમાર્ગ સ્વીકારી, તપથી કર્મોનો
 નાશ કરી, ગાઢત સિદ્ધિ પ્રાપ્ત કરે છે [ઉત્તમ ૩/૧૩-૮]

જાલીકુમારની કથા

જૂના કાળમાં રાજગૃહ^૧ નામે નગર હતું. તેમાં શ્રેણિક^૨ નામે રાજા રાજ્ય કરતો હતો. તેને ધારિણી નામે રાણી હતી.

એક વખત ધારિણી દેવી પક્ષંગ ઉપર નરમ ચિહ્નામાં સૂતી હતી, તેવામાં તેણે રાત્રીના પૂર્વભાગના અંતમાં અને અપર ભાગની શરૂઆતમાં એક સર્વલક્ષણસંપન્ન સિંહ પોતાના મુખમાં પેસતો હોય તેવું સ્વપ્ન જોયું. બીજે દિવસે રાજાએ સ્વપ્નપાઠકોને બોલાવીને એ સ્વપ્નનો અર્થ પૂછ્યો, તો તેમણે જણાવ્યું કે, આ સ્વપ્ન એવું સૂચવે છે કે રાણીની કૃષ્ણ-દીપક એવા પુત્રરત્નનો જન્મ થવાનો છે.

સ્વપ્નપાઠકોની એ વાત સાંભળી રાજા-રાણી અત્યંત હર્ષિત થઈ, ગર્ભની સર્વ પ્રકારે સાવધાનીથી રક્ષા કરવા લાગ્યાં.

પૂરા નવ મહિના અને સાડાસાત દિવસ પૂરા થતાં રાણીએ મધ્યરાત્રીને સમયે એક સર્વાંગસુંદર પુત્રને જન્મ આપ્યો. રાજાએ તે પ્રસંગે આખા નગરમાં ભારે ઉત્સવ જાહેર કર્યો, તથા વિધિપૂર્વક કુમારના જન્માદિ સંસ્કાર કર્યા. બારમે દિવસે કુમારનું ‘જાલીકુમાર’ નામ પાડવામાં આવ્યું.

રાજાએ કુમારની રક્ષા માટે મહારાણીની દેખરેખ નીચે ધાત્રીઓ, દાસીઓ વગેરેની વ્યવસ્થા કરી. તથા જાલીકુમાર

૧. તેને વિષેની ઐતિહાસિક, ભૌગોલિક આદિ માહિતી માટે જુઓ માળાનું ‘ધર્મકથાઓ’ પુસ્તક, પા. ૧૮૨-૫.

પણુ દિવસે દિવસે પર્વતની કદરામાં ચપાનું વૃક્ષ વધે તેમ મોટો થવા લાગ્યો. આઠ વર્ષનો થતા તેને શુભ દિવસે, શુભ મુહૂર્તે કલાચાર્ય પાસે ૭૭ કળાઓ શીખવા મોકલવામાં આવ્યો.

અભ્યાસ પૂરો થતા, તથા જ્ઞવીકુમાર ઉમરે આઠતા^૧, તેના માતપિતાએ તેને માટે ઉમર રૂપ-સાવણ્ય-યૌવન અને ગુણ-સમુદાયની જામતમાં સરખી એવી આઠ જ્ઞાનદાન રાજકુળની રાજકન્યાઓ પસંદ કરી, અને ખૂબ ધામધૂમથી તેમનું તેની સાથે લગ્ન કર્યું.

ત્યાર બાદ જ્ઞવીકુમાર પિતાએ આપેલા અનુપમ ભોગ પદાર્થોથી યુક્ત થઈને પોતાની બીઓ માથે ગાનનાન અને વિલાસમાં રહેવા લાગ્યો.

એક વાર ભગવાન મહાવીર ગામેમાં પગપાળા ફરતા રાજગૃહ નગરમાં આવી પહોંચ્યા. સૌ લોકોને તેમને દર્શાને જતા જોઈ, જ્ઞવીકુમાર પણ તેમના દર્શાને ગયો. ત્યાં મહાવીર-ગ્રામીએ આપેલો ઉપદેશ સાંભળી, તે ધણો પ્રમત્ત થયો, સતોડ પામ્યો, અને જાણે પોતાનું અતર બિધડી ગયું હોય તેવી પ્રમત્તતા અનુભવના લાગ્યો. તે ફરીફરીને ભગવાનને નમસ્કાર કરી, કહેવા લાગ્યો ‘હે ભગવાન’ આપનું કથન મને ગમ્યું છે, અને તે પ્રમાણે પુરુષાર્થપૂર્વક પ્રયત્ન કરીને બધનમુક્ત થવા હું ઇચ્છુ છું’ પછી મહા પરાણે^૨ પોતાના

૧ મૂળમાં આટલા વિશેષણ વધારે છે. ૭૭ કળાઓમાં પંડિત, નવ અંગો ભણેલો, અદાર દેશીબાપાઓમાં વિશારદ, સમીતમાં પ્રીતિવાળો, ગાધર્વ-નાટ્ય-સાસ્ત્રમાં કુગર્જ, જગવાન, રાત્રે પણ બીન્યા વિના ફરનાર, સાદસિન્ધ, અને ભોગસમર્થ [થતા.]

માતપિતાની અનુમતિ મેળવીને બલીકુમારે ભગવાન પાસે સાધુપણની દીક્ષા લીધી.

દીક્ષા લીધા બાદ બલીકુમાર મહાવીર ભગવાનની આજ્ઞા મુજબ જ ચાલતો-રહેતો-બેસતો સૂતો-ખાતો-ખેલતો-તથા સર્વે જીવો પ્રત્યે દયાપૂર્વક વર્તતો હતો, અને એ બાબતમાં જરા-પણ આળસ કરતો નહોતો. ચાલવામાં-ખેલવામાં-ખાનપાન લાવવા-લેવામાં-પોતાનો સામાન તથા પાત્રોને લેવા-મૂકવામાં-મળમૂત્ર-સીંટ-ગળખા વગેરે મેલ નાખવામાં તે સાવધાન રહેતો અને કાળજીથી વર્તતો. માનસિક-વ્યસિક-શારીરિક ક્રિયાઓમાં પણ તે સાવધાન રહેતો, મન-ધ્યન-કાયાને વશ રાખતો, ઇન્દ્રિયોને વશ રાખતો તથા સુસંયતપણે બ્રહ્મચર્ય ધારણ કરતો વિચરતો હતો. તે ત્યાગી, સરળ, ધન્ય, ક્ષમાવાન, (સહન-શીલ), નિતેન્દ્રિય, શુદ્ધવ્રતી, કોઈ પ્રકારની કળાકાંક્ષા (નિદાન) વિનાનો, સુંદર સાધુપણમાં લીન અને દમનશીલ હતો.

તેણે ભગવાનના સ્થવિરો પાસેથી અગિયાર અંગો શીખી લીધાં, ત્યાર બાદ એક વાર ભગવાન પાસે જઈ તેણે કહ્યું :
“હે ભગવન! જો આપ અનુમતિ આપો, તો હું ‘ગુણરત્ન સંવાત્સર’ નામનું તપ ધારણ કરવા ઇચ્છું છું.”

ભગવાને કહ્યું : ‘હે દેવાનુમિત્ર! તને જેમ હીક લાગે તેમ કર, વિલંબ ન કર.’

પછી બલીએ ભગવાનની અનુમતિથી નીચે પ્રમાણે ગુણરત્ન તપ આદ્યું : પહેલા માસમાં સુનત ચાર-ચાર ટંકના ઉપવાસ કરવા, અને દિવસે સૂર્યની સામે નજર માંડી, નડકો

૧. તે બધા સંવાદની વિગત માટે જુઓ આ માળાનું ‘ધર્મ-કથાઓ’ પુસ્તક, પા. ૨૭-૬.

આવતો હોય તેવી જગ્યામાં ઉભડક^૧ બેસી રહેવું, તથા રાત્રીએ ઠાઠ પશુ વસ્ત્ર ઓઢવા કે પહેવી વિના વીરાસને^૨ બેસી રહેવું પછી બીજો મહિને તે જ પ્રમાણે છ દંડના ઉપવાસ કરના ત્રીજો મહિને આઠ દંડના, ચોથો મહિને દશ દંડના એમ અનુક્રમે સોળમે માસે ચોતીસ દંડના ઉપવાસ કરવા, તથા દિવસ અને રાત દગ્ધ્યાન જે રીતે મેમવાનું શરૂઆતમાં જણ્યું-યુ છે તે જ કાયમ રાખવું^૩

આ પ્રમાણે ઉદાર (આશા નિનાના) વિમ્તીર્ણ^૪, કૃપાણુ રૂપ, મગજરૂપ, શોભાયુક્ત, ઉત્તમ, ઉન્નત્યગ, અને મોટા પ્રભાવનાના તપકર્મથી જની મુનિ શુષ્ક થઈ ગયા જૂખને પ્રભાવે રૂખા થઈ ગયા, મામરહિત થયા, તથા માત્ર હાડકા અને ચામડાથી જ ઢકાયેલા રહ્યા તે ચાલતા ત્યારે તેમના શરીરના બધા હાડકા ખડમડતા હતા તેમના શરીરની બની નાડીઓ ઉપર તરી આવી હતી હવે તે માત્ર આત્મ બળથી જ ચાલતું-મેસવું વચેરે ક્રિયાઓ કરી શકતા હતા તે એટલા મધા દુર્ગળ થઈ ગયા હતા કે, બોલી ગયા પછી અને મોલના બોલના તથા બોલવ નું કાગ પડે ત્યારે પશુ ગ્નાનિ પામતા હતા સૂકા પાદડા, તન કે તેવા સૂકા સામાનથી બરેની સગડીને કોઈ ઢમકે, ત્યારે જેવો અવાજ થાય, તેવો જ અવાજ તે જની મુનિ ચાલતા ત્યારે પશુ થતો તે મુનિ

૧ નિતબનો બામ જમીનને ન અડકે તેમ

૨ અર્થાત્ સિદ્ધાસન વિના જ, સિદ્ધાસન ઉપર બેઠા હોઈએ તેમ બેઠા રહેવું.

૩ આ બધાની વિચિત્ર માટે જુઓ આ માળાનું “ભગવતી સાર” નામે પુસ્તક, પા ૧૮૨

તપથી પુષ્ટ હતા; જો કે માંસ અને લોહીથી ક્ષીણ હતા. તેમ છતાં રાખમાં ભારેલા અગ્નિની જેમ તપ અને તેજ્યુક્તા હતા.

હવે એક દિવસે રાત્રીને પાછલે પહેરે જંગતાં જંગતાં તથા ધર્મ વિષે વિચાર કરતાં તે મુનિના મનમાં આ પ્રમાણે સંકલ્પ થયો : ‘હું અનેક પ્રકારના તપકર્મથી દુઃખજો થઈ ગયો છું; ખોલતાં ખોલતાં પણ યાકો જઈ છું; તથા ચાલું છું ત્યારે પણ સૂકાં પાંદડાં વગેરેથી ભરેલી સગડીઓ હસડાતી હોય તેવો અવાજ થાય છે. આવી સ્થિતિમાં પણ હજી ન્યાં સુધી મારામાં જીવવાની શક્તિ, કર્મ, બળ, વીર્ય અને પુરુષકાર — પરાક્રમ છે, ત્યાં સુધી હું મારા ધર્મોચાર્ય અમણ્ણમગવંત પાસે જઈ, અનશનવ્રત સ્વીકારું. આવતી કાલે જ મળસકું થયા પછી, રાજગૃહનગરમાં પધારેલા મહાવીર ભગવાન પાસે જઈ, તેમની અનુમતિ લઈ, પાંચ મહાવ્રતો ફરી ધારણ કરી, અમણ્ણ તથા અમણ્ણીઓની ક્ષમા માગી, ઉત્તમ સ્થવિરો સાથે વિપુલ પર્વત ઉપર ધીમેધીમે ચડી, કોઈ કાળા શિલાને જોઈ—તપાસી, તેના ઉપર ડાબનો સાથરો પાથરી, ખાનપાનનો ત્યાગ કરી, ‘મારણાંતિક સંલેખના’ વ્રત હું સ્વીકારું તથા મૃત્યુની કાંક્ષા તથા, વૃક્ષની પેડે સ્થિર થાઉં.’

તે પ્રમાણે બીજે દિવસે ભગવાનની અનુમતિ મેળવી તે મુનિ વિપુલપર્વત ઉપર ગયા અને ત્યાં ડાબના સાથરા ઉપર અંતિમ વ્રત સ્વીકારીને સૂતા. એ પ્રમાણે સાડ દેંક વીતાવી, પોતે કરેલા દોષોની કળૂલાત (આલોચના) તથા પ્રાયશ્ચિતાદિ કરી,^૧ તે મુનિ સમાહિત અવસ્થામાં મરણ પામ્યા. સાધુપણમાં

૧. આલોચના પછી પ્રતિક્રમણ કરવાનું હોય છે. પ્રતિક્રમણ એટલે શુભ આચારોમાંથી ખસી, અશુભ આચારોમાં જો ક્રમણ—

તેમણે ક્રમ ૧૧ વર્ષ ગાળ્યા હતા તેમને મરણ પામેલા જણી પેલા અધિરોએ તેમના પરિનિર્વાણ નિમિત્તે ધ્યાન કર્યું, તથા તેમના સ્ત્રો-પાત્રો લઈ તેઓ શ્રીમદ્દાવીર ભગવાન પામે આવ્યા, અને જીવીમુનિના મરણની વાત તેમને નિવેદિત કરીને તેમના વન્નપાત્રો તેમની આગળ ગળૂ કર્યા

તે વખતે ગૌતમગ્રામીએ ભગવાનન વદન રીતે પૂછ્યું હે ભગવન્ ! જીવીઆધુ સ્વભાવે બદ, વિનયી શાત ઓછા ક્રોધ માન માયા નોભવાળા, અત્યંત નિરભિમાની, ગુરુની ઓથે રહેનારા કો નિ સતાપ ન આપનારા તથા શુભકૃત હતા તે હવે મરણ પામીને કયા ગયા છે, તથા કયા ઉત્પન્ન થયા છે ?

ભગવાને જવાબ આપ્યો હે ગૌતમ ! તે જાની અદ્રક્ષોઃ, તેમજ સૌધર્મ કલ્પથી (સ્વર્ગ) માડીને આરણ્ય અને અન્યુત કલ્પ, તથા નવ ઐવ્યક વિમાનો (દેવલોકો) ની પથ પાઠ આવેલા વિજય નામના અનુતર વિમાનમાં દેવ તરીકે ઉત્પન્ન થયો છે

ગૌતમ હે ભગવન્ ! ત્યા તેમનું આયુષ્ય કેટલું હશે ?

મદ્દાવીર હે ગૌતમ ! જત્રીસ સામરોપમ વર્ષો

ગૌતમ હે ભગવન્ ! તે ત્યાથી મ્યુત થઈને કયા જશે ?

મદ્દાવીર હે ગૌતમ ! મદ્દાવિદેહક્ષેત્રમાં જન્મી સિદ્ધ

સુદ-અને મુક્ત થશે

ગમન કર્યું હોય તેમથી 'પ્રતિ' એટલે પાછા શુભ આવ્યારો તરફ આવવું તે તેમાં ચોતે દેવી અશુભ પ્રવૃત્તિની નિદાદારા નિવૃત્તિ, તથા દોષોનો દોષ અને અવિધના દોષોનો ત્યાગ-એટલી વસ્તુઓ સમાઈ હોય છે

૧ જુઓ આગળ પાન ૧૧૫

ટિપ્પણ

. આના જેવી જ કથા પછીના ૬ અધ્યાયોમાં પણ સમજી લેવી. તે દેવેનાં નામ અનુક્રમે : મયાલિ, હવયાલી, પુરિસસેલ, વારિસેલ, દીહદંત, સદૃદંત, વેહલ્લ, વેહાયસ અને અભયકુમાર છે. તે કથાઓમાં થોડીઘણી વિગતોમાં ફેર છે તે નીચે પ્રમાણે :

પ્રથમ જ જણની માતાનું નામ ધારિણી ગણવું; વેહલ્લ અને વેહાયસને ચેલ્લણાના પુત્રો કહેવા. પહેલા ચારનો સાધુપણનો કુલ કાળ ૧૬ વર્ષ ગણવો; પછીના ત્રણનો ૧૨ વર્ષનો ગણવો અને છેલ્લા બેનો પાંચ વર્ષનો ગણવો. પહેલા ચાર મરીને અનુક્રમે વૈજયંત, જયંત, અપરાન્નિય અને સંયદૃસિદ્ધ નામના અનુતર દેવલોકમાં હતપત્ર યાય; દીહદંત સંયદૃસિદ્ધમાં, અને બાકીના અનુક્રમે અપરાન્નિય, જયંત, વૈજયંત અને વિજયમાં. અર્થાત્ અભયકુમાર વિજયમાં. બાકીનું બધું સમાન. અભયકુમારની બાબતમાં, રાજગૃહનગર, શ્રોણિક રાજ અને નંદાદેવી ગણવાં. બાકીનું ઉપર મુજબ

[૬૨ કથાનો પહેલો વર્ગ સમાપ્ત]

બીજા વર્ગની તેર કથાઓનાં નામ નીચે મુજબ ગણવાં : દીહસેલ, મહાસેલ, સદૃદંત, ગૃદદંત, સુદ્દંત, હલ્લ, દુમ, દુમસેલ, મહાદુમસેલ, સીહ, સીહસેલ, મહાસીહસેલ, અને પુદ્ગલસેલ.

બધી કથાઓ ભલીના જેવી જ સમજાવી. રાજગૃહ નગર, શ્રોણિક પિતા, ધારિણી માતા. તેરનો સાધુપણનો કાળ ૧૬ વર્ષ. અનુક્રમે પ્રથમ બે વિજયમાં, પછીના બે વૈજયંતમાં, પછીના બે જયંતમાં, પછીના બે અપરાન્નિયમાં, અને મહાદુમસેલથી બાકીના પાંચ સંયદૃસિદ્ધમાં હતપત્ર યાય.

[તેર કથાનો બીજો વર્ગ સમાપ્ત]

ધન્યની કથા

પૂર્વે કાકંદી^૧ નામે નગરીમાં જિતશત્રુ રાજા રાજ્ય કરતો હતો. તેમા ભદ્રા નામે તાલેવંત શેઠાણી રહેતી હતી. તેને ધન્ય નામે પુત્ર હતો. તેને બહુ લાડ-પાડમાં કાક-માકથી ઉછેરવામાં આવ્યો હતો, તથા જીવાનીમાં આવનાં તેને ખાનદાન કુળની તથા સમૃદ્ધ ઘરની ૩૨ કન્યાઓ સાથે પરણાવવામાં આવ્યો હતો. ભદ્રાશેઠાણીએ તે દરેક સ્ત્રી દીક એક એક મહેલ પુષ્કળ માધનસંપત્તિથી સજ્જવીને તૈયાર કરાવ્યો હતો; અને પહેરામણીમાં તે દરેકને પુષ્કળ પ્રીતિદાન આપ્યું હતું. ધન્ય પોતાની મુવાન અને સ્વરૂપવતી સ્ત્રીઓ સાથે અનેક પ્રકારનાં નાટ્ય-ગીત-નૃત્ય વગેરેથી આનંદ કરતો, તથા ઝગ્ગુ અનુસાર ભોગો ભોગવતો વિહરતો હતો.

એક વખત મહાવીર ભગવાન તે નગરીમાં પધાર્યા. તેમનાં દર્શને જતા અનેક લોકોને જોઈ ધન્ય પણ રનાનાદિથી પવિત્ર થઈ, તેમનાં દર્શને ગયો, અને તેમને વંદનાદિ કરી તેમનો ધર્મોપદેશ સંભળવા લાગ્યો.

૧. બિહારમા ગોરખપુર લાઈન ઉપર આવતા નેનવાર સ્ટેશનથી દોઢ માઈલ ઉપર આવતું આજનું પુખંદા જીઓ આ માળાનું 'ધર્મકથાઓ' પુસ્તક પા. ૨૨૭.

ભગવાનનો ધર્મોપદેશ સાંભળ્યા બાદ સંતુષ્ટ થઈ, ભગવાનને ત્રણ વાર પ્રદક્ષિણા કરી, તથા નમસ્કાર કરી તેણે કહ્યું, “હે ભગવન્ ! હું આપના પ્રવચન ઉપર શ્રદ્ધા કરું છું, વિશ્વાસ કરું છું તથા રુચિ કરું છું. હે ભગવન્ ! હું આપના ઉપદેશ પ્રમાણે વર્તવાને તૈયાર છું. પરંતુ હે દેવાનુગ્રિય ! મારી માતાની રજા માગીને હું આપની પાસે દીક્ષિત થઈ સાધુપણ સ્વીકારીશ.”

પછી તે પોતાને ઘેર ગયો, અને પોતાના નિશ્ચયની વાત પોતાની માતાને કરી. તે સાંભળી તેની માતા એકદમ પરસેવાથી બીના શરીરવાળી થઈ ગઈ; તેનાં અંગો શોક-ભારથી કંપવા લાગ્યાં; તે નિસ્તેજ તથા શોભા વિનાની થઈ ગઈ; તેનાં આભૂષણો ઢીલાં થઈ ગયાં; તેનું ઉત્તરીય વસ્ત્ર સરી ગયું, અને વીખરાયેલા કેશપાશ સહિત, મૂર્છિત થઈને તે કુહાડાથી કપાયેલી અંધકલતાની પેઠે કે ઉત્સવ પૂરો થતાં શોભાહીન બની જતા ઇદ્રધ્વજની પેઠે નીચે ગળડી પડી. પછી મહા પ્રયત્ને કંઈક સ્વસ્થ થતાં તે આકંઠ કરવા લાગી : ‘હે પુત્ર ! તું મારો ઇષ્ટ, કાંત અને પ્રિય છે; આભરણની પેટી જેવો, અને જીવિતના ઉત્સવ જેવો આનંદજનક છે; ઉપરાંત પુષ્પની પેઠે તારા નામનું શ્રવણ પણ દુર્લભ છે, નો તારું દર્શન તો દુર્લભ હોય તેમાં નવાઈ નથી. તારો વિયોગ મારાથી એક ક્ષણ પણ સહન નહીં થઈ શકે. માટે હું જીવું છું’ સાં લગી તું ઘેર જ રહે; પછી કુલવંશતંત્રની વૃદ્ધિ કરીને વૃદ્ધાવસ્થામાં તું સાધુ થજે.’

ત્યારે ધન્યે કહ્યું : “હે માતા ! આ મનુષ્યભવ અનેક જન્મ-જરા-મરણ-રોગ વગેરે શારીરિક અને માનસિક દુઃખોની

અત્યંત વેદનાથી અને સેંકડો મંકટોથી પીડિત છે, અંધુવ છે, તથા મધ્યાના રંગ જેવો, પરપોટા જેવો, દાબની સળી ઉપર રહેલા બલગ્નિદુ જેવો, સ્વપ્નદર્શન જેવો, અને વીજળીના ચમકારા જેવો ચંચળ છે. સડવું-પડવું-અને નાશ પામવો એ તેનો ધર્મ છે. પહેલાં કે પછી તેનો અવસ્થ ત્યાગ કરવાનો છે; તો હે માતા ! કોણ જાણે છે કે, કોણ પ્રથમ થશે અને કોણ પછી જશે ? ખાટે હું તો તારી અનુમતિથી હમણાં જ બગવાન પામે પ્રવળ્યા લેવા છત્તું છું."

બદા : " હે પુત્ર ! તારું શરીર ઉત્તમ રૂપ, લક્ષણ, વ્યંજન (મના-તત્ત્વ વગેરે) અને ગુણોથી યુક્ત છે. તથા ઉન્નમ બળ, વીર્ય અને સત્ત્વવાળું છે. તું વિજ્ઞાનમાં વિચક્ષણ છે, સૌભાગ્ય ગુણથી શ્રેષ્ઠ છે, કુલીન છે, અતિ સમર્થ છે, અનેક પ્રકારના વ્યાધિ અને રોગથી રહિત છે, તથા ઉદાત્ત અને મનોહર છે. ખાટે હે પુત્ર ! જ્યાં સુધી તારા શરીરમાં રૂપ યૌવનાદિ ગુણો છે, ત્યાં સુધી તું તેનો ઉપભોગ કર : પછી મારા મરણ બાદ કુલતંત્રની શક્તિ કરી, શ્રદ્ધાવસ્થામાં તું સાધુ થશે."

ધન્ય : " હે માતા ! આ શરીર દુઃખનું ઘર છે, અનેક વ્યાધિઓનું સ્થાન છે. અસ્થિ-સ્નાયુ નાડીના સમૂહનું બનેલું છે, માટીના વાસણ જેવું દુર્બલ છે; અશુચિથી ભરેલું છે; તેની મારવાર નિગંતર કગળી પડે છે; તથા શૂન્ય ઘરની પેઠે સડવું-પડવું-નાશ પામવો એ તેના સહજ ધર્મો છે. વળી એ શરીર પહેલાં કે પછી અવસ્થ છોડવાનું જ છે. તો હે માતા ! કોણ જાણે છે કે કોણ પહેલાં જશે અને કોણ પછી જશે ?

માટે હું તો તારી અનુમતિથી હમણાં જ ભગવાન પાસે પ્રત્યક્ષ સેવા છઠ્ઠું છું.”

બધા : “હે પુત્ર ! તારે ૨૨ ઓઓ છે. તે વિશાળ કુળમાં ઉત્પન્ન થયેલી છે; રૂપ-લાવણ્ય-યૌવનથી યુક્ત છે. વળી તે સમાન કુલમાંથી આવેલી, કલાકુશળ અને સર્વકાળ લાઙ્ગુષ્ઠને ચોગ્ય છે. વળી તે માર્દવયુક્ત, નિપુણ અને વિનયોપચારમાં પંડિત તથા વિચક્ષણ છે. સુંદર, મિત્ર અને મધુર મોલવામાં, તેમ જ હાર્ય-કટાક્ષ-ગતિ-વિલાસ અને રિયતિમાં વિચારદ છે; ઉત્તમ કુલ અને શીલથી મુશોભિત છે; વિશુદ્ધ કુલરૂપ વંશતંત્રની વૃદ્ધિ કરવામાં સમર્થ યૌવનવાળી છે; મનને અનુકૂલ અને હૃદયને ઇષ્ટ છે; ગુણો વડે પ્રિય અને ઉત્તમ છે; તેમજ હંમેશાં બાવયુક્ત, અને સર્વ અંગમાં સુંદર છે. માટે હે પુત્ર ! તું એ ઓઓ સાથે માનુષી કામ-ભોગો ભોગવ; ત્યારબાદ ભુક્તભોગી થઈ, વિપ્લેની ઉત્સુકતા દૂર થયા બાદ, મારા મૃત્યુ પછી દીક્ષા લેજે.”

ધન્ય : “હે માતા ! માનુષી કામભોગો અપવિત્ર અને અશાશ્વત છે; વાત-પિત્ત-સ્થેષ્ઠ, વીર્ય અને સોહીને ઝરવાવાળા છે; વિષ્ટા-મૂત્ર-સ્થેષ્ઠ-શીંટ-વમન-પિત્ત-પરુ-વીર્ય અને શોષિતથી ઉત્પન્ન થયેલા છે; વળી તે ગંદા તથા ખરાબ મૂત્ર અને દુર્ગંધી વિષ્ટાથી ભરપૂર છે; મડદા જેવી ગંધવાળા ઉચ્છ્વાસથી અને અશુભ નિઃશ્વાસથી ઉદ્દેગ ઉત્પન્ન કરનારા છે; ખીભાસ, હલકા અને કલમલ (અશુભ દ્રવ્ય)ના સ્થાનરૂપ હોવાથી દુઃખરૂપ અને સર્વ મનુષ્યોને સાધારણ છે; અત્યંત શારીરિક અને માનસિક દુઃખ વડે સાધ્ય છે; અજ્ઞાની જનથી સેવાયેલા છે; સાધુ પુરુષો વડે હંમેશાં નિંદાયા છે; અનંત

સ સારની વૃદ્ધિ કરનારા છે, પરિણામે કંટુક્ષયયુક્ત છે મનના ધાસના પૂર્ણાની પેઠે મૂકી ન દર્શાવે તો દુષ્કર્મ પશ્ચિમ વાળા અને મોક્ષમાર્ગમાં વિચરે છે ”

બ્રા “હે પુત્ર ! અર્ધા (પિતામહ), પર્ધા (પ્રપિતામહ) અને પિતાના પર્ધા થકી આવેલું અખૂટ ધન તારી પામે” મોખૂદ છે, તે તારે માત્ર પેદી સુધી પુણ્ય દાન દેવાને પુણ્ય ભોગ્યવાને અને પુણ્ય વહેચવાને પૂરતું છે માટે તેના વડે પ્રથમ માનુષી કામભોગો ભોગ્ય અને પછી સુખનો અનુભવ કરી મારા મર્ધા માટે દીક્ષા લેજો ”

ધન્ય “હે માતા ! એ હિરણ્ય વગેરે પદાર્થો અગ્નિ-ઓ રાગ મૃત્યુ-દાયાદ (ભાષાત) વગેરેના ભયથી યુક્ત છે વળી તે અદ્યુવ અનિત્ય, અને અસાશ્વત છે કોણ જાણે છે કે કોણ પહેલા જશે અને કોણ પછી જશે ? માટે હું તો તત્કાળ પ્રત્યક્ષા લેના છઠ્ઠું છું ”

આ પ્રમાણે જ્યારે વિષયને અનુકૂળ ઉક્તિઓથી તેને મનાવી ન શકાયો, ત્યારે નિષયને પ્રતિકૂળ અને સમયને વિષે ભય અને ઉદ્વેગ ઉત્પન્ન કરનારી ઉક્તિઓથી તેની માતાએ તેને સમજાવવા માંડ્યો ‘હે પુત્ર ! એ જિનમાર્ગ ખરેખર સત્ય, અદ્વિતીય, ન્યાયયુક્ત, તુલ્ય શસ્ત્રોને કાપનાર, મિદ્ધિના માર્ગરૂપ, મુક્તિના માર્ગરૂપ, અને નિર્વીણતા માર્ગરૂપ છે તેમજ અમલસરહિત તથા નિરતર સર્વદુષ્કર્મના નાશનું કારણ છે તે માર્ગમાં પ્રવર્તન કરનારા જીવો સિદ્ધ, બુદ્ધ અને મુક્ત થઈ અવશ્ય નિર્વીણ પ્રાપ્ત કરે છે તથા સર્વ દુષ્કર્મોના નાશ કરે છે પરંતુ તે માર્ગ સર્પની પેઠે એકાત-નિશ્ચિત દષ્ટિરાજો, અન્ધાની પેઠે એકાત ધારવાળો, લોહાના જવ ચાવવાની પેઠે દુષ્કર અન

રેતીના કોળિયા જેવો નિઃસ્વાદ છે; વળી તે ગંગાને સામે પ્રવાહે જવાની પેઠે અને એ હાથથી સમુદ્રને તરવાની પેઠે મુરકેલ છે; તથા મોટી શિક્ષા જિંચકવા બરાબર છે. સાધુને બિદ્યા માગવી પડે છે; અને બિદ્યામાં પોતાને માટે તૈયાર ન કરેલું એવું વધ્યું ઘટ્યું સ્વીકારવું પડે છે. વળી મહેમાન માટે તૈયાર કરેલો આહાર, રાજપિંડ, તેમજ મૂલ, કંદ, ફલ, ખીજ અને હરિયાળીનું ભોજન ખાવું કે પીવું પણ તેને કષ્ટતું નથી. હે પુત્ર ! તું સુખમાં જીજ્ઞેસો છે, દુઃખ તે કદી વેઠ્યું નથી. તેમજ ટાઢ-તડકો-શૂખ-તરસ-ચોર-જંગલી જાનવર-ડાંમ્ર-મચ્છર વગેરેના ઉપદ્રવોને તથા વાત પિતાદિથી થના રોગોને અને તેમનાં દુઃખોને તેમજ તેનાં ખીજાં સંકટો અને વિધોને સહવાને તું સમર્થ નથી.”

ધન્ય : “ હે માતા ! ખરેખર જિનેનો માર્ગ મંદ શક્તિ-વાળો, કાયર તથા હલકો પુરુષોને તેમજ આ લોકમાં આસક્ત અને પરલોકથી પરાઝમુખ એવા વિષયા લોકોને માટે દુષ્કર છે : પણ ધીર, નિશ્ચિત અને પ્રયત્નવાન પુરુષને તેનું અનુ-પાલન જરાપણ દુષ્કર નથી.”

આમ જ્યારે ધન્યને કોઈ પણ રીતે સમજાવી ન શકાયો, ત્યારે વગર ઇચ્છાએ ભદ્રાએ તેને દીક્ષા લેવાની અનુમતિ આપી. તથા તેના નિષ્ક્રમણાભિષેકની તૈયારીઓ કરવા માંડી.

પછી ભદ્રાએ જિતશત્રુ રાજા પાસે જઈને કહ્યું :

“ હે દેવાનુપ્રિય ! મારો એકનો એક પુત્ર અહીં તની પાસે દીક્ષા લેવા તૈયાર થયો છે. મારે તેનો આ છેલ્લો સત્કાર

કરવાનો છે. તો તેને માટે ચામડા, છત્ર, અને મુગટ આપવાની મહેરમાની કરો.”

તે સાબળી જિતશત્રુએ કહ્યું “હે દેવાનુપ્રિયે ! તું નિશ્ચિત રહે . પોને જ તેનો નિષ્કમણસત્કાર કરીશ.”

પછી જિતશત્રુ રામ ચતુર્ગ મેના સાથે હસ્તીરાજ ઉપર બેઠી ભદ્રાને રોગ આપ્યા અને ધન્યને કહેવા લાગ્યા.

‘ હે દેવાનુપ્રિય ! તું ભોગોનો ત્યાગ શા માટે કરે છે ? મારી છાયામા રહીને તું નિરાતે ભોગો ભોગવ નને જે કંઈ તકલીફ હોય, તે તું અને કહી દે . તે મધાનુ નિવાણુ કરી આપીશ.’

ધન્યે જનામમા કહ્યું “હે દેવાનુપ્રિય ! જો તમે માગ શ્રવિતના નાશ કરનારા મૃત્યુને રોખી શકતા હો, તથા શરીરના સૌંદર્યનો વિનાશ કરનારી હ્રદાવસ્થાને અગ્રહી શકતા હો, તો . જરૂર તમારી છાયામા રહીને આ કામભોગોને ભોગવ્યા કરો.”

જિતશત્રુ બોલ્યા “હે દેવાનુપ્રિય ! મૃત્યુ કાઠથી રોખી શકાય તેવું નથી દેવ અને દાનવ પણ તેને રોખી શકતા નથી જ્યાં મૃત્યુ ચિત્તમા આયોના મરકારો છે, ત્યાંમૃત્યુ મૃત્યુનો ભય નેવાનો જ.”

ત્યારે ધન્યે કહ્યું “હે દેવાનુપ્રિય ! મૃત્યુભય ધન્યેનો નથી તેથી જ તેને વધાવનારા વિનામના મરકારોનો પણ ! ત્યાગ કરવા મધુ છુ.”

આ સાબળી જિતશત્રુ ! તમે આખી નમરીમા ધોરણા કરી દે . જે ભોગો મૃત્યુભયનો નાશ કરનારા હોય અને તે માટે નિષ્પક્ષાયોના ત્યાગ કરવા કરીમદ્દ થવા તૈયાર માય,

પણ માત્ર મિત્ર, ત્રાતિ, કે સંબંધી માણસોના યોગક્ષેમની ચિંતાથી જ અટકી રહ્યા હોય, તેઓએ ખુશીથી ધન્યની પેઠે પ્રવળ્યા સેવા તૈયાર થવું; કારણ કે, તેમનાં સંબંધીઓના વર્તમાન યોગક્ષેમનો હું નિર્વાહ કરીશ.'

આ ઘોષણાથી બીજા પણ અનેક વિચારક યુવાનો ધન્ય સાથે ભગવાન મહાવીર પાસે ગયા. ત્યાં ગયા બાદ જિતશત્રુ રાજાએ ધન્ય વગેરે યુવાનોને આગળ કરીને ભગવાનને કહ્યું : 'હે દેવાનુપ્રિય ! આ ધન્ય તેની માનો એકનો એક છે, તેના અતિ સ્નેહનું પાત્ર છે; અને તેના બીજા હૃદય જોવા છે. પણ તમારું પ્રવચન સાંભળ્યા બાદ તેની વૃત્તિ વિપવવિલાસાદિ-થી ઊડી ગઈ છે. તે તમારી સાથે રહીને અહિંસાદિની પાંચ પ્રતિજ્ઞા સ્વીકારવા ઇચ્છે છે, તે માટે તેની માતાએ તેને આપની પાસે મોકલ્યો છે. તો હું તેની માતાની વતી આપને આ શિષ્યભિક્ષા સ્વીકારવા વિનંતી કરું છું.'

તે વખતે બીજા બધા યુવાનો માટે પણ તેમનાં માતાપિતાએ આપેલી અનુમતિ જિતશત્રુએ ભગવાન પાસે પ્રગટ કરી. અહતે તે બધાને પણ શિષ્ય તરીકે સ્વીકાર્યા.

પછી ધન્ય વગેરે યુવાનોએ ધર્માનખૂણામાં જઈ, પોતાનાં કપડાંલત્તાં ઉતાર્યાં. પોતાના દીકરાએ ઉતારેલાં કપડાં લેતી અને સ્નેહથી આંસુ સારતી ભદ્રાશેઠાણીએ તેને કહ્યું : 'બેટા ! આ માર્ગમાં ચલન કરજો, પરાક્રમ કરજો, કદી પ્રમાદ ન કરીશ.'

પછી ધન્ય અહત ભગવાનના આદેશ પ્રમાણે હંમેશાં સંયમથી વર્તવા લાગ્યો. નેણે અહતના સ્થવિરો પાસે સામાયિક વગેરે ચૌદે પૂર્વોનું અધ્યયન કર્યું, તથા ઇન્દ્રિયદમન અને તપની સવિશેષ સાધના કરી.

ધન્યે જે દિવસે પ્રાણત્યાગી થી, તે જ દિવસે તેણે ભગવાન પાસે જઈને કહ્યું. ‘હે ભગવન! આપ પરવાનગી આપો, તો હું છ છ ટકના ઉપવાસ મરતા સુધી કરવા ઇચ્છુ છું. છઠ્ઠા ટકને પાસે પહોંચી હું જાત વગેરે લૂણ અનાજ જ એક ટક ખાઈશ^૧, તે પછી એક હાથે આપેલું હશે તો જ લઈશ^૨, જિતગી જઈને નાખી દેવા જેવું નહીં થઈ ગયું હોય તો જ લઈશ, તેમજ અન્ય શ્રમણ-ધાત્રણ-અતિથિ-કૃપણ-યાત્રક^૩ વગેરેને જેની જરૂર ન હોય તેવું હશે તો જ લઈશ.’

ભગવાનની પરવાનગી મળ્યા બાદ ધન્ય સાધુએ તે પ્રકારનું નત આચરવા માડ્યું. પાગલ્યને દિવસે તે વ્યાધાય વગેરેથી પગ્વારી, ભગવાનની ગળ લઈ નગરીમાં જતો અને પોતાના નિયમ મુજબની તૈયાર બિહા કાળજીપૂર્વક માગતો, પગલું કોઈ વાર તેને અન્ન મળતું તો પેય ન મળતું, અમે કોઈ વાર તેને પેય મળતું, તો અન્ન ન મળતું તો પછી તે તો હીનના, વૈભવમય, ક્ષેત્ર, કે વિપાદ અનુભવ્યા વિના પોતાની સમાધિમાં ખસેલ પહોંચવા દીધા નિના, તથા પ્રાપ્ત અપ્રાપ્ત યોગોમાં ઉદ્ભવપરાયણ રહી, જે કર્મ મળે તે સ્વીકારી લેતા; અને પોતાના યુગને બતાવ્યા બાદ, તેમની પરવાનગીથી, તે બિહામાં કોઈ પ્રકારની આસક્તિ કે મોહ રાખ્યા વિના જ, જેમ સર્પ પોતાના દરમાં આગુબાણની જમીનને સ્પર્શ કર્યા

૧ તેને આય બિવ-આબેડ કહે છે

૨ અર્થાત્ મને આપવા માટે હાથ એકા ધરી ફરી ધોવા ન પડે તેવી રીતે આપેલું

૩ મૂળ ‘વર્તીપક’-યાત્રાવિશેષ-ટીકા

વિના પ્રવેશ કરે છે, તેમ મોંમાં સ્વાદ માટે મમળાવ્યા વિના જ રાગરહિતપણે ખાઈ લેતો.

ત્યાર બાદ ભગવાન મહાવીર કાકંદી નગરીમાંથી નીકળી ખીજે ક્યાં ચાલતા થયા. ધન્ય સાધુએ પંચી ભગવાનના સ્થવિરો પાસે સામાયિક વગેરે અગિયાર અંગોનું અધ્યયન કર્યું, અને સંયમ તથા તપથી પોતાના આત્માને વાસિત કરતાં વિહરવા માંડ્યું.^૧ તે ધન્ય સાધુ તેમના ઉદાર, ત્રિપુલ, કલ્યાણરૂપ, મંગલરૂપ, ઉત્તમ, ઉદાત્ત, અને મોટા પ્રભાવવાળા તપકર્મથી સુકાર્ધ ગયા, માંસરહિત થઈ ગયા, તથા માત્ર હાડચામરૂપ જ બન્યા.

તપને કારણે તે ધન્ય સાધુના પગનું રૂપ-સ્થાવર્ય આ પ્રકારનું થઈ ગયું હતું: જાણે કે, કોઈ વૃક્ષની સુકાર્ધને તતડી ગયેલી છાલ ન હોય ! કે લાકડાની પાવડી ન હોય ! કે, છાથું થઈ ગયેલા જોડા ન હોય ! તે રીતે તેમના પગ ચૂકા તથા માંસ વિનાના થઈ ગયા હતા. હાડકાં, ચામડી અને શિરાઓ વડે જ તે પગ જ એમ જાણી શકાતું હતું; બાકી તેમાં લોહી, માંસ તો હતું જ નહીં.

તેમના પગની આંગળીઓની શોભા આ પ્રકારની બની હતી: જાણે કે, મગ, અડદ અને કળથીની શીંગોને કાચી જ તોડીને ગરમીમાં નાખી હોય, અને તે સુકાર્ધ-તતડીને જેવી ચીમળાઈ જાય, તેવી તેમની પગની આંગળીઓ દેખાતી હતી.

૧. તે તપમાં રકંદક સાધુના વર્ણનમાં (શ્રીભગવતી-સાર પા. ૧૭૬-૧૮૩) આવતા મુખ્યત્વે લાંબાલાંબા હપવાસ રૂપી તપનો જ સમાવેશ થાય છે.

તેમની જાઘેની શોભા આ પ્રકારની બની હતી : જાણે કે, કામડાની, ઢેલની^૧ કે કકપેક્ષીની જાઘે ન હોય, તેવી તેમની જાઘે માંસ અને લોહી વિનાની દેખાતી હતી.

તેમના ઢીચણની શોભા આ પ્રકારની બની હતી જાણે કે, મોર, ઢેલ કે કાલિપક્ષીના^૨ સાધા ન હોય, તેવા તેમના ઢીચણ પણ લોહી-માંસ વિનાના દેખાતા હતા.

તેમના સાયળની શોભા આ પ્રકારની બની હતી. જાણે કે, ખોરડી, શય્યકી અને શાસ્ત્રવીના નવા કથુગાને ગરમીમા નાખ્યા હોય, અને સેકાઈ-ચીમળાઈને તે જેવા થઈ જાય, તેવા તેમના સાયળ થઈ ગયા હતા.

તેમની કેડના બે હાડકાની શોભા આ પ્રકારની બની હતી : જાણે કે, બિટ, ધરડા સાદ, કે પાડાની ખરીઓ હોય, તેવા તેમની કેડનાં હાડકા દેખાતા હતા.

તેમના પેટની શોભા આ પ્રકારની બની હતી જાણે કે, ચામડાની મસક સુકાઈ મઈ હોય, ચણા સેકવાનું કવાડું હોય, તેમજ (નીચે જૂકતા દેખાતા હૃદયપિંડને કારણે) માડની ડાગીનું આગલું જૂમણુ લળડનું હોય તેવું તેમનું પેટ દેખાતું હતું.

તેમની પાંખળાઓની શોભા આ પ્રકારની બની હતી : જાણે કે, તામકોની હાર એક ઉપર એક ગોડવી હોય, કે

૧. મૂળ 'કેળિયાલિયા' શબ્દ છે, તેનો 'તીડ' અર્થ પણ દીકાકાર સૂચવે છે.

૨. તેનો અર્થ 'સાન્ન'ના નામની વનસ્પતિ પણ થાય છે -દીપ

ખાલાઓ એક ઉપર એક ગોઠવ્યા હોય, કે, લાકડાની કચરોટો^૧ એક ઉપર એક ગોઠવી હોય, તેમ તેમની પાંસળાઓની દાર દેખાતી હતી.

તેમના કરોડરજ્જુની શોભા આ પ્રકારની બની હતી : જાણે કે, ગોળાઓ, લખોટીઓ કે છાપરાની નાળોની એક ઉપર એક એમ ગોઠવેલી દાર હોય તેવા તેમના કરોડના મથુકા દેખાતા હતા.

તેમના છાતીના હાડકાની શોભા આ પ્રકારની બની હતી : જાણે કે, લાકડાની ચીપટ હોય, કે વાંસ અથવા તાડના પંખાની ચીપટ હોય, તેવું તેમનું છાતીનું હાડકું દેખાતું હતું.

તેમના બાહુની શોભા આ પ્રકારની બની હતી : જાણે કે, સમડાની શીંગ હોય, અગધિયાની શીંગ હોય કે, 'પહાયા'ની શીંગ હોય, તેવા તેમના બાહુ દેખાતા હતા.

તેમના હાથની શોભા આ પ્રકારની બની હતી : જાણે કે, સૂકું છાણું હોય, કે વડનું પાન હોય, કે ખાખરાનું પાન હોય, તેમ તેમના હાથ (ના પંજ) દેખાતા હતા.

તેમના હાથની આંગળાઓની શોભા આ પ્રકારની બની હતી : જાણે કે, મગ-અડદ-કે કળયીની સીંગોને કાચી તોડીને ગરમીમાં નાખી હોય, અને તે સુકાઈ-તરડાઈને જેવી ચીમળાઈ જાય, તેવી તેમની હાથની આંગળાઓ થઈ હતી.

તેમની ડોકની શોભા આ પ્રકારની બની હતી : જાણે કે કરવડાની ડોક હોય, કે તુળીપાત્રની ડોક હોય, કે ચંબૂની ડોક હોય, તેવી તેમની ડોક દેખાતી હતી.

તેમની હડપચીની શોભા આ પ્રકારની બની હતી : જાણે કે, તુંબડીનું સૂકું ફળ હોય, ‘હકુવી’નું સૂકું ફળ હોય, કે આબાનો સૂકો ગોટલો હોય, તેવી તેમની હડપચી દેખાતી હતી.

તેમના હોઠની શોભા આ પ્રકારની બની હતી : જાણે કે, સૂકી જળો હોય, કે સૂકા કદની ગોળી હોય, કે અળતાની ગોળી હોય,^૧ તેવા તેમના હોઠ દેખાતા હતા.

તેમની જીભની શોભા આ પ્રકારની બની હતી : જાણે કે, વડનું પાન, ખાખરાનું પાન, કે સાગનું પાન હોય તેવી તેમની જીભ દેખાતી હતી.

તેમની નાસિકાની શોભા આ પ્રકારની બની હતી : જાણે કે, ફેરીની પેશી, આંબળાની પેશી કે જિંજીરાની પેશી ગરમીમાં નાખી હોય, અને તે સુકાઈને જેવી ચીમળાઈ જાય, તેવી તેમની નાસિકા બની ગઈ હતી.

તેમની આંખોની શોભા આ પ્રકારની બની હતી : જાણે કે, વીણાનાં છિદ્ર હોય, કે ‘વહીસમ’ વાઘનાં છિદ્ર હોય, કે મચ્છરના તારા હોય, તેવી તેમની આંખો દેખાતી હતી.

તેમના કાનની શોભા આ પ્રકારની બની હતી : જાણે કે, મૂળાની છાસ હોય, કે ચીમડાની છાસ હોય, કે કારેલાની છાસ હોય તેવા તેમના કાન દેખાતા હતા.

તેમના માથાની શોભા આ પ્રકારની બની હતી : જાણે કે કાચું ઈંડુ, કાચું એલાયુ, કે કાચું સિંદાયુ તોડીને

૧. એ વસ્તુઓ સુકાતાં કાઠકું વળી જાય છે તથા વિવર્ણ થઈ જાય છે - દીક્ષા.

ગરમીમાં નાખ્યું હોય, અને તે સુકાર્ધને, તતડીને જેવું ચીમળાર્ધ
મળ્ય, તેવું તેમનું માથું ચૂકું તથા લૂખું, દેખાતું હતું.
હાડકાં ચામડી અને શિરાઓને લીધે જ તે માથું છે એમ
દેખાતું હતું. બાકી તેમાં માંસ કે લોહી તો હતાં જ નહીં.^૧

તેમના પગ, જાંઘ અને સાથળ સુકાર્ધ ગયાં હતાં;
તેમનું પેટ ખેડાળ, પડખાં આગળ જિંચું થયેલું, કેડ આગળ
હાથપાની પીઠ જેવું દેખાતું, તથા બરડે ચોટી ગયેલું દેખાતું
હતું. તેમની પાંસળીઓ ઉપર જીપરી આવી હતી. તેમના
કરોડરજ્જુનાં હાડકાં માળાના મણકાની પેઠે ગણી શકાતાં
હતાં; તેમની છાતીનો ભાગ ગંગાનાં મોઝાની હાર જેવો
દેખાતો હતો; તેમના બાકુ સુકાર્ધ ગયેલા સાપ જેવા દેખાતા
હતા; તેમના હાથના આગલા બાજ ધોડાની લગામના દીલા
થઈ ગયેલા ચોકડાની જેમ લગાડના હતા; તેમના માથાનો
દોડ કંપવાયુ થયો હોય તેમ ડોહ્યા કરતો હતો; તેમનું વદન-
કમલ કરમાઈ ગયું હતું, તેમનું મોં ઘડાની પેઠે જાંઘડેલું રહેતું
હતું; અને તેમની આંખો જોડી જિતરી ગઈ હતી.

એક વખત મહાવીર ભગવાન ફરતા ફરતા રાજગૃહ
નગરમાં આવી પહોંચ્યા. તે વખતે નગરજનો, શ્રેણિક રાજ
વગેરે તેમનાં દર્શને આવ્યા. શ્રેણિક રાજએ ભગવાન પાસેથી
ધર્મોપદેશ સાંભળીને તેમને વંદન તથા નમસ્કાર કર્યા, અને
કહ્યું, 'હે ભગવન! તમારા આ ઇદ્રભૂતિ વગેરે ચૌદહત્તર

૧. ચાતું જ ક્યન ઉપરના બીજા અવયવોની બાબતમાં પણ
સમજવું. માત્ર પેટ, કાન, છબ અને હોઠની બાબતમાં 'હાડકાં'
શબ્દ ન લેવા, માત્ર ચામડી અને શિરાઓ લેવી.

શ્રમણ-સાધુઓમાં ધન્ય સાધુ જ મહા દુષ્કર સાધના કરનાર, તથા કર્મોનો ભારે ક્ષય કરનાર છે ને ?

જવાબમાં મહાવીરે ધન્ય સાધુનું ગુણ જીવનચરિત્ર તે ગળને કહી સંભળાવ્યું, તથા કહ્યું કે, ‘ખરેખર, ધન્ય સાધુ જ મારા ચોદે હજાર સાધુઓમાં મહા દુષ્કર સાધના કરનાર, તથા કર્મોનો ભારે ક્ષય કરનાર છે’

ત્યારબાદ શ્રેષ્ઠિક રાજાએ ધન્ય સાધુને પણ પ્રદક્ષિણા-નમસ્કારાદિ કરીને કહ્યું ‘હે દેવાનુગ્રિય ! તમને ધન્ય છે ! તમે ભારે પુણ્યશાળી છો ! તમે કૃતાર્થ છો, તથા તમે તમારા મનુષ્યજન્મનું ફળ પૂરેપૂરું પ્રાપ્ત કર્યું છે !’ એમ કહી તેમને તથા મહાવીર ભગવાનને ફરી વદન-નમસ્કાર કરી તે પોતાને ઘેર પાછો ફર્યો

વખત જતા ધન્ય સાધુનું શરીર છેક જ નમણુ થઈ, ગયું, ત્યારે તેમણે જાલી સાધુની પેડે વિચાર કરી, ભગવાનની અનુમતિથી વિપુલ પર્વત ઉપર જઈ ‘આગ્ણાતિક સંસેખના’ નાત વ્વીકાર્યું અને એક મહિનાના ઉપવાસ વડે દેહત્યાગ સાધ્યો. તેમનો સાધુપણનો કુલ સમય ૯ માસ જેટલો હતો. પછી તે સર્વાર્થસિદ્ધ નામના અનુત્તર દેવસેાકમાં ઉત્પન્ન થયા. ત્યાં તેમનું આયુષ્ય ૩૩ સાગરોપમ વર્ષનું હતું ત્યાંથી અમી મહાવિદેહક્ષેત્રમાં જન્મી, તે સિદ્ધ બુદ્ધ-અને મુક્ત થશે

ટિપ્પણ

ત્રીજા વર્ગમાં ધન્યની ચેડે બદ્રા રોકાણીને સુનક્ષત્ર પુત્ર સમજને એવી જ ખીજ કયા કહેવી. તેમના સાધુપણનો કાળ બહુ વર્ષ ગણવો.

ત્રીજા વર્ગની ખાકીની આઠ કયાઓ પણ સુનક્ષત્રની ચેડે જ સમજવી. તેમનાં નામ ઇસિદાસ, વેલ્લચ, રામપુત્ર, ચંદિમા, પિટ્ટિમા, પેટાણપુત્ર, પોટ્ટિસ, અને વેલ્લચ સમજવાં. પહેલાં બેને રાજગૃહના કહેવા, ખીજ બેને સાકેતના, ત્રીજા બેને વાલ્મીજ્યગ્રામના, સાતમાને હસ્તિનાપુરનો અને આઠમાને રાજગૃહનો કહેવો. પહેલાં સાતની માતા બદ્રા સમજવી; પહેલાં સાતની સ્ત્રીઓ ડર સમજવી. તેમને નિતરાત્ર રાજ મહાવીર પાસે લઈ જાય, પરંતુ છેલ્લા વેલ્લચની ખાખતમાં તેનો પિતા તેને લઈ જાય; વેલ્લચનો સાધુપણનો કાળ છ માસનો સમજવો, ખાકીના સાતનો બહુ વર્ષ. બધાનો ઉવટનો ઉપવાસ મહિનાનો સમજવો. બધા સર્વાર્થસિદ્ધ અનુત્તર દેવલોકમાં ઉત્પન્ન થાય, અને મહાવિદેહમાં સિદ્ધ-મુક્ત અને મુક્ત થાય.

સ્તુતિ

મહાવીર ભગવાન ધર્મના આદિકર્તા છે, તીર્થંકર છે, અન્યના ઉપદેશ વિના ત્રય તત્ત્વમોધ પામેલા છે, પુરુષોત્તમ શ્રેષ્ઠ છે, સકલ લોકમા શ્રેષ્ઠ છે, સમગ્ર જગતના નાથ, પ્રદીપક, પ્રકાશક, અભયદાન દેનારા, જ્ઞાનકોપી નેત્ર આપનાર, માર્ગપ્રદર્શક, કેવલજ્ઞાની, શક્તાગ્રહિત, ગગદ્વેષને છૂતના, જિન સકલ તત્ત્વના જ્ઞાતા, જાતે શુદ્ધ અને મુક્ત હોઈ અન્યને મોઢ તેમ જ મુક્તિ અપાવનારા સર્વજ્ઞ, અને સર્વદર્શી છે, તથા શિવ-અચલ-રોગરહિત-અનત-અક્ષય-વ્યાબાધરહિત-અને પુનરાવૃત્તિરહિત એવા સિદ્ધગતિ નામના સ્થાનને પ્રાપ્ત થયેલા છે તેમણે અનુત્તરૌપપાતિકદશા નામનું નવમું અગ આ પ્રમાણે કહેલું છે.

આ અગમા એક જ ખડ છે, પણ ત્રણ વર્ગો છે તે ત્રણ દિવસ યજ્ઞને પૂરા કરવાના છે

પાપ, પુણ્ય અને સંયમ

ખંડ ૪થો

મુક્તીની કથાઓ

જહા મહાત્માયસ્ત સન્નિદ્ધે જલાગમે ।
 ઉસ્તિચ્ચળાણ તવળાણ કમેણ સોસળા મયે ॥
 એવ તુ સજયસ્સાવિ પાવકમ્મનિરાસવે ।
 મવકોઠિસચ્ચિય કમ્મ તપસા તિચ્છરિજ્જહ ॥

“જેમ કોઈ મોટા તળાવને સૂચી નાખવું હોય, તેા પ્રથમ તેમના નકુ પાણી ફાખલ થવાના આગેા બધ કરી, અદરનુ પાણી હલેલીને સૂકવી નાખવું જોઈએ, તેમ સુધમી બિમુએ પણ, પ્રથમ, નવા પાપકર્મ ફાખન થવાના આશ્રવોડપી ફારો બધ કરી, પછી દોડો જન્મથી એટલા મયેવા કર્મને તપ વડે દૂર કરવું જોઈએ ”

૧

[ઉત્ત૦ ૩૦/૫૬]

ગૌતમકુમારની કથા

જૂના કાળમાં દારવળી (દારિકા) નામે નગરી હતી. તેના વિસ્તાર નવ યોજનનો હતો, અને તેની લંબાઈ બાર યોજન જેટલી હતી. તેને ધનપતિ કુબેરની યોજના અનુસાર બાંધવામાં આવી હતી; તેનો કોટ સોનાનો હતો; તેના કાંગરા શુદ્ધાશુદ્ધ પાંચ રંગના મધિઓના બનાવેલા હતા; તે અક્ષકાપુરી જેવી સુરભ્ય હતી; તે આનંદ-આમોદ અને ક્રીડા-ઉત્સવોથી હંમેશાં માનતી રહેતી હતી; તથા પ્રત્યક્ષ દેવલોક હોય તેવી મનોહર હતી.

તે નગરીના ઈશાનખૂણામાં રૈવતક^૧ નામે પર્વત હતો, તથા તેના ઉપર નંદનવન નામે ઉદ્યાન હતું.

તે નગરીમાં કૃષ્ણ વાસુદેવ રાજ્ય રાજ્ય કરતા હતા. તે કૃષ્ણ, સમુદ્રવિજય વગેરે દશ દશાહોં ઉપર^૨, બક્ષદેવ વગેરે પાંચ મહાવીરો ઉપર, પ્રહુમ્ન વગેરે સાઠાત્રણ કરોડ કુમારો ઉપર, સાંબ વગેરે સાઠહજાર સાહસિક વીરો ઉપર, મહસેન

૧. તેને આજે મિરનાર કહે છે.

૨. શીકાકર અભયદેવ તેમના દસ નામ આ પ્રમાણે આપે છે : સમુદ્રવિજય, અક્ષોબ્ય, સ્તિગિત, સાગર, હિમવાન, અચલ, ધરણ, પારણ, અમિત્યન્દ્ર, વસુદેવ.

વગેરે હપ્પન હજાર બળવીરો ઉપર, વીગસેન વગેરે એકવીમ હજાર વીરો ઉપર, ઉગ્રસેન વગેરે સોળહજાર રાગ્નઓ ઉપર રુષિણી વગેરે મોળહજાર ગણીઓ ઉપર અનગસેના વગેરે હજારો ગણિકાઓ ઉપર, તથા ખીન્ન પણ ઓક માડનિકો યુવરાજને, શેરો વેપાગીઓ વગેરે ઉપર અર્થાત્ અધા ભરતખ- ઉપર રાગ્ય કગતા નિહરતા હતી.

તે નગરીમા અધઃવૃષ્ણિ નામે રાગ્ન ગહેતો હતો તેના ધાગ્ણિણી નામે ગણી હતી તેને એક વખત સ્વપ્નમા એવું દેખાયું કે, જાણે ઠોઠ્ઠિસિંહ આકાશમાથી જનરી તેના મુખમા પ્રવેશ કરે છે આણુ સ્વપ્ન જોઈ, તે જાગી જીમી પડી ગમ્મને જગાડી એ સ્વપ્નની વાત તેણે તેને કહી ગમ્મએ આત્મદિત થઈને તેને કહ્યું કે, એ સ્વપ્ન કોઈ તેલગ્મી પુત્રને જન્મ સૂચવે છે.

ખીજે દિવસે ગમ્મએ સ્વપ્નપાડકોને બોલાવી, તેમને ગણીના સ્વપ્નનું ક્ષણ નિશ્ચિત કરીને કહેવા જણાવ્યું તેમણે કહ્યું હે દેવાનુપ્રિય! આ સ્વપ્ન એવું સૂચવે છે કે રાગીન નર માસ અને માઝામાત દિવમ વીત્યા બાદ કુવધ્વજ સમાન પુત્ર થશે તે કાતા રાગ્યનો પતિ થશે અથવા બાવિતાત્મા નાધુ થશે.

વખત જતા ગણીએ ઉત્તમ પુત્રગતને જન્મ આપ્યો તે વખતે પ્રજાજનોએ દસ દિવમ ધામધૂમથી જન્મ મહોત્સવ કર્યો રાગ્નએ જારમે દિવસે મગાસબધીઓને ગોવાવી નેમની સમક્ષ પુત્રન નામ ગૌતમ પાડ્યું.

ગૌતમકુમાર વિદ્યાકળા બણીને મોટા થયા બાદ તેને આદ્યન્યાઓ સાથે પરણાવવામા આવ્યો તે વખતે તેના

માતાપિતાએ ઉત્તમ પ્રકારનું પ્રીતિદાન આપ્યું, અને તેને આઠ મહેનો તથા તેમની બરાબર મધ્યમાં સેંકડો યાંબલાવાળું એક બવન બંધાવી આપ્યું. તેમાં તે કુમાર અપૂર્વ ભોગો ભોગવતો ત્રિહરવા લાગ્યો.

એક વખત તીર્થંકર અરિષ્ટનેષિ ફરતા ફરતા તે નગરમાં આવી પહોંચ્યા. તે વખતે તેમનાં દર્શને સૌ પ્રભજનો ટોળે મળીને ગયા.^૧ તેમને જતા બોધ ગૌતમકુમાર પણ ત્યાં ગયો, અને ભગવાનનો ધર્મોપદેશ સાંભળી, અત્યંત હર્ષિત થઈ, તેમની પાસે દીક્ષા લઈ આધુ થવા, માતાપિતાની પરવાનગી માગવા લાગ્યો.

અનેક પ્રશ્નોત્તર, તથા મનામણી-ડરામણી વગેરે બાદ તેનાં માતાપિતાએ દુઃખિત ચિત્તે તેને સાધુ થવાની પરવાનગી આપી. પછી ભગવાને તેને પરિવ્રજ્યા આપી. ગૌતમમુનિ પણ તેમનો ઉપદેશ સારી રીતે સ્વીકારી, તેમની આગા મુજબ વર્તવા લાગ્યા. તે ચાલવા-બોલવા-માગવા-લેવા-મૂકવા-નાખવા વગેરેમાં બહુ સાવધાન રહેતા. વળી તે મન-વાણી-કાયાની ક્રિયામાં સાવધાન હતા, તેમને વશ રાખનાર હતા, ઇન્દ્રિયનિગ્રહી હતા, સુસંયત બ્રહ્મચારી હતા, તથા ત્યાગી, સરળ, ધન્ય, ક્ષમાશીલ, નિર્તેન્દ્રિય, શુદ્ધપતી, નિરાકાંક્ષી, ઉત્સુકતાહિન સંયમમાં જ ચિત્તવૃત્તિવાળા, મુંદર સાધુપણામાં રત, તથા દમનશીલ હતા. એ પ્રમાણે નિર્ઘન શાસ્ત્ર અનુસાર તે વિચરતા હતા.

૧. મૂળમાં ચાર પ્રકારના દેવા પણ આવ્યા, એમ છે. દેવાના ચાર પ્રકાર વગેરે માટે જુઓ આ માળાનું 'વરવાર્ધસૂત્ર', પુરતક, ૨૫૦ ૪, સ્ક. ૧-૫ ૬૦.

તે ગૌતમમુનિએ, ભગવાનના વૃદ્ધ શિષ્યો પાસે મામાયિક આદિ છ આવશ્યક ક્રિયાઓનો વિધિ શીખી લીધો તે જમકે, ૧ સામાયિક, એટલે મમતા ધાગ્યું કરી સર્વ પ્રકારનું દુધ્ધાન ત્યજી ધર્મધ્યાન કરવું તે, ૨ ચતુર્વિંશતિસ્તવ, એટલે કે ચોવીસ તીર્થકરોની નામ દર્શને સ્તુતિ કરવી તે, ૩ વદન, એટલે કે વંદનયોગ્ય ધર્મોચાર્યોનું વિધિમગ્ન નમન કરી, તેમની આગળ પોતે દિવસ દરમ્યાન કરેલા દોષો કહી બતાવવા તે, ૪ પ્રતિક્રમણ એટલે કે શુભ આચારોમાથી ખસી, અશુભ આચારોમા જે ક્રમણ કર્યું હોય, તેમાથી પાછા શુભ આચારો તરફ આવવું તે, ૫ કાયોત્સર્ગ, એટલે કે સ્થિર સરીરે ધ્યાન કરવું તે, અને ૬ પ્રત્યાહવાન, એટલે કે અમુક ન કરવાનો નિયમ લેવો તે.^૧

ત્યાર બાદ તેમણે અગિયાર અંગોનું^૨ જ્ઞાન પણ પ્રાપ્ત કર્યું.

અગિષ્ઠનેમિ પછી દ્વારકાથી બહાર ચાલી નીકળ્યા એક વખત ગૌતમ અગિષ્ઠનેમિ પાસે આવ્યા અને કહેવા લાગ્યા

‘હે ભગવન્’ આપ પરવાનગી આપો તો ૧ પ્રતિભાવત આચરના ઇચ્છુ છું’

પછી ભગવાનની રાજ મળતા, તેમણે બારે પ્રતિભાવો વિધિપૂર્વક આરાધી તેમનો વિધિ આ પ્રમાણે છે - ગમ્મથી

૧ આ અર્થો મૂળના નથી

૨. અગિયાર અંગોમાના એક અંગમાની કથામા જ આવેલો ઉલ્લેખ આવેલો વિગિર લાગે છે તેનાથી એટલું જ સિદ્ધ થાય છે કે, અત્યારે મળતાં અંગોમા પછીથી સારી પેઠે સુધારા-વધારા થયેલા છે

બહાર એકલા રહી, એક મહિના સુધી અન્ન અને પાણીની એક 'દત્તિ' વડે જ શ્રવણું, તે પહેલી પ્રતિમા. ['દત્તિ' એટલે દાન દેનાર જ્યારે અન્ન કે પાણી પીરસે ત્યારે એક ફેરે એક ધારમાં જ જોટલું આવે તેટલું જ ખાઈને શ્રવણું તે.] બીજી પ્રતિમામાં બે માસ સુધી અન્ન અને પાણીની બે 'દત્તિ' લેવાની હોય છે. એ પ્રમાણે ત્રીજી, ચોથી, પાંચમી, છઠ્ઠી, અને સાતમી પ્રતિમામાં અનુક્રમે ત્રણ, ચાર, પાંચ, છ, અને સાત દત્તિઓ અનુક્રમે ત્રણ, ચાર, પાંચ, છ, અને સાત માસ સુધી લેવાની હોય છે. આઠમી પ્રતિમામાં જ્ઞાન રાત્રીદિવસ પાણી પીધા વિના એકાંતરો ઉપવાસ કરવાના હોય છે; અને પારણામાં આંગેલ^૧ કરવાનું હોય છે; ગામની બહાર રહેવાનું હોય છે; ચતા કે પડખે સૂવાનું હોય છે; તથા ઉભડક બેસીને જે કંઈ કષ્ટ પડે તે સહન કરવાનું હોય છે. ૯ મી પ્રતિમામાં તેટલાં જ રાત્રીદિવસ તે પ્રમાણે જ ઉભડક રહેવાનું હોય છે, તથા વાંકા લાકડાની પેડે સૂવાનું હોય છે; ૧૦ મી પ્રતિમામાં પણ તેટલા જ રાત્રીદિવસ તે પ્રમાણે જ ગોઠોહાસન અને વીરાસનમાં રહેવાનું તથા સંકોચાર્થને બેસવાનું હોય છે. ૧૧ મી પ્રતિમામાં પાણી વિનાનો છ ટંકનો ઉપવાસ કરવાનો હોય છે, અને એક રાત્રીદિવસ ગામ બહાર હાથ લંબાવીને રહેવાનું હોય છે. ૧૨ મી પ્રતિમામાં આઠ ટંકનો ઉપવાસ કરી, એક રાત્રી નદી વગેરેને કાઠે બેખડ ઉપર આંગો પટપટાવ્યા વિના રહેવાનું હોય છે.

૧. એટલે કે, ધી-ઢૂધ વગેરે રસ વિનાનું ભાત વગેરે અન્ન એક વાર ખાણું, અને ગરમ પાણી પીણું તે.

ગૌતમ મુનિએ આ બારે પ્રતિભાઓ સૂત્ર અનુસાર, આચાર અનુસાર, માર્ગ અનુસાર, મલતપૂર્વક, અને મારી રીતે સ્પર્શી પાળી, શોભાવી અને સમાપ્ત કરી ^૧

ત્યાર પછી ગૌતમ મુનિએ ભગવાન પાસેથી ‘શુશ્રુત્ત્વ સ્વત્તર’ નામનું તપ સ્વીકારવાની પરવાનગી માગી અને તે તપ પશુ આગળ (પા ૯૯ ઉપર) જણાવ્યા પ્રમાણે બરાબર પાળ્યું

પરંતુ તે તપ આચર્યા માફ તે અત્યંત દુર્બળ થઈ ગયા, અને તેમને નિચાર આવ્યો કે, ‘ હું અનેક પ્રકારના તપકર્મથી દૂરજો થઈ ગયો છું અને જોયતા જોનતા પશુ થાકી જાઉં છું, તથા ચાતુ છું ત્યારે પશુ સૂકા પાદડા વગેરેથી બરેની સગડીઓ ઢસડાતી હોય તેવો અનાજ ચાય છે આની મિથિતા પશુ જ્યાં સુધી હજી મારામા જીવનાની શક્તિ છે, ત્યાં સુધી માગ ધર્મોચાર્ય ભગવાન અરિષ્ટનેમિ પાસે જઈને મરણાત ઉપવાસ સ્વીકારુ, અને શત્રુજય પર્વત ઉપર જઈ સંભેષના નતથી દેહત્યાગ કરુ’

એ પ્રમાણે કરી ભગવાનની પરવાનગી મેળવ્યા બાદ ગૌતમ મુનિ શત્રુજય પર્વત ઉપર ચોડા ઉત્તમ સ્થરિરો માથે ચડ્યા, અને કાગી શિલાનો ભાગ જોઈ-તપાસી, પાસે મધ-મૂત્રના સ્થાનો પશુ સંભાળી લઈ, શિલા ઉપર દાબનો મથારો પાથરી, પૂર્વ દિશામાં મુખ રાખી, પન્નાસને બેસી, દશે નખ સહિત

૧ આ પ્રતિભાઓ આચરવાની વાચકાત, પૂવતેયારી વગેરે વિગતો માટે જુઓ આ માળાનું ‘શ્રીભગવતી-સાર’ પુસ્તક, પા ૧૮૦ ૧ અથવા શ્રીહરિભદ્રસૂરિય ‘શ્રીપચાસન’, ૧૮, ખાં ૧ થી ૨૦

બંને હાથ બેગા કરી તથા માથા સાથે અડકાડી, આ પ્રમાણે બોલ્યા :

‘અરિહંત ભગવંતો, સિદ્ધો વગેરેને નમસ્કાર ! દૂર રહેલા ભગવાન અરિષ્ટનેમિને હું અહીં રહ્યો રહ્યો વંદન કરું છું; અને ત્યાં રહેલા ભગવાન અરિષ્ટનેમિ અહીં રહેલા મને જુઓ. મેં પહેલાં પશુ ભગવાન પાસે અહિંસા વગેરેના નિયમો મરતા સુધી પાળવાનું કહીને સ્વીકાર્યો હતા; અત્યારે પશુ તેમની પાસે તે બધા નિયમો લઈ છું, તથા સર્વ પ્રકારની ખાવાની વસ્તુનો, સર્વ પ્રકારની પીવાની વસ્તુનો, સર્વ પ્રકારનાં મેવા-મીઠાઈનો, અને સર્વપ્રકારના મસાલા-મુખવાસનો એમ ચારે જાતના આહારનો છતું ત્યાં સુધી ત્યાગ કરું છું. વળી દુઃખ દેવાને અપોખ્ય, ઇષ્ટ, કાંત, અને પ્રિય એવું જે મારું શરીર છે, તેને પણ હું મારા હેત્તુ આસોઽશ્વસે ત્યાગી દર્શિ.’

આ પ્રમાણે ખાનપાનનો ત્યાગ કરી, ગૌતમ મુનિએ જાડની પેઢે સ્થિર થઈ, મૃત્યુની આકાંક્ષા વિના રહેવા માંડ્યું.

તે પ્રમાણે સાઠ ટંકો ખાધાપીધા વિનાની જતાં તે ગૌતમ મુનિ પ્રાણુરહિત થયા, અને સર્વકર્મોનો ક્ષય કરી, સિદ્ધ-બુદ્ધ-તથા મુક્ત થયા. તેમના સાધુપણનો કુલ કાળ બાર વર્ષનો હતો.

ટિપ્પણ

૧

આ સૂત્રના પહેલા વર્ગમાં આવી બીજી નવ કથાઓ સમજવી. તેમનાં નામ : સમુદ્ર, સાગર, ગંધાર, ત્રિભિત, અચલ, કંપિક્ષ, અમ્બોભ, પ્રશેનજિત, અને વિષ્ણુ.

૨

બીજા વર્ગમાં પણ અમ્બોભ, સાગર, સમુદ્ર, હિમવત્, અચલ, ધરણ, પૂરણ, અને અભિચંદ્ર એ આઠ કથાઓ એ પ્રમાણે જ કહેવી. તેમનો સાધુપણનો કાળ ૧૬ વર્ષનો સમજવો.

૩

ત્રીજા વર્ગમાં તેર કથાઓ છે : અણીયસ (અનીકયસઃ), અણંતસેણ (અનંતસેન), અનિયસેણ (અનિતસેન), અણિહયરિજ (નિહતારિઃ), દેવસેણ (દેવશેન), સત્તુસેણ (સત્તુસેન), સારણ, ગજ, સુમુખ, કુમ્ભ, કૃપક, દાતુક, અણાદિટ્ટી.

તેમાંથી અણીયસની કથા આ પ્રમાણે સમજવી : ભદ્રિકપુર નગર, જિતરાતુરાજ, નાગ નામનો શૂદ્રધ, તેની સુલસા બાર્યા, અને અણીયસ પુત્ર. તેને ૩૨ સ્ત્રીઓ. અરિષ્ટનેભિ પાસે પ્રવ્રજ્યા છે. ૧૪ પૂર્વ મંથો ભણે, વીસ વર્ષ સાધુપણ પામે, અને શત્રુજય ઉપર દેહ છોડે. બાકી બધું સમાન.

પછીની પાંચ કથાઓ પણ એ પ્રમાણે જ સમજવી.

સાતમી કથામાં દ્વારવની નગરી, વસુદેવ રાજ, ધારિણી દેવી, સ્વપ્રમાં સિંહ, સારણ કુમાર. ૫૦ સ્ત્રીઓ. ૧૪ પૂર્વાર્જ અધ્યયન. બાકી બધું જૌલમની કથાની માફક.

ત્યાર પછીની જન્મસુકુમારની આઠમી કથા આગળ સવિસ્તર આપી છે.

ગજસુકુમારની કથા

એક વખત તીર્થંકર અરિષ્ટનેમિ દરતા દરતા દ્વારકામાં આવી પહોંચ્યા. તે વખતે તેમની સાથે છ સાધુઓ હતા. તે છયે સાધુઓ એક જ માને પેટે એકા માથે જન્મેલા છ ભાઈઓ હતા. તેઓની આકૃતિ જગજ્જર સરખી જ હતી; તેમનો વર્ણ તથા ઉમર પણ એકસરખાં જ હતાં. તેઓ નીલકમળ, પાડાનું શીંગડું, અને અતસીના ફૂલ સરખા (સ્થામ) વર્ણના હતા; તેમને કાને ધંતૂરાના ફૂલ સમાન આકારનાં કુંડળ^૧ હતાં; તેઓ કુબેરના પુત્ર^૨ નલ્લ-કુબ્જરની પેઠે શોભતા હતા.

તેમણે જે દિવસે દીક્ષા લીધી હતી, તે દિવસથી જ અરિષ્ટનેમિ ભગવાનની પરવાનગીથી નિરંતર છ ટંકના ઉપવાસ કર્યા કરવાનો તેમણે નિયમ લીધો હતો. દ્વારકામાં આવ્યા બાદ, પોતાના ઉપવાસના પારણાનો સમય થતાં, તેમણે ભગવાન

૧. દીક્ષાકાર આ વિશેષણના અર્થની બાબતમાં સારાંક છે; કારણ કે સાધુને કાને કે બીજે ક્યાંય આભરણ ન હોય. ખીનઓ તો ‘દર્શકુસુમ’ જેવા ભદ્ર અર્થાત્ સુકુમાર’ એવો પાઠ લઈને આ મુશ્કેલી ટાળે છે. પરંતુ એમ લાગે છે કે, જન્મથી જ તેમને આવાં કુંડળ શરીરસંજ્ઞા જ પ્રાપ્ત થયાં હતાં. મહાભારતમાં કર્ણ વગેરેની બાબતમાં આવા ઉલ્લેખો આવે છે.

૨. દીક્ષાકાર નલ્લ-કુબ્જર ને વૈશ્રમણ (કુબેર)ના પુત્ર કહે છે. જો કે સાથે જણાવે છે કે, દેવોને તો વસ્તુતાએ પુત્ર હોતા નથી; પણ લોકકર્તિ પ્રમાણે આ અર્થ કર્યો છે.

પાસે બબ્બેની એવી ત્રણ દુકાંડીમાં વહેંચાઈ જઈ, નગરમાં બિક્ષા માગવા જવાની પરવાનગી માગી.

પરવાનગી મળતાં તેઓ તે પ્રમાણે નગરમાં બિક્ષા માગવા નીકળી પડ્યા. પ્રથમ જે જણ ઘેરઘેર બિક્ષા માટે ફરતા ફરતા વસુદેવ^૧ રાગની રાણી દેવકીના ઘરમાં પેહા. તેમને આવતા જોઈ દેવકીરાણી અત્યંત હર્ષિત થઈ, સાતઆઠ પગલાં તેમની સામે ગઈ, અને તેમને વદન-નમસ્કાર કર્યા. પછી રસોડામાંથી સીદકેસરના લાડુનો થાળ બરી લાવી, તેમને આપ્યા તથા વદન-નમસ્કારપૂર્વક તેમને વિદાય કર્યા.

ત્યાર બાદ તેમનામાંના બીજા જે જણ પણ ફરતા ફરતા દેવકીરાણીને ત્યાં જ આવી પહોંચ્યા. તેમને પણ દેવકીરાણીએ તે જ લાડુની બિક્ષા આપીને વિદાય કર્યા.

થોડી વારમાં તેમનામાંના ત્રીજા જેનું ત્રીજું જોડું પણ ફરતું ફરતું દેવકીરાણીને ત્યાં જ આવી પહોંચ્યું. તેમને પણ દેવકીએ તે જાતના લાડુ જ આપ્યા; પણ સાથે સાથે ટોકાર કરી કે, ‘કૃષ્ણવાસુદેવની આવડી મોટી દારકામાં શ્રમણ-નિર્મથોને બીજે કયાંય બિક્ષા જ નથી મળતી, જેથી તેઓ એક ને એક ઘેર ‘તારંવાર’ બિક્ષા માગવા આવે છે!’

તે સાંભળી તે બંનેએ દેવકીરાણીને કહ્યું, “હે દેવાતુ-પ્રિયે! એવું હરગિજ નથી; શ્રમણનિર્મથો એક ને એક ઘેર ફરી બિક્ષા માગવા જાય જ નહીં. પરંતુ અમે છ ભાઈ બદિલપુર નગરના નાગ નામના ગૃહસ્થના પુત્રો છીએ. અમે અમારી સુવસા માતાને પેટે એક સાથે જ જન્મેલા છીએ, તથા એક જ આકૃતિ તથા વર્ણના છીએ. આજે અમારે હવે જણને એક સાથે જ પારણું કરવાનું હોવાથી બબ્બેની

કુટુંબીમાં બિદ્યા માગવા નીકળ્યા છીએ. એટલે કદાચ તમને લાગ્યું હશે કે, બે જ જથ્થા વારંવાર એક જ ઘેર બિદ્યા માગવા આવે છે!”

આટલું કહી તેઓ પોતાને રસ્તે ચાલતા થયા. ત્યાર બાદ દેવકીરાણીને આ પ્રમાણે વિચાર આવ્યો: ‘પોતાપુરમાં હું નાની હતી ત્યારે કુમારચમણ અતિમુક્તકે^૧ મને કહ્યું હતું કે, તને એક જ સમાન વસ્તુના તથા આકૃતિના નક્ક- કુખ્ખર જેવા આઠ પુત્રો યશે; આખા ભરતખંડમાં બીજી કોઈ સ્ત્રીને તેવા પુત્રો નહીં થાય. પરંતુ આ તો પ્રત્યક્ષ જ એમનું વચન જૂઠું પડતું લાગે છે. ભરતખંડમાં બીજી સ્ત્રીઓ પણ તેવી છે, કે જેમને એક સાથે જન્મેલા, નક્ક-કુખ્ખર જેવા પુત્રો છે માટે આજે અરિષ્ટનેમિ ભગવાન પાસે જઈને આ વાતનો ખુલાસો પૂછી આવું.’

આવો વિચાર કરી, તે ઉત્તમ વાહન^૨ તૈયાર કરાવી, તેમાં બેસી ભગવાન પાસે ગઈ. ત્યાં તો ભગવાને પોતે

૧. તે કંસનો નાનો ભાઈ થતો હતો. તે નાનપણથી જ સાધુ થઈ ગયો હતો. દેવકીનો સાતમો પુત્ર કંસને મારશે એવું પણ તેણે જ જાણ્યું હતું.

૨. વાહનનાં વિશેષણ: જલદી ચાલવાવાળા, પ્રસરત અને સદૃશ ઉપવાળા, સમાન ખરી અને પુષ્કળવાળા, સમાન ભોજન શીંગડાંવાળા, સોનાનાં આભરણોથી યુક્ત, ચાલવામાં ઉત્તમ, ઉપાની ધંટડીઓથી યુક્ત, સુવર્ણમય સૂતરની નાય વડે બાંધેલા, નીલકમળના શિરપેશવાળા, બે ઉત્તમ બળદોથી યુક્ત; અનેક પ્રકારની મણિમય ધંટડીઓના સમૂહથી વ્યાપ્ત; ઉત્તમ કાષ્ઠમય ધૂંસડું અને જોતરની બે દોરીઓ ઉત્તમ રીતે જ્યાં ગોઠવેલી છે તેવા, પ્રવર, લક્ષણયુક્ત, ધાર્મિક અને શ્રેષ્ઠ રથ.

જ તેના મનની વાત જાણી લઈ, તેને જવાબ આપ્યો, કે, “હે દેવાનુગ્રિયે! વસ્તુસ્થિતિ તેમ જ છે. તે છૂતાગ જ પુત્રો છે, બીજી કોઈને તેવા પુત્રો નથી. પરંતુ વાત એમ બની છે કે, ભદ્રિવપુત્ર નગરમાં નાગ નામે શુદ્ધ ગહેનો હતો તેની સુવસા નામની બાબોનું નાનપણમાં જ કોર્ન નિમિત્તશાસ્ત્ર જાણનારા જોષીએ એવું ભવિષ્ય બાપ્ત્યું હતું કે, ‘આ છોકરી મરેલા બાળકોને જ જન્મ આપશે’ એ જાણીને નાનપણથી જ સુવસાએ હગિણેગમેસિ^૧ દેવની ભક્તિ કરવા માઠી હતી તેણે તે દેવની એક મૂર્તિ કરાવી હતી, તથા રોજ સવારમાં નાઠી-પરવારી, બીને કપડે જ મોઢા ફેરો વડે તે તેવું પૂજન કરતી તથા ઢીચણે વળી પગે લાગતી ત્યાગ બાદ તે આહાર—નીહાર પરનાગતી કે કપડા-લતાં પહેરતી સુવસાની આ પ્રકારની ભક્તિ—પૂજા—શુશ્રૂષા વડે તે દેવ ધણો પ્રસન્ન થયો. તેથી તેણે તને (દેવકીને) તેમ જ સુવસાને એક માથે ઋતુ-ધર્મવાળી કરી, અને તમને બંનેને એક માથે જ ગર્ભ રચા સુવસાએ જે મરેલા પુત્રોને જન્મ આપ્યો તે લઈને હગિણે-ગમેમિ દેવે તારી પાસે મૂકી દીધા, અને તે જે જીવતા પુત્રોને જન્મ આપ્યો તે લઈને તેણે સુવસાની પાસે મૂકી દીધા. એ/સે એ હયે તારા પુત્રો છે, સુવસાના નથી.”

આ સાંભળી હર્ષિત તથા સંતુષ્ટ થઈ, ભગવાનને નમસ્કાર કરી, દેવકી જ્યાં પેવા છ સાધુઓ હતા, ત્યાં ગઈ, અને તેમને વદન-નમસ્કાર કર્યા

૧ દેવે દ્ર શકની પાયદળ એનાનો અવિપતિ મહાવીરનો ગર્ભ પણ તેણે જ બ્રાહ્મણીના પેટમાંથી ખર્ચેની ક્ષત્રિયાણીના પેટમાં મૂક્યો હતો જુઓ, આ માળાનું ‘આચારધર્મ’ પુસ્તક પા ૧૬૮

તે વખતે એકાદસે તેમને નીરખતાં નીરખતાં તેના રતનમાંથી દૂધની ધારા છૂટી, તેનાં લોચન ત્રેમાશ્રુથી ગિબરાઈ ગયાં, તેનું શરીર દર્પથી પ્રજ્વલ્ય થતાં તેનો કંચુક વિસ્તીર્ણ થયો, તેના બામ્બુબંધ તૂટી ગયા, અને ચરસાદની ધારા પડતાં કદંબનું ફૂલ બની ગયું તેમ તેનાં ફંવાટાં ગિભાં થઈ ગયાં. સાંખો વખત તેમને નીરખ્યા બાદ, તે તેમને તેમજ અગ્નિષ્ટનેમિ ભગવાનને નમસ્કાર કરી, પોતાના વાદનમાં બેસી પોતાને ઘેર પાછી આવી, અને સીધી પોતાની પચારીમાં જઈને પડી.

બહુ જાણીએ છું આવવાથી, ત્યાં આજોટતાં આજોટતાં તે વિચારવા લાગી કે, મને નલ-કુબ્જર જેવા સાત સાત પુત્ર થયા, પણ એકેનું બચપણ મેં અનુભવ્યું નહીં.^૧ આ કૃષ્ણ-વાસુદેવ પણ છન્છ મહિને એક વાર મને નમસ્કાર કરવા ભારી પાસે આવે છે. તે સ્ત્રીઓને ધન્ય છે. તે સ્ત્રીઓ ખરેખર પુણ્યશાળી છે, ફૂતાર્થ છે, સુલક્ષણી છે, તથા તેમને મા તરીકેનો મનુષ્ય-જન્મ સફળ થયો છે, કે જેમને પોતાને પેટે જન્મેલાં, ધાવવા માટે આતુર, તથા કાકુંકાકું મધુર બોલતાં, મુગ્ધ બાળકો રતન આગળથી નીચે બોળામાં સરી પડે છે, તથા તેમના કમળ જેવા કોમળ હાથ પકડીને તેમને ફરી બોળે લેવા જતાં તેઓ પાછાં ફરીફરી કાકુંકાકું બોલી મધુર અવાજે કરે છે. પણ હું એવી અભાગી, પાપણી છું, કે મને એવું એક પણ બાળક ઉછેરવાનું ન મળ્યું.^૨ હતાશ થઈને જમીન તરફ નજર કરી, હાથ ઉપર માથું મૂકી, તે આવું આવું વારંવાર ચિંતવવા લાગી.

૧. કૃષ્ણને પણ કંસના હાથમાંથી બચાવવાને જન્મતાંવેંત ગોકુળમાં નહીં ત્યાં જસેડી દેવામાં આવ્યા હતા.

આ તરફ કૃષ્ણ વાસુદેવ નાહી ધોઈ, અવકારાદિથી વિભૂષિત થઈ, દેવકીરાણીને પગે લાગવા માટે આવ્યા તે વખતે દેવકીની હતાશ દશા દેખી તે તેમના ચગણ પકડી તેમને પૂછના લાગ્યા ‘હે મા’ પહેલા તો તમે મને દેખી બહુ રાજી થતા હતા, પણ આજે હું આવ્યો છું છતા તમે કેમ ઉદાસ જેવા દેખાઓ છો?’

ત્યારે દેવકીએ તેમને પોતાની વાન દિવ ખોલીને કહી સભળાવી એટલે કૃષ્ણે તરત જ તેમને કત્યુ ‘હે મા’ તમે હવે એ નિષેની ચિંતા કરવી છોડી દો મને નાનો બાઈ થાય તે જાતની મધી પેગવી હું તરત જ કરીશ’ ત્યાર બાદ દેવકી-રાણીને પ્રિય લાગે તેવા વચનો વડે આત્મામન આપી કૃષ્ણ ત્યાંથી નીકળી પોતાની પૌષ્પશાળામા ગયા અને હરિણેગમેષિ દેવને ખોલાવવા માટે શુદ્ધ બ્રહ્મચર્ય ધાગણુ કરી આદ્ય ટકના ઉપવાસનુ વ્રત સ્વીકાર્યું, તથા સરીગ ઉપગના આજરણો, માળા વિશેષનો અને શસ્ત્રમુશળાદિનો ત્યાગ કરી પોતે એકલા ત્રણ દિવમ દર્ભની પથારી ઉપર તીન મહત્ત્વ કરતા બેઠા.

તપની પૂર્ણાકૃતિ માથે કૃષ્ણના સંકટપનુ બળ પરાકાળએ પહોચતા જ હરિણેગમેષિનુ આસન ચમિત થયુ, અને પોતાને કૃષ્ણ યાદ કરે છે તેનુ લાગતા જ, તે વેગવતી ગતિથી માર્ગમા આવતા અસખ્ય દ્વીપોને ઝપાટામધ ઓગળતો ઓગળતો કૃષ્ણની પૌષ્પશાળામા આવી પહોચ્યો આવતા વેત જ તેણે કૃષ્ણને, પોતાને યાદ કરવાનુ કારણ પૂછયુ. કૃષ્ણે કહ્યું. ‘હે દેવાનુપ્રિય! મારી માનને પેં મારો નાનો બાઈ જન્મે એવી મારી ઘનજા છે’

હરિષ્ણેગમેસિએ કહ્યું, ‘હે દેવાનુપ્રિય ! દેવલોકમાંથી અધીને એક જીવ તારા બાર્હતરીકે ઉત્પન્ન થશે. સુવાવરથામાં આવતાં તે અરિષ્ટનેમિ પાસે દીક્ષા લઈને સાધુ થશે.’ આટલું કહી, તે પોતાને સ્થાને પાછો ચાલ્યો ગયો.

ત્યારબાદ એક વખત દેવકીએ સ્વપ્નમાં એક સિંદને પોતાના મુખમાં પેસતો જોયો. પછી નવ મહિને દેવકીએ હાથીના તાળવા જેવા લાલ રંગના સુકુમાર તથા બધાંની આંખે વળગે તેવા પુત્રને જન્મ આપ્યો. તેનો રંગ જપાના ફૂલ જેવો, લાલ અંધુજીવકનાં ફૂલ જેવો, અગતા જેવો, પારિજાતકના ફૂલ જેવો, તથા ઉગતા સૂર્ય જેવો લાલ હતો. તેનો વધુ હાથીના તાળવા સમાન હોવાથી તેનું નામ ગજ-સુકુમાર રાખવામાં આવ્યું.

ભારે દાહ-માઠ તથા લાડપાડમાં ઊછરતો તે ગજસુકુમાર ધીમે ધીમે મોટો થવા લાગ્યો તથા વિદ્યા-કળા બધી સુવાવરથામાં આવી પહોંચ્યો.

તે વખતે દ્વારકા નગરીમાં સોમિલ નામે બ્રાહ્મણ રહેતો હતો. તે ઋગ્વેદાદિ વિદ્યાઓમાં પારંગત હતો. તેને સોમશ્રી નામે બાઈ હતી, અને સોમા નામની સુંદર, સુરૂપ, તથા લાવણ્યયુક્ત પુત્રી હતી.

એક વખત સોમા પોતાની દાસીઓ સાથે રાજમાર્ગ ઉપર, સોનાના દડા વડે રમતી હતી. તે જ વખતે અરિષ્ટનેમિ પધાર્યો હોવાથી કૃષ્ણ ગજસુકુમારને સાથે લઈ, હાથી ઉપર બેસી, અરિષ્ટનેમિનાં દર્શને જતા હતા. તેમની ઉપર ટોરન્ટ પુષ્પની માળાઓ યુક્ત છત્ર ધારણ કરવામાં આવ્યું હતું, તથા ઉત્તમ શ્વેત ચામરો તેમની આંખુગાંઘ્રી ઢાળવામાં આવતાં હતાં.

જતા જતા કૃષ્ણની નજર પેલી સોમા ઉપર પડી તેના રૂપ-લાવણ્યથી તે ચકિત થઈ ગયા તેમણે તરત પોતાના હજૂગિયાઓને બોલાવીને કહ્યું, 'તમે આ દેવના પિતા પાસેથી એ કન્યા માગી લઈ, તેને કન્યાઓના અત પ્રગ્ભા લઈ જાઓ, પછી તેને ગજસુકુમાર સાથે પરણાવીશું' પેલાઓએ પણ તરત તે આજ્ઞાનો અમલ કરી દીધો.

પછી કૃષ્ણ વગેરે અરિષ્ટનેમિ પાસે જઈ પહોંચ્યા અને તેમને વદનાદિ કરી ધર્મોપદેશ સાંભળના લાગ્યા ત્યાર બાદ કૃષ્ણ તો થોડો પાછા ફર્યા, પણ ગજસુકુમારે તો ભગવાનને નમસ્કાર કરી, તેમની પામે સાધુ થવાનો મોત્તે કરેલો નિશ્ચય નિવેદિત કર્યો.

ત્યાર બાદ ભગવાનની રજાથી તે પોતાના માતપિતા પામે સાધુ થવાની રજા માગતા આવ્યા.

તેમના માતપિતાએ તેમને અનુકૂળ પ્રતિકૂળ એની ધણી ધણી દલીલોથી આધુ ન થવાને સમજાવ્યા કૃષ્ણે પણ એ વાત જાણી ગજસુકુમાર પાસે આવી દારિકાની રાજગાદીએ તેમનો જ અભિષેક કરવાનું જણાવ્યું, પણ ગજસુકુમાર એકના મે ન થયા ત્યારે છેવટે તેમના માતપિતાએ તેમને કહ્યું 'હે પુત્ર' બીજું તો કાંઈ નહિ પણ અમે તારી એક દિવસની ગજ્યલક્ષ્મી નજરે જોઈ લેના ધન્યજીએ છીએ.'

ગજસુકુમારે માતપિતાની તે આજ્ઞાનો સ્વીકાર કર્યો પછી મોટી ધામધૂમથી ગજસુકુમારનો રાજ્યાભિષેક કરવામાં આવ્યો ત્યાર બાદ તેમના માતપિતાએ તેમને પૂછ્યું

૧ એ જાણી દલીલો માટે જુઓ આ માળાનું 'ધર્મ'કથાઓ' પુસ્તક, પા ૨૦ થી ૨૩

‘હે પુત્ર! અમે તને શું આપીએ?, તારા હૃદયની શી ધ્વજા છે?’

ત્યારે ગજસુકુમારે કહ્યું: ‘હે માતપિતા! મને બળર-
માંથી એક રત્નેશ્વરણુ, અને પાત્ર એ જે વસ્તુઓ મંગાવી
આપો, અને મારા કેશ કાપવાને માટે એક કારયપ (દળમ)ને
બોલાવો.’

તેમનાં માતપિતાએ તે પ્રમાણે તરત જ કહ્યું. ગજ-
સુકુમારનું રાજ તરીકેનું આ ‘છેલ્લું’ દર્શન છે એમ
સમજીને તેમની માતાએ રોનાં રોતાં તેમના કેશ ઘણી
માનદત્તિથી લઈ લીધા અને સુગંધી પાણીથી ધોઈ, ગોશીર્ષ-
ચંદનમાં રંગદોળી, ધોળા કપડામાં બાંધી, રત્નના દાખડામાં
બાંધ કરીને એક પેટીમાં મૂક્યા, અને તે પેટી ગજસુકુમારની
હંમેશની યાદગીરી માટે પોતાના ઓશિકા નીચે રાખી.

ત્યાર બાદ ગજસુકુમાર સ્નાન કરી, નાસિકાના નિઃશ્વાસથી
પણુ ઊઠી જાય તેવું હંસલક્ષણું^૧ વસ્ત્ર તેમજ ચોગ્ય આભૂષણો
પહેરી, શિબિકામાં બેસી, માતપિતા, કુટુંબ, અને પુરજનોના
સમુદાય સાથે બગવાન અરિષ્ટનેમિ પાસે આવી પહોંચ્યા.
રસ્તામાં માગધો વગેરેએ જયજયકાર શબ્દ સાથે તેમને નીચે
પ્રમાણે આશીર્વાદ આપ્યો:

‘નહિ જિતાયેલી ઉદ્રિયોને જીતજો, શ્રમણ ધર્મને
શોભાવજો; ધૈર્યરૂપી કચ્છ બાંધી, તપથી રામદ્રેવરૂપી મદલને
હણજો; ઉત્તમ ધ્યાનથી કર્મોને મસળા નાખજો; અને નિર્ભય
રહી દુઃખ-કષ્ટોની સેનાનો નાશ કરજો! તમારો માર્ગ
વિશ્વરહિત થાઓ!’

ગજસુકુમારને આગેજ કરી, તેમના માતાપિતા ભગવાન પાસે આવ્યા અને તેમની નજી વાર પ્રદક્ષિણા કરી, વદન અને નમસ્કારપૂર્વક બોલ્યા -

‘હૃદેવાનુપ્રિય ! આ ગજસુકુમાર અમારો પ્રાણનમે પ્રિય પુત્ર છે, તથા અમારે માટે ઉત્તમના પુણ્યમમે ફલજ છે હૃદેવાનુપ્રિય ! જેમ કમળ જા વમા ઉત્પન્ન થાય છે, અને પાણીમા નમે છે, પણ કાનની ગળથી કે પાણીના મિદુથી સેપાતુ નથી, તેમ કામોમા થયેલો અને ભોગોમા વચેનો આ ગજસુકુમાર આપનો ઉપદેશ માગી, હવે કામ અને ભોગગમથી ખગડાવા છૂટ્છતો નથી, મમારના ભયથી તેને ઉદ્દેગ થયો છે, જન્મ-જરા-મૃત્યુના નામથી તે ભયભીત થયો છે, અને આપ દેવાનુપ્રિયની પાસે ગ્હી, માધુ યર્, પ્રનજ્યા લેના છૂટે છે માટે હૃદેવાનુપ્રિય ! અમે આપને તેની શિષ્ય-ભિક્ષા આપીએ છીએ, તે આપ સ્વીકારો.’

પછી ગજસુકુમારે ઉતારી નાખેના વસ્ત્રાશૂષણ્ણ ઝીનતી તેમની માતા ગજગણી થઈને બોલી

‘હે પુત્ર ! તુ યત્ન કરજે, પરાક્રમ કરજે, અને લેશ પણ પ્રમાદ ન કરીશ અમને પણ તારો માર્ગ પ્રાપ્ત થાઓ.’

પ્રનજ્યારિધિ પૂરો થતા નાકીના નૌ પોતપોતાને મ્થાને પાછા ફર્યા માત્ર ગજસુકુમાર વળતે પહોરે ભગવાન પાસે જઈ કહ્યું નાગ્યા ‘હે ભગવન્ ! આપની અનુગ્રા હોય, તો મહાકાન અમશાનમા જર્જ, (ભિક્ષુઓની બાગ પ્રતિમાઓનાથી છેલ્લી, બાગી) મહાપ્રતિમાનુ એ રાત્રી કમ્વાનું (ફુધકર) તપ રૂ ૨

૧ જુઓ આગળ પા ૧૨૭ સામાન્ય કમમા પ્રતિમાઓનું તપ મમે તે સ્વીકારી શકતો નથી તેનું સારીરિક બધારનું વિશિષ્ટ

બગવાનની અનુગ્રા મળતાં ગજસુકુમાર મહાકાલ સ્મરણમાં ગયા, અને ત્યાં યોગ્ય સ્થાન જોઈ-તપાસી મહાપ્રતિમા પ્રત સ્વીકારી, મોં થોડું નીચે રાખી, હાથ લટકતા રાખી, આંખ મટ-મટાવ્યા વિના એક જ પદાર્થ ઉપર નજર માંડી, શરીરને જરા આગળના ભાગમાં નમતું મૂકી, સર્વ ઇન્દ્રિયોને વશમાં રાખી, બંને પગ એકઠા રાખી ઊભા રહ્યા.

તે દિવસે સોમિદ્ધ બ્રાહ્મણ સમિધ પીણુવા નગરીની બહાર નીકળી ગયો હતો. સમિધ, દર્ભ, કુશ, તથા ચૂટેલાં પાન એકઠાં કરી, સંખ્યાકાળે મહાકાલ સ્મરણ આગળ થઈને તે જતો હતો. તે વખતે અંધારું થઈ ગયું હતું, અને સોદાનો અવરજવર અંધ થઈ ગયો હતો. તે વખતે અચાનક તેની નજરે ગજસુકુમાર મુનિ પડ્યા. તેમને દેખતાં જ તેને પોતાનું વેર યાદ આવ્યું. અને એકદમ ગુસ્સે થઈ જઈ, તેણે વિચાર્યું, 'ગજસુકુમાર આ ન ઇચ્છવા સાચક વસ્તુની ઇચ્છા કરતો'

પ્રકારનું હોય, તેની ખુદ્દિ પણ વિશેષ પ્રકારની હોય, તેણે લગભગ દગ 'પૂર્વગ્રંથો જેટલો અભ્યાસ કરેલો હોવો જોઈએ, તથા ઓછામાં ઓછા ૬ મા પૂર્વની ત્રીજી વસ્તુ સુધી તો તેનો અભ્યાસ હોવો જ જોઈએ. ઉપરાંત દરેક પ્રતિમા અનુક્રમે લેવાની હોય છે; તથા તે દરેકની પૂર્વતેયારી પણ અમુક કાળ પહેલેથી કરવાની હોય છે. પરંતુ અહીં તો અરિષ્ટનેમિ પ્રભુએ પોતે રત્ન આપી હોવાથી એ બધા વિધિ-નિયમો પડતા મુકાયા છે. — ટીકા.

૧. એ બધી ગાળોની વિગત આ પ્રમાણે છે :

• અનિષ્ટ વસ્તુની ઇચ્છા કરનાર — ચરણનો ઇચ્છુક, નઠારાં પરિણામવાળાં લક્ષણોવાળો, હીણી પુણ્ય ચૌદસને જિવિસે જન્મેલ (અર્થાત્ અત્યંત ભાગ્યવંતને જન્મસમયે જ તે ચૌદસ પૂર્ણ હોય છે).

મારી પુત્રી સોમામા કાઠ દોષ ન હોના છતાં, તેની યુવાવસ્થામા તેને તજ સાધુ થયો છે માટે લાવ તેનું વેગ લઉં ' એમ વિચારી તેણે ચારે તરફ નજર કરીને, બીની માગી હાથમા લીધી, પત્રી ગજસુકુમાર પાસે જઈ, તેમના માથા ઉપર તે માગીની પાગી બાધી દીધી પત્રી સજગતી ચિતામાથી ફૂલેના ફેસૂડા સમાન લાતચોળ અગારા કલાડામા વઈ, ગજસુકુમારના માથા ઉપર ભર્યાં, અને પત્રી આજીમાજી જોતો, ડગતો ડરતો ત્યાંથી જવદી બાગી ગયો.

ગજસુકુમારના માથા ઉપર પેના નગમતા અગારા પડના જ તેમના શરીરમા ભય કર વેડના ઉત્પન્ન થઈ પગ તુ સોમિલ ખાજણ તરફ જગ પછુ મન બગાડ્યા વિના તેમણે તે વેડના પ્રમત્ત ચિત્તે તથા શુભ ચિંતનપૂર્વક સહી લીધી તેની સાથે જ આનરણ કનારા કમોનો હાથ થતા, તેમને અપૂર્વકરણ નામનું (આદમુ) ગુણસ્થાન^૧ પ્રાપ્ત થયું, જેનાથી કર્મરજ મારી પેટે ખખેરાઈ ગય છે ત્યાં બાદ તેમને

૧ મૂળમા 'ખેરના લાકડાના અગારા છે

૨ 'ગુણ' એટલે આત્માની સ્વભાવમત ચારિત્ર્ય વીર્ય આદિ શક્તિઓ અને 'ધ્યાન' એટલે તે શક્તિઓની શુદ્ધતાની તરતમભાવવાળી અવસ્થાઓ આત્માના સદજ ગુણો ઉપરથી આવરતો ઓછા થતા તે સદજ ગુણો પોતાને શુદ્ધ સ્વરૂપે પ્રગટ થાય છે એ શુદ્ધિના ૧૪ પગથિયા વિચારવામા આવ્યા છે આઠમા ગુણસ્થાને પૂર્વે નદિ અનુભવેરો આત્મશુદ્ધિનો અનુભવ થાય છે, અને અપૂર્વ વીર્યશિખા પ્રગટે છે, તેથી તેને 'અપૂર્વકરણ' કહે છે વિશેષ વિષયો માટે જુઓ આ માગાનું 'અતિમ ઉપદેશ 'પુસ્તક' પા ૧૭૨-૩

અનંત તથા અનુત્તમ, એવું ઉત્તમ કેવલજ્ઞાન અને કેવલદર્શન પ્રાપ્ત થયું. ત્યાર બાદ તે સિદ્ધ-બુદ્ધ અને મુક્ત થયા અને સર્વ દુઃખોનો અંત તેમણે પ્રાપ્ત કર્યો. પાસે ઊભેલા દેવોએ તેમના ઉપર દિવ્ય સુગંધી જળનો વરસાદ વરસાવ્યો, પાંચ વર્ષનાં ફૂલ વેચ્યાં, વસ્ત્રોને ધ્વજન તરીકે ફરકાવ્યાં, વાર્ણિકોના નાદ સહિત દિવ્ય ગાન ગાયાં; અને એ રીતે ગજસુકુમારના મત-પાલનને વધાવી લીધું.

સવાર થતાં કૃષ્ણ વાસુદેવ રનાનાદિ પરવારી, હાથી ઉપર બેસી, સૈનિકોનાં તૃદોથી વીંટળાઈ, અરિષ્ટનેમિનાં દર્શન આપ્યા. રસ્તામાં તેમણે એક વૃદ્ધ કમળેર માણસને રસ્તા ઉપરના ઈંટોના મોટા ઢગલામાંથી એક એક ઈંટ ઊઘડીને ઘરમાં લઈ જતો જોયો. તેને જોઈ, તેના ઉપર અનુકંપા લાવી, કૃષ્ણે જાતે એક ઈંટ ઉપાડી તેના ઘરમાં મૂકી આપી. તેમને તેમ કરતા જોઈ, તેમની સાથેના અનેક પુરુષોએ થોડી જ વારમાં આખો ઢગલો તેના ઘરમાં ખસેડી આપ્યો.

ત્યારબાદ કૃષ્ણ અરિષ્ટનેમિ પાસે ગયા, અને તેમને વંદન-નમસ્કારાદિ કર્યા બાદ, ગજસુકુમારને ત્યાં ન જોતાં પૂછવા લાગ્યા: ‘ભગવન! મારા નાના ભાઈ ગજસુકુમાર અહીં કેમ નથી દેખાતા?’

ત્યારે અરિષ્ટનેમિએ કહ્યું: ‘હે કૃષ્ણ! ગજસુકુમારે પોતાનું કામ પૂરું કર્યું.’

કૃષ્ણે પૂછ્યું: ‘તેમણે પોતાનું કામ કેવી રીતે પૂરું કર્યું?’

ત્યારે અરિષ્ટનેમિએ ગજસુકુમારના દેહાંતની વાત પહેલેથી માંડીને કહી સંભળાવી.

પછી કૃષ્ણે પૂછ્યું : “હે ભગવન! મારા બાઈને કમેતે મારી નાખનાર એ પુરુષનું નામ શું છે?”

ભગવાને કહ્યું. ‘હે કૃષ્ણ! તુ તે પુરુષ પ્રત્યે વૈરવૃત્તિ ન કરીશ કારણ કે તેણે તો વસ્તુતાએ ગજસુકુમારને મદદ કરી છે”

કૃષ્ણે પૂછ્યું : ‘હે ભગવન! તેણે માગ બાઈને કેવી રીતે મદદ કરી છે?’

ભગવાને કહ્યું : ‘હે કૃષ્ણ! તુ અત્યારે મારા દર્શને આવતો હતો, તેવામા રમ્તામા પેલા ઈંટા બિચકનારને તે રીતે જેવી મદદ કરી છે, તેની જ રીતે પેલા પુરુષે પણ ગજસુકુમારના અનેક જન્મના સચિત કર્મોને તેમના વખત પહેલા ખંખેરી નાખવામા ગજસુકુમાર મુનિને સારી પેઠે મદદ કરી છે

ત્યાર બાદ કૃષ્ણે અરિષ્ટનેમિને પૂછ્યું, ‘ભગવન! એ પુરુષનું એ ધાણું શું છે?’

ત્યારે અરિષ્ટનેમિએ કહ્યું ‘અત્યારે તને દ્વારકા નગરીમાં પેમતો દેખતા જ ત્યાં બિભેસો જે માણસ જમીન ઉપર તૂટી પડી મગણ પામે, તે માણસને તુ તાગ બાઈનો ધાતક બાણુજે’

ત્યાર બાદ કૃષ્ણ વાસુદેવ અરિષ્ટનેમિને વંદનાદિ કરી, હાથી ઉપર બેસી દ્વારકા તરફ પાછા ફર્યા

આ તરફ સોમિય બ્રાહ્મણને સવારના પહોરમા જ વિચાર આવ્યો કે, કૃષ્ણ વાસુદેવ અરિષ્ટનેમિના દર્શને ગયા છે, અરિષ્ટનેમિ મારો અપરાધ જરૂર બળ્લી ગયા હશે, અને કૃષ્ણને તે વિષે વાત કરશે એટલે પાછા ફરતા જ કૃષ્ણ મને જરૂર કમેતે મરાવી નાખશે, માટે હાલ હું બાગી બહી.

એમ વિચારી, તે ઘેરથી નીકળી કૃષ્ણ જે તરફથી દારકામાં દાખલ થતા હતા, ત્યાં જ જરાજર સામે જઈ પહોંચ્યો. અચાનક કૃષ્ણને સામા જ આવેલા જોઈ, તે બ્રાહ્મણ ડરનો માર્યો ત્યાં ને ત્યાં સ્તબ્ધ થઈ ગયો અને મરણ પામી જમીન ઉપર ગળડી પડ્યો.

કૃષ્ણે તેના ઝડદાને ચાંડાળો પાસે કદાવી નાંખ્યું, અને તે જમીન ઉપર પાણી છંટાવી દીધું.

ટિપ્પણ

ત્રીન્ન વર્ગની નવમી કથામાં : દ્વારકાનગરી, બજાદેવ રાજ, ધારિણી રાણી, સિંદનું સ્વપ્ન, સુમુખ કુમાર — પચાસ કન્યાઓ, ૧૪ પૂર્વોત્તું અધ્યયન, વીસ વર્ષ સાધુપણ, રાત્રંજય ઉપર મુક્તિ — બાકી બધુ ગૌતમની કથા મુજબ.

તે જ પ્રમાણે ૧૦મી, અને ૧૧મી કથા પણ સમજવી. માત્ર કુમારોનાં નામ અનુક્રમે દુર્મુખ, અને દુષ્ક સમજવાં. ૧૨મી કથા પણ એ જ પ્રમાણે. પણ કુમારનું નામ દારુક, અને માતૃપિતાનું નામ વાસુદેવ તથા ધારિણી. તે જ પ્રમાણે ૧૩મી કથા પણ સમજવી. કુમારનું નામ અણાદિટ્ટી

૪

ચોથા વર્ગમાં દશ કથાઓ સમજવી : કુમારોનાં નામ નીચે પ્રમાણે :

ભલિ, મયાલિ, ઉપભલિ, પુરુષસેન, વારિષેણ, પ્રદ્યુમ્ન, સાંભ, અનિરુદ્ધ, સત્યનેમિ, અને દંદનેમિ.

ભલિની કથા : દ્વારિકા નગરી, વસુદેવ રાજ, ધારિણી રાણી, ભલિકુમાર, ૫૦ કન્યા, બાર અંગોત્તું અધ્યયન, ૧૬ વર્ષ સાધુપણ — બાકી બધુ ગૌતમ મુજબ — રાત્રંજય ઉપર મુક્તિ.

એ પ્રમાણે મયાલિ, ઉપભલિ, પુરુષસેન, અને વારિષેણનું સમજવું. પ્રદ્યુમ્નનું પણ તેમ જ સમજવું : પણ પિતાનું નામ દુષ્ણ, અને માતાનું નામ રુક્મિણી.

તે જ પ્રમાણે સાંભનું પણ સમજવું. પણ માતાનું નામ જાંબવતી.

એ જ પ્રમાણે અનિરુદ્ધનું પણ. પરંતુ પિતાનું નામ પ્રદ્યુમ્ન, અને માતાનું નામ વેદર્શી.

તેનું જ સત્યનેમિનું પણ. પરંતુ પિતાનું નામ સમુદ્રવિજય, અને માતાનું નામ શિવા.

તે જ પ્રમાણે દંદનેમિનું પણ

પદ્માવતીની કથા

દારકા નગરીમાં કૃષ્ણવાસુદેવ રાજ્ય કરતા હતા તે વખતની વાત છે. તેમને પદ્માવતી નામે રાણી હતી.

એક વખતઃઅરિષ્ટનેમિ કરતા કરતા ત્યાં આવી પહોંચ્યા. તેમને આવ્યા જાણી કૃષ્ણવાસુદેવ તેમને દર્શાવે ગયા. પદ્માવતી રાણી પણ તેમને આવ્યા જાણી ખૂબ હર્ષિત થઈ તેમને દર્શાવે ગઈ. ત્યાર બાદ અરિષ્ટનેમિએ કૃષ્ણને તેમજ પદ્માવતી વગેરેને ધર્મોપદેશ આપ્યો.

બધા વીખરાઈ ગયા બાદ, કૃષ્ણે અરિષ્ટનેમિને વંદનાદિ કરી પૂછ્યું : 'હે ભગવન! આ દેવપુરી જેવી દારકા નગરીનો નાશ શાનાથી થશે?'

ભગવાને જવાબ આપ્યો : 'હે કૃષ્ણ! આ દેવપુરી જેવી નગરીનો નાશ સુરા-અગ્નિ-અને દૈવાયન^૧ વડે થશે.'

૧. પરાશર મુનિને યમુનાના ક્ષીપમાં કોઈ નીચ કુળની કન્યાના સેવનથી થયેલો પુત્ર. સાંજ વગેરે યાદવકુમારોએ દારકા મત્ત થઈ, એ દૈવાયન મુનિને મરણુતોષ માર માર્યો; તેથી મરતી રેળા દારકાના યાદવાને બાળી નાખનાર તરીકે જન્મવાનો તેણે સંકલ્પ કર્યો. પછી તે અગ્નિકુમાર દેવામાં દેવ તરીકે હત્પત્ત થયો; તે દેવ પછી દારકાને યાદવો સાથે બાળી નાખી. માત્ર કૃષ્ણ - જનરામ બે જ છંવતા નીકળી રહ્યા; એવી કથા છે. ત્રિપદિ રાવાકાં ૫૧ ૮, સર્ગ ૧૧.

આ સાબળી, કૃષ્ણને બહુ ઓછું આવ્યું તેમને વિચાર આવ્યો કે જાણિ, મયાવિ, પુરુષમેન, વારિમેણુ, પ્રદુમ્ન વગેરે કુમારોને ધન્ય છે કે, તેઓએ ધન-સપત્તિ, અતપુર વગેરે સર્વસ્વ તજીને અગ્નિનેમિ પાસે સાધુપણાની દીક્ષા લઈ લીધી. હ જ એવો અભાગી-પાપી છું કે, રાત્ર્ય, અતપુર વગેરે માનુષી કામભોગોમા આમકત રહીને ભગવાન અગ્નિનેમિ પાસે પ્રવ્રજ્યા લેતો નથી.

પત્રી ભગવાને કૃષ્ણના મનમા ચાવતો વિચાર જાણી લઈ, કૃષ્ણને કહ્યું 'એવું કદી બન્યું નથી તથા એવું કદી બનવાનું નથી કે વાસુદેવો ધનમ પત્તિનો ત્યાગ કરીને માધુ-પણાની દીક્ષા લે'

કૃષ્ણે ભગવાનને પૂછ્યું : 'એમ કેમ ?'

ભગવાને કહ્યું 'હું કૃષ્ણ' સર્વે વાસુદેવોએ^૧ પૂર્વ-જન્મમા મરતી વેળા પોતાના સવળા સામય્ય થી અમુક પ્રકારનો સંકલ્પ^૨ કરી દીધો હોય છે. તેથી તેઓ આ જન્મમા ખીજી કંઈ કરી શકતા નથી'

૧ ૨૪ તીર્થેન્દ્રો, ૧૨ ચક્રવર્તીન્દ્રો, ૬ વાનુદેવો, ૬ પ્રતિ-વાનુદેવો, તથા ૮ બળદેવો મળી કુલ ૧૩ મહામપુરુષો અર્થાત્ મહાપુરુષો જાણકના હરે-દેરા હરચ્યાન જન્મે છે

૨ ૧ મહત્ત તરીકેના પૂર્વ જન્મમા કૃષ્ણ પોતાની માતાને ધણા અગજામણા હતા તેમની માતાએ તેમને જન્મતાવે ત દાસી પાસે ન ખાતી દીધા હતા પણ દાસી પામેથી તેમના પિતા તથા બાઈએ તેમને ગ્રામ રીતે ગાવવી હોય્યા હતા. એક વખત ૩ મહત્ત માતાના જોવામા આવના તેણે તેમને મારી-ફટી ધરની ખાગમા નાખી દીધા તેમની માતાને તેમના પ્રત્યે આ જન્મમા આવું વેર થવાનું મારણુ એ દ્રવ્ય કે, પૂર્વજન્મમા તે સાપણુ હતી

પછી કૃષ્ણે ભગવાનને પૂછ્યું : ‘હે ભગવન! હું અહીંથી માર્યા બાદ ક્યાં જઈશિ, અને ક્યાં ઉત્પન્ન થઈશિ ?’

ભગવાને જવાબ આપ્યો : અગ્નિકુમાર દેવ બનેલો દ્વિપાયન જ્યારે ક્રોધથી દ્વારકા નગરી બાળી નાખશે, ત્યારે પોતાનાં માતપિતાને એ અગ્નિમાં જ બળતાં છોડી, ^૧ તું તથા બળરામ દક્ષિણ સમુદ્રને કિનારે પાંડુ રાજાના પુત્ર યુધિષ્ઠિર વગેરે પાંચ પાંડવો પાસે પાંડુમધુરા ^૨ ચાલ્યા જશે. ત્યાં કૌસંબ વનમાં વડના ઝાડ નીચે તું પીતાંબર ઓઢી શિક્ષા ઉપર સૂતો સૂતો

તે વખતે ઝાડું ભરીને આવતા ગંગદત્તે તેનાં હાડકાં કચરાવાને અવાજ સાંભળવા ખાતર જ તેને પેડા નીચે કચરી નાખી હતી. પછી ગંગદત્તે સાધુપણું સ્વીકાર્યું અને પોતાના વપના પ્રભાવથી બીજા જન્મમાં પોતે વિશ્વવલ્લભ થાય, એવો સંકલ્પ કર્યો હતો.
—ત્રિપરિણિપાત ૮, સર્ગ ૫.

૧. કૃષ્ણ તથા બળરામે માતપિતાને બચાવવા ઘણા પ્રયત્ન કર્યા હતા, પણ પેલા દેવના પ્રભાવ આગળ તેમનું કંઈ વળ્યું નહોતું.

૨. હાલનું મધુરા ? કથા એવી છે કે, પદ્મનાભ રાજાએ દ્રૌપદીનું હરણ કર્યું હતું, ત્યારે કૃષ્ણ સહિત પાંડવો સમુદ્ર એળંગી પદ્મનાભને હરાવી દ્રૌપદી પાછી સ્ત્રીને આવતા હતા. તે વખતે કૃષ્ણના બળની પરીક્ષા કરવા પાંડવોએ ગંગાનદી નાવમાં બેસી પાર કરી લીધી, અને કૃષ્ણ માટે નાવ પાછી ન મોકલી. આથી કૃષ્ણને તરતા તરતા સામે પાર આવવું પડ્યું, અને તેમાં તે બહુ હેરાન થયા. આ કારણે કૃષ્ણે પાંડવોને દેશપાર કર્યા. પછી કુંતીની સમજાવટથી કૃષ્ણે તેમને દક્ષિણસમુદ્રના તટ ઉપર પાંડુમધુરા નગરી વસાવીને રહેવાની પરવાનગી આપી હતી. જુઓ આ માળાનું ‘ધર્મકથાઓ’ સુસ્તક પા. ૧૪૧-૩.

આગમ કર્મો દશે, ત્યારે (તારો બાઈ) જરાકુમાર^૧ ધનુષ્ય ઉપર બાણ ચડાવી (તને હતણુ માની) તારા ઉપર છોડશે. તે બાણ તારા ડાબા પગમાં વાગનાં જ તુ મરણુ પામશે, અને વાસુકાપ્રભા નામની ત્રીજી નરકભૂમિમાં નારખી તરીકે ઉત્પન્ન થશે.

પોતાની આવી અવગતિ માબળી કૃષ્ણ ધણા ઉદામ યર્ષ ગયા ત્યારે અનિષ્ટનેમિએ નમને કવુ - 'હે કૃષ્ણ ! તારે ઉદાસ થવાની જરૂર નથી તે નરકમાંથી ન્હી, આવતી ઉત્તરિણીમાં^૨ પુરૂદેશમાં આવેલા ચત્રાકા નગરમાં તુ અમમ નામનો બાગમાં તીર્થકાં યર્ષશ ત્યા કેવલજ્ઞાની તરીકે ધણે કાળ વિતાવ્યા બાદ તુ સિદ્ધ-બુદ્ધ-અને મુક્ત યર્ષશ.'

આ માબળી કૃષ્ણ વાસુદેવ એકદમ હર્ષિત યર્ષ જઈ તાગી પાડી જિઠ્યા, ફૂદી જિઠ્યા, નાચી^૩ જિઠ્યા, તથા સિદ્ધ-ગર્જના કરના લાગ્યા ત્યાર બાદ બગવાનને નમસ્કાર કરી તે થેગ પાછા ફર્યા.

૧ પોતાને હાથે કૃષ્ણનુ મૃત્યુ થવાનુ છે એ બાણી તે બિચારો પહેરેથી જ દ્વારકા છોડી ચાલી નીકળ્યો હતો. પણ બામ્બવણાત્ અતે કૃષ્ણ તેની પામે જ જઈ પહોંચ્યા.

૨ જોડો કાગચકના એ બાગ પાડે છે (૧) શ્રેયે ચડતો — અર્થાત્ જેમાં સૌ સારા વાના થતા બધ છે તેવો — ઉત્તરિણી કાળ, અને (૨) નીચે પડતો, અર્થાત્ જેમાં સૌ બગડણુ બધ છે તેવો અવસરિણી માળ. ૧૦ x (૨૨૦૩ x ૬૨૦૮) સાગર વધેની એક ઉત્તરિણી યાય, અને તેટલા જ વર્ષોની એક અવસરિણી યાય જુઓ આ માળાનુ 'અતિમ ઉપદેશ' પુસ્તક, પા ૫૨.

૩ મૂળમાં 'ત્રિપદી' ■ ટીપકાર એમ જણાવે છે કે, મલ્લ રાજભૂમિ ઉપર જે નજી પેંતરા બેરે છે તે ત્રિપદી.

ઘેર જઈ, સિંહાસન ઉપર પૂર્વ તરફ મોં રાખીને બેઠા બાદ તેમણે પોતાના હજૂરિયાઓને બોલાવ્યા અને તેમને કહ્યું : ‘હે દેવાનુપ્રિયો ! તમે દારકા નગરીમાં ચારે બાજુ ઢંઢેરો પાટા કે દારકા નગરીનો આગમાં વિનાશ થવાનો છે. માટે જે કોઈ પુરુષ કે સ્ત્રી, કુમાર કે કુમારી, અરિષ્ટનેમિ ભગવાન પાસે દીક્ષા લઈ સાધુ થવા ઇચ્છતું હશે, તે દરેકને કૃષ્ણ-વાસુદેવની રમ છે. અત્યારે દીક્ષા લીધા બાદ પરતાર્જને કોઈ દરી સંસારી થવા ઇચ્છશે, તો તેને પોતાનો પહેલાનો ધંધો કરવાની છૂટ રહેશે. સાધુ થવા ઇચ્છતા દરેકનો ભારે ધામધૂમપૂર્વક નિષ્કમણ્યવિધિ કરવામાં આવશે.’

એ ઢંઢેરો સાંભળી પદ્માવતી રાણી અત્યંત હર્ષિત થઈ અરિષ્ટનેમિ પાસે ગઈ, અને દીક્ષા લેવાનો પોતે કરેલો નિરધાર સંભળાવી આવી. ત્યારબાદ પાછી આવી, જ્યાં કૃષ્ણ હતા ત્યાં ગઈ, અને તેમની પાસે દીક્ષા લેવાની પરવાનગી માગવા લાગી.

કૃષ્ણે તેને પરવાનગી આપી તથા પોતાના હજૂરિયાઓને બોલાવી પદ્માવતી રાણીનો ભારે ધામધૂમથી નિષ્કમણ્યભિષેક કરવા માટે પૂરતી તૈયારીઓ કરવાની આજ્ઞા આપી.

ત્યારબાદ પદ્માવતી રાણીને પાટ ઉપર બેસાડી, તેને એકસોઆઠ સોના-રૂપા વગેરેના કલશો ભરીને સર્વ પ્રકારનાં જળ-માટી-પુષ્પ-ગંધ-માત્ર્ય-ઔષધિ-સરસવ વગેરે વડે ભારે ધામધૂમથી અભિષેક કરવામાં આવ્યો. પછી તેને સર્વ અલંકારોથી વિશૂષિત કરવામાં આવી. ત્યાર બાદ હજાર પુરુષો વડે જોયકાતી પાલખીમાં બેસાડી, નગરમાં ચર્ચ તેને

ગૈનક પર્વત ઉપગ્ના મહસામવજ્જમા વર્જિતવામા આવી ત્યાં અરિષ્ટનેમિ પામે જઈ, તેમને વદનાદિ કરી કૃત્યે મ્હ 'હે ભગવન્' આ મારી પટગામી પદ્માવતી મને અનિશય હૃદ, કાત, પ્રિય, માનીતી, તથા મનગમતી છે તે મનાઝ બચથી ઉદ્ધિમ ચર્જ, આપની પામે દીમા લેવા માગે છે તેા આપ તેનો શિષ્યા તરીકે સ્વીકાર કરો.'

ત્યારે ત્યાં પદ્માવતીએ ઇશાનપૂજા નમ્હ જઈ પોતાના બધા અલ્પકારો ઉતારી નાખ્યા, તથા પોતાના નાગને પોતાને હાથે પાંચ મૂળીઓ ભરીને ઉપાડી કાઢ્યા ત્યાં જા' ભગવાન પાસે જઈને તેણે તેમને વદનાદિ કરી કૃત્ય

'હે ભગવન્' આ સમાગ્ર મળી ગયો છે, બે બે બળી ગયો છે તથા જરા અને મગધથી નાસી ગયો છે જેમ કોઈ ગૃહપતિ પોતાની એકની એક અમુલ્ય ચીજોને બગતા ધગમથી બહાર કાઢી લે છે, તેમ હે ભગવન્' આ ગળતા સસાગમથી મારા પ્રિય અને હૃદ આત્માને ઉગાડવા હું આપની પાસે પ્રવળ્યા લઈ, શિષ્યા તરીકે રહીશ અતઃ આચારાદિ શીખીશ.'

ભગવાને પદ્માવતીનું મ્હુ સાબળીને તેને જાતે જ પ્રવળ્યા આપી, તથા પછી ચક્ષિણી નામની આર્યાને શિષ્યા તરીકે સોંપી પદ્માવતી તેમની પાસે રહી મામાયિક વગેરે ક્રિયાઓ તથા અગિયાર અગમ થો શીખી તથા ચાર ટક, છ ટક, આઠ ટક, દશ ટક બાર ટક, પદ્મ ટક, મહિનેા વગેરેના ઉપવાસ કરતી વિવિધ તપકર્મો નડે પોતાના આત્માને ભાવિત કરવા લાગી

પદ્માવતી આચાર્યે એ પ્રમાણે ૨૦ વર્ષ સાધ્વીપણું
 ખરાબર પાળ્યું. તથા અંતે સાઠ ટંકના ઉપવાસથી દેહનો
 અંત લાવીને, જે વસ્તુ માટે મુંડન કરાવ્યું હતું, બ્રહ્મચર્ય
 સ્વીકાર્યું હતું, સ્નાન-છત્ર-જોડાનો ત્યાગ કર્યો હતો, ભૂમિ
 ઉપર સૂવું—પાટિયા ઉપર સૂવું—ભીખ માગવી—વગેરે
 નિયમો સ્વીકાર્યા હતા, તથા પારકાનો તિરસ્કાર, માનાપમાન
 વગેરે સંકટો અને વિધ્નો સહન કરવાનું મંજૂર રાખ્યું હતું,
 તે વસ્તુ પ્રાપ્ત કરી, અને અંતે સિદ્ધ-બુદ્ધ તથા મુક્ત ચર્ધ
 સર્વ દુઃખોનો અંત આણ્યો.

ટિપ્પણ

પાંચમા વર્ગમાં આ કથા પ્રમાણે જ બાકીની ગૌરી, ગાધારી, લક્ષ્મી, મુસીમા, જાંબવતી, મત્સ્યમામા, રુક્મિણી, મૂવશ્રી અને મૂલદેવતાની વ્યાખ્યા પણ સમજાવેલી. રુક્મિણી સુધીની શાળીઓ કૃષ્ણવાસુદેવની ગણવી છેલ્લી બેને કૃષ્ણ-જાંબવતીના પુત્ર સાબની સ્ત્રીઓ સમજાવી

ક

છઠ્ઠા વર્ગમાં ૧૬ કથાઓ છે આ વર્ગમાં ત્રીયું કર મહાવીર સમજાવવા

પ્રથમ કથા મકાથી ગૃહપતિની છે મહાવીરનો ધર્મોપદેશ રાજગૃહમાં સાબળી, તેણે પોતાનો કુટુંબમાર ન્યેશપુત્રને સોંપી દીધો અને પોતે સાધુ થયો. ૧૧ અંગે લખ્યો બાકીનું બધું જાણીમાર જેવું અર્થાત્ પ્રતિમાઓ, ગુણરત્ન વપ, ૧૬ વધે સાધુપણ, વિષુવ પર્વત ઉપર સિદ્ધિ.

બીજી કથા કિંકર્મની સમજાવી તે પણ ઉપર પ્રમાણે જ ત્રીજી કથા મુદ્ગરપાણિની છે તે આગળ વિસ્તારથી આપી છે.

મુદ્ગરપાણિની કથા

રાજગૃહ નગરમાં શ્રેષ્ઠિક રાજા રાજ્ય કરતો હતો. તેને ચેલ્લથા નામે રાણી હતી. તે જ નગરમાં અર્જુનક નામે માળી રહેતો હતો. તેને બંધુમતી નામે પત્ની હતી. તે બહુ સુકુમાર તથા સ્વરૂપવાન હતી.

તે માળીને રાજગૃહ નગરની બહાર એક મોટી વાડી હતી. તે વાડી ક્ષીક્ષીકચ રહેતી હોવાથી આઘેથી કાળા, નીલી, અને ક્ષીક્ષી દેખાતી હતી; તેમાં ખૂબ ઠંડક રહેતી હતી, તે રસપૂર્ણ હતી, વિવિધ વર્ણાદિ શુભોચુક્ત હતી, લતા-વૃક્ષાદિનાં મૂંડ અને જળાંને કારણે તેમાં ઘેરી, ઠંડી, ભીની છાયા રહેતી હતી, અને આઘેથી જાણે કાળું વાદળ ન ચડી આવ્યું હોય તેવો તેનો આકાર દેખાતો હતો.

તે વાડીની નજીક જ મુદ્ગરપાણિ નામના યક્ષનું મંદિર હતું. તે મંદિર અર્જુનક માળીના અર્ચા-પર્ચાના વખતથી વંશપરંપરાએ આશ્રય આવતું હતું. તે બહુ જૂનું હતું, તથા ભારે સતવાળું બનાવું હતું. તે યક્ષની મૂર્તિના હાથમાં હસ્તર પલ^૧ લોઢાની બનાવેલી ભારે મોગર હતી. અર્જુનક માળી નાનપણથી જ તે મૂર્તિની લક્ષિત કર્યા કરતો હતો. રોજ સવારમાં તે છાજડી હાથમાં લઈ, વાડીમાં જતો અને

ફૂલો ચૂંટતો. તેમાંથી જે સારાં સારાં હોય તે બધાં લઈ તે યક્ષની પૂજા કરતો, અને પછી તેમને પ્રણામ કરી, બાકીનાં ફૂલ લઈ, રાજમાર્ગ ઉપર આવી વેચતો અને ગુજારો કરતો.

તે નગરમાં લલિતા નામની એક સોનેરી ટોળા રહેતી હતી. તે ટોળા ભારે પૈસાદાર હતી, તથા દ્વાર્ધથી ગાંજી જાય તેવી ન હતી. તે ટોળાને માટે કોઈ પણ કર્મ દુષ્કર્મ નહોતું.

એક વખત ગજગૃહ નગરમાં ઉભાણીની દાંડી પિટાર્ક. તે સાંભળી અર્જુનકને વિચાર આવ્યો કે, કાલે બહુ ફૂલોનું કામ પડશે. તેથી પોતાની સ્ત્રી બંધુમતી સાથે સવારમાં જ વહેસો ઊડી તે વાડીમાં ગયો, અને ફૂલ વીણવા લાગ્યો. પેલી સોનેરી ટોળાના છ માણસો મુદ્ગરપાણિના મંદિરમાં રમના બેઠા હતા અર્જુનક ફૂલ ચૂંટયા બાદ થોડાં સારાં સારાં ફૂલ લઈ પોતાની સ્ત્રી સાથે યક્ષને ચડાવવા માટે આવ્યો. તેને તેની સ્ત્રી સાથે આવતો જોઈ, પેલાઓએ વિચાર્યું કે, અર્જુનક આવે કે તરત તેને મુસ્કેટાટ બાંધી, તેની રૂપાળી સ્ત્રી સાથે આજે થયેજ મોજ ઉડાવવી. આમ ત્રિચારી તેઓ બોલ્યા-ચાલ્યા વિના કમાડ પાછળ સંતાર્કને ઊભા રહ્યા.

અર્જુનકે મંદિરમાં આવી યક્ષને પ્રણામ કર્યા. તેની સાથે જ પેલા છ જણા કમાડ પાછળથી નીકળી આવ્યા અને તેને પકડીને મુસ્કેટાટ બાંધી દીધો. ત્યાર બાદ તેની સ્ત્રીને પકડી તેઓ તેની માથે કીડા કરવા લાગ્યા.

એ વખતે અર્જુનકને વિચાર આવ્યો કે, ‘હું નાનપણથી જ આ મુદ્ગરપાણિ યક્ષની રોજ સવારમાં પૂજા-અર્ચના કરું છું. જો એ યક્ષ સાચા હોત, તો મારી આ વહે થતી તે જોઈ રહ્યા હોત ? માટે આ યક્ષ સાચા નથી, માત્ર લાકડું છે !’

અર્જુનકનો આવેા વિચાર જાણી મુદ્દગરપાણિ યક્ષે-
તરત તેના શરીરમાં પ્રવેશ કર્યો, અને બધાં બંધન તડતડ.
તોડી નાખી પેલી મોટી ગદા હાથમાં લીધી. પછી તે ગદા વડે-
પેલા છ પુરુષો અને સાતમી સ્ત્રીને તત્કાલ મારી નાખ્યાં.
પછી એ યક્ષના આવેશવાળો તે અર્જુનક માળી રોજ રાજગૃહ
નગરની આસપાસ છ પુરુષો અને સાતમી સ્ત્રીને મારતો
વિચરવા લાગ્યો.

શ્રેણિક રાજાને આ વાતની ખબર પડતાં તેણે તરત-
નગરમાં ઢંઢેરો પિટાવ્યો^૧ કે, “કાઈએ લાકડાં, ધાસ, પાણી,
પુષ્પ કે ફળ માટે નગરની બહાર યથેષ્ટ રીતે ન નીકળવું,
નહીં તો જાનનું જોખમ છે.”

હવે, તે નગરમાં મુદ્દર્શન નામે શેઠ રહેતો હતો. તે
શેઠ જૈન મતાનુયાયી શ્રમણોપાસક હતો. તે જીવ શું, અજીવ
શું વગેરે ધર્મસિદ્ધાંતોનો જાણકાર હતો; તેને પાપ-પુણ્યનો
ખ્યાલ હતો. શાથી પાપકર્મ બંધાય છે, કેવી રીતે તેને
ખંખેરી નાખી શકાય, શારીરિક વગેરે ક્રિયાઓમાંથી કર્મ
શુભ છે કે અશુભ છે, તેમજ જીવનવ્યવહારનાં વિવિધ સાધનો-
માંથી કયાં સ્વીકાર્ય કે અસ્વીકાર્ય છે, એ બધું તે સમજતો
હતો. જૈન સિદ્ધાંતમાં તે એવા સુસ્ત હતો કે, દેવ વગેરે-
આવીને તેને બમાવે તો પણ તે યજે નહીં. તેને જૈન
સિદ્ધાંતમાં વર્ણવેલ તત્ત્વો બાજત શંકા ન હતી, કે તેમાં
જણાવેલ આચાર બાજન વિચિકિત્સા નહોતી. તેણે શાસ્ત્ર

૧. આવે પ્રસંગે મૂળમાં એમ હોય છે કે: “પોતાના માણસોને:
કહું કે, આવો ઢંઢેરો પીટો, અને પછી તેમ કર્યાની વરદી મને,
પાછી વાળો.”

ધ્યયન કરી, તેના અર્થને નિર્ણયિત કર્યો હતો, તથા જૈન સિદ્ધાંત ઉપર હાડેહાડ પ્રેમ આપેલો હોવાથી તે એમ કહેનો કે, ‘આ મિદાન જ અર્થરૂપ કે પરમાર્થરૂપ છે, બાકી બધું અનર્થરૂપ છે’.

આ અરમામા ભગવાન મહાવીર ને નગરની ગહાર આવી પહોંચ્યા અને ગુણશીલક ચૈત્યમા જીતયા તેમના આઘ્યાની વાત ટૂંક સમયમા આખા નગરમા ફેલાઈ ગઈ હોઠો ચાન કરવા લાગ્યા કે, બાઈ! એવા માધુ ભગવતનું નામ કે જોત્ર પણ આપણે કાને પડી જાય, તો પણ મોટું ફળ છે, તો પછી તેમની પામે જઈ, તેમને વહવાથી અને તેમની સેવા કરવાથી તો કેટલું અધિક પુણ્ય પ્રાપ્ત થાય? આર્થપુરુષે કહેલ એક પણ આર્થ અને મુધાર્મિક વચન સાંભળવાથી પણ અતિ લાભ થાય છે, તો તેવો ધણો ઉપદેશ સાંભળવાથી થતા લાભની તો વાત જ શી કરવી?’

પરંતુ અર્જુનકમાળીની બીકથી ધોઈ નગર બહાર જવાની હિંમત કરી શક્યું નહીં. સુદર્શન શેઠના મજબુતા ભગવાન આઘ્યાની વાત આવતા જ તે તેમના દર્શને જવા માટે પોતાના માતાપિતાની રજા માગવા ગયો. તેના માતા પિતાએ તેને અર્જુનકમાળીની વાત કહી સંભળાવીને નગર બહાર જઈને ભગવાનના દર્શન કરવાનું ખાડી વાળવાને ધણું સમજાવ્યો, પણ તે તો એકનો મે ન થયો. ત્યારે નામનથી અતે તેમણે તેને જવાની રજા આપી.

સુદર્શન શેઠ નાહી ધોઈ શુદ્ધ ચર્મ, કપડા પહેરી, ઘેરથી નીકળ્યો, અને નગર બહાર નીકળી, ન્યા ગુણશીલક ચૈત્ય હતું તે તરફ આગળ વધવા લાગ્યો. એવામા પેના મુદ્દગપાણિ

યક્ષે તેને જતો દેખ્યો. એટલે તે ગુસ્સે યઈ, પોતાની ગદા વીંજતો વીંજતો તેના તરફ વેગથી આવવા લાગ્યો.

સુદર્શને તેને આવતો જોઈ, બીન્યા કે ગભરાયા વિના ધસી વડે થોડી ભૂમિ સાફ કરી. પછી દસ આંગળાઓ ભેગી કરી, માથે અંજલી જોડી ભગવાનને વંદન કરતો તે બોલ્યો : ‘અરિહંત ભગવંતો, સિદ્ધો વગેરેને નમસ્કાર. અચળ સ્થાનને પામવાની ઇચ્છાવાળા શ્રમણ ભગવંત મહાવીરને નમસ્કાર! મેં પહેલાં પણ શ્રમણ ભગવંત મહાવીર પાસે રથૂલ હિંસા, રથૂલ અસત્ય, તથા રથૂલ ચોર્યના ત્યાગની અને પોતાની સ્ત્રીથી જ સંતુષ્ટ રહેવાની અને ઇચ્છાઓની મર્યાદા બાંધવાની મરતા સુધીની પ્રતિજ્ઞા લીધી જ છે પરંતુ હવે તો તેમની પાસે સર્વ પ્રકારની હિંસા, જૂઠું, ચોર્ય, મૈથુન અને પરિબ્રહ્મનો મરતા સુધી ત્યાગ કરવાની પ્રતિજ્ઞા લઉં છું.^૧ તે ઉપરાંત સર્વ પ્રકારનો ક્રોધ, માન, માયા, લોભ, રાગ, દેવ, ક્ષણ, ખોટું આળ ચડાવવું. ચાડી, નિંદા, અરતિ-રતિ, માયા-મૃષા, અને મિથ્યા સિદ્ધાંતોમાં માન્યતાઓ શક્ય-એ તેરનો પણ મરતા સુધી ત્યાગ કરું છું. વળી સર્વપ્રકારનું ખાન-પાન પણ મરતા લગી તજું છું. આ સંકટમાંથી હું કોઈ કારણે બચી જાઉં, તો મારે આ પ્રતિજ્ઞા પૂરી થયેલી ગણવી, અને ન બચું, તો મરતા સુધી પાળવી.’ આ પ્રમાણે તેણે શરતી પ્રતિજ્ઞા લીધી.

પછી પેલો મુદ્ગરપાણિ યક્ષ પોતાની ગદા હલાવતો હલાવતો સુદર્શન ઉપર ધસી આવ્યો; પરંતુ તેના તેજના

૧. અર્થાત્ પહેલાં ગૃહસ્થનાં અણુવતો લીધાં હતાં; હવે સાધુનાં મહાવ્રતો લે છે.

પ્રભાનથી તેના ઉપર હુમલો ન કરી શક્યો પત્ની તે તેના માથુ ઊભો ગઈ, તેની મામે નજર કરી, લામે વખત ટગગ-ટગગ નોંધ રહ્યો ત્યાર બાદ અર્જુનકેનુ ચરીઝ છોડી, પોતાની ગદા લઈ પોતાને સ્થાને પાછો ચાલ્યો ગયો તે યક્ષ અર્જુનકના શરીરમાથી નીકળી જતા જ, અર્જુનકે ધમ દઈને જમીન ઉપર ગમડી પડ્યો

પત્ની જ્યારે સુદર્શને જાણ કે, હવે જાનનું જોખમ નથી, ત્યારે તેણે ખાન પાન વગેરે તજવાની પોતે ત્રીધેની પ્રતિજ્ઞા પૂરી થયેની જાહેર કરી

થોડી વારમા અર્જુનકે માગી હોશમા આપ્યો, અને ઊભેને બેઠો થયો તેણે સુદર્શનને પૂછ્યું ‘મા’! તું કોણ છે, અને કયા જાય છે?’

સુદર્શને કહ્યું ‘હું સુદર્શન નામનો શ્રમણોપાસક છું તથા ગુણુશીલક ચૈત્યમાં પધારેના ભગવાન મહાવીરને વદન કરવા જાઉં છું’

તે માબળી, અર્જુનકે પણ ભગવાનના દર્શન કરવા સાથે ગયો ભગવાને તે બેનેને ધર્મોપદેશ કર્યો પત્ની સુદર્શન તો પાછો ફર્યો પણ અર્જુનકે ત્યાં ને ત્યાં જ પાંચ મુઠિઓ ભરી માથાના વાળ ઉખાડી નાખ્યા, અને ભગવાન પાસે દીક્ષા લીધી

જે દિવસે તેણે ભગવાન પાસે દીક્ષા લીધી, તે દિવસે જ તેણે નિઃતર છ ટકનો ઉપવાસ કર્યો કરવાનું નત પણ લીધું પછી બિક્ષાનો વખત થતા તે રાજગૃહ નગરમા બિક્ષા માટે ગયો પરંતુ ત્યાં તો ઝી-પુરુષ-નાના-મોટા મૌ તેને નોંધને, ‘આણે માગ પિતાને મારી નાખ્યો છે’, ‘આણે મારી માતાને

મારી નાખી છે ! ' ' આણે મારો બાઈ-પત્ની-બહેન-પુત્ર-પુત્રી-વંદુ કે ખીખ' સગાંસંબંધી મારી નાખ્યાં છે ' એમ કહી કહીને તેનો તિરસ્કાર કરવા લાગ્યાં, તથા માર-પીટ કરવા લાગ્યાં. પરંતુ તે અર્જુનક સાધુ તો મનથી પણ તે બધાં ઉપર જરા પણ દ્વેષ કર્યા વિના તે બધું યથાયોગ્ય રીતે સહન કરવા લાગ્યા. ત્યાર બાદ નાનાં-મોટાં સૌ કુળોમાં તે બિદ્યા માટે રખડ્યા પણ તેમને અન્ન મળ્યું, તો પાણી ન મળ્યું, અને પાણી મળ્યું તો અન્ન ન મળ્યું. પરંતુ અર્જુનક મુનિ તો દીન-વિમનરક-કલુષિત-આકુલ-કે વિપાદયુક્ત બન્યા વિના પોતાના મનની શાંતિ કાયમ રાખી, જે મળ્યું તે લઈને પાછા આગ્યા, અને ભગવાનને તે બધું બતાવ્યા બાદ તેમની રજા થી, તેમણે તે ભોજનનો 'સાપ દરમાં પેસે તે પ્રમાણે' (મોંમાં સ્વાદ માટે મમળાવ્યા વિના) આહાર કરી લીધો.

ત્યાર બાદ મહાવીર ભગવાન રાજગૃહમાંથી ચાલ્યા ગયા. અર્જુનક સાધુ તો પોતે લીધેલા તે આકરા તપને છ મહિના સુધી પાળી, અને સંલેખના વ્રત સ્વીકારી, પંદર દિવસ ખાનપાનનો ત્યાગ કરીને મરણ પામ્યા, અને જે વસ્તુ માટે તેમણે સાધુ થઈને આ બધાં આકરાં કુઝો સહન કર્યાં હતાં, તે વસ્તુ પ્રાપ્ત કરીને સિદ્ધ-બુદ્ધ-અને મુક્ત થયા.

ટિપ્પણ

છઠ્ઠા વર્ગમાં બાકીની કથાઓમાંથી કાશ્યપ, શ્રેમઠ, ધૃતિધર, દેલાસ, હરિચંદન, વારત્ત, સુદર્શન, પૂર્ણભદ્ર, સુમનોભદ્ર, સુપ્રતિષ્ઠ અને મેધની કથાઓ મહાત્મીની કથા પેઠે જ સમજવી. તે બધાને શૃંગપતિ નામુવા. તેમની કથાઓમાં જે વિગતોનો ફેર છે, તે આ પ્રમાણે :

કાશ્યપ : રાજશૃંગનગર, ઐલ્લિક રાત્ર, ૧૬ વર્ષનું સાધુપણું.

શ્રેમઠ : કાકંડીનગરી, ૧૬ વર્ષનું સાધુપણું.

ધૃતિધર : " " "

દેલાસ : સાકેતનગર, ૧૨ વર્ષનું સાધુપણું.

હરિચંદન : " " "

વારત્ત : રાજશૃંગનગર, ૧૨ વર્ષનું સાધુપણું.

સુદર્શન : વાલ્મીક્યઆશ્રમ, દ્વિતિપક્ષરાક ચિત્ર, પાંચ વર્ષનું સાધુપણું.

પૂર્ણભદ્ર : " " "

સુમનોભદ્ર : આવલીનગરી, ચલ્યાં વર્ષનું સાધુપણું.

સુપ્રતિષ્ઠ : " સત્તાવીસ વર્ષનું સાધુપણું.

મેધ : રાજશૃંગનગર, બહુ વર્ષનું સાધુપણું.

છઠ્ઠા વર્ગની બાકીની કથાઓમાંથી અતિમુક્તકંઠી કથા આગળ વિગતે આપવામાં આવી છે.

અતિમુક્તકની કથા

પોલાસપુર નગરમાં વિજય નામે રાજા રાજ્ય કરતો હતો. તેને શ્રીદેવી નામની રાણી હતી, અને અતિમુક્તક નામનો કુમાર હતો. તે બહુ સુકુમાર તથા સ્વરૂપવાન હતો.

એક વખત મહાવીર ભગવાન ફરતા ફરતા પોલાસપુર આવી પહોંચ્યા અને નગર બહારના શ્રીવલ્લ નામના ઉદ્યાનમાં જતયાં. તે વખતે તેમના પદ્મશિષ્ય ઇન્દ્રભૂતિ ગૌતમ ભિક્ષાકાળે ભિક્ષા માગવા પોલાસપુરમાં ગયા. અતિમુક્તકકુમાર નાહી-ઘોઈ વસ્ત્રાલંકાર પહેરી ઘણાં નાનાંમોટાં બાળકો-છોકરાં સાથે ઇન્દ્રના મંદિરમાં રમતો હતો. ગૌતમને ત્યાં થઈને જતા જોઈ, અતિમુક્તકકુમાર તેમની પાસે દોડી ગયો અને તેમને પૂછવા લાગ્યો :

‘તમે કોણ છો ? અને કેમ ફરો છો ?’

ત્યારે ભગવાન ગૌતમે તેને કહ્યું : ‘અમે શ્રમણનિર્ગ્રંથો બ્રહ્મચારી, તપસ્વી, સાધુ છીએ, અને ભિક્ષા માટે અહીં નાનાં-મોટાં કુળોમાં ફરીએ છીએ.’

એ સાંભળી કુમારે કહ્યું, ‘ચાલો, હું તમને ભિક્ષા અપાવું !’ એમ કહી, ગૌતમની આંગળી પકડી, તે તેમને પોતાની માતા શ્રીદેવી પાસે લઈ ગયો. શ્રીદેવી ગૌતમને આવતા દેખી હર્ષિત થઈ ને આસન ઉપરથી જીબી થઈ. તેણે

તેમને વંદન-પ્રદક્ષિણાદિ કરી, પુષ્કળ ભિક્ષા આપી. ગૌતમ ત્યાંથી જવા સામ્યા ત્યારે કુમાર તેમને પૂછવા સામ્યો : ‘તમે ક્યાં રહો છો?’ ગૌતમે જવાબ આપ્યો, ‘હે દેવાનુપ્રિય ! મારા ધર્માચાર્ય, ધર્મોપદેશક મહાવીર ભગવાન આ નગરની બહાર શ્રીવશુ ઉદ્યાનમાં બિતર્યા છે; ત્યાં હું રહું છું.’

તે સાંભળી કુમારે કહ્યું : ‘ચાલો હું તેમને વંદન કરવા તમારી સાથે સાથે આવું.’

પછી અતિમુક્તકુમાર ગૌતમ માથે ભગવાન મહાવીર પાસે ગયો. ત્યાં જઈ તેણે તેમને પ્રદક્ષિણાદિ કરી નમસ્કાર કર્યા ભગવાને તેને ધર્મોપદેશ આપ્યો. તે સાંભળી તે ધણે રાજી થયો. તે બોલ્યો : ‘હે દેવાનુપ્રિય ! હું મારાં માત-પિતાની રજા લઈ આવું. મારે આપની પાસે દીક્ષા લઈ સાધુ થવું છે.’

પછી અતિમુક્તકુમાર પોતાનાં માતપિતા પાસે રજા લેવા આવ્યો. ત્યારે તેનાં માતપિતાએ તેને કહ્યું : ‘ભાઈ ! તું હજી નાનો છે, તથા અજામજી છે. ધર્મ વિશે તું શું જાણે?’

ત્યારે તેણે કહ્યું : ‘હે માતપિતા ! હું જે જાણું છું, તે નથી જાણતો, અને જે નથી જાણતો તે જાણું છું!’

તેનાં માતપિતાએ તેને પૂછ્યું : ‘એ કેવી રીતે?’

ત્યારે કુમારે જવાબ આપ્યો : ‘હે માતપિતા ! હું એટલું જાણું છું કે, જન્મેલાને અવશ્ય મરવાનું છે; પરંતુ કઈ વેળાએ, ક્યાં, કેવી રીતે, અને કેટલું મોડું મરવાનું છે, તે હું નથી જાણતો. જીવો ક્યાં કમી વડે નારક-પશુ-પંખી-દેવ-મનુષ્ય આદિ યોનિમાં ઉત્પન્ન થાય છે, તે હું નથી જાણતો; પરંતુ પોતાનાં

જ કમો વડે તેઓ તે તે યોનિમાં ઉત્પન્ન થાય છે, તેટલું હું જાણું છું. આ પ્રમાણે હે માતપિતા ! હું જે જાણું છું, તે નથી જાણુનો; અને જે નથી જાણુનો, તે જાણું છું. માટે તમે મને સાધુ થવાની રજા આપો !”

પછી જ્યારે તેનાં માતપિતા તેને ઘણું ઘણું સમજાવ્યા છતાં એકનો એ ન કરી શક્યાં, ત્યારે છેવટે એક દિવસની તેની રાજ્યાશ્રી જોવાની શરતે, તેમણે તેને સાધુ થવાની રજા આપવાનું કબૂલ કર્યું. પછી તેનાં માતપિતાએ બારે ધામ-ધૂમથી તેનો રાજ્યાભિષેક કર્યો.

ત્યારબાદ અતિમુક્તકે મહાવીર ભગવાન પાસે જઈ દીક્ષા લીધી, તથા ભગવાનના સ્થવિરો પાસે સામાયિકાદિ ક્રિયાઓ વગેરેનું જ્ઞાન પ્રાપ્ત કર્યું. ત્યારબાદ તપ અને સંયમપૂર્વક ઘણાં વર્ષો સુધી સાધુપણું પાળી, ગુણરત્ન નામનું તપ મથાવિધિ આચરી, તથા અતે અન્નપાનનો ત્યાગ કરી, વિપુલ પર્વત ઉપર તે મરણ પામ્યો, અને સિદ્ધ-શુદ્ધ-તથા મુક્ત થયો.

ટિપ્પણ

આની પછી છઠ્ઠા વર્ષમાં અવશ રાત્રીની વ્યા બાપી રહે છે. તેની વિગતો આ પ્રમાણે છે : વારા ડૂંગી નગરી-કમમહાવન ચૈત્ય-અવશ રાત્રી તે રાત્રીએ, 'ભગવાનમહાવીર કૃતા દરતા ને મારી નગરીમાં આવે, અને નગર બહાર કમમહાવનમાં ઊતરે, તો હું તેમનાં ઉપાસનાર્થે 'કુ,' એવા સંકલ્પ કર્યો હતો. તેનો સંકલ્પ જાળી કઈ મહાવીર વારાલુગી નગરીમાં આવી કમમહાવનમાં જ ઊતર્યા.

રાત્રી તેમનો ઉપદેશ સાંભળી, પોતાના મોટા પુત્રને નાઠીએ બેસાડી, સાધુ થયો, ૧૧ અંગે ભણ્યો, ધણું વર્ષ સાધુપણ પાળ્યું, અને અંતે વિપુલ પર્વત ઉપર સિદ્ધ-ભુજ-અને મુક્ત થયો.

૭

સાતમા વર્ષમાં ૧૩ કથાઓ છે. તે બધી રાત્રીગદના ઐશ્વિક રાત્રીની રાણીઓને લગતી છે. તેમણે ભગવાન મહાવીર પાસે સાધુપણ રવીકાર્યું હતું. તેમની કથા પદ્માવતી રાણીની કથા મુજબ સમજી લેવી. બધી રાણીઓ સાધુ થયા બાદ ૧૧ અંગે ભણી અને ૨૦ વર્ષ સાધુપણ પાળી મુક્ત થઈ. તેમના નામ નંદા, નંદવતી, નંદોત્તરા, નાદિવેણિકા, મરુતા, સુમરુતા, મહામરુતા, મરુદેવા, ભદ્રા, સુભદ્રા, સુલતા, સુમના અને ભૂતદેતા.

૮

આઠમા વર્ષમાં પણ ઐશ્વિક રાત્રીની રાણીઓની કથા છે. તેમની વિગત જરા જુદી હોવાથી તેમની કથા સંવિરતર આગળ આપી છે.

કાલીની કથા

જૂના કાળમાં અંધા નામે નગરી હતી. તેમાં દૈશ્વિક નામે રાજા રાજ્ય કરતો, હતો. તે રાજાની કાલીદેવી નામે સાવકી મા હતી.

એક વખત મહાવીર ભગવાન ફરતા ફરતા તે નગરીમાં પધાર્યા. બધા સાથે કાલીદેવી પણ તેમનાં દર્શને ગઈ. ભગવાને સર્વને ધર્મોપદેશ આપ્યો. તે ધર્મોપદેશ સાંભળી કાલીદેવી ઘણી પ્રસન્ન થઈ, સંતોષ પામી, અને જાણે પોતાનું અંતર બિઘડી ગયું હોય, તેવી પ્રસન્નતા અનુભવવા લાગી. તેણે ભગવાનને વારંવાર નમસ્કાર કરીને કહ્યું :

‘હે ભગવન! તમારું કથન મને ગમ્યું છે, તેમાં મને રુચિ થઈ છે, વિશ્વાસ થયો છે, અને તે પ્રમાણે પુરુષાર્થપૂર્વક પ્રયત્ન કરીને હું અંધનમુક્ત થાઉં એમ ઇચ્છું છું.’

ત્યાર બાદ ભગવાને વિધિપૂર્વક કાલીદેવીને પ્રવ્રજ્યા આપી તથા તેને આર્યઅંદના નામની આર્યાને શિષ્યા તરીકે સોંપી. કાલીદેવી તેમની પાસે સામાયિક વગેરે ક્રિયાઓ તથા અગિયાર અંગઅથો શીખી; તથા ચાર ટંક, છ ટંક, આઠ ટંક, દશ ટંક, બાર ટંક, પંદર ટંક, મહિનો વગેરેના ઉપવાસ કરતી વિવિધ તપકર્મો વડે પોતાના આત્માને ભાવિત કરવા લાગી.

એક વખતે તે આર્યસંઘના આર્થા પામે ગઈ, અને તેમને કહ્યું :

‘હે આર્થા’ તમે જો પરવાનગી આપો તો હું ગ્લનાવહી નામનું તપ સ્વીકારવા ઇચ્છુ છું.

આર્થાએ તેની પરવાનગી તેને આપી.

પછી કાલીદેવીએ તે તપ નીચે પ્રમાણે આદ્યું :

પ્રથમ તેણે ચાર ટકનો ઉપવાસ કર્યો તેને અતે સર્વ પ્રકારના રસોયુક્ત ભોજન કર્યા પછી ૮ ટકનો ઉપવાસ કર્યો તેને અતે પશુ સર્વ પ્રકારના રસોયુક્ત ભોજન કર્યા. પછી આઠ ટકનો ઉપવાસ કર્યો તેને અતે પશુ સર્વ પ્રકારના રસોયુક્ત ભોજન કર્યા. પછી ૧૬ ટકના ગાઠ ઉપવાસ કર્યા તે દરેકને અતે પશુ સર્વ પ્રકારના રસોયુક્ત ભોજન કર્યા પછી ચાર ટકનો ઉપવાસ કર્યો તેને અતે પશુ સર્વ પ્રકારના રસોયુક્ત ભોજન કર્યા.^૧ પછી ૭ ટકનો ઉપવાસ — પછી રસભોજન — પછી આઠ ટકનો — પછી રસભોજન — પછી દશ ટકનો — પછી રસભોજન — પછી બાર ટકનો — પછી ૨૨ભોજન — પછી ચૌદ ટકનો — પછી રસભોજન — પછી સોળ ટકનો — પછી ૨૨ભોજન — પછી અઢાર ટકનો — પછી રસભોજન — પછી વીસ ટકનો — પછી રસભોજન — પછી બારીસ ટકનો — પછી રસભોજન — પછી ચૌવીસ ટકનો — પછી ૨૨ભોજન — પછી છવીસ ટકનો — પછી રસભોજન — પછી અઠ્ઠાવીસ ટકનો — પછી

૧ ત્યાર પછીના ભાગમાં આ ફકરામાં એ આખા વાક્યને માટે માત્ર ‘રસભોજન’ શબ્દ વાપર્યો છે.

રસભોજન — પછી ત્રીસ ટંકનો — પછી રસભોજન — પછી
 બીસ ટંકનો — પછી રસભોજન — પછી ચોત્રીસ ટંકનો —
 પછી રસભોજન — પછી ચોત્રીસ ઉપવાસો છ ટંકના — તે દરેક
 પછી રસભોજન — પછી ચોત્રીસ ટંકનો ઉપવાસ — પછી
 રસભોજન — પછી બીસ ટંકનો — પછી રસભોજન — પછી
 ત્રીસ ટંકનો — પછી રસભોજન — પછી અઠાવીસ ટંકનો
 — પછી રસભોજન — પછી છબીસ ટંકનો — પછી રસભોજન
 — પછી ચોવીસ ટંકનો — પછી રસભોજન — પછી બાવીસ
 ટંકનો — પછી રસભોજન — પછી વીસ ટંકનો — પછી
 રસભોજન — પછી અઠાર ટંકનો — પછી રસભોજન —
 પછી સોળ ટંકનો — પછી રસભોજન — પછી ચૌદ ટંકનો —
 પછી રસભોજન — પછી બાર ટંકનો — પછી રસભોજન —
 પછી દશ ટંકનો — પછી રસભોજન — પછી આઠ ટંકનો —
 પછી રસભોજન — પછી છ ટંકનો — પછી રસભોજન —
 પછી ચાર ટંકનો — પછી રસભોજન — પછી આઠ ઉપવાસ
 છ ટંકના — તે દરેકને અંતે રસભોજન — પછી આઠ ટંકનો
 ઉપવાસ — પછી રસભોજન — પછી છ ટંકનો ઉપવાસ —
 પછી રસભોજન — પછી ચાર ટંકનો ઉપવાસ — પછી
 રસભોજન.

રતનાવલી તપની આ પ્રથમ પરિપાટી થઈ. તેમાં
 યથાવિધિ કુલ સમય એક વર્ષ, ત્રણ માસ, અને બાવીસ
 રાત્રી-દિવસ જોડેલો જાય.

ત્યાર બાદ એ જ ક્રમે આખું તપ બીજી વાર કરવાનું;
 પરંતુ દરેક ઉપવાસને પાસે હવે રસભોજન નહીં કરવાનું,

પરંતુ દહીં — દૂધ રંગે રસો^૧ વિનાનું જ બોજન કરવા ।

પછી એ જ ક્રમે આખું તપ ત્રીજી વાગી જવાનું પરંતુ દરેક ઉપવાસને પારણે વાસણ પછી ન ખગડાય એવી નમ્રીત વસ્તુઓ (અતેપકૃત) ખાવાની

પછી એ જ ક્રમે આખું તપ ચોથી વાગી જવાનું પરંતુ દરેક ઉપવાસને પારણે આયમિન કરવા । આયમિન એટલે કે ઘી આદિ વિનાના નર્મી બાજીયા ભાત દાગ વગેરે પદાર્થો ખાના તે

આ પ્રમાણે મની આર્યાએ આખું ગ્લાનતી તપ પાંચ વર્ષ, બે માસ, અને અઠાસીસ દિવસના ચર્ચને યથારિધિ પૂરું કર્યું ત્યાં નાદ આર્યાચંદના આર્યા પાસે જઈ તમનં વદન-નમઃપ્રગ કયાં ત્યાર બાદ તે ચાગ દક ઇ દક રંગે મામાન્ય ઉપવાસો રૂપી વિવિધ તપકર્મ રહે આત્માને બારિન કરતી ગહેના લાગી

આ બધા મોગ તપો વડે તેમનું શરીર બહુ કૃશ થઈ ગયું તેમના શરીર ઉપર નર્મી નાડીઓના જાગા દેખાતા લાગ્યા એ પ્રમાણે શરીરને મહુ જ નમણું પડી ગયેનું જોતા તેમણે માગ્ણાતિક મહેબનાનત દ્વારા અન્ન-પાનનો મહત્તર ત્યાગ કરી એક મહિનાને અંતે પ્રાજ્ઞત્યાગ કર્યો, અને જે વસ્તુ માટે આ બધી કઠોર તપશ્ચર્યા આરંભી હતી તે વસ્તુ છેવટના શ્વાસોદ્વાસ વખતે પ્રાપ્ત કરી તેમનો સાખી રણનો કુલ મમય આઠ વાનો હતો

૧ મૂળમાં તેમને માટે ચિહ્નિતિ શબ્દ છે અર્થાત્ એવા પદાર્થો જે બહુ વાર રહે તેા ચિહ્નિતિ પામે છે એકે ચિહ્નિતિ ૧૨૬ રસો એવો અથ પ ચેવાય ચિહ્નિતિમા મહાચિહ્નિતિ ગણાતા મધ દૂધ માખણ અને નરખાજ પીણો તથા દૂધ ઘી તેના ગોળની રાખ અને મીઠાઈનો પણ સમાવેશ થાય છે

ટિપ્પણી

આ આઠમા વર્ગમાં કુલ દશ કથાઓ છે. તેમનાં નામ કાલી, સુકાલી, મહાકાલી, કૃષ્ણા, સુકૃષ્ણા, મહાકૃષ્ણા, વીરકૃષ્ણા, રામકૃષ્ણા, પિતૃસેનકૃષ્ણા, મહાસેનકૃષ્ણા.

તેમાં સુકાલીની કથા, કાલીની કથાની જેમ જ ન્નલુવી. તે પણ શ્રેણિક રાત્રની બાર્યા, અને કોણિક રાત્રની સાવકી મા થાય. માત્ર તે રત્નાવલી તપને બદલે કનકાવલી તપ કરે. રત્નાવલીમાં ને કનકાવલીમાં ફેર બેઠેલા કે, જ્યાં રત્નાવલીમાં વલ્લુ (નાગરી અક્ષરમાં મૂકેલાં) રથને છ છ ટંકનો ઉપવાસ છે, ત્યાં કનકાવલીમાં આઠ આઠ ટંકનો ઉપવાસ ગણવા. પ્રથમ પરિપાટીમાં કુલ સમય એક વર્ષ, પાંચ માસ, અને બાર રાત્રી-દિવસ થાય. ચારે પરિપાટીઓમાં મળીને પાંચ વર્ષ, નવ માસ, અને અઠાર દિવસ થાય. સુકાલીનો સાંખ્યોપણનો કાળ નવ વર્ષનો ન્નલુવો.

મહાકાલીની કથા પણ કાલીની જેમ ન્નલુવી. પરંતુ તેના તપનું નામ 'કુદ્ર - સિંહ - નિષ્કીરિત' ન્નલુવું. અર્થાત્ સિંહ જેમ આગળ એક પગલું ભરે, અને પાછળના પગલા ઉપર ફરી નજર ફરી લે છે, તેમ આ તપમાં પણ ફરેલ આગળને પગલે, તેની પાછળનું તપ ફરી કરી લેવાનું હોય છે. જેમકે પ્રથમ ચાર ટંકનો ઉપવાસ — પછી રસભોજન — પછી 'છ ટંકનો ઉપવાસ — પછી રસભોજન — પછી આઠ ટંકનો ઉપવાસ — પછી રસભોજન — પછી પાંચ છ ટંકનો ઉપવાસ — પછી રસભોજન — પછી દશ ટંકનો ઉપવાસ — પછી રસભોજન — પછી પાંચ આઠ ટંકનો ઉપવાસ —

પછી રસભોજન એમ ચાલતાં ચાલતાં — વીસ ઉપવાસ — પછી રસભોજન — પછી અઢાર ટંકનો ઉપવાસ - રસભોજન — (હવે અહીંથી પાછા વળવાનું) — પછી વીસ ઉપવાસ — પછી રસભોજન — પછી સોળ ટંકનો ઉપવાસ - રસભોજન — પછી અઢાર ટંકનો ઉપવાસ — પછી રસભોજન પછી ચૌદ ટંકનો ઉપવાસ — પછી રસભોજન — પછી સોળ ઉપવાસ — પછી રસભોજન — પછી બાર ટંકનો ઉપવાસ — રસભોજન — પછી ચૌદ ટંકનો ઉપવાસ — પછી રસભોજન પછી દસ ટંકનો ઉપવાસ — પછી રસભોજન — પછી બાર ઉપવાસ — પછી રસભોજન — પછી આઠ ટંકનો ઉપવાસ — રસભોજન — પછી દસ ટંકનો ઉપવાસ — પછી રસભોજન — ૭ ટંકનો ઉપવાસ — પછી રસભોજન — પછી આઠ ઉપવાસ — પછી રસભોજન — પછી ચાર ટંકનો ઉપવાસ — રસભોજન — પછી ૭ ટંકનો ઉપવાસ — પછી રસભોજન — ચાર ટંકનો ઉપવાસ.

એ પ્રમાણે રસભોજનનું પારણું, વિકૃતિરહિત પારણું, અલેપ-કૃતનું પારણું, અને આયંબિલનું પારણું — એવાં ચાર પ્રકારનાં પારણાંવાળી ચાર પરિપાટીઓ ગણવી. એક પરિપાટીમાં ૭ મહિના, સાત દિવસનો સમય ન્યય ચારે પરિપાટી મળીને બે વર્ષ, અને અઠાવીસ દિવસ થાય.

વળાની કથામાં ‘મહા-સિંહ-નિષ્ક્રીડિત’ તપ નામનું. તે તપ પણ ‘શુદ્ધ-સિંહ-નિષ્ક્રીડિત’ની જેમ જ સાર થઈને આશ્રય વધે. પણ વધતું વધતું ચોનીસ ટંકના ઉપવાસ સુધી પહોંચ્યા બાદ પાધું વળે. એક પરિપાટીમાં એક વર્ષ, ૭ માસ અને અઢાર દિવસ થાય. ચારે પરિપાટી મળીને ૩ વર્ષ, બે માસ, અને બાર રાત્રી-દિવસ જેટલો સમય થાય.

‘સુદૃષ્ટાની કથામાં તપનું નામ ‘સપ્તસપ્તમિકા ભિદુપ્રતિમા’ નામનું. પ્રથમ સપ્તકમાં રોજ અતની એ- દત્તિ, અને પાનની એક

દત્તિ સ્વીકારે. બીજા સપ્તકમાં રોજ અન્નની બે અને પાનની બે દત્તિ સ્વીકારે. એમ ત્રીજા સપ્તકમાં રોજ ત્રણ - ત્રણ, ચોથામાં રોજ ચાર - ચાર, પાંચમાંમાં રોજ પાંચ - પાંચ, છઠ્ઠામાં રોજ છ - છ, અને સાતમાંમાં રોજ સાત - સાત દત્તિઓ સ્વીકારે. એમ કુલ ૪૯ રાત્રી-દિવસ થાય; અને શિક્ષા ૧૬૬ વાર લેવાય.

આ તપ પૂરું થયા બાદ 'અષ્ટાષ્ટમિકા શિક્ષુપ્રતિમા' તપ સ્વીકારે. ઉપર જ્યાં સાત - સાત દિવસનાં સાત સપ્તકો હતાં, ત્યાં આઠ - આઠ દિવસનાં આઠ અષ્ટકો ગણવાં. બાકીનો વિધિ તે મુજબ. કુલ ૬૪ રાત્રી-દિવસ થાય, અને શિક્ષા ૨૮૮ વાર લેવાય.

પછી 'નવનવમિકા શિક્ષુપ્રતિમા' તપ સ્વીકારે. તેમાં નવ - નવ દિવસનાં નવ નૃમખાં હોય. કુલ રાત્રી-દિવસ ૮૧ થાય, અને શિક્ષા ૪૦૫ વાર લેવાય.

બાદ 'દશદશમિકા શિક્ષુપ્રતિમા' તપ સ્વીકારે; તેમાં દશ-દશનાં દશ નૃમખાં ગણવાં. કુલ રાત્રીદિવસ ૧૦૦ થાય અને, શિક્ષા ૫૫૦ વાર લેવાય.

મહાકૃષ્ણાની કથામાં 'ક્ષુદ્રસર્વતોભદ્ર' તપ ગણવું. આ તપનો નકશો આ પ્રમાણે છે.

૧	૨	૩	૪	૫
૩	૪	૫	૧	૨
૫	૧	૨	૩	૪
૨	૩	૪	૫	૧
૪	૫	૧	૨	૩

તેમાં એકનો આકડો છે, ત્યાં ચાર ટંકનો ઉપવાસ સમજવો; બેનો ત્યાં છ ટંકનો, ૩ નો છે ત્યાં આઠ ટંકનો, ૪ નો છે ત્યાં દશ ટંકનો, અને પાંચનો છે ત્યાં બાર ટંકનો ઉપવાસ ગણવો. પહેલી લીટી ડાબી બાજુથી શરૂ થાય. અને ડાબી બાજુ પાંચ સુધી પહોંચે. પછી જીછ લીટી ૩ થી શરૂ થઈ ૨ સુધી પહોંચે;

એ પ્રમાણે દરેક લીટી ગણવી. પહેલી પરિપાટીમાં દરેક ઉપવાસ બાદ રસભોજન સમજવું; બીજી પરિપાટીમાં ચિત્તિરદિત, ત્રીજામાં આત્મલેપ, અને ચોથીમાં આયંબિત.

એક પરિપાટી ત્રણ માસ, અને દર દિવસમાં પૂરી થાય. ચારે પરિપાટી મળીને કુલ સમય એક વર્ષ, એક મહિનો, અને દર દિવસનો થાય.

વીરકૃષ્ણાની કથામાં ‘મહાસર્વતોભદ્ર’ તપ સમજવું. તેનો નકશો આ પ્રમાણે છે.

૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭
૪	૫	૬	૭	૧	૨	૩
૭	૧	૨	૩	૪	૫	૬
૩	૪	૫	૬	૭	૧	૨
૬	૭	૧	૨	૩	૪	૫
૨	૩	૪	૫	૬	૭	૧
૫	૬	૭	૧	૨	૩	૪

આ આકાંડાની સમજ પણ ઉપર ક્ષુદ્રસર્વતોભદ્ર પ્રમાણે સમજ લેવી. માત્ર ૬ નો આકાંડો એટલે ૧૪ ટંકનો ઉપવાસ, અને સાતનો આકાંડો એટલે સોળ ટંકનો ઉપવાસ એટલું અહીં વધારે છે.

એક પરિપાટી આઠ મહિના અને પાંચ દિવસે પૂરી થાય. ચારે પરિપાટીઓ બે વર્ષ, આઠ માસ, અને વીસ દિવસે પૂરી થાય.

રામકૃષ્ણાની કથામાં ‘ભદ્રોત્તરપ્રતિમા’ તપ સમજવું. તેનો નકશો આ પ્રમાણે છે :

૫	૬	૭	૮	૯
૭	૮	૯	૫	૬
૯	૫	૬	૭	૮
૬	૭	૮	૯	૫
૮	૯	૫	૬	૭

અહીં પાંચ એટલે બાર ટંકનો ઉપવાસ સમજવો, છ એટલે ૧૪ ટંકનો, સાત એટલે ૧૬ ટંકનો, આઠ એટલે અઢાર ટંકનો, અને નવ એટલે વીસ ટંકનો.

બાકી બધું ઉપર મુજબ. પ્રથમ પરિપાટીમાં છ મહિના અને વીસ દિવસનો સમય જાય. ચારેય પરિપાટી મળીને કુલ સમય બે વર્ષ, બે માસ અને વીસ દિવસનો થાય.

પિતૃસેનકૃષ્ણાની કથામાં 'મુક્તાવલી' તપ જલથું. આ તપમાં પ્રથમ ચાર ટંકનો ઉપવાસ કરે, પછી રસભોજન કરે — પછી છ ટંકનો — પછી રસભોજન — પછી પાછો ચાર ટંકનો — પછી રસભોજન — પછી આઠ ટંકનો — પછી રસભોજન — પછી પાછો ચાર ટંકનો — પછી રસભોજન — પછી દશ ટંકનો — પછી રસભોજન — પછી પાછો ચાર ટંકનો — પછી રસભોજન — એમ ૩૨ ટંકનો — પછી રસભોજન — પછી ચાર ટંકનો — પછી રસભોજન — પછી ચોત્રીસ ટંકનો — પછી રસભોજન

આમ અહીં સુધી આવ્યા બાદ આવળે કંમે પાછા ફરવું [અર્થાત્ — પછી ચાર ટંકનો — પછી રસભોજન — પછી ત્રીસ ટંકનો — પછી રસભોજન — પછી ચાર ટંકનો — પછી રસભોજન — પછી ત્રીસ ટંકનો એ પ્રમાણે છેવટે ચાર ટંકે આવી ૫૩ થાય.

એક પરિપાટીમાં ૧૧ મહિના અને પંદર દિવસો થાય^૧ ચારે મળીને ત્રણ વર્ષ અને દશ મહિના થાય ૨

૧. જોકે હિસાબે તો ૧૧ માસ અને તેર દિવસ થાય. બે દિવસ વધારાના શી રીતે આવ્યા તે સમજવું નથી, એમ અભયદેવે પોતે જ નોંધે છે.

૨. હિસાબે તો ત્રણ વર્ષ, ૬ માસ અને ૨૨ દિવસ થાય ઉપર આઠ દિવસ વધારે આવ્યા છે; તેની બાબતમાં પણ ઉપરની નોંધની જેઠે સમજવું.

મહાસેનકૃષ્ણાની કથામાં ‘આયંજિવ વધંમાન’ ‘આચાર્ય વધંમાન’ તપ સમજવું. તે આ પ્રમાણે :

પ્રથમ એક આયંજિવ કરે, પછી ચાર ટંકનો ઉપવાસ કરે — પછી બે આયંજિવ કરે — પછી પાછો ચાર ટંકનો ઉપવાસ કરે — પછી ત્રણ આયંજિવ કરે — પછી પાછો ચાર ટંકનો ઉપવાસ કરે — એમ એકએક આયંજિવ વધતાં વધતાં — સો આયંજિવ કરે — પછી પાછો ચાર ટંકનો ઉપવાસ કરે.

તેમાં કુલ ૧૪ વર્ષ, ૩ માસ, અને ૨૦ રાત્રી-દિવસ સમય નય. તેનો સાધ્વીપણાનો કાળ ૧૭ વર્ષનો નમ્બવો.

દાહીથી માંડીને મહાસેનકૃષ્ણા સુધીની ત્રિભુકરાનની રાણીઓનો સાધ્વીપણાનો કાળ આ પ્રમાણે નમ્બવો.

પહેલી (દાહી)નો આઠ વર્ષનો, બીજી (સુમલી)નો નવ વર્ષનો એમ એક એક રાણી દીઠ એક એક વર્ષ વધતાં વધતાં અંતે દરમી (મહાસેનકૃષ્ણા) નો ૧૭ વર્ષનો.

અંતિમ વચન

આ સૂત્રમાં કુલ આઠ વર્ગો છે. રાજનો એક વર્ગ એ હિતાબે આ સૂત્ર આઠ દિવસમાં પૂરું કરાય છે.

સૂચિ

- અમ્બોબ ૧૩૦
 અમિત્રુમાર ૧૪૯
 અચલ ૧૩૦
 અચ્યુતકલ્પ ૧૦૨
 અશ્વૈન (રાત્ર) ૯૩
 અશ્વૈનક ૧૫૫ ઇ૦
 અશ્વમેધ ૮૨
 અચલ ૧૩૦
 અનિયસેલુ ૧૩૦
 અશ્વત્સેલુ ૧૩૦
 અશ્વાદિદ્વી ૧૩૦, ૧૪૬
 અશ્લિહ્યરિજી ૧૩૦
 અરૂપીયસ ૧૩૦
 અતિથિસંવિભાગમત ૮૩
 અતિમુક્તક ૧૩૩
 અથર્વવેદ ૪૫
 અદીનશત્રુ ૭૬, ૮૬
 અનર્થકંડવિરતિમત ૮૩
 અનંગસેના ૧૨૪
 અનિરુદ્ધ ૧૪૬
 અનુત્તર (વિમાન-લોક) ૬૧, ૬૨, ૧૧૮
 અપરાજિત ૧૦૩
 અપૂર્વકરણ (ગુણગ્યાન) ૧૪૨
 અપ્રતિહત રાત્ર ૬૩
 અમમસેન ૩૧, ૩૫
 અભયકુમાર ૧૦૩
 અભિયંદ્ર ૧૩૦
 અરિષ્ટનેમિ ૧૨૫ ઇ૦, ૧૩૦, ૧૩૧
 ઇ૦, ૧૪૭ ઇ૦
 અલકાપુરી ૧૨૩
 અહંદંતા ૯૩
 અંભૂ ૭૩, ૭૪
 અંગ (અગિયોર) ૬૦, ૬૬, ૧૨૬,
 ૧૫૨ (જુઓ સામાયિક)
 અઘનતકલ્પ ૬૧
 આયુર્વેદ (અષ્ટાંગ) ૫૫
 આરણ્ય કલ્પ ૬૧, ૧૦૨
 આલંકારિક (હળમ) જુઓ ચિત્ર
 આંખેલ ૧૨૭
 ઇશ્વકાર નગર ૬૨
 ઇસિદાસ ૧૧૯
 ઇદ્ર ૪
 ઇદ્રદંત રાત્ર ૭૩; -સાધુ ૬૩
 ઇદ્રપુર ૨૯, ૭૩
 ઇદ્રમૃતિ (ગૌતમ) ૫, ૨૦, ૩૨, ૪૧,
 ૪૫, ૪૮, ૫૩, ૬૦, ૬૫, ૭૩, ૮૩,
 ૧૧૭
 ઉમસેન ૧૨૪ .

ઉન્નિઝતક ૧૬, ૨૬, ૪૩
 ઉત્સર્પિણી ૧૫૦
 ઉત્સવ (દગ દિવસનો) ૩૮, ૮૦
 ઉદયન ૪૫, ૪૬
 ઉદિત (રાત્ર) ૩૪
 ઉદ્યાનયાત્રા ૪
 ઉપભક્તિ ૧૪૬
 ઉપલોગપરિભોગપરિભાષુવત ૮૨
 ઉવયાલી ૧૦૩
 ઉબરદત્ત ૫૩, ૫૮; —યક્ષ ૫૭
 મકુન્દેદ ૪૪, ૧૩૭
 નકપમદત્ત ૬૨
 ઐકાદિ ૬
 કેનન્દય રાત્ર ૫૫
 કદપ (બાર) ૬૨
 કલા (ખાતેર) ૧૮, ૧૯, ૮૦, ૬૮
 કાકંદીનગરી ૧૦૪
 કામુવલ્લ ૧૯, ૨૭
 કાચોત્સર્ગ ૧૨૬
 કારયપ (હાલમ) ૧૩૬
 કાપિલ્ય ૧૩૦
 કિકર્મ ૧૫૪
 કુબેર ૪, ૧૨૩, ૧૩૧
 કુટમાલ ૨૩
 કુટાગાર ૩૮, ૬૭
 કુપક ૧૩૦, ૧૪૬
 કૃષ્ણ ૧૨૩ ઇ૦, ૧૩૫ ઇ૦, ૧૪૬,
 ૧૪૭ ઇ૦, ૧૫૪
 કૃષ્ણગ્રી ૬૫, ૬૭

કૃષ્ણાદેવી ૬૩
 કોપગૃહ ૬૬
 કોસંબવન ૧૪૬
 કૌસાંબી ૪૪, ૪૬, ૬૩
 જોટ ૬
 ગાન ૧૩૦
 ગાનસુકુમાર ૧૩૧ ઇ૦
 ગંનદત્ત ૫૩, ૫૬
 ગંગાપુર ૭૨
 ગંભીર ૧૩૦
 ગાધારી ૧૫૪
 ગિરિયાત્રા ૪
 ગુણુરત્નસંવત્સર (તપ) ૬૬
 ૧૨૮, ૧૫૪
 ગુણુવત ૮૩
 ગુણુશીલકચૈત્ય ૧૫૮
 ગુણુસ્થાન (ચૌદ) ૧૪૨
 ગુદદંત ૧૦૩
 ગોત્રાસ ૨૫
 ગોદોહાસન ૧૨૭
 ગોમંડપ ૨૩-૫
 ગીતમ (દ્રદ્રભૂતિ) જુઓ દ્રદ્રભૂતિ
 ગીતમકુમાર ૧૨૩ ઇ૦
 ગીરી ૧૫૪
 ગ્રેવેયક (નવ) ૬૨, ૧૦૨
 ચતુર્વિંશતિચતુ ૧૨૬
 'ચંદનપાદપ' (ઉદ્યાન) ૪
 ચંદિમા ૧૧૯
 ચંદ્રલોક ૧૦૨

ચ પાનગરી ૩૦, ૬૩
ચિત્ર (હાલમ) ૪૮, ૫૧
ચેલ્લણા ૧૦૩ ૧૫૫

છગલપુર ૪૧

જયંત ૧૦૩

જરાકુમાર ૧૫૦

જંબુદ્વીપ ૬, ૨૬, ૩૦, ૪૧

જાલિ ૧૪૬, ૧૪૮

જાલી ૧૧૮; -કુમાર ૬૭, ૧૦૩

જાંબવતી ૧૪૬, ૧૫૪

જિતશત્રુરાજ ૪૫, ૬૩, ૧૦૪,

૧૦૬, ૧૧૬, ૧૩૦

જિનદાસ ૬૩

જિનભાગ ૧૦૮

જીરવવતી ૬૩

જિગિચ્છાનગરી ૬૩

કાત ૬૫, ૬૭; -રાજ ૬૩

કાતિ ૧૨૭

કાર્ણ (કાર) ૧૨૩

કારુક ૧૩૦, ૧૪૬

કાશિવરતિપ્રત ૮૨

કાંચ (પાંચ) ૮૫

કાલકાંત ૧૦૩

કાલસેણ ૧૦૩

કુમ ૧૦૩

કુમસેણ ૧૦૩

કુમુખ ૧૩૦, ૧૪૬

કુર્યોધન ૪૬

કલનેમિ ૧૪૬

દેવ (ચાર પ્રકાર) ૧૨૫

દેવકી ૧૩૨ ઇ૦

દેવદત્તા ૬૫, ૬૮

દેવસેણ ૧૩૦

દેશવિરતિપ્રત ૮૩

દેશીભાષા (અદાર) ૨૦

દ્વારકા, દ્વારવતી, દ્વારિકા ૧૨૩ ઇ૦,

૧૩૦, ૧૩૧ ઇ૦, ૧૪૬, ૧૪૭

ઇ૦, -નો નાશ ૧૪૭-૮

દ્વેપાયન ૧૪૭, ૧૪૯

ધનદેવ ૭૩, ૭૪

ધનપતિ (રાજ) ૬; -કુમાર ૬૩

ધનપાલ (રાજ) ૬૩

ધનાવહ (રાજ) ૬૨

ધન્ય ૧૦૪ ઇ૦, ૧૧૬

ધન્યંતરિ ૫૫, ૫૮

ધરણ ૧૩૦

ધર્મધોષ ૮૪, ૬૩

ધર્મરુચિ ૬૩

ધર્મવીર્ય ૬૩

ધર્મસિંહ ૬૩

ધારિણી ૬૫, ૭૨, ૮૬, ૬૭,

૧૦૩, ૧૩૦, ૧૪૬

નલકુળ્લર ૧૩૧, ૧૩૩, ૧૩૫

નંદનવન ૧૨૩

નંદા ૧૦૩

નંદિપુર ૬૧

નંદિવર્ધન ૪૮, ૫૧

નાગ ૪, ૧૩૦, ૧૩૨, ૧૩૪

નાગદત્ત ૯૩
 નિર્ણય (વેપારી) ૩૪
 પદ્માવતી ૪૪, ૪૭, ૧૪૭ ઇ
 પદ્માસન ૧૨૮
 પાદલિપ્ત (નગર) ૫૩
 પાકું ૧૪૬
 પાકુંમધુરા ૧૪૬
 પિશ્તિમા ૧૧૬
 પુણ્યસેષ ૧૦૩
 પુરિમતાલ નગર ૩૧, ૩૪
 પુરિસસેષ ૧૦૩
 પુરુષસેન ૧૪૬, ૧૪૮
 પુષ્પકરંડક લઘાન ૮૧
 પુષ્પકંત ૬૨
 પુષ્પનંદિ ૬૫, ૬૮ ઇ
 પુંડરીક્ષી નગરી ૬૨
 પુંડ્રેશ ૧૫૦
 પૂરણ ૧૩૦
 પૂર્વ (ચૌક) ૧૧૧
 પૃથિવીશ્રી ૭૩
 પેઢાલપુત્ર ૧૧૬
 પેલ્લમ્ ૧૧૬
 પોટિલ ૧૧૬
 પોલાસપુર ૧૩૩
 પૌષધશાળા ૧૩૬
 પૌષધોપવાસ મત ૮૩, ૮૭
 પ્રતિમલ ૧૦૧, ૧૨૬
 પ્રતિમામત ૧૨૬, ૧૪૦, ૧૫૪
 પ્રત્યાખ્યાન ૧૨૬
 પ્રભુમ્ ૧૨૩, ૧૪૬, ૧૪૮

પ્રસેનજિત ૧૩૦
 પ્રિયવંદ્ર રામ ૬૩
 પ્રિયસેન ૨૬
 પ્રિયંગુ ૭૩, ૭૪
 પ્રીતિદાન ૮૦, ૧૨૫
 ળલ (રામ) ૬૩
 ળલદેવ ૧૨૩, ૧૪૬
 ળલરામ ૧૪૬
 ળલશ્રી ૬૨
 ળહુમિત્રાપુત્ર ૪૦
 ળંધુમતી ૧૫૫ ઇ
 ળંધુશ્રી ૪૮, ૫૧
 શુદ્ધિ (ચતુર્વિધ) ૬૩
 શુદ્ધરપતિદત્ત ૪૫, ૪૬
 શક્ત્યોક ૬૧
 શરિલપુર ૧૩૦, ૧૩૨, ૧૩૪
 શદ્રનદિકુમાર ૬૨, ૬૩
 શદ્રા ૪૧, ૪૨, ૬૩, ૧૦૪ ઇ, ૧૧૬
 શરતખંડ, શરતગ્રેમ, શારતવપ્
 ૬, ૧૫, ૨૩, ૨૬, ૩૦, ૪૫, ૪૬,
 ૫૫, ૬૧, ૬૫, ૭૩, ૮૪, ૧૨૪, ૧૩૩
 શીમ ૨૩
 મકાથી ૧૫૪
 મડંબ ૧૦
 મલ્લિચયિમ નગરી ૬૩
 મલ્લિપુર ૬૩
 મધુરા ૪૮, ૫૧
 મધ્યમિમ નગરી ૬૩
 મયાલિ ૧૦૩, ૧૪૬, ૧૪૮

મહાચંદ્ર કુમાર ૯૩
 મહાસેન ૧૨૩
 મહાકાલ (સ્મશાન) ૧૪૦-૧
 મહાધોધ નગર ૯૩
 મહાચંદ્ર (રાજા) ૪૧
 મહાદુમસેલુ ૧૦૩
 મહાપુર ૯૩
 મહાપ્રતિમા ૧૪૦ (જુઓ પ્રતિમા)
 મહાબલ રાજા ૩૧, ૩૬; -કુમાર ૯૩
 મહાવિદેહ ૧૭, ૩૦, ૪૦, ૪૪, ૪૭,
 ૫૨, ૫૬, ૬૪, ૭૨, ૭૫, ૯૧, ૯૨,
 ૧૦૨, ૧૧૮, ૧૧૯
 મહાવીર ૩, ૭, ૨૦, ૩૨, ૪૧, ૪૫,
 ૪૮, ૫૩, ૬૦, ૬૫, ૭૩, ૮૧, ૯૮,
 ૧૦૪, ૧૧૬, ૧૫૪
 મહાસીંહસેલુ ૧૦૩
 મહાસેલુ ૧૦૩
 મહાશુકલપ ૬૧
 મહાસેનરાજા ૬૫
 મહેશ્વરદત્ત ૪૫
 માહંજિર ૧૦
 મારણાતિક સંલેખના ૯૦, ૧૦૧,
 ૧૧૮, ૧૨૮
 મિત્ર (રાજા) ૨૭, ૧૧, ૬૩
 મિત્રનંદિ રાજા ૯૩
 મુદ્ગરપાણિ ૧૫૪, ૧૫૫ ૬૦
 મૂલદત્તા ૧૫૪
 મૂલશ્રી ૧૫૪
 મૃગાગ્રામ ૩, ૧૩
 મૃગાદેવી ૩, ૧૩

મૃગાવતી ૪૫
 મેઘરથ રાજા ૯૩
 ચક્ષુ ૪ (જુઓ ઉબરદત્ત, મુદ્ગર-
 પાણિ, શૌરિક)
 ચક્ષિણી આર્યા ૧૫૨
 ચતુર્વેદ ૪૫
 યુગબાહુ ૯૨
 યુધિષ્ઠિર ૧૪૯
 રક્તાવતી ૯૩
 રત્નપ્રભા ૧૨, ૧૫, ૨૬, ૪૦, ૪૪,
 ૪૭, ૫૨, ૫૬, ૬૩, ૭૨, ૭૪
 રાજગૃહ નગર ૪૪, ૬૭, ૧૦૩, ૧૧૭,
 ૧૧૯, ૧૫૪, ૧૫૫
 રામપુત્ર ૧૧૬
 રાષ્ટ્રકૂટ ૬
 રુક્મિણી ૧૪૬, ૧૫૪
 રુદ્ર ૪
 રુપિણી ૧૨૪ (જુઓ રુક્મિણી)
 રોગ (સોજા) ૧૦-૧, ૫૮
 રોહીતક નગર ૬૫, ૬૭
 રૈવતક પર્વત ૧૨૩
 લક્ષણા ૧૫૪
 લઈદંત ૧૦૩
 લલિતા (સોનેરી ટાળા) ૧૫૬
 લવણસમુદ્ર ૨૬, ૪૩
 વરદત્ત ૯૩
 વરસેના ૯૩
 વર્ધમાનપુર ૭૩, ૭૪

वसुहता
 वसुदेव १३०, १३२
 वंदन (आवरयह) १२६
 वाल्मिज्यभाभ १६, २७, ११६
 वाराणसी ४०, ४४
 वारिसेल १०३
 वारिषेल १४६, १४८
 वाहुकाप्रभा १५०
 वासवहता ६३
 (१) वासुदेव १४६
 विजय (अनुत्तर विमान) १०२,
 १०३; -कुमार ६२; -शौर
 ३१, ३४; -रान ३, १३
 विजयपुर ५५, ६३
 विजयमित्र रान ७३, ७४; -साथ-
 वाह २०, २५
 विजयवर्धमान शहर ६
 विपुल पर्वत १०१, ११८, १५४
 विमलवाहन रान ६३ ~
 विष्णु १३०
 वीरकृष्णमित्र रान ६२
 वीरपुर ६२
 वीरासन १००, १२४, १२७
 वृषभपुर ६२
 वेहह १०३, ११६
 वेहायस १०३
 वेजयंत १०३
 वेताहय पर्वत १५, २६
 वेहर्नी १४६
 वैश्रमल १३१

वैश्रमलकुमार ६३
 वैश्रमलहता रान ६५, ६८
 वैश्रमलसद ६३
 शैल ४१, ४२, ४४
 शतद्वार नगर ६, ६३, १५०
 गतानीक रान ४५, ४६
 शत्रुंजय पर्वत १२८, १३०, १४६
 गजवाटनी ३१, ३४
 शिक्षावत ८२, ८३
 शिव ४
 शिवा १४६
 शौरिक यक्ष ६२; -रान ६०
 शौरिकहता ६०, ६२
 शौरिकपुर ६०
 श्यामा ६६
 श्रीकान्ता ६३
 श्रीह ६१
 श्रीहभरान ४८, ५१
 श्रीदेवी २७, ७० ६२, ६३
 अश्वि ६७, १०३, ११७, १५५
 अश्वि ४२
 अश्वसेल १३०
 सत्यनेमि १४६
 सत्यभामा १५४
 सनकुमार ६६५ ६०
 समुद्र १३०
 समुद्रहता ६०, ६२
 समुद्रहता ६०, ६२
 समुद्रविजय (हशाह) १२३, १४६

सरस्वती राणी ६२
सर्वतोभद्र नगर ४५, ७५
सर्वार्थसिद्ध (विमान) ६१, १०३,
११८, ११९

संभूतविजय ६३
साकेत नगर ६३, ११६
सागर १३०; -वर्ष १२
सागरदत्त ५३, ५६
साक्षात् नगरी ४१
सामवेद ४५
सामायिकादि अंग ६०, ११३;
-क्रियाया १२६, १५२; -पूर्व
१११; -मत्त ८३

सारण १७०
सांभ १२३, १४६, १५४
सिद्धार्थ राज ५३
सिंहगिरि राज ४१
सिंहपुर ४६
सिंहस्थ राज ४६
सिंहसेन ६५
सीद्ध १०३
सीद्धसेन १०३
सुहृद्भावेवी ६३
सुयोध नगर ६३
सुलतकुमार ६२
सुहृत् ८४
सुदर्शन १५७
सुदर्शना ४१, ४३, ४४
सुधर्मा ६३
सुधर्मा १०३

सुनक्षत्र ११६
सुनंद (राज) २३, २५
सुप्रतिष्ठ (पुर, नगर) १७, ६५
सुपर्ण ४८
सुणाहु ७६
सुभद्र ४१, ४२
सुभद्रा २०, २५, ६३
सुमुष्ण ८४, १३०, १४६
सुतसा १३०, १३२
सुवासव ६३
सुपेक्ष ४१, ४३
सुसीमा १५४
सोमदत्त ४५, ४६
सोमा १३७ ६०,
सोमिष्ठ १३७ ६०
सौगंधिका नगरी ६३
सौधर्मा ६६५ १७, ३०, ४०, ४४, ४७,
५२, ५६, ६४, ७२, ७५, ६०

रक्ष ४
रक्षशी ३४
स्तिमित १३०
रवभ ७६, ६७ ६०

हंसवक्षाल (वक्ष) १३६
हरिल्लेगभेसि १३४, १३६
हस्त १०३
हरितनापुर २३, ४७, ५२, ५६, ६३,
८४, ११६
हस्तिशीर्ष नगर ७६, ८१, ८६, ८८
हिमवत १३०

શુદ્ધિ

પાન	લીટી	અશુદ્ધ	શુદ્ધ
૫	૧	ઈદ્રભૂતિ નામના	ઈદ્રભૂતિ (ગૌતમ) નામના
૬૦	૨	અગિયાર અંગોનું	સામાયિક આદિ અગિયાર અંગોનું
૬૨	૨૪	પૂર્વાભવની	પૂર્વાભવની
૬૩	૨	અપ્યાય	અપ્યયન
૬૩	૭	જિનદાસપુત્ર	જિનદાસ પુત્ર
૧૪૧	૯	વાસુદેવ	વસુદેવ (?)